

بسم الله الرحمن الرحيم

جایگاه پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (ایرانداک)

در بهبود و گسترش فعالیت کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی ایران

دکتر رضا رجبعلی بگلو
دکتر رویا پورنقی

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران
(ایرانداک)

زمستان ۱۴۰۲

سرشناسه	: رجبعلی بگلو، ۱۳۶۰-
عنوان و نام پدیدآور	: جایگاه پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (ایرانداک) در بهبود و گسترش فعالیت کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی ایران / رضا رجبعلی بگلو، رویا پورنقی.
مشخصات نشر	: تهران: پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران، ۱۴۰۲.
مشخصات ظاهری	: ۲۷۸ص: مصور، جدول، نمودار.
شابک	: ۹۷۸-۶۲۲-۹۳۴۸۴-۸-۲
وضعیت فهرست‌نویسی: فیبا	
یادداشت	: ص.ع. به انگلیسی: Reza Rajabali Beglou, Roya Pournaghi. Position of Iranian research institute for information science and technology (IranDoc) in promoting and extending academic & research libraries activities in Iran
یادداشت	: کتابنامه: ص. [۲۷۵]-۲۷۸.
موضوع	: پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران
موضوع	: Iranian Research Institute for Information Science and Technology
موضوع	: کتابخانه‌های دانشگاهی -- ایران; Academic Libraries -- Iran
موضوع	: کتابخانه‌های پژوهشی -- ایران -- ارزیابی: Research Libraries -- Iran -- Evaluation
	: کتابخانه‌های دانشگاهی -- ایران -- خدمات اطلاع‌رسانی
	: Libraries -- Iran -- Information services
شناسه افزوده	: پورنقی، رویا. ۱۳۶۰-
شناسه افزوده	: پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران
شناسه افزوده	: Iranian Research Institute for Information Science and Technology
رده‌بندی کنگره	: Z6۷۵/د۲
رده‌بندی دیویی	: ۰۲۷/۷
شماره کتابشناسی ملی	: ۹۵۳۰۰۱۲

جایگاه پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (ایرانداک) در بهبود و گسترش فعالیت کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی ایران

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران
(ایرانداک)

دکتر رضا رجبعلی بگلو

دکتر رویا پورنقی

صفحه‌آرا: مرتضی انصاف‌منش

طرح جلد: رضا عبدالحسینی

چاپ نخست، ۱۴۰۲

شمارگان: ۵۰۰

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۹۳۴۸۴-۸-۲ ISBN: 978-622-93484-8-2

حق هر گونه چاپ و انتشار محفوظ است.

قیمت: ۱۶۵۰۰۰ تومان

تلفن تماس: ۰۴-۶۶۴۹۴۹۸۰ و ۰۹-۶۶۹۵۱۴۳۰ (۰۲۱)

تهران، خیابان انقلاب اسلامی، خیابان فلسطین جنوبی،

خیابان خواجه نصیر، شماره ۱۱

فهرست نوشتار

پیشگفتار.....	۱۳
پیشگفتار پدیدآوران.....	۱۵
سپاسگزاری.....	۱۹
فصل نخست: کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی در ایران و جهان.....	۲۱
۱-۱. مقدمه.....	۲۱
۲-۱. ارزش‌های کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی.....	۲۲
۳-۱. کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی در نظام اطلاع‌رسانی علمی.....	۲۸
۴-۱. کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی در آیین پژوهش‌ها.....	۳۹
۵-۱. شبکه کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی در جهان.....	۴۸
۶-۱. جمع‌بندی.....	۶۵
فصل دوم: سازمان‌ها و نهادهای تأثیرگذار در بهبود و گسترش فعالیت کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی.....	۶۷
۱-۲. مقدمه.....	۶۷
۲-۲. کتابخانه‌های دانشگاهی.....	۶۸
۳-۲. سازمان‌ها و نهادهای تأثیرگذار برای بهبود و گسترش فعالیت کتابخانه‌ها.....	۷۴
۱-۳-۲. ای‌سی‌آرال (انجمن کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی).....	۷۵
۲-۳-۲. اسکائل (انجمن کتابخانه‌های دانشگاهی، پژوهشی و ملی).....	۷۹
۳-۳-۲. لیبر (انجمن کتابخانه‌های پژوهشی اروپا).....	۸۳
۴-۳-۲. سی‌ای‌یوال (شورای کتابداران دانشگاهی استرالیا).....	۸۹
۴-۲. مقایسه سازمان‌های تأثیرگذار (ای‌سی‌آرال، اسکائل، لیبر، و سی‌ای‌یوال).....	۹۳
۵-۲. قابلیت‌ها و جایگاه پژوهشگاه ایرانداک برای پذیرش نقش‌های ممکن.....	۱۰۰

۶-۲. سازمان‌های مشابه پژوهشگاه ایرانداک در جهان.....	۱۰۴
۱-۶-۲. پنزداک (پاستیک).....	۱۰۴
۲-۶-۲. مرکز ملی مدارک علمی هند (اینزداک).....	۱۰۸
۳-۶-۲. مرکز اسناد و مدارک علمی اسپانیا (سینداک).....	۱۱۰
۷-۲. نگاهی کلی به سازمان‌های مشابه با پژوهشگاه ایرانداک.....	۱۱۱
۸-۲. جمع‌بندی.....	۱۱۲
فصل سوم: پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (ایرانداک) از گذشته تا کنون.....	۱۱۴
۱-۳. مقدمه.....	۱۱۴
۲-۳. تاریخچه.....	۱۱۴
۳-۳. پژوهشگاه ایرانداک و کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی.....	۱۱۷
۴-۳. برنامه استراتژیک پژوهشگاه ایرانداک و کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی.....	۱۲۵
۵-۳. نظام ملی اطلاع‌رسانی دانشگاهی و پژوهشی.....	۱۲۶
۶-۳. نقش پژوهشگاه در چارچوب نظام ملی اطلاع‌رسانی دانشگاهی و پژوهشی.....	۱۳۸
۱-۶-۳. راهبری و مدیریت طرح عضویت فراگیر کتابخانه‌ها (غدیر).....	۱۳۹
۲-۶-۳. طرح امین: امانت بین کتابخانه‌ها.....	۱۳۹
۳-۶-۳. سازماندهی پایان‌نامه‌ها و رساله‌های کشور.....	۱۴۰
۴-۶-۳. دیجیتال‌سازی و ساخت آرشیو دیجیتال از منابع اطلاعاتی.....	۱۴۰
۵-۶-۳. دبیرخانه کمیسیون نظام اطلاع‌رسانی علم و فناوری.....	۱۴۰
۶-۶-۳. دبیرخانه شورای تأمین منابع علمی.....	۱۴۴
۷-۶-۳. مدیریت سامانه سمات (سامانه ملی اطلاعات تحقیقاتی).....	۱۴۵
۷-۳. جمع‌بندی.....	۱۵۱
فصل چهارم: ضرورت‌ها و چالش‌های پذیرش نقش از سوی پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (ایرانداک).....	۱۵۳
۱-۴. مقدمه.....	۱۵۳
۲-۴. ضرورت پذیرش نقش‌ها از سوی پژوهشگاه ایرانداک.....	۱۵۳
۱-۲-۴. فعالیت‌ها و نقش کمیسیون نظام اطلاع‌رسانی علم و فناوری.....	۱۵۷
۲-۲-۴. تجربه‌های پیشین پژوهشگاه ایرانداک.....	۱۶۰
۱-۲-۲-۴. تجربه‌های شورای تأمین منابع.....	۱۶۱

۱۶۱.....	۲-۲-۲-۴. تجربه‌های پژوهشگاه ایرانداک در ارتباط با کتابخانه‌ها.....
۱۶۲.....	۳-۲-۲-۴. تجربه‌های تدوین نظام یکپارچه از منابع اطلاعاتی.....
۱۶۳.....	۳-۴. چالش‌ها و دشواری‌های پذیرش نقش.....
۱۶۳.....	۱-۳-۴. چالش‌ها و دشواری‌های درون‌سازمانی.....
.....	۱-۱-۳-۴. شناخت ناکافی کتابخانه‌ها از فعالیت‌های پژوهشگاه ایرانداک (به لحاظ کمی و کیفی).....
۱۶۴.....	۲-۱-۳-۴. کاستی‌های موجود در طراحی برخی سامانه‌ها و خدمات.....
۱۶۷.....	۳-۱-۳-۴. تأکید بیش از اندازه به رویکرد دستوری و حاکمیتی.....
۱۶۸.....	۴-۱-۳-۴. دشواری‌های تأمین منابع مالی.....
۱۷۰.....	۵-۱-۳-۴. کاستی‌های مدیریتی و اجرایی در برخی از خدمات پژوهشگاه.....
۱۷۱.....	۶-۱-۳-۴. تغییر فعالیت‌های سنتی ایرانداک به پژوهشگاه.....
۱۷۴.....	۷-۱-۳-۴. سیاست‌گذاری نامناسب برای طراحی برخی خدمات در پژوهشگاه.....
.....	۸-۱-۳-۴. توان ناکافی کنونی پژوهشگاه ایرانداک در هماهنگی و یکپارچگی امور مربوط به مدیریت کتابخانه‌ها.....
۱۷۶.....	
۱۷۸.....	۲-۳-۴. چالش‌ها و دشواری‌های برون‌سازمانی.....
۱۷۹.....	۱-۲-۳-۴. چالش‌های مربوط به وزارت عتف.....
۱۸۱.....	۲-۲-۳-۴. موازی‌کاری میان سازمان‌های متولی حوزه اطلاعات (کتابخانه‌ها).....
۱۸۳.....	۳-۲-۳-۴. همکاری نامناسب کتابخانه‌ها و دانشگاه‌ها با پژوهشگاه ایرانداک.....
۱۸۵.....	۴-۲-۳-۴. ویژگی‌ها و مسائل خاص برخی کتابخانه‌های بزرگ.....
۱۸۷.....	۵-۲-۳-۴. وضعیت نامطلوب در برخی از کتابخانه‌ها.....
۱۹۰.....	۶-۲-۳-۴. تعامل ناکافی میان انجمن‌های علمی و حرفه‌ای و پژوهشگاه.....
۱۹۳.....	۴-۴. جمع‌بندی.....
فصل پنجم: راهکارهای پیش‌روی پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (ایرانداک)	
۱۹۵.....	برای پذیرش نقش.....
۱۹۵.....	۱-۵. مقدمه.....
۱۹۵.....	۲-۵. تقویت نقش‌های پیشین.....
۲۰۴.....	۱-۲-۵. تدوین و توسعه نگاهت نهادی سازمان‌های همکار.....
۲۰۵.....	۲-۲-۵. تکمیل آمار و اطلاعات کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی.....

- ۳-۲-۵. تقویت سایر نقش‌های پژوهشگاه ایرانداک ۲۰۷
- ۳-۵. پذیرش نقش‌های جدید ۲۱۰
- ۱-۳-۵. پایش، نظارت و هدایت فعالیت‌های کتابخانه‌ها ۲۱۰
- ۲-۳-۵. تدوین و توسعه استانداردهای کتابخانه‌ای (با همکاری انجمن) ۲۱۳
- ۳-۳-۵. سایر نقش‌ها ۲۱۳
- ۴-۵. تغییر نگاه به رویکردهای فناورانه و نو ۲۱۶
- ۵-۵. پشتیبانی مادی و معنوی وزارت عتف ۲۱۸
- ۶-۵. گسترش و بهبود ارتباط پژوهشگاه ایرانداک با کتابخانه‌ها ۲۲۱
- ۷-۵. استفاده از ظرفیت‌ها و رویکرد انجمنی ۲۲۳
- ۱-۷-۵. تدوین استاندارد و ارزیابی کتابخانه‌ها ۲۲۴
- ۲-۷-۵. تشکیل شبکه کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی ۲۳۲
- ۳-۷-۵. توسعه حرفه‌ای و مستمر حرفه‌مندان ۲۳۸
- ۴-۷-۵. تدوین نظام جامع نرم‌افزارهای کتابخانه‌ای ۲۴۳
- ۸-۵. زیرساخت‌های حاکمیتی اجرای نقش ۲۴۶
- ۹-۵. مؤلفه (راهکار)‌های مورد نیاز، چالش‌ها/دشواری‌های پیش‌روی پژوهشگاه ایرانداک
برای پذیرش و اجرای نقش ۲۵۹
- ۱۰-۵. مدل مفهومی نقش پژوهشگاه ایرانداک در بهبود و گسترش فعالیت کتابخانه‌های
دانشگاهی و پژوهشی ۲۶۷
- ۱۱-۵. جمع‌بندی ۲۷۲
- منابع ۲۷۵

فهرست جدول‌ها

- جدول ۱-۱. پیام‌ها، رفتارها و ویژگی‌ها و مزیت‌های کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی..... ۲۶
- جدول ۲-۱. شبکه کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی (به ترتیب حروف الفبای انگلیسی)..... ۴۹
- جدول ۱-۲. مقایسه میان اهداف، فعالیت‌ها و نقش‌های ای‌سی‌آرال، اسکانل، لیبر، و ۹۴
- جدول ۲-۲. مقایسه برخی از فعالیت‌های پژوهشگاه ایرانداک با نمونه‌های بین‌المللی ۹۹
- جدول ۳-۲. فعالیت‌ها و خدمات قابل اجرا توسط پژوهشگاه ایرانداک مشابه با سازمان‌ها و نهادهای ملی و بین‌المللی ۱۰۱
- جدول ۱-۵. چالش‌ها و دشواری‌ها در برابر راهکارهای پیش‌روی پژوهشگاه ایرانداک برای پذیرش و اجرای نقش ۲۵۹
- جدول ۲-۵. راهکارهای اجرایی و عملیاتی برای بهبود و گسترش فعالیت کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی ۲۷۰

فهرست شکل‌ها

- شکل ۱-۱. نقشه ارزش‌های کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی برای ذی‌نفعان..... ۲۵
- شکل ۲-۱. حوزه‌های موضوعی پژوهش‌های انجام شده در زمینه استانداردهای کتابخانه‌ها..... ۴۰
- شکل ۳-۱. حوزه‌های موضوعی پژوهش‌های انجام شده در زمینه استانداردهای کیفیت..... ۴۱
- شکل ۴-۱. حوزه‌های موضوعی پژوهش‌های انجام شده در زمینه مجموعه‌سازی..... ۴۲
- شکل ۵-۱. حوزه‌های موضوعی پژوهش‌های انجام شده در زمینه مدیریت دانش..... ۴۳
- شکل ۶-۱. حوزه‌های موضوعی پژوهش‌های انجام شده در زمینه مدیریت..... ۴۳
- شکل ۷-۱. حوزه‌های موضوعی پژوهش‌های انجام شده در زمینه کاربر و استفاده از کتابخانه..... ۴۴
- شکل ۸-۱. حوزه‌های موضوعی پژوهش‌های انجام شده در زمینه کتابداران..... ۴۵
- شکل ۹-۱. حوزه‌های موضوعی پژوهش‌های انجام شده در زمینه مرجع و اطلاع‌رسانی..... ۴۶
- شکل ۱۰-۱. حوزه‌های موضوعی پژوهش‌های انجام شده در زمینه فناوری..... ۴۷
- شکل ۱-۲. روند انتشارات مرتبط با کتابخانه‌های دانشگاهی از سال ۱۹۷۷ تا نوامبر ۲۰۱۸..... ۷۰
- شکل ۲-۲. میزان انتشارات ده پژوهشگر نخست..... ۷۱
- شکل ۳-۲. وضعیت حوزه موضوعی پژوهش‌های انجام شده..... ۷۲
- شکل ۴-۲. وضعیت منابع منتشر شده بر اساس ده کشور نخست..... ۷۲
- شکل ۵-۲. وضعیت منابع براساس نوع اقلام اطلاعاتی..... ۷۲
- شکل ۶-۲. ساختار سازمانی اسکانل..... ۸۳
- شکل ۷-۲. ساختار فعالیت‌های لیبر..... ۸۸
- شکل ۸-۲. جایگاه پژوهشگاه ایرانداک در ارتباط با کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی در بستر نظام ملی اطلاع‌رسانی دانشگاهی..... ۱۰۳
- شکل ۱-۳. تشکیلات پیشنهادی نظام ملی اطلاع‌رسانی دانشگاهی (زندیان ۱۳۸۷، ۱۲۹) ... ۱۳۳
- شکل ۱-۴. مهمترین مؤلفه‌های اشاره شده توسط مشارکت‌کنندگان درباره ضرورت پذیرش نقش‌ها از سوی ایرانداک..... ۱۵۶
- شکل ۲-۴. فعالیت‌های کمیسیون برای گسترش و بهبود فعالیت کتابخانه‌های زیر پوشش وزارت عتف..... ۱۵۸
- شکل ۳-۴. فعالیت‌های میان‌سازمانی کمیسیون نظام برای گسترش و بهبود فعالیت کتابخانه‌های زیر پوشش وزارت عتف..... ۱۵۹
- شکل ۴-۴. مهمترین چالش‌ها و دشواری‌ها برای پذیرش نقش از سوی ایرانداک..... ۱۹۲

شکل ۱-۵. مهمترین مؤلفه‌های اشاره شده توسط مشارکت‌کنندگان درباره راهکارهای پذیرش نقش از سوی پژوهشگاه ایرانداک	۲۴۵
شکل ۲-۵. مهمترین مؤلفه‌های اشاره شده توسط مشارکت‌کنندگان درباره زیرساخت‌های حاکمیتی اجرای نقش	۲۵۲
شکل ۳-۵. ارتباط میان ضرورت‌ها، چالش‌ها، دشواری‌ها، راهکارهای موجود برای پذیرش نقش از سوی پژوهشگاه ایرانداک	۲۵۴
شکل ۴-۵. ساختار حاکمیتی (سیاستی/مدیریتی) برای گسترش و بهبود فعالیت کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی	۲۵۷
شکل ۵-۵. چالش‌ها و دشواری‌ها، و راهکارهای پیش‌روی پژوهشگاه ایرانداک در بهبود و گسترش فعالیت کتابخانه‌ها	۲۶۶
شکل ۶-۵. مدل مفهومی جایگاه پژوهشگاه ایرانداک در بهبود و گسترش فعالیت کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی	۲۶۸

پیشگفتار

زمانی که پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (ایرانداک) در میانه دهه ۱۳۴۰ بنیان نهاده شد و برخی از توانمندترین متخصصان به اداره آن پرداختند، هدف‌هایی متعالی برای آن در نظر گرفته شده بود. در آن زمان، ایرانداک با وجود کمبود شدید نیروی انسانی متخصص در حوزه مدیریت اطلاعات و کتابداری، نهایت تلاش خود را برای توسعه خدمات فنی و نیز تأثیرگذاری علمی و حرفه‌ای متمرکز ساخت. افزون بر دانشجویان و اعضای هیئت علمی کتابداری، بسیاری از سازمان‌های دولتی، به‌ویژه کتابخانه‌ها و مراکز اسناد دانشگاه‌ها، از خدمات ایرانداک برای راه‌اندازی مراکز اطلاعاتی و کتابخانه خود بهره می‌بردند. آنها از مشاوره رایگان و تخصصی مدیران و کارکنان ایرانداک استفاده می‌کردند. به یاد دارم که در فاصله سال‌های ۱۳۵۵ تا ۱۳۵۷ که دانشجوی کارشناسی ارشد رشته کتابداری در دانشگاه تهران بودم، هفته‌ای دو بار و برای شرکت در کلاس‌های درس که در آنجا و از سوی شادروان دکتر حسین دانش برگزار می‌شد، به ایرانداک می‌رفتم. امکانات ایرانداک، به‌ویژه منابع علمی و فنی، در آن زمان پاسخگوی نیازهای آموزشی ما دانشجویان بود.

همان‌گونه که در کتاب حاضر گزارش شده، در طول حدود ۵۵ سال، ایرانداک به زندگی علمی و حرفه‌ای خود ادامه داده، آن هم با فراز و نشیب‌هایی که بیشتر سازمان‌ها در کشورهای در حال توسعه شاهد آن هستند. مدیران و کارکنان ایرانداک، بدون هیاو و بزرگ‌نمایی، به فعالیت‌های تأثیرگذار خود ادامه داده‌اند. این نهاد تخصصی، با وجود کمبود توجه مدیران وزارت علوم به جایگاه آن و تخصیص ندادن بودجه کافی، تلاش داشته تا بر برنامه‌ها و فعالیت‌های دانشگاه‌ها تأثیرگذار باشد. طراحی و تولید بسیاری از دست‌نامه‌ها، راهنماها، و استانداردهای فنی در زمینه‌های مرتبط با وظایف و مأموریت‌های

آن، گردآوری پایان‌نامه‌ها، تدوین و انتشار چکیده‌نامه‌ها و منابعی از این دست، از اولویت‌های کاری و از عناصر تأثیرگذار بر کتابخانه‌ها و مراکز اطلاعاتی بوده است. تدوین انواع اصطلاح‌نامه‌های تخصصی نیز یکی دیگر از فعالیت‌های سودمند این نهاد است.

با وجود همه این فعالیت‌های تأثیرگذار، کمتر گزارش کلان و جامعی از این فعالیت‌ها و جایگاه آن در کشور تهیه و منتشر شده است. خوشبختانه، این کمبود با تلاش دو نفر از متخصصان عضو هیئت علمی پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات (ایرانداک) دکتر رضا رجبعلی بگلو و دکتر رویا پورنقی جبران شد. کتابی که در دست دارید حاصل کوشش و همت این دو پژوهشگر ایرانداک است. هدف آنها ارائه تصویری نسبتاً جامع از جایگاه ایرانداک در توسعه و بهبود خدمات کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی است. نگارنده این پیشگفتار باور دارد که آنها به این هدف‌شان رسیده‌اند و توانسته‌اند اثری را در دسترس علاقمندان، دانشجویان، کتابداران، مدیران و متخصصان اطلاع‌رسانی قرار دهند که اطلاعات سودمند و روزآمدی در بردارد. انتظار دارم مدیران ارشد وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و همچنین همه کسانی که در تخصیص بودجه برای نهادهای ملی در این حوزه نقش دارند، به اهمیت و تأثیرگذاری آنها بیشتر پی برند و بیشتر کمک کنند.

تلاش دکتر رضا رجبعلی بگلو و دکتر رویا پورنقی برای نگارش این اثر سودمند قابل تقدیر است. امید است محتوای این کتاب استقبال و بازخورد علاقمندان را به دست آورد تا اطلاعات آن هرچه کامل‌تر و تأثیرگذارتر شود. از همه آنانی که یاری‌گر نویسندگان این اثر بوده‌اند، به‌ویژه مدیران ارجمند پژوهشگاه سپاسگزاری می‌کنم.

رحمت‌الله فتاحی

معلم علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه فردوسی مشهد

پیشگفتار پدیدآوران

این اثر برگرفته و در ادامه انتشار بروندادهای دو طرح پژوهشی با عنوان‌های «طراحی مدل مفهومی جایگاه و نقش ایرانداک در بهبود و گسترش فعالیت کتابخانه‌های مؤسسه‌های زیر پوشش وزارت علوم، تحقیقات، و فناوری: مروری گسترده (۱۳۹۵)» و «واکاوی مؤلفه‌های مورد نیاز، دشواری‌ها و چالش‌های ایرانداک در بهبود و گسترش فعالیت کتابخانه‌های مؤسسه‌های زیر پوشش وزارت عتف (۱۳۹۷)» است که پس از یک بازنگری ویژه در داده‌های آن، و افزودن بخش‌هایی همچون پژوهش‌های منتشر شده در سطح جهان در این حوزه موضوعی (در پایگاه اطلاعاتی اسکوپوس) به شکل یک کتاب در آمده است. گفتنی است، شالوده فصل‌های دوم و سوم از طرح نخست (رجبعلی بگلو ۱۳۹۵) و شالوده فصل‌های نخست و چهارم از طرح دوم (رجبعلی بگلو ۱۳۹۷) استخراج شده است. اشاره به این نکته ضروری است که طرح نخست بیشتر به مدل مفهومی جایگاه پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران^۱ (ایرانداک) پرداخته بود و با روش مروری، نگاهی به ظرفیت‌های (از این پس: پژوهشگاه ایرانداک) در این زمینه داشت و در طرح دوم که عمیق‌تر و کیفی‌تر بوده است، به دیدگاه سه گروه اصلی ذی‌نفعان حوزه کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی توجه کرده است. افزون بر این و بر پایه نگارش پژوهش‌های کیفی، بخش‌هایی از گفته‌های مشارکت‌کنندگان در پژوهش دوم (رجبعلی بگلو ۱۳۹۷) در متن کتاب آمده است که نکته‌های ارزشمند و فراوانی درباره مدیریت کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی، جایگاه پژوهشگاه ایرانداک در بهبود و گسترش فعالیت‌های این کتابخانه‌ها و تلاش‌های انجام شده در این زمینه طی سالیان طولانی ارائه می‌دهد.

۱. از آنجا که در این کتاب از نام پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (ایرانداک) در بخش‌های گوناگون آمده است، به جز در عنوان فصل‌ها، برای رعایت ایجاز از کوتاه‌نوشت این نام با عنوان «پژوهشگاه ایرانداک» استفاده شده است.

از این رو، این اثر در فصل نخست تلاش دارد ابتدا، نگاهی کلی به ارزش‌هایی افکند که کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی می‌توانند برای ذی‌نفعان کلیدی و اصلی خود در مؤسسه‌های آموزشی و پژوهشی در سراسر جهان فراهم آورند. البته این ارزش‌ها بسته به بافت و اهداف کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی کشورهای پیشرو تهیه شده اما می‌توانند الگوی نسبتاً مناسبی برای کشورهایی همچون ایران را نیز فراهم کنند. در ادامه این فصل، افزون بر این که به جایگاه این کتابخانه‌ها در نظام‌های اطلاع‌رسانی دانشگاهی و پژوهش توجه شده، نگاهی کلی به مجموعه پژوهش‌هایی که در این زمینه در ایران و جهان، انجام شده و در ادامه گزارش شده است.

در فصل دوم، بررسی نسبتاً جامع و کل‌نگری از سازمان‌ها و نهادهایی که در بهبود و گسترش فعالیت این دست کتابخانه‌ها فعالیت می‌کنند، در معرض نگاه مخاطب این کتاب قرار می‌گیرد. این نهادها و سازمان‌ها که در سطح بین‌المللی و ملی (به‌جز ایران) فعالیت می‌کنند عمدتاً در قالب انجمن‌های علمی قرار می‌گیرند و قابلیت‌ها و جایگاه پژوهشگاه ایرانداک در مقایسه با این سازمان‌ها و نهادها، چشم‌انداز نسبتاً روشنی از فعالیت‌ها را پیش چشم پژوهشگران قرار می‌دهد. از سوی دیگر، به برخی سازمان‌های ملی که در ابتدا با پسوند «داک» (پنزداک^۱، اینزداک^۲ و سینداک^۳) راه‌اندازی شده‌اند و بنابر نیازها، خواسته‌ها و شرایط بومی و ملی یک کشور، سرنوشت و سرشت متفاوتی نسبت به یکدیگر پیدا کرده‌اند، در ادامه این فصل توجه شده است.

در فصل سوم که با نگاهی اجمالی به راه‌اندازی و تحول کارکردی این سازمان آغاز شده است، به اساسنامه و برنامه استراتژیک پژوهشگاه ایرانداک پرداخته شده تا بتوان سیر این تحول را به شکلی اجمالی دنبال کرد. این بررسی در حالی صورت می‌پذیرد که با اشاره به چارچوب نظام ملی اطلاع‌رسانی دانشگاهی و پژوهشی در ایران، جایگاه ایرانداک هم از نظر کارکردی و هم ساختاری تعیین‌کننده و بنیادین تلقی شده است.

در فصل چهارم که کارکرد ایجابی برای چنین نقشی در پی دارد، نخست به ضرورت‌هایی که به سبب بافت موجود برای این کتابخانه‌ها در ایران به‌وجود آمده است، در دو بخش اصلی پرداخته شد و سپس نقش کمیسیون نظام اطلاع‌رسانی علم و فناوری و

1. PANSDOC
2. INSDOC
3. CINDOC

تجربه‌های پیشین این سازمان در ارتباط با این کتابخانه‌ها برجسته شده است. در بخش دوم این فصل نیز به چالش‌ها و دشواری‌های پذیرش نقش در دو دسته چالش‌ها و دشواری‌های درون‌سازمانی و برون‌سازمانی توجه شده است. در ادامه، راهکارهای پیشنهادی برای پذیرش این نقش‌ها در هفت دسته تقویت نقش‌های پیشین؛ پذیرش نقش‌های جدید؛ بازنگری در سیاست‌ها و اساسنامه؛ تغییر نگاه به رویکردهای فناورانه و نو؛ پشتیبانی مادی و معنوی وزارت عتف؛ گسترش و بهبود ارتباط پژوهشگاه ایرانداک با کتابخانه‌ها؛ و استفاده از ظرفیت‌ها و رویکرد انجمنی آمده است. در پایان این فصل که به‌نوعی جمع‌بندی این کتاب نیز هست، زیرساخت‌های حاکمیتی اجرای نقش و راهکارهای مورد نیاز، چالش‌ها/دشواری‌های پیش‌روی پژوهشگاه ایرانداک برای پذیرش و اجرای نقش در قالب یک مدل مفهومی ارائه شده است.

تلاش شد از همه مشارکت‌کنندگان اجازه انتشار گفته‌های ضبط‌شده گرفته شود و خوشبختانه بیشتر آنها اجازه دادند به شکل کنونی و البته با اندکی ویرایش نگارشی و علمی محتوای گفته‌های خود را در معرض قضاوت مخاطبان و خوانندگان قرار دهند. بدیهی است تلاش شد، جنبه محرمانگی گفته‌ها رعایت شود؛ از این‌رو، سعی شد تا جایی که شدنی بود نام‌ها و دیگر داده‌های حساس و آشکارکننده هویت که از سوی آنها بر زبان آمده و پیاده‌سازی شده بود، حذف شوند و مشخص نباشد این گفته‌ها از سوی چه کسانی مطرح شده است. با این حال، به دلیل انصراف برخی از مشارکت‌کنندگان، گفته‌های آنها از این اثر حذف شده است. گفتنی است، تأیید صحت یا سقم گفته‌های مشارکت‌کنندگان نیازمند بررسی‌های بیشتری است که می‌تواند یک پژوهش دیگر تلقی شود و این اثر در مقام تأیید یا رد گفته‌های مشارکت‌کنندگان قرار ندارد و تنها با تحلیل دیدگاه آنها که اتفاقاً گستره موضوعی و دانشی وسیعی را دربر می‌گیرد تلاش داشته است شناخت نسبتاً جامعی از گفته‌های مشارکت‌کنندگان پیش‌روی مخاطبان قرار بدهد. از این‌رو، این اثر را می‌توان تلاشی آغازین و ادامه‌دار برای بهبود وضعیت کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی و کنش‌گری شایسته پژوهشگاه ایرانداک در این حوزه در نظر گرفت.

دکتر رضا رجبعلی بگلو

دکتر رویا پورنقی

اسفند ۱۴۰۱

سپاسگزاری

شایسته است از زحمات همه مشارکت کنندگان در دو پژوهش یاد شده سپاسگزاری کنیم. همچنین، از همراهی، راهنمایی و مشورت‌های ارزشمند جناب آقای ابراهیم عمرانی از طرح این ایده (بررسی جایگاه پژوهشگاه ایرانداک در ارتباط با کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی) تا بازبینی و مطالعه دقیق این اثر قدردانی کنیم. همچنین، از استاد گرامی و ارجمندمان جناب آقای دکتر رحمت‌الله فتاحی برای نگارش پیشگفتار آغازین کتاب و نظارت بر طرح پژوهشی دوم (رجبعلی بگلو ۱۳۹۷) سپاسگزاریم. افزون بر این، زحمات‌های سرکار خانم زهرا رجبعلی بگلو برای پیاده‌سازی گفته‌های مشارکت کنندگان و تهیه پیش‌نویس اولیه این اثر شایسته ارج و سپاس فراوان است.

فصل نخست

کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی در ایران و جهان

۱-۱. مقدمه

کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی در همه کشورهای جهان، جزء پیشروترین کتابخانه‌ها محسوب می‌شوند و جدیدترین تجربه‌ها در این کتابخانه‌ها اتفاق می‌افتند (عمرانی ۱۳۸۷). در دایره‌المعارف کتابداری و اطلاع‌رسانی زیرمدخل کتابخانه‌های دانشگاهی (۱۳۸۵) هدف از تأسیس این کتابخانه‌ها نیل به هدف‌های دانشگاه یعنی حفظ، اشاعه، و ارتقای دانش عنوان شده است. این کتابخانه‌ها به‌عنوان یکی از اصلی‌ترین مراکز پژوهشی در دانشگاه‌ها و قلب تپنده آنها شناخته می‌شوند و نقش بسیار مهم و تأثیرگذاری در فرآیند آموزشی و پژوهشی این سازمان‌ها ایفا می‌کنند. از این‌رو، هدف‌های آن هم‌راستا با هدف‌های دانشگاه شکل می‌گیرند. این نهاد ارتباط مستقیمی با نیازهای آموزشی و پژوهشی استادان و دانشجویان دارد و هدف اساسی آن حمایت از برنامه‌های آموزشی و پژوهشی دانشگاه است. همچنین، موفقیت برنامه‌های پژوهشی گسترده دانشگاه و برگزاری دوره‌های عالی پژوهشی و تخصصی، منوط به تدارک منابع غنی و ارائه خدمات شایسته از سوی کتابخانه دانشگاهی است (دایره‌المعارف کتابداری و اطلاع‌رسانی ۱۳۸۵، زیر مدخل «کتابخانه‌های دانشگاهی»). این نوع از کتابخانه‌ها در ایران جزء فعال‌ترین کتابخانه‌ها محسوب می‌شوند و خدمات گوناگون و متعددی را به جامعه علمی و پژوهشی ارائه می‌کنند.

همچنین، نوع دیگری از این کتابخانه‌ها نیز در محیط‌های علمی و آموزشی فعالیت می‌کنند که به‌عنوان کتابخانه‌های دانشکده‌ای شناخته می‌شوند. این نوع از کتابخانه‌ها که در دانشکده‌های مستقل یا در دانشکده‌ها و سایر واحدهای آموزشی در یک دانشگاه برپا می‌شوند همچون کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی با هدف پشتیبانی از برنامه‌های

آموزشی و پژوهشی، مجموعه و خدمات خود را طراحی، برنامه‌ریزی و اجرا می‌کنند. (دایره‌المعارف کتابداری و اطلاع‌رسانی ۱۳۸۵، زیر مدخل «کتابخانه‌های دانشگاهی»).. این نوع از کتابخانه‌ها نیز در ایران تا اندازه‌ای جایگاه مشابه با کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی دارند. اثر خدمات این مراکز فقط محدود به دانشگاه‌ها و مراکز پژوهشی نیست بلکه به‌طور غیرمستقیم محیط و جامعه پیرامونشان را نیز دربر می‌گیرند.

البته نوع دیگری از کتابخانه‌ها نیز در حوزه آموزش و پژوهشی وجود دارند که با نام کتابخانه‌های تخصصی فعالیت می‌کنند. این نوع از کتابخانه‌ها که با عنوان‌هایی همچون کتابخانه‌های اختصاصی و یا پژوهشی، مراکز اطلاعاتی، کتابخانه تخصصی تحقیقاتی و مرکز خدمات اطلاع‌رسانی نیز شناخته می‌شوند، کتابخانه‌ای در نظر گرفته می‌شوند که برای سازمان‌های تحقیقاتی با هدف رفع نیازهای ویژه آن سازمان طراحی شده‌اند. این نوع از کتابخانه‌ها که از نظر مجموعه و موضوع، ماهیت تخصصی دارند و به گروهی متخصص ارائه خدمات می‌کنند، خدماتی اختصاصی برای جامعه تحت خدمت خود فراهم می‌کنند. (دایره‌المعارف کتابداری و اطلاع‌رسانی ۱۳۸۵، زیر مدخل «کتابخانه‌های تخصصی».) سهم قابل توجهی از این کتابخانه‌ها در ایران زیر نظر وزارت علوم، تحقیقات و فناوری (عتف) فعالیت می‌کنند. کتابخانه‌های دانشگاهی، دانشکده‌ای و برخی از کتابخانه‌های پژوهشی جزء کتابخانه‌هایی محسوب می‌شوند که بیشتر این کتابخانه‌ها در ایران زیر نظر دانشگاه‌ها و پژوهشگاه‌ها فعالیت می‌کنند. با این حال، بخشی از این کتابخانه‌ها زیر نظر وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی و دانشگاه آزاد اسلامی کار می‌کنند که با توجه به مجزا بودن ساختار و تشکیلات این دو سازمان، که این اثر به آنها نپرداخته است.

۲-۱. ارزش‌های کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی

کتابخانه‌های دانشگاهی، دانشکده‌ای و پژوهشی خدمات و فعالیت‌های گوناگونی برای جامعه علمی و حرفه‌ای ارائه کرده و می‌کنند. این فعالیت‌ها و خدمات دربرگیرنده خدمات آموزشی، پژوهشی، مدیریت اطلاعات و نظام‌های اطلاعاتی، مدیریت داده، اطلاعات و دانش، علم‌سنجی، آگاهی‌رسانی، انتشار و تبلیغ و دیگر خدمات اطلاعاتی است. انجمن کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی ای‌سی‌آرال^۱ (۲۰۱۰) خدمات همه انواع کتابخانه‌ها را

1. Association of College and Research Libraries (ACRL)

برای جامعه ارزشمند می‌داند و ارزش کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی را به پرورش «جمعیتی تحصیل کرده برای جامعه مردم‌سالار» معرفی می‌کند. از این رو «بازگشت [مثبت] سرمایه برای جامعه»^۱ به عنوان چارچوبی برای شناسایی معیارهایی برای بررسی ارزش این کتابخانه‌ها به شمار می‌آید. از دیدگاه ای‌سی آرال ارزش کتابخانه‌های عمومی بر جنبه‌های اقتصادی، مزیت‌ها و تأثیر آنها همراه با تأثیر اجتماعی است و ارزش کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی نیز می‌تواند همچون کتابخانه‌های عمومی در نظر گرفته شود. امروز بیش از پیش، از ارزش کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی برای ذی‌نفعان سازمانی، مدیران بالادستی و سایر افراد پرسش می‌شود. انجمن کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی ای‌سی آرال در گزارش پژوهشی که توسط کاناوی^۲ و دیگران (۲۰۱۷) و به صورت اقدام پژوهی انجام شد، شش حوزه موضوعی با اولویت بالا را برای کتابداران و مدیران کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی به شرح زیر معرفی شد:

- برقراری ارتباط برای بیان مشارکت کتابخانه در دانشگاه؛
- انطباق ارزیابی کتابخانه با مأموریت مؤسسه؛
- گنجاندن داده‌های کتابخانه در مجموعه داده‌های مؤسسه؛
- کمی‌سازی تأثیر کتابخانه بر موفقیت دانشجویان؛
- بهبود آموزش و یادگیری؛
- همکاری با ذی‌نفعان آموزشی.

هدف پژوهش کاناوی و همکارانش بررسی این مسئله بود که کتابخانه‌ها چگونه می‌توانند یادگیری دانشجویان و موفقیت آنها را بهبود بخشند در حالی که با ذی‌نفعان آموزش عالی نیز در ارتباط هستند. در این پژوهش که با همکاری اوسی‌ال‌سی^۳ انجام شد با مرور پیشینه پژوهش‌های مربوط به کتابخانه‌های دانشگاهی و آموزش عالی همراه با مصاحبه گروهی متمرکز^۴ و جلسه‌های بارش فکری^۵ با مدیران کتابخانه‌های دانشگاهی کشور آمریکا، شاخص‌ها و معیارهای ارزش در این کتابخانه‌ها استخراج شد. /انجمن

1. Social Return-On-Investment (ROI)

2. Connaway

3. OCLC

4. Focus group interview

5. Brainstorming

کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی^۱ نیز در گزارشی که با همکاری کتابخانه‌های پژوهشی انگلستان^۲ و شبکه اطلاعات پژوهشی^۳ انجام شد، ارزش‌های خدماتی که کتابخانه‌ها در این کشور برای پژوهشگران فراهم کرده و مشارکتی که کتابخانه‌ها برای بهبود عملکرد پژوهشی مؤسسه خود به وجود می‌آورند، و ویژگی‌های کلیدی پشتیبانی پژوهشی موفق از دانشگاه‌ها و گروه‌های آموزشی را به شرح زیر برشمرد. آن‌چه در ادامه می‌آید مهمترین ارزش‌های کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی در پشتیبانی از آموزش و پژوهش در مؤسسه‌های آموزشی و پژوهشی است:

۱. کتابخانه‌های خوب به مؤسسه‌ها کمک می‌کنند تا پژوهشگران برتر را استخدام و حفظ کنند؛

۲. کتابخانه‌ها به پژوهشگران کمک می‌کند تا پژوهانه^۴ و قراردادهای پژوهشی به دست آورند؛

۳. کتابخانه‌ها فناوری‌های جدید و مدل‌های جدید ارتباط علمی را ترویج و بهره‌برداری می‌کنند؛

۴. واسپارگاه‌ها، مشاهده‌پذیری مؤسسه را افزایش داده و پروفایل پژوهشی آن را بهبود می‌بخشند؛

۵. کتابخانه‌های برون‌نگر^۵ در طرح‌های سازمانی نقش دارند؛

۶. کارمندان متخصص با گروه‌های دانشگاه همکاری می‌کنند؛

۷. ارتباط با پژوهشگران باعث افزایش ارزش خدمات کتابخانه می‌شود؛

۸. فضاهای اختصاصی، محیط کار بهتری برای پژوهشگران فراهم می‌آورد؛

۹. دسترسی آسان به محتوای با کیفیت، بنیان کلیدی پژوهش است؛

۱۰. کتابخانه‌ها تجسم فیزیکی ارزش‌های علمی - دانشگاهی هستند.

در این گزارش، نقشه‌ای از ارزش‌هایی که این کتابخانه‌ها برای سازمان می‌آفرینند به شرح زیر ترسیم شده است (به شکل ۱-۱ بنگرید).

1. Society of Colleges, National and University Libraries (SCONUL)

2. Research Libraries UK (RLUK)

3. Research Information Network (RIN)

4. Grant

5. Outward-facing

فصل نخست: کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی در ایران و جهان ✧ ۲۵

شکل ۱-۱. نقشه ارزش‌های کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی برای ذی‌نفعان^۱

افزون بر این، خلاصه‌ای از آن‌چه که کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی می‌توانند برای ذی‌نفعان خود ارائه کنند به شرح جدول زیر مطرح شده است (به جدول ۱-۱ بنگرید).

1. <https://www.rluk.ac.uk/wp-content/uploads/2014/02/Value-of-Libraries-report.pdf>

جدول ۱-۱. پیام‌ها، رفتارها یا ویژگی‌ها، و مزیت‌های کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی

بخش	عنوان	رفتارها یا ویژگی‌های کتابخانه	مزیت‌های نهایی
۱	کتابخانه‌های خوب به مؤسسه‌ها کمک می‌کنند تا پژوهشگران برتر را استخدام و حفظ کنند.	• فرهنگ خدمت مناسب • مواد و منابع پژوهشی مناسب • فهرست منابع پژوهشی در دسترس عموم	• استخدام و حفظ پژوهشگران با کیفیت
۲	کتابخانه‌ها برای اعطای کمک‌های پژوهشی و قراردادهای به پژوهشگران کمک می‌کنند.	• خبرگی موضوعی مناسب • مهارت‌های اطلاعاتی و سازمانی • فرهنگ خدمت مناسب	• درآمد پژوهشی بیشتر
۳	کتابخانه‌ها فناوری‌های جدید و مدل‌های جدید ارتباطات علمی را ترویج و بهره‌برداری می‌کنند.	• وجهه بیرونی کتابخانه • فرهنگ خدمت مناسب	• رضایت بیشتر پژوهشگران • پژوهش با کیفیت‌تر • پژوهشگر مؤثرتر
۴	واسپارگاه‌ها، رؤیت‌پذیری مؤسسه را افزایش داده و پروفایل پژوهشی مؤسسه را ارتقا می‌بخشند.	• مدیریت واسپارگاه سازمانی	• پژوهش‌های با کیفیت‌تر • افزایش میزان خوانندگان (استفاده: کنندگان) بالقوه پژوهش • درآمد پژوهشی بیشتر
۵	وجهه بیرونی مؤسسه: کتابخانه‌ها در فعالیت‌های گسترده‌ای از مؤسسه مشارکت دارند.	• وجهه بیرونی کتابخانه • موقعیت متناسب در بطن مؤسسه	• پژوهش با کیفیت‌تر • درآمد پژوهشی بیشتر

بخش	عنوان	رفتارها یا ویژگی‌های کتابخانه	مزیت‌های نهایی
۶	کارمندان متخصص با همکاری بخش‌های دانشگاهی فعالیت می‌کنند.	• تخصص موضوعی مناسب • فرهنگ خدمات مناسب • متخصصان اطلاعات کنشگر	• برونداد پژوهشی بهتر • پژوهش کارآمدتر • پژوهشگران راضی‌تر
۷	برقراری ارتباط با پژوهشگران ارزش خدمات کتابخانه را افزایش می‌دهد.	• نمای بیرونی کتابخانه • فرهنگ خدمات مناسب	• رضایت بیشتر پژوهشگران • پژوهش با کیفیت‌تر • پژوهش مؤثرتر
۸	فضاهای اختصاصی مناسب، محیط کار بهتری را برای پژوهشگران فراهم می‌آورند.	• فضای فیزیکی انعطاف‌پذیر • مواد و منابع پژوهشی مناسب	• رضایت بیشتر پژوهشگران • پژوهش با کیفیت‌تر • برونداد پژوهش بهتر
۹	دسترسی آسان به محتوای با کیفیت‌تر، بنیان کلیدی پژوهش خوب است.	• مواد و منابع پژوهشی مناسب • مهارت‌های اطلاعاتی و سازمانی • خبرگی موضوعی مناسب	• پژوهش کارآمدتر • پژوهش با کیفیت‌تر
۱۰	کتابخانه‌ها تجسم فیزیکی ارزش‌های دانشگاهی و علمی هستند.	• درک میراث کتابخانه • به عنوان میزبان دانش	• پژوهشگران با انگیزه‌تر

آن‌چه از جمع‌بندی و خلاصه دو گزارش مهم دو انجمن علمی بین‌المللی درباره

ارزش‌های کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی می‌توان درک کرد این است که تلاش این کتابخانه‌ها برای هم‌گرایی و هم‌راستایی خدمات و فعالیت‌ها با اهداف و رسالت‌های سازمان مادر خود بوده است.

در استاندارد آموزش کتابخانه‌های دانشگاهی این گونه آمده است که کتابخانه‌های دانشگاهی باید نقش مهم و تعیین‌کننده‌ای در فرایند آموزشی دانشگاه برعهده گیرند و نه تنها به‌عنوان فراهم‌کننده بسترهای لازم و تسهیل‌گر آموزش، بلکه به‌عنوان بخشی ثابت و فعال در تمام فرایند آموزش دانشگاهی نقشی مؤثر داشته باشند. (عمرانی ۱۳۹۶، ۳۱).

این استاندارد نیازمندی‌های آموزشی گوناگونی را برای کتابخانه‌های دانشگاهی مد نظر قرار داده که برخی از مهم‌ترین این نیازمندی‌ها به شرح زیر هستند:

۱. کتابخانه‌های دانشگاهی باید بسترهای رسمی و غیررسمی برای آموزش کاربران خود مهیا کنند؛
۲. این کتابخانه‌ها باید افزون بر آموزش کاربران بالفعل خود، در برنامه‌های درسی دانشگاه و همکاری با استادان به‌ویژه در راستای بالا بردن مهارت‌های سواد اطلاعاتی دانشجویان فعالیت کنند؛
۳. کتابداران این کتابخانه‌ها باید با مدرسان و اعضای هیئت علمی دانشگاه در تولید و ارزیابی برنامه‌های درسی کتابخانه برای پشتیبانی از درس‌های ویژه همکاری کنند؛
۴. این کتابخانه‌ها باید برنامه‌های آموزشی خود را ارتقا داده و با گرفتن بازخورد به‌طور مداوم برنامه‌های آموزشی خود را ارزیابی کنند.

۱-۳. کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی در نظام اطلاع‌رسانی علمی

همان‌گونه که پیش‌تر اشاره شد جایگاه و نقش کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی در فرآیند آموزش و پژوهش بسیار مهم و بنیادین است. البته باید اشاره کرد که از دیدگاه رجبعلی بگلو و آخشیک (۱۳۹۹) با همه‌گیری جهانی کووید-۱۹ اوضاع پیچیده و عجیبی بر کشورها، جوامع و به تبع آن، سازمان‌ها و البته کتابخانه‌ها حاکم شده است. عجیب از این نظر که تا پیش از این همه‌گیری، «تجربه جهانی» کم‌رنگ و ناچیزی از مواجهه جوامع با یک ویروس وجود داشت اما واگیری جهانی (پاندمی) ویروس کووید-۱۹ به دلیل

ویژگی‌هایی که داشته است به تعطیلی یا کاهش ساعت‌های ارائه خدمات حضوری کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی کشیده شد تا دست‌کم به فرصت‌های ارائه شده از سوی فضای مجازی برای ارائه خدمات روی آورند و خدمات خود را از طریق این ابزارهای فناورانه دنبال کنند. شاید استفاده از ابزارهای فناورانه را بتوان به‌عنوان راهی برای غلبه بر محدودیت‌ها و چالش‌های موجود دانست که عمدتاً از سوی فناوری تحمیل شده است و حتی شاید بتوان آن را فراری رو به جلو در نظر گرفت؛ فرار رو به جلو از این نظر که ممکن است این مراکز اطلاع‌رسانی بتوانند بر برخی از چالش‌های مرتبط با مقبولیت و محبوبیت اجتماعی غلبه کنند و طیف گوناگون و گسترده‌تری از افراد جامعه علمی را به‌سوی بهره‌مندی از ارزش‌های نهایی و غایی خود همراه سازند؛ ارزش‌هایی اساسی، بنیادین و برون‌نگری^۱ که اشاره شد و یا ارزش‌های ابزاری، سازمان‌محور^۲ و درون‌نگری^۳ همچون «برقراری ارتباط برای بیان مشارکت کتابخانه در دانشگاه»، «انطباق ارزیابی کتابخانه با مأموریت مؤسسه»، «تأثیر بر موفقیت دانشجویان» و بهبود آموزش و یادگیری ذی‌نفعان.

اقدامات آموزشی و پژوهشی در کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی در سراسر جهان در شرایطی انجام شده که ضرورت دسترسی پژوهشگران به اطلاعات و داده‌ها از راه دور بسیار درخور توجه و چالش‌های حضور فیزیکی دانشجویان، پژوهشگران و استادان به چاره‌جویی نیاز دارد. این وضعیت برای کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی کشور ایران نیز وجود دارد. وضعیت یک‌بام و دو هوای آموزش و پژوهش در دانشگاه‌های کشور به این کتابخانه‌ها نیز تسری پیدا کرده و به نظر می‌رسد کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی در ایران هنوز نتوانسته‌اند جایگاه واقعی خودشان را به‌عنوان یکی از متولیان آموزش و پژوهش در دانشگاه‌ها پیدا کنند و نگاهی که به این مراکز وجود دارد حاکی از توجه هدفمند به آموزش و پژوهش در بستر کتابخانه‌ها نیست. در واقع این کتابخانه‌ها باید بستری باشند برای این که آموزش و پژوهش در مسیر و از چارچوب آن گذر کنند و به دست استادان و دانشجویان برسد؛ این در حالی است که تجربه‌های سایر کشورها نشان می‌دهند اگر هدف

1. Extroverted

2. Institution oriented

3. Introverted

آموزش و پژوهش در دانشگاه‌ها را پرورش دانشجویان بدانیم، چاره‌ای نیست جز این که نقش پررنگ و شایسته‌ای برای کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی در آموزش و پژوهش نظر داشته باشیم، اما به نظر می‌رسد کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی در ایران سهم جدی و مشخصی از آموزش و پژوهش را به خود اختصاص نداده‌اند.

از دیدگاه رجبعلی بگلو و آخشیکی (۱۳۹۹) یکی از چالش‌های موجود بر سر راه کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی در ایران، نبود انسجام و یکپارچگی میان فعالیت‌ها و اقدامات مؤسسه‌های آموزشی و پژوهشی است که این نبود انسجام، صدمه‌هایی به کارکردها و ارزش‌های بخش‌های گوناگون یک مؤسسه آموزشی یا پژوهشی زده است. نکته مهمتر این که هنگامی می‌توان اطمینان پیدا کرد آموزش‌های ارائه شده در این مؤسسه‌ها سرانجام تأثیرگذار و پیروزمندانه‌ای خواهند داشت که یکپارچگی میان منابع اطلاعاتی گردآوری شده، خدمات اطلاعاتی قابل ارائه، دوره‌ها و کلاس‌های آموزشی، و پژوهش‌های در دست اجرا به وجود آید. در حالی که اکنون می‌بینیم مرکز آموزش‌های الکترونیکی و مجازی دانشگاه‌ها و پژوهشگاه‌ها و کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی هر یک به تنهایی و مجزا از هم کار خودشان را می‌کنند. ضمن این که این هماهنگی و هم‌افزایی میان «آموزش و پژوهش» و «منابع و خدمات اطلاعاتی» می‌تواند نتیجه شگفت‌آوری برای مؤسسه‌های آموزشی و پژوهشی فراهم کند. از این رو، با در نظر گرفتن تجربه‌ها و توانمندی‌های حرفه‌ای حرفه‌مندان کتابخانه‌ها، در صورتی که ساختارهای مدیریتی و اجرایی در مؤسسه‌های آموزشی و پژوهشی به کتابخانه‌ها اجازه دهند مدیریت محتواهای آموزشی در اختیار کتابخانه‌ها قرار می‌گیرند و می‌توان انتظار داشت تأثیر مثبت و مضاعفی در امر پژوهش نیز اتفاق افتد. این وضعیت در کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی را می‌توان در کنار نبود متولی مشخص برای نظارت، ارزیابی و پایش وضعیت این کتابخانه‌ها در ایران معرفی کرد و وجود این نوع نظارت‌ها در ابعادی همچون فعالیت‌ها، منابع، خدمات و امکانات (تجهیزات) می‌تواند به بهبود پیشرفت آموزشی و پژوهشی این مؤسسه‌ها منجر شود. در واقع می‌توان گفت که نقش این کتابخانه‌ها در چارچوب مأموریت دانشگاه‌ها و برنامه توسعه این کتابخانه‌ها قابل ترسیم است (Gelfand 1971, 24). به بیان دیگر، این کتابخانه‌ها به صورت انفرادی خود را با تغییرات و دگرگونی‌های رخ داده

در فناوری اطلاعات و سایر گرایش‌های بین‌المللی هماهنگ کرده‌اند. به‌عنوان یک اصل کلی، سیاست کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی در یک کشور، باید توسط بدنه حاکم دانشگاه به‌شکلی واضح تعریف شود. با این حال، این تعریف به شکل اساسنامه‌ها، قوانین، احکام، مصوبات، مقررات یا دیگر اشکال با توجه به شرایط محلی، برای تسهیل توسعه و استفاده از کتابخانه تعریف و ابلاغ شده است. همچنین، نقش تصمیم‌های حاکمیتی یک نهاد بالادستی و تأثیر آن در نهادهای تحت شمول می‌تواند به اجبار برای تقویت، توسعه و رشد این کتابخانه‌ها برپایه خواسته‌های ملی سوق پیدا کند. اشاره به این نکته ضروری است که نقش وزارتخانه‌های مرتبط (همچون وزارت علوم، تحقیقات و فناوری یا عتف)، به‌ویژه در کشورهایی که نظام‌های آموزشی متمرکز دارند، بنیادین و تعیین‌کننده است. از این‌رو، از دیدگاه گلفاند^۱ (۱۹۷۱، ۲۸-۲۹) این تأثیرات می‌توانند در قالب موارد زیر اتفاق افتند:

۱. ایجاد نظام کتابخانه‌ای ملی و ایجاد یک کمیسیون یا هیئت مشورتی ملی (برای نمونه، غنا در سال ۱۹۵۰ یک هیئت حاکمه کتابخانه‌ای ایجاد کرده است)؛
۲. ایجاد کمیته کمک‌های مالی دانشگاهی (برای نمونه، در انگلستان کمیته‌ای برای نیازهای آموزشی و مشاوره‌ای در دانشگاه ایجاد شده است)؛
۳. تأمین جریان آزاد کتاب‌ها، نشریات، و دیگر منابع کتابخانه‌ای و توسعه تجهیزات و نیازمندی‌های اختصاصی کتابخانه‌ای؛
۴. تشویق به توسعه حرفه‌های مرتبط با رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی با:
 - شناسایی و تأیید شرایط حرفه‌ای و مدارک دانشگاهی حرفه‌مندان کتابخانه؛
 - رتبه‌بندی حرفه‌مندان کتابخانه‌های دانشگاهی؛
 - ارائه تسهیلات مالی برای ضرر و زیان‌های از دست رفتن کتاب‌ها به کتابخانه‌ها؛
 - کنترل و یاری شکل‌گیری و عملیاتی کردن انجمن‌های حرفه‌ای حرفه‌مندان کتابخانه‌ای؛

این نمونه‌ها، محیط و فضایی مطلوب را برای رشد و ارتقای کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی فراهم می‌کند بدون این‌که به‌صورت مستقیم در مدیریت داخلی دانشگاه‌ها دخالتی انجام پذیرد.

از سوی دیگر، برخی از پژوهشگران همچون آخشیك (۱۳۹۴) نیز بر این باور هستند که تغییر در این کتابخانه‌ها با سرعت بسیار زیادی در حال وقوع است و پاسخگویی به نیازهای مراجعان، مستلزم همگامی با این تغییرات است. از این رو، ضروری است این کتابخانه‌ها فعالیت‌ها و خدماتشان را با تحول جامعه و نیازهای به سرعت رو به تغییر در جامعه دانشگاهی همچون دسترسی به منابع اطلاعاتی روزآمد در فضای الکترونیکی، نیاز به یادگیری مهارت‌های سواد اطلاعاتی، امکان استفاده از دستاوردهای پژوهشی مراکز معتبر دنیا، و در اختیار داشتن مشاوران اطلاعاتی برای انجام امور آموزشی و پژوهشی، همگام سازند و کارکردهای خود را در چنین بستر متغیری بهبود بخشند. به باور برخی همچون باد^۱ (۲۰۱۸، ۵) از آنجا که کتابخانه جزئی جدایی‌ناپذیر از رسالت هر دانشکده یا دانشگاهی است، وظیفه کتابداران دانشگاهی این است که تغییراتی را که در آموزش عالی به وجود می‌آید درک کنند زیرا برخی از این تغییرات تأثیر مستقیمی بر کتابخانه و خدمات آن دارند؛ وی این تغییرات را در برنامه‌های درسی، تغییرات جمعیت‌شناختی در دانشجویان و افزودن به رسانه‌های مورد استفاده و پشتیبانی از پژوهش‌ها معرفی می‌کند. در صورتی که لازم باشد هم‌پایی با تغییرات یاد شده به صورت هدفمند انجام شود، لازم است این کتابخانه‌ها از سوی یک یا چند نهاد، سازمان یا مؤسسه ارزیابی و پایش شوند.

بنابراین، ارزیابی، ارتقا و پایش وضعیت این سازمان‌ها از جمله اهداف مهمی است که لازم است به صورت مستمر انجام پذیرد. البته باید در نظر داشت که این کتابخانه‌ها واحدهای مستقلی نیستند و زیر نظر مؤسسه‌های آموزشی و پژوهشی فعالیت می‌کنند. با این حال، جایگاه این مراکز در راستای اهداف آموزشی و پژوهشی سازمان‌های مادر به درستی تعریف نشده و دشواری‌ها و چالش‌های گوناگونی در این کتابخانه‌ها در ایران وجود دارد. برای نمونه، هنوز اطلاعات دقیق و جامعی از وضعیت کلی کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی ایران در اختیار نیست (فتاحی، رجبعلی بگلو و آخشیك ۱۳۹۳، ۷۸). برپایه آمارهای موجود (شابکا^۲)، تعداد کتابخانه‌های دانشگاهی ۸۱۳ باب ذکر شده^۳ که غیر واقعی و نادرست به نظر می‌رسد. البته اشاره به این نکته ضروری است که آمار

1. Budd

۲. شناسگر استاندارد بین‌المللی کتابخانه‌ها

3. <http://isil.nlai.ir/endusersearch.aspx>

کتابخانه‌های دانشگاهی در سال تحصیلی ۱۳۹۸-۱۳۹۹ که توسط پژوهشگاه ایرانداک و بر پایه استاندارد NISO Z 39.7 تهیه و گردآوری شده سیاهه ۲۲۶ کتابخانه دانشگاهی زیر پوشش وزارت عتف و ۵۶ کتابخانه دیگر زیر پوشش سایر مؤسسه‌ها را گزارش کرده است (بیرامی طارونی ۱۴۰۰). وضعیت کتابخانه‌های دانشکده‌ای، تخصصی (اختصاصی) و غیره نیز شباهت بسیار زیادی با کتابخانه‌های دانشگاهی دارد.

در ایران نیز برخی همچون فتاحی (۱۳۸۹) بر این باورند که اقدامات پراکنده در حوزه‌های گوناگون اما مرتبط با نظام ملی اطلاع‌رسانی، سبب به وجود نیامدن ساختار لازم و انسجام مورد انتظار شده و فعالیت‌های تکراری و هم‌پوشانی در بعضی وظایف در میان مراکز بزرگ اطلاع‌رسانی موجب هدر رفتن انرژی و سرمایه شده است. فتاحی همچنین بر این باور است که بی‌توجهی به مقوله نظام ملی اطلاع‌رسانی، نبودن سرپرست مشخص، بانفوذ و تأثیرگذار برای طراحی، پیاده‌سازی و ارزیابی نظام ملی اطلاع‌رسانی به شکل فراگیر از جمله دیگر دشواری‌ها بوده و کاری که کمیسیون نظام اطلاع‌رسانی علم و فناوری انجام می‌داده است در راستای نظام ملی اطلاع‌رسانی بوده است. این وضعیت را می‌توان با ناکارآمدی نظام‌های ملی اطلاع‌رسانی در کشور و نبود پایگاه، نظام یا سازوکاری مناسب و هدفمند برای تأمین و اشتراک‌گذاری منابع و بهبود خدمات اطلاعاتی (بهبود و گسترش خدمات، منابع و امکانات) در این کتابخانه‌ها هم‌راستا دانست. با این حال، در برخی از پژوهش‌ها (زندیان و حری ۱۳۸۳) بر ضرورت سرپرستی یک مرکز مادر برای هدایت نظام ملی اطلاع‌رسانی دانشگاهی و مؤسسه‌های پژوهش کشور تأکید شده است. البته باید در نظر داشت که پیش‌تر تلاش‌هایی نیز در این زمینه انجام شده بود. برای نمونه ایجاد کمیسیون نظام اطلاع‌رسانی علم و فناوری^۱ و راه‌اندازی شورای تأمین منابع علمی، طرح‌های امانت بین کتابخانه‌ای امین و غدیر و سامانه مدیریت اطلاعات تحقیقاتی (سمات) در پژوهشگاه ایرانداک در سطوح و حوزه‌های گوناگون به تقویت زیرساخت‌های خدماتی و اطلاعاتی در دانشگاه‌ها و مؤسسه‌های پژوهشی منجر شده است.

نگاهی به پژوهش‌های انجام شده در ارتباط با پایش، ارزیابی، بهبود و گسترش

۱. این کمیسیون در ابتدا با عنوان «کمیته راهبری نظام اطلاع‌رسانی دانشگاهی» در آذر ۱۳۸۵ فعالیت خود را آغاز کرده است.

فعالیت‌های کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی نشان می‌دهد که در این حوزه موضوعی در ایران و سایر کشورهای جهان پژوهش‌های گوناگونی انجام شده است. برای نمونه، غفاری و کرانی (۱۳۸۹) به بررسی وضعیت این نوع از کتابخانه‌ها از نظر خدمات ارائه شده در این کتابخانه‌ها برپایه لیب کوال^۱ پرداختند. این پژوهش از این نظر که یکی از مدل‌های ارزیابی برای ارتقا و توسعه عملکرد این کتابخانه‌ها محسوب می‌شوند در کنار سایر پژوهش‌ها همچون بنی اقبال (۱۳۸۰) قرار دارد. در این پژوهش وضعیت کتابخانه‌های دانشگاه علوم پزشکی تهران برپایه استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی ایران بررسی شد. نتایج این پژوهش نشان داد که این کتابخانه‌ها عمدتاً در زمینه نیروی انسانی، بودجه و مواد کتابخانه‌ای با مشکل مواجه بودند. در پژوهشی دیگر که توسط هاشم‌زاده و موسوی (۱۳۹۳) انجام شد، عوامل اثربخشی سازمانی که دربرگیرنده انطباق، کسب هدف، انسجام و مشروعیت در کتابخانه‌های دانشگاهی ایران است از دیدگاه مدیران و کارکنان شناسایی شد. در این پژوهش، دیدگاه تمامی مدیران و کارکنان کتابخانه‌های مرکزی و دانشکده‌ای دانشگاه‌های تحت پوشش وزارت علوم، تحقیقات و فناوری به شیوه نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای بررسی شد. نتایج این پژوهش نشان داد از دیدگاه مدیران و کارکنان، بین میانگین نمره‌های همه عوامل اثربخشی سازمانی و حد مطلوب (به‌جز مؤلفه کسب هدف) تفاوت معناداری وجود دارد. از دیگر نتایج این پژوهش می‌توان به خوب و متوسط بودن اثربخشی مدیریت این کتابخانه‌ها از دیدگاه کارکنان اشاره کرد.

پژوهش‌های انجام شده در این زمینه در حوزه نظام‌های ملی اطلاع‌رسانی به‌عنوان یکی از عوامل مهم در بهبود و گسترش عملکرد این کتابخانه‌ها به شمار می‌آیند. این دست از پژوهش‌ها که بیشتر به نظام‌های ملی اطلاع‌رسانی (نه دانشگاهی) اختصاص دارد به‌صورتی جدی با پژوهش حری (۱۳۷۶) آغاز شدند. در همین سال نیز همایشی تحت عنوان «نظام ملی اطلاع‌رسانی: تشکیلات، برنامه‌ریزی و توسعه» برگزار و گزیده مقالات آن منتشر شد (قاسمی ۱۳۷۶). در همین زمینه، حری و زندیان (۱۳۸۳) راهکارهای عملیاتی کردن طرح نظام ملی اطلاع‌رسانی در دانشگاه‌های کشور را در یک پژوهش مطرح کردند. از جمله مسائلی که در این زمینه در این پژوهش مطرح شد، پیدایش همکاری، تبادل، اشتراک و

دسترس‌پذیری اطلاعات میان مراکز علمی-پژوهشی کشور بود که با بررسی امکانات و تجهیزات کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی دانشگاه‌ها با نظرخواهی از مسئولان آن‌ها انجام شد. در این پژوهش، شورای عالی نظام ملی اطلاع‌رسانی دانشگاهی متشکل از سه شورا (سیاست‌گذاری و هماهنگی، خدمات تحقیق و توسعه، و مالی و اداری) پیشنهاد شده بود.

می‌توان در زمینه توسعه خدمات در این نوع از کتابخانه‌ها (دانشگاهی، دانشکده‌ای و تخصصی) نیز نوعی خلأ در زمینه نظام ملی اطلاع‌رسانی را مطرح کرد. برای نمونه، حافظیان رضوی (۱۳۸۷) با برشمردن برخی نقاط مثبت در روند رشد کتابخانه‌های تخصصی بر نبود برنامه‌ای جامع به‌منظور توسعه این کتابخانه‌ها و لزوم بازسازی و به‌سازی این نوع از کتابخانه‌ها تأکید می‌کند. نوروزی چاکلی (۱۳۸۲، ۴۲) نیز با برشمردن برخی از مشکلات موجود در کتابخانه‌های تخصصی بر لزوم تدوین و اجرای نظام ملی اطلاع‌رسانی به‌عنوان یک راهکار عملی اشاره کرده است. وی بر این باور است که در سیاست‌های ملی اطلاع‌رسانی، کتابخانه‌های تخصصی به‌عنوان مؤلفه‌ای اساسی تعریف شود و در سطح وزارت عتف، شورایی نظارتی با ضمانت اجرایی برای سیاست‌گذاری، هماهنگ‌سازی، نظارت و ارزیابی فعالیت‌های کتابخانه‌های تخصصی در این نظام تشکیل شود. از جمله وظایف این شورا ایجاد راهکارهایی برای ارتباط میان واحدهای اطلاع‌رسانی داخل کشور، تدوین استانداردهای لازم، پیشنهاد تفصیلی بودجه برای این نوع از کتابخانه‌ها و پیشنهادهایی برای پشتیبانی فنی پیشنهاد شده است.

نظام‌های ملی اطلاع‌رسانی برای این که کارکرد و عملکرد مناسبی داشته باشند به جایگاهی قانونی همراه با اختیارات و ارتباطات مشخص و کافی نیازمندند. از آنجا که این قبیل مجموعه‌ها به‌صورت تدریجی توسعه می‌یابند، وجود یک قدرت و تشکیلات مرکزی باثبات در این میان ضروری است. همچنین انجام امور مربوط به این نظام به جایگاه قانونی و سیاسی باثبات در سطح ملی، توان تخصصی لازم، تأثیرگذاری مستقیم بر سازمان‌های دولتی و خصوصی و ارتباط نزدیک با فرآیندهای حکومتی نیاز دارد. مسئولیت اصلی این نظام می‌تواند برعهده یک گروه مرکزی هماهنگ‌کننده در دولت باشد که محل موجودیت هماهنگ‌کننده بر شرایط ملی و حکومت و دولت مبتنی است (امیدوار ۱۳۸۰). با این حال، شورای عالی اطلاع‌رسانی از آغاز پایه‌گذاری، به‌عنوان نهاد مسئول

سیاست‌گذاری و پیگیری آن تعیین شده است. (نقل در زندیان ۱۳۸۷، ۱۹-۲۰).

از آنجا که شورای عالی اطلاع‌رسانی فعالیت خاصی ندارد، کمیسیون نظام اطلاع‌رسانی علم و فناوری نیز با چشم‌انداز ایجاد نظام ملی اطلاع‌رسانی دانشگاهی و با عنوان «کمیته راهبری نظام اطلاع‌رسانی دانشگاهی» فعالیت خود را آغاز کرد. این کمیسیون به‌عنوان بخشی از نظام ملی اطلاع‌رسانی دانشگاهی بود و شورای راهبری آن را برعهده داشت. حتی در مسئولیت‌های این کمیسیون، سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی، نظارت، ارزیابی و هدایت فعالیت‌های مربوط به تأمین منابع و مجموعه‌سازی، سازماندهی و پردازش، بازیابی و اشاعه اطلاعات علمی و فناوری دیده شده است. نمونه‌های مشابهی همچون کمیسیون ملی برای کتابخانه‌ها و علوم اطلاعات در امریکا وجود دارد که با وظایف گوناگون حتی پیش از این که کمیته‌ای هماهنگ‌کننده برای آن وجود داشته باشد، فعالیت می‌کرده‌اند.

نمونه دوم را نیز می‌توان شورای خدمات کتابخانه‌ای و اطلاعاتی در انگلستان دانست که به ارائه گزارش‌هایی با هدف توسعه خدمات کتابخانه‌ای و اطلاعاتی پرداخته است و به‌نوعی چارچوب موردنیاز برای نظارت بر فعالیت‌های اطلاعاتی را برعهده داشته که بعدها به مؤسسه مجاز متخصصان کتابداری و اطلاع‌رسانی^۱ تغییر نام یافته است. بر پایه آنچه اشاره شد، ضروری به‌نظر می‌رسد نگاهی به پیشینه پژوهش‌هایی که در حوزه توسعه فعالیت‌های این کتابخانه‌ها در ایران انجام شده است، انداخته شود. بررسی اجمالی این پژوهش‌ها به ما کمک می‌کند تا بتوانیم نگاهی کل‌نگرانه به فضای فکر پژوهش‌های انجام شده در این حوزه داشته باشیم. افزون بر این، می‌توان از دل این پژوهش‌ها خط سیر فکری پژوهشگران را نیز دنبال کرد و به مهمترین دغدغه‌های این پژوهشگران توجه و آنها را بررسی کرد.

اشاره به این نکته ضروری است که این پژوهش‌ها البته می‌توانند به‌نوعی به نظام ملی اطلاع‌رسانی^۲ مرتبط باشند و بخشی از این نظام را شکل دهند. همچنین، این پژوهش‌ها می‌توانند به بهبود و گسترش هدفمند خدمات کتابخانه‌ای یاری رسانند و از طریق این فعالیت‌های ملی یا منطقه‌ای، به نتیجه‌ای مطلوب در این کتابخانه‌ها منجر شوند. از جمله فعالیت‌هایی که به بهبود و گسترش خدمات کتابخانه‌ای در ایران منجر شده است طرح‌های

1. Chartered Institute of Library and Information Professionals (CILIP)

2. NATional Information System (NATIS)

همکاری میان کتابخانه‌ای است. این طرح‌ها که توسط پژوهشگاه ایرانداک انجام پذیرفته است^۱، در دو قالب طرح امین و طرح غدیر اجرا می‌شد. برپایه آن چه گفته شد، بیرامی طارونی و علیدوستی (۱۳۸۴) به تشریح الگوی توصیف آماری طرح غدیر عضویت فراگیر کتابخانه‌ها (طرح غدیر) پرداختند، این طرح که با هدف ایجاد دسترسی مستقیم به منابع کتابخانه‌های تخصصی و دانشگاهی از تیر ماه ۱۳۷۸ به اجرا درآمده است به عنوان اولین طرح جامع در سطح کشور شناخته می‌شود که امکان مراجعه حضوری استفاده کنندگان را به کتابخانه‌های تخصصی و دانشگاهی در سطح کشور فراهم کرده است.

از آنجا که مأموریت اصلی کتابخانه‌های دانشگاهی، فراهم کردن امکان دسترسی اعضای هیئت علمی، دانشجویان و پژوهشگران به اطلاعات علمی و فنی سازمان یافته برای توسعه دانش است، این طرح به دسترسی کاربران این کتابخانه‌ها به این اطلاعات یاری می‌رساند. یکی از مهم ترین هدف‌های چنین برنامه‌هایی افزایش دسترسی به منابع کتابخانه‌هاست. در طرح غدیر دسترسی به این منابع به صورت غیرمستقیم و از طریق ارتباط کتابخانه‌ها با یکدیگر یا مستقیم و از طریق مراجعه خود کاربران به کتابخانه‌ها افزایش می‌یابد. با این حال، این طرح در سال ۱۳۹۴ با دستور وزارت عتف دور دوم «طرح غدیر: عضویت فراگیر کتابخانه‌ها» دوباره به شکلی نظام مند و در چارچوب یک نظام تحت وب فعال شده است^۲.

در برخی از پژوهش‌ها (همچون نظری و علیدوستی ۱۳۸۰؛ و علیدوستی ۱۳۸۰) به فعالیت‌های عمده‌ای که کتابخانه‌ها برای توسعه خدمات به خدمت می‌گیرند، پرداخته شده است. برای نمونه اشتراک منابع به عنوان یکی از راه‌های ضروری غلبه بر محدودیت‌های کتابخانه‌ها در پاسخگویی به نیاز مراجعان در نظر گرفته شده است که به دلایل گوناگونی همچون انفجار اطلاعات، افزایش کاربران و کمبود اعتبارات مالی، از اهمیت بسیار زیادی برخوردار است. از این رو، کتابخانه‌ها تلاش می‌کنند از نوعی از همکاری بین کتابخانه‌ای با نام اشتراک منابع استفاده کنند تا بر این محدودیت‌ها غلبه کنند.

۱. اشاره به این نکته ضروری است که این خدمات از تاریخ ۱۳/۱۱/۱۳۹۹ در ایرانداک دنبال نمی‌شود اما از آنجا که به فعالیت‌های کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی مرتبط است در بخش‌هایی از این کتاب اشاره شده است.

2. <http://irandoc.ac.ir/ghadir/ghadir.html>

نظری و علیدوستی (۱۳۸۰) با سنجش نگرش مجریان طرح‌های اشتراک منابع پیرامون عوامل موفقیت همکاری بین کتابخانه‌ها و اشتراک منابع در کتابخانه‌های زیر پوشش، میزان موفقیت این برنامه‌ها و شرایط و عواملی تأثیرگذار بر موفقیت آنها را بررسی کردند. در این پژوهش، پس از شناسایی عوامل موفقیت همکاری بین کتابخانه‌ها در منابع موجود از نظر متخصصان اشتراک منابع، به اولویت‌بندی آنها با توجه به بسامد آنها در متون یاد شده و نیز دسته‌بندی آنها به کمک رویکرد سیستمی و استراتژیک پراخته شد. از آنجا که عوامل تأثیرگذار بر میزان موفقیت برنامه‌های اشتراک منابع در شرایط مختلف شکل‌گیری متفاوت بوده و دستیابی به این عوامل در هر جامعه‌ای مستلزم آگاهی از نظر افراد و سازمان‌هایی است که به‌نحوی در ارتباط با این نوع برنامه‌ها بوده و از شرایط حاکم بر آنها آگاهی دارند. بنابراین میزان تأثیر این عوامل بر میزان موفقیت همکاری بین کتابخانه‌ها و اشتراک منابع از نظر مجریان با استفاده از روش پیمایشی بررسی شد. در این پژوهش در مجموع ۸۰ عامل موفقیت اشتراک منابع و همکاری بین کتابخانه‌ها از ۲۹ منبع موجود شناسایی و به تفکیک عوامل درون سیستمی و محیطی دسته‌بندی شدند. نتایج نشان داد از میان این عوامل، پشتیبانی مدیران از طرح‌های اشتراک منابع و همکاری بین کتابخانه‌ها، از بالاترین اولویت و نزدیک بودن کتابخانه‌های همکار از لحاظ جغرافیایی به یکدیگر از کمترین اولویت برخوردار بودند. با این حال، دسته دیگری از پژوهش‌ها بر عوامل دیگری همچون همکاری بین کتابخانه‌ای میان کتابخانه‌های دانشگاهی تأکید داشته‌اند. همچنین مشخص شد، کتابخانه‌ها با مشارکت و همکاری در زمینه انتخاب و تهیه نشریات، نظری مثبت دارند و معتقدند که این امر سبب کاهش هزینه، دسترسی جامع به منابع و صرفه‌جویی در فضا و زمان می‌شود. از جمله مسائل موجود در زمینه همکاری، نبود نظامی تعریف شده برای مبادله اطلاعات میان کتابخانه‌های دانشگاهی و نیز ناچیز بودن میزان همکاری و مبادله اطلاعات میان کتابخانه‌ها بود که در مقایسه با گرایش مثبت کتابداران به عواملی مانند حمایت دولت از همکاری و اشتراک منابع از طریق تأمین مالی، تصویب مقررات و خط‌مشی‌گذاری، وجود سازمان هماهنگ‌کننده مرکزی برای برنامه‌های اشتراک منابع، وجود معیارها و استانداردهای مشترک در برنامه‌های همکاری، تنظیم روابط میان استفاده‌کنندگان و کتابخانه‌های همکار بود.

بهبود و گسترش هدفمند و همه‌جانبه خدمات در مراکز اطلاع‌رسانی تنها با این قبیل طرح‌ها امکان‌پذیر نیست بلکه لازم است آمایش منابع اطلاعات علمی و پژوهشی نیز انجام پذیرد. برای نمونه، پورنقی (۱۳۹۴) الگوی مفهومی سامانه ملی آمایش منابع اطلاعات علمی و پژوهشی کشور را تدوین کرد. وی با استفاده از شاخص‌های مؤثر در آمایش منابع اطلاعات علمی پژوهشی کشور (منابع انسانی، مالی، علمی و ...) و مؤلفه‌های مؤثر در هر یک از شاخص‌های آمایش منابع اطلاعات علمی پژوهشی کشور را به روش مطالعه اسنادی تعیین و طراحی کرد. این الگوی مفهومی می‌تواند به راه‌اندازی و ساخت سامانه‌ای ملی برای آمایش منابع اطلاعات علمی و پژوهشی کشور کمک کند. این سامانه به سیاست‌گذاران و تصمیم‌گیران بخش پژوهش کشور یاری می‌رساند تا در پایش‌های مکانی و بررسی توزیع امکانات پژوهشی در سطح کشور و برنامه‌ریزی‌های مورد نیاز کمک رسانند.

۱-۴. کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی در آینه پژوهش‌ها

نگاهی به نتایج پژوهش رجعلی بگلو (۱۳۹۷) درباره پژوهش‌های منتشر شده تا آن زمان در ایران نشان داد، حدود ۱۶۶ پژوهش (اعم از مقاله یا پایان‌نامه و رساله) در زمینه کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی در کشور انجام شده است. از این پژوهش‌ها، تعداد ۱۴۹ پژوهش به کتابخانه‌های دانشگاهی و ۱۷ مورد به کتابخانه‌های پژوهشی (تخصصی) پرداخته‌اند و ۲ پژوهش نیز به هر دو موضوع توجه کرده‌اند.^۱ تحلیل کلی و کمی پژوهش‌های انجام شده در رابطه با کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی در کشور نشان می‌دهد که این پژوهش‌ها را می‌توان به‌طور کلی در سه گروه به شرح زیر دسته‌بندی کرد. تلاش شد بزرگی هر یک از مؤلفه‌ها در شکل‌ها، تا اندازه‌ای نشان‌دهنده و نشانگر تعداد پژوهش‌های انجام شده در حوزه‌های موضوعی نه‌گانه زیر باشد: وضعیت کتابخانه‌ها بر اساس استانداردهای کتابخانه‌ای؛ وضعیت کتابخانه‌ها بر اساس استانداردهای کیفیت خدمات؛ مجموعه‌سازی؛ مدیریت کتابخانه‌ها؛ مدیریت دانش؛ مطالعات کاربر و استفاده از کتابخانه‌ها؛ مطالعات کتابداران؛ مرجع و اطلاع‌رسانی؛ فناوری. در ادامه تشریح هر یک از

۱. فهرست منابع مورد توجه در این پژوهش را می‌توانید در رجعلی بگلو (۱۳۹۷) ببینید.

این حوزه‌های موضوعی ارائه شده است.

• وضعیت کتابخانه‌ها بر اساس استانداردهای کتابخانه‌ای

در پژوهش‌های این دسته، دو رویکرد کلی وجود دارد؛ در رویکرد نخست، وضعیت کلی کتابخانه با استانداردهای دانشگاهی یا تخصصی مقایسه شده است. در رویکرد دوم، تنها وضعیت یک یا چند بخش از کتابخانه مانند مجموعه‌سازی، منابع انسانی، فضا و ساختمان و ... در مقایسه با استانداردها قرار گرفته است. از مرور پژوهش‌های این دسته می‌توان دریافت تقریباً در بیشتر کتابخانه‌های بررسی شده، تطابق کامل با استانداردهای ملی-بین‌المللی دیده نمی‌شود و فاصله این کتابخانه‌ها با استانداردها قابل توجه است. این نتیجه برای کتابخانه‌های دانشگاهی و با توجه به تعداد قابل توجه پژوهش‌های این دسته در رابطه با کتابخانه‌های پژوهشی اعتبار بیشتری دارد. در مورد وضعیت کتابخانه‌های پژوهشی نمی‌توان با قاطعیت اظهار نظر کرد، چراکه تعداد پژوهش‌های مربوط به این کتابخانه‌ها تنها به سه مورد محدود می‌شود (به شکل ۱-۲ بنگرید).

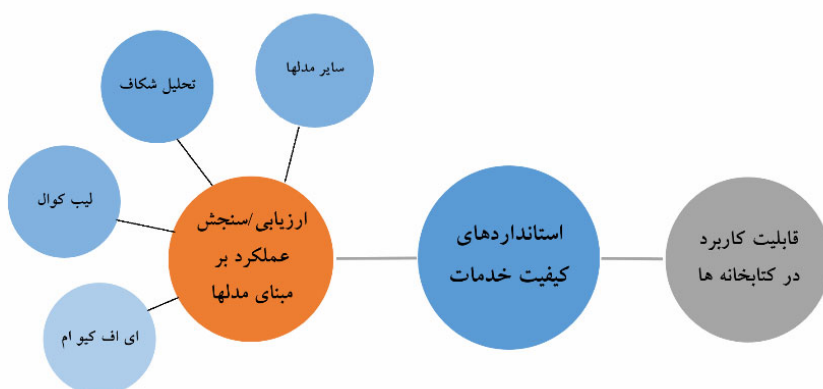
شکل ۱-۲. حوزه‌های موضوعی پژوهش‌های انجام شده در زمینه استانداردهای کتابخانه‌ها

• وضعیت کتابخانه‌ها بر اساس استانداردهای کیفیت خدمات

در پژوهش‌های این دسته، دو رویکرد کلی مشاهده می‌شود؛ در رویکرد اول - که نسبت به دو مورد دیگر پژوهش‌های بیشتر در آن می‌گنجند - ارزیابی/سنجش عملکرد خدمات و فعالیت‌های کتابخانه‌ها بر پایه مدل‌های کیفیت خدمات مانند لیب کوال، ای اف کیو ام^۱، مدل تحلیل شکاف و مانند آنها انجام گرفته است و در رویکرد دوم، قابلیت کاربرد

1. European Foundation for Quality Management(EFQM)

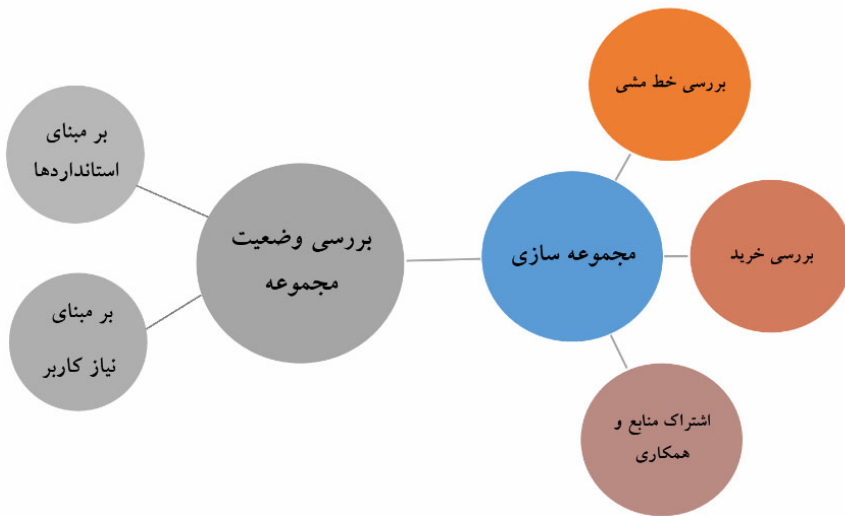
مدل‌های کیفیت خدمات در کتابخانه‌ها بررسی شده است. نکته قابل توجه اینکه نتیجه این گروه از پژوهش‌ها، استفاده از مدل‌های مورد بحث را در کتابخانه‌ها تأیید می‌کنند. دیگر پژوهش‌های این دسته که در دو رویکرد پیش گفته نمی‌گنجد، به‌طور پراکنده به موضوع‌های دیگر پرداخته‌اند. نکته قابل توجه این که بیشتر پژوهش‌های این دسته با تمرکز بر کتابخانه‌های دانشگاهی انجام شده‌اند و کتابخانه‌های پژوهشی تقریباً بررسی نشده‌اند. (به شکل ۳-۱ بنگرید).

شکل ۳-۱. حوزه‌های موضوعی پژوهش‌های انجام شده در زمینه استانداردهای کیفیت خدمات

• مجموعه‌سازی

بیشتر پژوهش‌های این دسته همان‌گونه که در شکل ۴-۱ می‌توان دید، به بررسی وضعیت مجموعه یک کتابخانه یا بخشی از منابع آن پرداخته‌اند. این بررسی‌ها اغلب با استفاده از استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی انجام گرفته‌اند و تعدادی نیز معیار نیاز استفاده‌کننده را ملاک ارزیابی قرار داده‌اند. نتایج این پژوهش‌ها نشان می‌دهد وضعیت مجموعه‌سازی در کتابخانه‌های دانشگاهی، به‌ویژه از نظر کیفی با استانداردهای لازم فاصله قابل توجهی دارد. در میان دیگر پژوهش‌های این دسته، انسجام یا تمرکز بر موضوع خاصی دیده نمی‌شود و به‌طور پراکنده به خط‌مشی‌های مدیریت منابع الکترونیکی یا وضعیت خرید آنها و گاه اشتراک این منابع توجه شده است.

شکل ۱-۴. حوزه‌های موضوعی پژوهش‌های انجام شده در زمینه مجموعه‌سازی

• مدیریت دانش

پژوهش‌هایی که در زمینه مدیریت دانش انجام شده‌اند، از جامعیت نسبتاً خوبی برخوردارند. بخشی از این پژوهش‌ها به بررسی زیرساخت‌ها و وضعیت آنها در کتابخانه‌های دانشگاهی تمرکز دارند. کاربست و استقرار مدیریت دانش در این مراکز و تلاش برای ارائه الگوی مناسب در آنها موضوع بخش دیگری از این پژوهش‌ها است. ارزیابی وضعیت مدیریت دانش از دیگر مقوله‌های مورد توجه پژوهشگران این حوزه است. موضوع دیگر پژوهش‌های این دسته بر رابطه با فرهنگ سازمانی و مدیریت دانش، اشتراک دانش و مهارت‌های افراد توجه دارد. شکل ۱-۵ نمایی از حوزه‌های موضوعی پژوهش‌های این دسته را نشان می‌دهد.

شکل ۱-۵. حوزه‌های موضوعی پژوهش‌های انجام شده در زمینه مدیریت دانش

• مدیریت کتابخانه‌ها

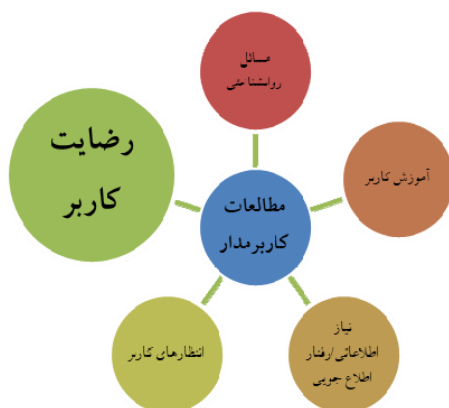
گرچه مطالعات مدیریت دانش و کیفیت خدمات را می‌توان زیر مجموعه پژوهش‌های این دسته قرار داد اما جدای از آن دو دسته پژوهش‌های مربوط به مدیریت از تنوع موضوعی قابل توجهی برخوردارند. این مطالعه‌ها را می‌توان در بیش از ۱۴ حوزه موضوعی (مانند بازاریابی، سبک‌های رهبری و مدیریت، ارتباط با مشتری، رضایت شغلی، نوآوری، مدیریت تغییر و مانند آنها) قرار داد و انسجام خاصی در آنها قابل ردیابی نیست. شکل ۱-۶ این پراکندگی را نشان می‌دهد.

شکل ۱-۶. حوزه‌های موضوعی پژوهش‌های انجام شده در زمینه مدیریت

• مطالعات کاربرمدار و استفاده از کتابخانه

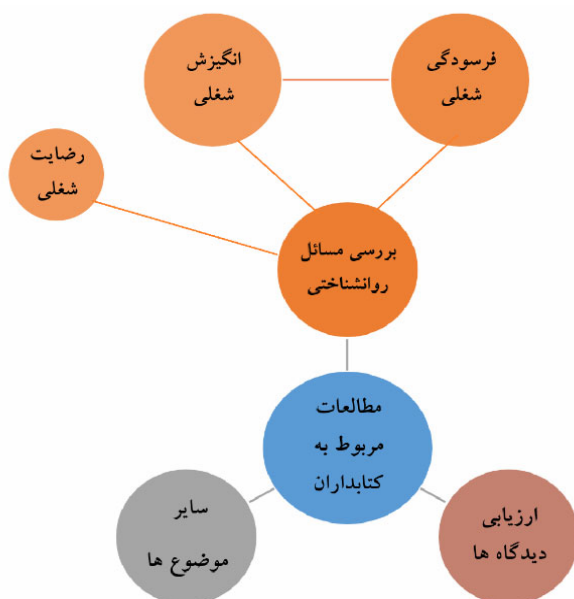
در این دسته از پژوهش‌ها، بیشترین مطالعات به بررسی میزان رضایت کاربران از کتابخانه‌ها اختصاص داشت. موضوع پژوهش‌های دیگر این دسته از بررسی نیازهای اطلاعاتی و رفتار اطلاع‌جویی کاربران و مطالعه انتظار کاربران از کتابخانه تا تحلیل مسائل روانشناختی آنها در زمان حضور در کتابخانه متفاوت بود. شکل ۱-۷ تصویری از وضعیت پژوهش‌های این دسته را نشان می‌دهد.

شکل ۱-۷. حوزه‌های موضوعی پژوهش‌های انجام شده در زمینه کاربر و استفاده از کتابخانه

• مطالعات مربوط به کتابداران

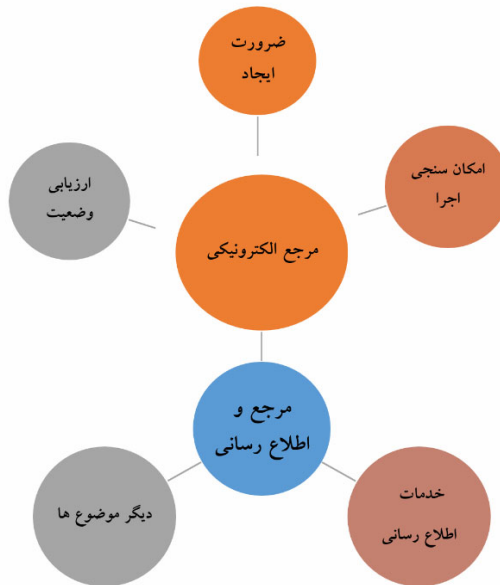
پرتکرارترین موضوع پژوهش‌های این دسته، بررسی‌های روانشناختی فردی کتابداران است. همان‌گونه که شکل ۱-۸ نشان می‌دهد، موضوعاتی مانند فرسودگی شغلی و انگیزش شغلی و پس از آن رضایت شغلی بیشترین پژوهش‌ها را به خود اختصاص داده‌اند. برخی دیگر از پژوهش‌های مربوط به کتابداران، ارزیابی دیدگاه‌های آنها پیرامون محل کار/همکاران، به‌ویژه مسائل مدیریتی است. موضوع‌هایی مانند برون‌داد علمی، ارزیابی توانمندی‌های شغلی و حرفه‌ای و نیازسنجی از کتابداران نیز مورد توجه برخی پژوهشگران بوده است.

شکل ۸-۱. حوزه‌های موضوعی پژوهش‌های انجام شده در زمینه کتابداران

• مرجع و اطلاع‌رسانی در کتابخانه‌ها

همان‌طور که شکل ۹-۱ نشان می‌دهد پژوهش‌های مربوط به دسته مرجع و اطلاع‌رسانی را به‌طور کلی می‌توان به مطالعات مربوط به مرجع الکترونیکی، خدمات اطلاع‌رسانی و سایر موضوع‌ها گروه‌بندی کرد. در این دسته، پژوهش‌هایی که در ارتباط با مرجع الکترونیکی انجام شده‌اند بیش از سایر پژوهش‌ها هستند. دامنه موضوع‌های این پژوهش‌ها از ضرورت ایجاد مرجع الکترونیکی تا امکان‌سنجی اجرا و ارزیابی وضعیت این خدمات در کتابخانه‌ها متنوع است.

شکل ۹-۱. حوزه‌های موضوعی پژوهش‌های انجام شده در زمینه مرجع و اطلاع‌رسانی

• فناوری

پژوهش‌های مربوط به دسته فناوری را می‌توان در شش گروه قرار داد؛ این گروه‌بندی مطابق با شکل ۱-۱۰ به این ترتیب است: مطالعاتی که به ارزیابی فناوری پرداخته‌اند، پژوهش‌هایی که زیرساخت/پیاده‌سازی فناوری را بررسی کرده‌اند، بررسی‌هایی که به موانع استفاده از فناوری توجه کرده‌اند، مواردی که به تأثیر فردی و سازمانی فناوری پرداخته‌اند، پژوهش‌هایی که کاربرد و شیوه استفاده از آنها را بررسی کرده‌اند و گروه آخر به پذیرش فناوری پرداخته‌اند.

شکل ۱-۱۰. حوزه‌های موضوعی پژوهش‌های انجام شده در زمینه فناوری

نگاهی به پژوهش‌های داخلی در زمینه کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی نشان می‌دهد. مهمترین مسائل، دغدغه‌ها و چالش‌های کتابخانه‌ها در قالب موارد نه گانه یادشده می‌گنجد. همچنین، تأکید برخی از این موارد از جمله، بررسی وضعیت استانداردهای کتابخانه‌ای، آموزش مستمر حرفه‌ای و آموزش کاربران، مدیریت دانش، فناوری اطلاعات، و وضعیت مدیریتی در کتابخانه‌ها اختصاص دارد. همچنین، نگاهی به این پژوهش‌ها در این حوزه نشان می‌دهد، که هیچ‌یک از این پژوهش‌ها به صورت کلان به بهبود و گسترش فعالیت این کتابخانه‌ها پرداخته‌اند. به بیان دیگر، ضروری به نظر می‌رسد به وضعیت کتابخانه‌ها از نگاه کلان نیز پرداخته شود تا از طریق این نگاه کل‌نگر، برای بهبود فعالیت این کتابخانه‌ها تلاش‌هایی صورت پذیرد. در هیچ‌یک از پژوهش‌ها به نقش انجمن‌ها در ایران^۱ در بهبود و گسترش فعالیت کتابخانه‌ها پرداخته نشده است در حالی که، انجمن‌های ملی و بین‌المللی در این زمینه، فعالیت‌های بسیار تأثیرگذاری انجام داده‌اند. با این حال، لازم است نگاهی هم به پژوهش‌های خارجی در حوزه این کتابخانه‌ها انداخته شود که در ادامه این مسئله بررسی می‌شود.

۱. منظور از انجمن‌ها در این پژوهش، انجمن کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران و انجمن مدیریت اطلاعات ایران است که بیشتر از سایر انجمن‌ها به حوزه فعالیت کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی مرتبط هستند.

۱-۵. شبکه کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی در جهان

ایجاد شبکه‌های گوناگون و متعدد در فعالیت کتابخانه‌ها در سراسر جهان امری مرسوم و بدیهی است و امروزه با گسترش فناوری‌های نوین بیش از پیش به آن توجه شده است. هدف اصلی شبکه‌سازی بهره‌گیری از منابع و خدمات اطلاعاتی موجود در هر یک از گره‌ها و هم‌افزایی میان موجودیت‌ها و سازمان‌هاست. از طریق ایجاد شبکه‌ای از کتابخانه‌ها می‌توان انتظار داشت ارتقا و بهبود فعالیت‌ها و خدمات موجود در این کتابخانه‌ها برای دستیابی به ارزش‌های مطلوب و موجود در این سازمان‌ها بیشتر فراهم شود. از این‌رو، می‌توان نگاهی اجمالی به شکل‌گیری، اهداف و مأموریت‌ها، فعالیت‌ها و وضعیت شبکه کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی در جهان داشت تا با الگو گرفتن از این فعالیت‌ها، چارچوب نسبتاً دقیق‌تری از انتظارات از شبکه کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی در ایران به‌دست آوریم.

جدول ۱-۲. شبکه کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی (به ترتیب حروف الفبای انگلیسی)

ردیف	نام سازمان	کشور	سال راه‌اندازی	اهداف و مأموریت‌ها	وضعیت (فعال/غیرفعال)	فعالیت‌ها	تعداد اعضا	سایر
۱	ABN (Australian Bibliographic Network)	استرالیا	۱۹۸۱	شبکه فهرست‌نویسی مشترک انواع کتابخانه‌های عمومی، ایالتی، پژوهشی و دانشگاهی.	غیرفعال	ارائه خدمات دسترسی به اطلاعات منابع اطلاعاتی در انواع گوناگون قالب‌ها.	-	- کنفرانسی با همین نام از سال ۱۹۸۳ به این سو برگزار شد؛ - پایگاه داده این شبکه با نام ABND شناخته می‌شود؛ - از سال ۱۹۹۹ تا ۲۰۰۵ به Kinetica تغییر نام داد؛ - عناصر این شبکه هنوز وجود دارد اما دسترسی به اطلاعات آن در سایتی با نام Trove ارائه می‌شوند.

۵۰ ✦ جایگاه پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (ایرانداک) در بهبود و گسترش...

ردیف	نام سازمان	کشور	سال راه‌اندازی	اهداف و مأموریت‌ها	وضعیت (فعال/غیرفعال)	فعالیت‌ها	تعداد اعضا	سایر
۲	ALADN (Academic Library Advancement and Development Network)	کانادا و آمریکا	۱۹۹۵-۱۹۹۶	• کمک به مدیران کتابخانه‌های دانشگاهی برای برقراری ارتباط با یکدیگر؛ • بررسی راه‌های افزایش و بهبود بودجه کتابخانه‌های دانشگاهی؛ • گردآوری منابع مالی از افراد، شرکت‌ها و مؤسسه‌ها برای تأمین منابع کتابخانه، محصولات، برنامه‌ها و ابتکارات.	فعال	• کمک به توسعه کتابخانه‌های دانشگاهی؛ • ایجاد شبکه‌ای برای توسعه و پیشرفت دانشگاهی؛ • اشتراک‌گذاری نوآوری‌ها در کتابخانه‌های دانشگاهی.	-	• سه کمیته دائمی و یک گروه برنامه‌ریزی کنفرانس دارد که به صورت دوره‌ای در شهرهای گوناگون برنامه برگزار می‌کند. • تا به حال، ۱۷ دوره کنفرانس برگزار کرده است.

فصل نخست: کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی در ایران و جهان ✨ ۵۱

ردیف	نام سازمان	کشور	سال راه‌اندازی	اهداف و مأموریت‌ها	وضعیت (فعال/غیرفعال)	فعالیت‌ها	تعداد اعضا	سایر
۳	• ANKOS (Anatolian University Libraries Consortium)	ترکیه	۲۰۰۰	• بهبود دسترسی به منابع اطلاعات الکترونیکی؛ • توسعه نقش پشتیبانی کتابخانه‌ها در آموزش و پژوهش در دانشگاه‌ها.	فعال	• بررسی و سنجش میزان استفاده از منابع اطلاعاتی در کتابخانه‌های دانشگاهی؛ • مدیریت منابع اطلاعاتی الکترونیکی در کتابخانه‌ها.	• ۱۲۰ دانشگاه و مؤسسه پژوهشی	• یکی از بزرگ‌ترین کنسرسیوم‌های مربوط به نشر الکترونیکی در اروپاست.
۴	ARLICON (Associated Regional Library Consortia)	روسیه	۲۰۰۲	• بهبود همکاری بین کتابخانه‌ای؛ • توسعه حرفه‌ای کتابداران در زمینه بهبود خدمات اطلاعاتی کتابخانه‌ها.	فعال	• همکاری در مدیریت کارآمد منابع کتابخانه‌ها؛ • یاری به پیشرفت کتابخانه‌ها در حوزه منابع الکترونیکی.	۲۲۸ کتابخانه	-
۵	CALIS (China Academic Library and Information System)	چین	۱۹۹۸	• سازماندهی، ارتقا و نگهداری منابع اشتراکی کتابخانه‌های دانشگاهی چین.	فعال	• ارائه خدمات تحویل مدرک به کتابخانه‌های دانشگاهی در چین.	۱۰۰۵ کتابخانه	-

۵۲ ✧ جایگاه پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (ایرانداک) در بهبود و گسترش...

ردیف	نام سازمان	کشور	سال راه‌اندازی	اهداف و مأموریت‌ها	وضعیت و فعالیت (فعال/غیرفعال)	فعالیت‌ها	تعداد اعضا	سایر
۶	DELNET	هند	۱۹۹۲ (به عنوان انجمن) و ۱۹۸۸ (به عنوان مرکز بین‌المللی)	- ایجاد شبکه‌ای از کتابخانه‌ها؛ - ترویج و تسهیل اشتراک‌گذاری منابع؛ - هماهنگی تلاش‌ها برای توسعه مجموعه‌ای مناسب و کاهش تقاضای غیرضروری؛ - ایجاد یک مرکز ارجاعی و تحقیقاتی برای نگهداری فهرستگان مرکزی کتابخانه‌ها؛ - هماهنگی برای مجموعه‌سازی مناسب در کتابخانه‌ها و کاهش نسخه‌های غیر ضروری.	فعال	- گردآوری، ذخیره و انتشار اطلاعات و ارائه خدمات کامپیوتری به کاربران؛ - ارائه راهنمایی فنی به کتابخانه‌های عضو در گردآوری، ذخیره، اشتراک‌گذاری و اشاعه اطلاعات؛ - تسهیل و ارتقای تحویل اسناد به صورت دستی یا مکانیکی؛ - توسعه پایگاه داده کتاب‌شناسی تخصصی کتاب‌ها، نشریه‌ها و مواد غیر کتابی. - توسعه پایگاه‌های اطلاعاتی پروژه‌ها، متخصصین و مؤسسه‌ها؛ - ایجاد هماهنگی با دیگر شبکه‌ها و کتابخانه‌های منطقه‌ای، ملی و بین‌المللی برای تبادل اطلاعات و اسناد.	۱۶۷۴ کتابخانه در ۱۳۲ ایالت و ۶۵۰۲ عضو	-

فصل نخست: کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی در ایران و جهان ✨ ۵۳

ردیف	نام سازمان	کشور	سال راه‌اندازی	اهداف و مأموریت‌ها	وضعیت (فعال/غیرفعال)	فعالیت‌ها	تعداد اعضا	سایر
۷	EBLIDA (European Bureau of Library Information and Documentation Association)	اروپا	۱۹۹۲	- ایجاد اعتماد میان کتابخانه‌ها از طریق افزایش کیفیت آنها؛ - ارائه خدمات مشاوره‌ای و پشتیبانی برای کتابخانه‌ها در اروپا.	فعال	- توسعه نگاه به جامعه اطلاعات و مسائل فرهنگی؛ - اشتراک‌گذاری اطلاعات و تجربه میان کتابخانه‌ها؛ - توسعه سواد اطلاعاتی و رسانه‌ای در کتابخانه‌ها؛ - ایجاد مرکز اطلاعات و دانش.	-	دربگیرنده گروه‌های زیر است: ۱. گروه حقوق اطلاعات (EGIL)؛ ۲. گروه دیجیتال‌سازی و دسترسی - برخط (JEGDO)؛ ۳. گروه آموزشی اطلاعات و کتابخانه (ILEG)؛ ۴. گروه یادگیری درازمدت (EGELLL)؛ ۵. گروه فرهنگ و جامعه اطلاعاتی (EGCIS).

۵۴ ✦ جایگاه پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (ایرانداک) در بهبود و گسترش...

ردیف	نام سازمان	کشور	سال راه‌اندازی	اهداف و مأموریت‌ها	وضعیت (فعال/غیرفعال)	فعالیت‌ها	تعداد اعضا	سایر
۸	INFLIBNET (Information and Library Network)	هند	۱۹۹۱	• مدرن‌سازی کتابخانه‌های دانشگاهی؛ • تقویت زیرساخت‌های اشتراک‌گذاری منابع و خدمات کتابخانه‌ای؛ • رهبری کتابخانه‌های آینده.	فعال	• ایجاد پایگاه‌های اطلاعاتی از منابع اطلاعاتی کتابخانه‌ها؛ • ایجاد نظام کتابخانه‌ای یکپارچه؛ • پشتیبانی از رویکردهای دسترسی آزاد به منابع اطلاعاتی در کتابخانه‌های دانشگاهی؛ • پژوهش در حوزه‌های کتاب‌سنجی و علم‌سنجی.	-	-

فصل نخست: کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی در ایران و جهان ✨ ۵۵

ردیف	نام سازمان	کشور	سال راه‌اندازی	اهداف و مأموریت‌ها	وضعیت (فعال/غیرفعال)	فعالیت‌ها	تعداد اعضا	سایر
۹	IRIS (Ireland Resource Sharing)	ایرلند	۱۹۹۰	- اشتراک‌گذاری منابع کتابخانه‌ای؛ - ارائه خدمات تحویل مدرک.	غیرفعال	دسترسی همدند به فهرستگان کتابخانه‌های دانشگاهی.	-	در سال ۱۹۹۵ تجاری شد
۱۰	LALC (Lebanese Academic Library Consortium)	لبنان	۲۰۰۲	غلبه بر چالش‌های دسترسی به منابع الکترونیکی در لبنان.	فعال	- ایجاد همکاری در انتخاب، مذاکره قیمت و روش‌های دسترسی به منابع الکترونیکی؛ - ارتقا و گسترش خدمات و منابع اطلاعاتی به اعضا؛	۸ کتابخانه دانشگاهی	- نام پیشین آن LIDS (Lebanese Consortium)؛ - پیوستن به ICOLC در سال ۲۰۰۳

۵۶ ✧ جایگاه پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (ایرانداک) در بهبود و گسترش...

ردیف	نام سازمان	کشور	سال راه اندازی	اهداف و مأموریت‌ها	وضعیت (فعال/غیرفعال)	فعالیت‌ها	تعداد اعضا	سایر
۱۱	LISTEN (Library and Information Studies Training and Education Network)	انگلستان	۱۹۹۲	توسعه مستمر حرفه‌ای کتابداران (CPD).	فعال	- برقراری ارتباط نزدیک میان مدیران، استادان و دانش‌آموختگان؛ - ایجاد پیش‌زمینه ادامه کار حرفه‌ای در حوزه کتابخانه و اطلاعات.	-	-
۱۲	NAAL (Network for Alabama Academic Libraries)	آمریکا (ایالت آلاباما)	۱۹۸۴	- هماهنگی اشتراک‌گذاری منابع کتابخانه دانشگاهی؛ - بهبود پاسخگویی و عملکرد کتابخانه‌ها.	فعال	- برگزاری برنامه آموزشی مستمر؛ - پشتیبانی از کتابخانه‌ها با گردآوری داده‌ها و اطلاعات این کتابخانه‌ها؛ - ارزیابی مجموعه کتابخانه‌های دانشگاهی؛ - توسعه کتابخانه‌های مجازی؛	-	-

فصل نخست: کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی در ایران و جهان ✨ ۵۷

ردیف	نام سازمان	کشور	سال راه‌اندازی	اهداف و مأموریت‌ها	وضعیت (فعال/غیرفعال)	فعالیت‌ها	تعداد اعضا	سایر
۱۳	NII (National Institute of Informatics)	ژاپن	۱۹۷۳	تدوین نظام اطلاعات دیجیتال کتابخانه‌ای برای همه کتابخانه‌های دانشگاهی.	غیرفعال	ارائه خدمات اطلاعاتی الکترونیکی.	-	نام پیشین آن NACSIS (National Center for Science Information System)
۱۴	NILDE (Network for inter library Document Exchange)	ایتالیا	۱۹۹۹	- گسترش استفاده از شیوه‌های تبادل مستندات و بهبود کیفی، همکاری بین کتابخانه‌های ایتالیایی؛ - استفاده از فناوری اطلاعات برای تسهیل کار کتابخانه‌ها (کاهش هزینه‌ها، بهبود کار جریان عملیات و کاهش زمان)	فعال	- ایجاد نظام تحویل مدرک؛ - ارائه اسناد به صورت وبی و امانت بین کتابخانه‌ای؛ - اشتراک‌گذاری منابع کتاب‌شناختی.	-	-

۵۸ ✦ جایگاه پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (ایرانداک) در بهبود و گسترش...

ردیف	نام سازمان	کشور	سال راه‌اندازی	اهداف و مأموریت‌ها	وضعیت (فعال/غیرفعال)	فعالیت‌ها	تعداد اعضا	سایر
۱۵	OCCLC (Online Computer Library Center)	ایالات متحده آمریکا	۱۹۶۷	- دسترسی به اطلاعات در سراسر جهان؛ - ارائه خدمات فناوریانه به صورت مشترک به کتابخانه‌ها، مؤسسه‌ها و جوامع علمی؛	فعال	- تهیه WorldCat؛ - پشتیبانی از همکاری بین کتابخانه‌های (انواع کتابخانه‌ها)؛ - پشتیبانی فنی و محتوایی از کتابخانه‌ها (انواع کتابخانه‌ها)؛ - ارائه جایزه‌ها و گزینش‌های پژوهشی؛ - و ...	۱۶۹۶۴ کتابدار از ۱۲۲ کشور	-

فصل نخست: کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی در ایران و جهان ✨ ۵۹

ردیف	نام سازمان	کشور	سال راه‌اندازی	اهداف و مأموریت‌ها	وضعیت (فعال/غیرفعال)	فعالیت‌ها	تعداد اعضا	سایر
۱۶	OCUL (Ontario Council of University Libraries)	کانادا		• دسترسی حداکثری به منابع و خدمات کتابخانه دیجیتال؛ • رهبری توسعه مشارکتی گسترش زیرساخت‌های پژوهشی دیجیتال کانادا؛ • ارتقا روابط میان کتابخانه‌ها با ایجاد خدمات کتابخانه دیجیتال برای دانشجویان؛ • حفظ و نگهداری مجموعه‌های (چاپی و دیجیتال) کتابخانه‌های دانشگاهی؛ • ارتقا ارزش خدمات کتابخانه دیجیتال مشترک.	فعال	• گسترش زیرساخت تحقیقات دیجیتال مشترک؛ • توسعه زیرساخت‌های پژوهشی دیجیتال کانادا با تقویت ظرفیت فناوری و کتابداران در کتابخانه‌های عضو؛ • تقویت مهارت‌های کارکنان برای پشتیبانی از زیرساخت‌های پژوهشی دیجیتال؛ • توسعه ظرفیت‌های اطلاعات محیطی در اُنتاریو؛ • پشتیبانی از دسترسی محلی به منابع جغرافیایی در دانشگاه‌های اُنتاریو.	۲۱ کتابخانه دانشگاهی در ایالت اُنتاریو	سه کمیته با نام‌های زیر دارد: (۱) منابع اطلاعاتی؛ (۲) برنامه‌ریزی و ارزیابی؛ (۳) درگاه دانش پژوهان.

۶۰ ✧ جایگاه پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (ایرانداک) در بهبود و گسترش...

ردیف	نام سازمان	کشور	سال راه اندازی	اهداف و مأموریت ها	وضعیت (فعال/غیر فعال)	فعالیت ها	تعداد اعضا	سایر
۱۷	OhioLink	ایالات متحده آمریکا	۱۹۸۷	• حفظ و دسترسی به مجموعه گسترده ای از منابع علمی چاپی و دیجیتال؛ • همکاری با انواع دیگر کتابخانه ها و ارائه دهندگان اطلاعات؛ • هدایت و رهبری نوآوری در کتابخانه ها.	فعال	تهیه پایگاه داده های پژوهشی، واسپاری کتاب، موسیقی و پایان نامه ها و رساله ها.	۱۳۴ کتابخانه	همکاری با OCLC و OARNet.
۱۸	PUNENET (Pune Library Network)	هند	۱۹۹۲	• افزایش همکاری بین کتابخانه ای؛ • تسهیل تبادل اطلاعات میان کتابخانه ها.	غیر فعال	ایجاد پایگاه اطلاعاتی کتابخانه ها.	-	-

فصل نخست: کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی در ایران و جهان ✨ ۶۱

ردیف	نام سازمان	کشور	سال راه‌اندازی	اهداف و مأموریت‌ها	وضعیت (فعال/غیرفعال)	فعالیت‌ها	تعداد اعضا	سایر
۱۹	RLIN (Research Library Information Network)	آمریکا	۱۹۷۴	- توسعه منابع کتابخانه‌های پژوهشی؛ - توسعه مجموعه و دسترسی به منابع مشارکتی.	غیرفعال (ادغام با OCLC در سال ۲۰۰۶)	- حفاظت و نگهداری منابع پژوهشی؛ - بهره‌برداری از ابزارهای کتاب‌شناختی؛	-	در سال ۲۰۰۴ به RLIN 21 تغییر نام داد. در سال ۲۰۰۶ به OCLC پیوست و این انتقال تا سال ۲۰۱۱ ادامه یافت تا بخشی از پروژه WorldCat باشد.

۶۲ ✦ جایگاه پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (ایرانداک) در بهبود و گسترش...

ردیف	نام سازمان	کشور	سال راه‌اندازی	اهداف و مأموریت‌ها	وضعیت (فعال/غیرفعال)	فعالیت‌ها	تعداد اعضا	سایر
۲۰	RLUK (Research Libraries of UK)	انگلستان و ایرلند	۱۹۸۳	• رویکرد جمعی برای بازتعریف مجموعه کتابخانه پژوهشی پیشرفته؛ • اعطای بورس تحصیلی رایگان برای ایجاد محیطی جدید برای ارتقای بروندهای پژوهشی؛ • امکان دسترسی و بهره‌برداری از همه مجموعه‌های کتابخانه‌ها؛ • تهیه نگاشتی از چشم‌انداز تغییرات پژوهشی و نقش کتابخانه‌ها در پژوهش و آموزش پژوهشگر؛ • پرورش رهبری، نوآوری و مهارت در کتابخانه‌ها برای ایجاد جامعه‌ای خلاق.	فعال	• بازتعریف مدل کتابخانه پژوهشی؛ • همکاری در کاهش هزینه‌ها و ارتقای کیفیت؛ • شکل‌دهی به پژوهش‌های مؤثر؛ • ارتقای مجموعه‌های یگانه و مجزا؛ • مدل‌سازی نقش کتابخانه در مدیریت داده‌های پژوهشی.	۳۵ کتابخانه پژوهشی و دانشگاهی	تعامل و همکاری با SCONUL برای پروژه‌های گوناگون پژوهشی

فصل نخست: کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی در ایران و جهان ✨ ۶۳

ردیف	نام سازمان	کشور	سال راه‌اندازی	اهداف و مأموریت‌ها	وضعیت (فعال/غیرفعال)	فعالیت‌ها	تعداد اعضا	سایر
۲۱	TCN-LIS	انگلستان	۱۹۹۰	• برنامه آموزش شبکه‌ای برای توسعه مستمر حرفه‌ای کتابداران (CPD و CPE)؛ • اعطای بودجه‌های پژوهشی به حرفه‌مندان (Grants).	فعال	ایجاد یک مرکز خودآموزشی برای توسعه فعالیت حرفه‌ای.	۲۳ کشور (مرکز آموزشی ملی)	بخشی از برنامه مؤسسه آموزش آزاد (OSI)
۲۲	ULAKBIM (Turkish Academic Network and Information Center)	ترکیه	۱۹۹۶	پشتیبانی از زیرساخت شبکه ملی اطلاعات.	فعال	ارائه خدمات شبکه‌ای برای پشتیبانی از تولیدات علمی.	—	دربرگیرنده بخش: National Academic Network (ULAKNET)

نگاهی اجمالی به این شبکه‌های کتابخانه‌ای نشان می‌دهد، بیشتر این شبکه‌ها فعال هستند و به صورت گسترده‌ای خدمات خود را ارائه می‌کنند. به بیان دقیق‌تر، از میان ۲۲ شبکه، تعداد ۱۷ شبکه فعال و ۵ شبکه غیرفعال هستند. از جمله مهمترین این شبکه‌ها می‌توان به اوسی ال‌سی اشاره کرد که خدمات آن در سطح بین‌المللی و جهانی ارائه می‌شود. این فعالیت‌ها به صورت شبکه‌ای از خدمات، اطلاعات و فعالیت‌های مشترک میان کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی در کشورهای مختلف در جریان است که در چارچوب بهبود و گسترش فعالیت‌های کتابخانه‌ای می‌گنجد. این فعالیت‌ها که با پشتیبانی و هدایت برخی انجمن‌های علمی و حرفه‌ای دنبال می‌شود، گستره وسیعی دربردارد که حوزه‌های گوناگونی از جمله، منابع اطلاعاتی/ داده‌ای، خدمات اطلاعاتی و نیروی انسانی را شامل می‌شود. همچنین، دامنه گسترده این شبکه‌ها در کشورهایی همچون، امریکا و کانادا (از قاره امریکا)، انگلستان، ایتالیا، ایرلند، ترکیه و روسیه (از قاره اروپا)، لبنان، هند، چین و ژاپن (از قاره آسیا) و استرالیا (از قاره اقیانوسیه) گسترده شده است. نگاهی به اهداف، مأموریت‌ها و وظایفی که این شبکه‌ها اجرا کرده یا در دست اجرا دارند نشان می‌دهد که طیف گسترده‌ای از فعالیت‌ها را به شرح زیر دربرمی‌گیرند:

۱. افزایش همکاری‌های بین کتابخانه‌ای و اشتراک‌گذاری منابع؛
۲. تدوین برنامه‌های بهبود مستمر حرفه‌ای حرفه‌مندان؛
۳. کمک به کتابخانه‌ها برای توسعه و پیشرفت فعالیت‌ها؛
۴. رهبری تغییر در کتابخانه‌ها با توجه به چشم‌اندازهای پیش‌رو؛
۵. افزایش و بهبود دسترس‌پذیری به منابع کتابخانه‌ای؛
۶. حفظ و نگهداری مجموعه‌ها (چاپی و دیجیتال)؛
۷. توسعه زیرساخت‌ها و گسترش و ارتقای فناوری اطلاعات در کتابخانه‌ها؛
۸. تدوین نظام اطلاعات دیجیتال کتابخانه‌ای و ایجاد نظام کتابخانه‌ای یکپارچه؛
۹. گردآوری منابع مالی برای تأمین منابع کتابخانه؛
۱۰. کمک به مدیران کتابخانه‌ها برای برقراری ارتباط با یکدیگر؛
۱۱. تشکیل شبکه فهرست‌نویسی مشترک؛
۱۲. ارزیابی فعالیت‌ها و مجموعه‌های کتابخانه‌ای؛

۱۳. اشتراک‌گذاری تجربه‌ها و نوآوری‌ها میان کتابخانه‌ها؛

۱۴. اعطای بودجه‌های پژوهشی به حرفه‌مندان.

گسترده‌گی این فعالیت‌ها، مأموریت‌ها و وظایف نشان می‌دهد، در صورتی که پژوهشگاه ایرانداک بخواهد در قالب بهبود و گسترش فعالیت این کتابخانه‌ها اقدام کند لازم است به فعالیت‌ها، وظایف و به‌طور کلی مسائل اشاره شده بالا نیز توجه کند.

۱-۶. جمع‌بندی

آنچه در این فصل به آن توجه شده، اشاره‌ای به ارزش‌هایی است که کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی می‌توانند برای ذی‌نفعان کلیدی و اصلی خود فراهم آورند. در ادامه، به تشریح جایگاه کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی در نظام اطلاع‌رسانی علمی و انتشارات علمی منتشر شده در داخل و خارج کشور، و حوزه‌های موضوعی مورد توجه این پژوهش‌ها پرداخته شد. دست‌آخر نگاهی اجمالی به شبکه کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی در جهان داشتیم که در آن فعالیت‌ها، اهداف، مأموریت‌ها و وضعیت اجرایی آنها بررسی شد. با این حال برای این که جایگاه پژوهشگاه ایرانداک در چارچوب سازمان‌های مشابه در این زمینه دقیق‌تر بررسی شود، لازم است نگاهی به سازمان‌ها، نهادهای تأثیرگذار در توسعه کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی داشته باشیم که در فصل بعدی به آن خواهیم پرداخت.

فصل دوم

سازمان‌ها و نهادهای تأثیرگذار در بهبود و گسترش فعالیت کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی

۲-۱. مقدمه

بررسی سازمان‌ها و نهادهایی که در زمینه بهبود و گسترش عملکرد کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی عمل می‌کنند از این رو مفید است که با الگو گرفتن از این برنامه‌ها و نمونه‌ها، امکان تدوین برنامه‌های مورد نیاز فراهم می‌شود. برخی سازمان‌ها، نهادها و شبکه‌های کتابخانه‌ای دانشگاهی و پژوهشی بین‌المللی وجود دارند که به بهبود و گسترش عملکرد این کتابخانه‌ها کمک قابل توجهی داشته‌اند. در این فصل، در ابتدا به معرفی مختصری از کتابخانه دانشگاهی و توسعه آن پرداخته شده است. سپس سازمان‌ها، نهادها و شبکه‌های کتابخانه‌ای دانشگاهی و پژوهشی به اختصار آمده‌اند و مقایسه‌ای میان اهداف، فعالیت‌ها و نقش‌های این نمونه‌های موفق بین‌المللی در حوزه کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی ارائه شده است. در ادامه به مقایسه فعالیت‌های این نهادها با فعالیت‌های پژوهشگاه ایرانداک پرداخته شده و سپس قابلیت‌ها و جایگاه پژوهشگاه ایرانداک برای پذیرش نقش‌های ممکن بیان شده است. در این میان برخی از برنامه‌ها و طرح‌های ملی موفق (همچون طرح‌های غدیر و امین، شورای تأمین منابع علمی، واسپاری پایان‌نامه‌ها) که تا اندازه‌ای به صورت پراکنده و غیرمستمر در بهبود و گسترش خدمات و فعالیت‌های بسیاری از کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی توسط پژوهشگاه ایرانداک پشتیبانی و یا اجرا می‌شود بررسی شده است. در ادامه مدل مفهومی جایگاه پژوهشگاه ایرانداک در بهبود و گسترش فعالیت‌های کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی ارائه و در انتهای این فصل سازمان‌های مشابه پژوهشگاه ایرانداک در جهان بررسی می‌شوند.

۲-۲. کتابخانه‌های دانشگاهی

شکل‌گیری دانشگاه‌ها در غرب به قرن شانزدهم میلادی برمی‌گردد. بدین معنا که در سال ۱۵۰۰ میلادی بیش از ۷۵ دانشگاه در سطح اروپا به وجود آمد. این دانشگاه‌ها هریک دارای مجموعه‌ای از کتاب‌ها بودند که در سطح محدودی توسط پژوهشگران استفاده می‌شد. این نوع کتابخانه‌ها همانند کتابخانه‌هایی بودند که در دنیای شرق در کنار مدارس علمیه و نظامیه‌ها به کار می‌رفت. اما شکل‌گیری کتابخانه‌های دانشگاهی به مفهوم امروزی و با قوانین نوین به دهه‌های میانی قرن ۱۹ میلادی باز می‌گردد. دانشگاه در ایران اما با راه‌اندازی دارالفنون و پس از آن با نخستین دانشگاه به مفهوم امروزی در سال ۱۳۱۳ با عنوان دانشگاه تهران دنبال شد. با راه‌اندازی این دانشگاه و شکل‌گیری دانشکده‌های مختلف آن، پایه‌های کتابخانه‌های دانشگاهی و دانشکده‌ای نیز پی‌ریزی شدند. (یغمایی، اسفندیاری مقدم و آصفی یزدی ۱۳۸۴).

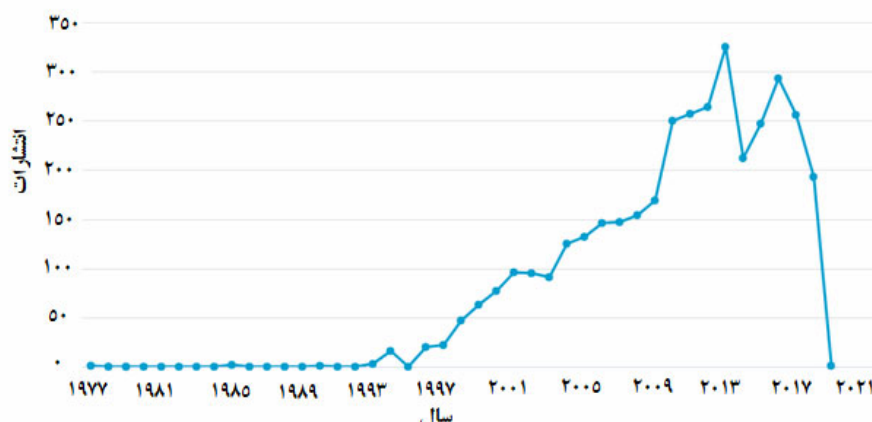
امروزه یکی از شعارهای دانشگاه‌های معتبر جهان، تبدیل دانشگاه به مرکز یادگیری مادام‌العمر برای اهل دانش و پژوهش و برای همه افراد صرف‌نظر از ملیت، جنسیت، سن و توانایی یا ناتوانی جسمی است (آذرننگ ۱۳۷۸، ۴۵). کتابخانه‌های دانشگاهی در واقع، نقشی عمده در تبدیل جایگاه کتابخانه‌ها به چنین مراکزی دارند. این کتابخانه‌ها، طبق تعریف عبارتند از یک کتابخانه یا شماری کتابخانه که برای جواب‌گویی به نیازهای دانشجویان و استادان، توسط یک دانشگاه تأسیس، نگهداری، و اداره می‌شود (دایره‌المعارف کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۱۳۸۵). زیرمدخل «کتابخانه‌های دانشگاهی». لازم به یادآوری است که کتابخانه‌های دانشکده‌ای نیز کتابخانه‌هایی هستند که در دانشکده‌های مستقل یا در دانشکده‌ها و سایر واحدهای آموزشی در یک دانشگاه ایجاد می‌شوند. مأموریت اولیه این کتابخانه‌ها پشتیبانی از برنامه‌های آموزشی و پژوهشی دانشکده مربوطه است. از این‌رو، مجموعه و خدمات خود را براساس پیشبرد هدف‌های آموزشی و پژوهشی دانشکده طراحی، برنامه‌ریزی، و اجرا می‌کنند (دایره‌المعارف کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۱۳۸۵). زیرمدخل «کتابخانه‌های دانشکده‌ای».

کتابخانه‌های دانشگاهی، همواره از آخرین امکانات و دستاوردهای این حوزه موضوعی سریع‌ترین و بیشترین بهره‌برداری را برای خدمت‌رسانی به کاربران خود به عمل

می‌آورند. این، نکته تاریخی و مشترک در خدمات کتابخانه‌ای در کتابخانه‌های دانشگاهی سراسر جهان است (حافظیان رضوی، ۱۳۸۸).

از سوی دیگر، دانشگاه‌ها و مؤسسه‌های پژوهشی مراکز اصلی تولید علم هستند زیرا تولید مقالات علمی معمولاً توسط پژوهشگران، دانشجویان و اعضای هیئت علمی دانشگاه‌ها صورت می‌گیرد. اعتبار دانشگاه‌ها تا حد زیادی به میزان توجه آنها به پژوهش و میزان تولیدات علمی آنها بستگی دارد. در این میان نقش کتابخانه‌های دانشگاهی، حمایت از آموزش و پژوهش است و می‌تواند با حمایت همه جانبه‌ای که از اهداف آموزشی و پژوهشی دانشگاه به عمل می‌آورند فرایند تولید علم را تسهیل و تسریع کنند. (صراف زاده ۱۳۹۵)

برای آن که توسعه و سیر تاریخی کتابخانه‌های دانشگاهی را بدانیم یکی از روش‌ها بررسی وضعیت پژوهش‌های انجام شده در زمینه کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی است. برای این منظور محتوای موجود در پایگاه اطلاعاتی اسکوپوس بررسی و تحلیل شده است. در این راستا کلیدواژه کتابخانه دانشگاهی انتخاب و در این پایگاه جستجو شد. در جستجوی اولیه که صورت گرفت و محدود به کلیدواژه‌ها، عنوان و چکیده بود ۲۱۲۰۹ منبع یافت شد. برای بهبود وضعیت جستجو و اطمینان از این که تمامی منابع جستجو شده در زمینه موضوعی کتابخانه‌های دانشگاهی هستند، این نتایج با فیلتر کلیدواژه مجدداً محدود و نتایج محدود به کلیدواژه کتابخانه‌های دانشگاهی شد. یافته‌ها نشان داد در پایگاه اسکوپوس در مورخ نوامبر ۲۰۱۹ حدود ۳۷۰۵ سند موجود است. در ادامه به تحلیل نتایج حاصل از این جستجو پرداخته و به بررسی سیر تاریخی انتشارات در این زمینه، نشریات هسته، افراد هسته و موضوعات مرتبط می‌پردازیم.

شکل ۱-۲. روند انتشارات مرتبط با کتابخانه‌های دانشگاهی از سال ۱۹۷۷ تا نوامبر ۲۰۱۸

همان‌طور که در شکل ۱-۲ مشاهده می‌شود آغاز کار بر روی موضوع کتابخانه‌های دانشگاهی به چند دهه قبل یعنی سال ۱۹۷۷ بر می‌گردد. در این سال نخستین مقاله در این حوزه توسط سیج^۱ در کنفرانسی ارائه و در آن به لزوم ایجاد نوع خاصی از کتابخانه با عنوان کتابخانه دانشگاهی که می‌تواند خدمات خاصی را ارائه دهد اشاره شد. پس از این سال سیر صعودی افزایش توجه به این موضوع و انتشار مطالب در این زمینه را شاهد هستیم و در زمینه‌های گوناگون کتابخانه‌های دانشگاهی همچون رده‌بندی مخصوص به آنها، نگهداری منابع، مدیریت منابع، اشاعه اطلاعات گزینشی، تهیه متمرکز منابع و مانند اینها پژوهش‌هایی انجام شده است. یکی از نقاط عطف این پژوهش‌ها مربوط به سال ۲۰۱۳ است که به تنهایی ۳۲۵ منبع در اسکوپوس منتشر شده است. در این زمینه مشاهده می‌شود، در حوزه‌های موضوعی مختلفی پژوهش صورت گرفته است، لیکن بیشترین تمرکز بر سواد اطلاعاتی، کتابخانه‌های دیجیتال و خدمات اطلاعاتی است که در کتابخانه‌های دانشگاهی می‌بایست ارائه شود. این موضوع نشان می‌دهد که در این سال‌ها لزوم توجه به سواد اطلاعاتی و آموزش آن به دانشجویان توسط کتابداران دانشگاهی در مرکز توجه بوده و افزون‌براین، با وجود گسترش اینترنت به گذار از کتابخانه‌های فیزیکی به کتابخانه‌های

1. Sage, C.R.

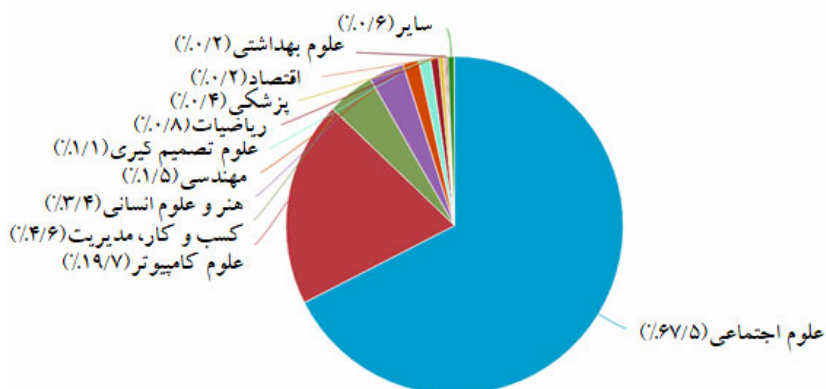
دیجیتالی و ارائه خدمات اطلاعاتی مبتنی بر آن توجه شده و باعث اقبال بیشتر به موضوع کتابخانه‌های دانشگاهی و رشد انتشارات در این سال‌ها شده است. پس از این در سال‌های ۲۰۱۴ و ۲۰۱۵ نسبت به سال ۲۰۱۳ کاهشی در توجه به این موضوع داریم. اما بار دیگر از سال ۲۰۱۶ اقبال به موضوع کتابخانه‌های دانشگاهی در سطح جهان رو به افزایش است. در این سال‌ها سواد اطلاعاتی و آموزش عالی و آموزش بیشترین موضوعاتی است که در حیطه کتابخانه‌های دانشگاهی بررسی شده و همان‌طور که مشخص است همچنان آموزش مهارت‌های سواد اطلاعاتی و جستجوی اطلاعات در اولویت این حوزه است. شکل زیر به‌طور کلی نشان می‌دهد پژوهش در زمینه کتابخانه‌های دانشگاهی از ابتدا تاکنون روند صعودی داشته و تاکنون این روند حفظ شده و همچنان از سوی پژوهشگران و کتابداران در سراسر جهان به آن توجه شده است.

شکل ۲-۲. میزان انتشارات ده پژوهشگر نخست

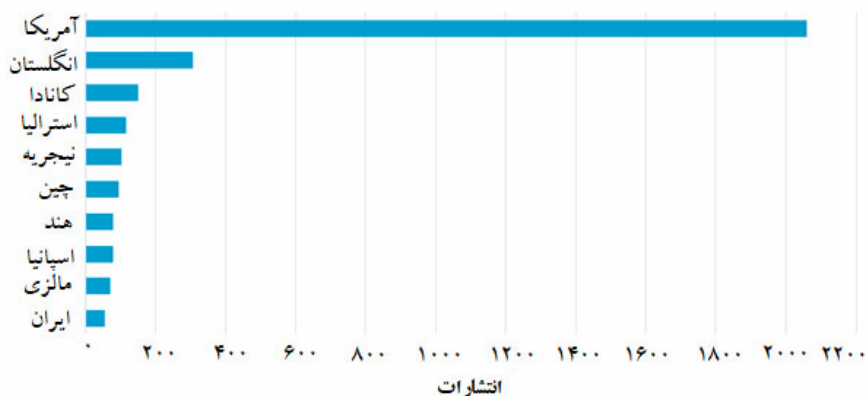
همان‌گونه که در شکل ۲-۲ می‌توان به‌روشنی دید، ده پژوهشگر نخست و هسته در زمینه کتابخانه‌های دانشگاهی به شرح زیر معرفی شده‌اند. همان‌طور که مشخص است کورال^۱ و راکمن^۲ هر کدام با ۱۳ مقاله در صدر نویسندگان هسته قرار دارند.

1. Corral
2. Rockman

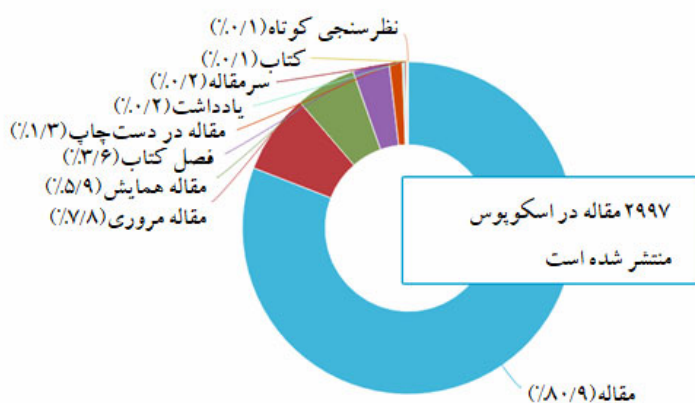
شکل ۲-۳. وضعیت حوزه موضوعی پژوهش‌های انجام شده

بر پایه آنچه در شکل ۲-۳ آمده است، بیشتر پژوهشگرانی که در کتابخانه‌های دانشگاهی فعالیت می‌کنند در حوزه‌های موضوعی علوم اجتماعی، ۳۳۷۹ پژوهش (۶۷/۵ درصد)، علوم کامپیوتر، ۹۸۴ پژوهش (۱۹/۷ درصد) و تجارت، مدیریت و حسابداری، ۲۲۸ انتشارات (۴/۶ درصد) پژوهش کرده‌اند و سایر زمینه‌های موضوعی نقش کمتری داشته‌اند.

شکل ۲-۴. وضعیت منابع منتشر شده بر اساس ده کشور نخست

در میان پژوهش‌های انجام گرفته در زمینه کتابخانه‌های دانشگاهی بیشترین سهم در جهان مربوط به ایالات متحده است. ۲۰۶۰ منبع از منابع منتشر شده مربوط به کتابخانه‌های دانشگاهی در این کشور است. پس از آن انگلستان (۳۰۶ منبع)، کانادا (۱۴۹ منبع)، استرالیا (۱۱۳ منبع) و نیجریه قرار گرفته‌اند. ایران با ۵۴ منبع در جایگاه دهم جهان از منظر پژوهش‌های کتابخانه‌های دانشگاهی قرار گرفته است.

شکل ۲-۵. وضعیت منابع براساس نوع اقلام اطلاعاتی

همان‌طور که مشخص است بیشترین انتشارات با تعداد ۲۹۹۷ منبع مربوط به مقالات است و پس از آن مقالات مروری، و مقالات کنفرانس قرار دارند.

همان‌طور که روشن است با توسعه دانشگاه‌ها و پژوهشگاه‌ها بر تعداد کتابخانه‌های دانشگاهی و تخصصی نیز افزوده شد. همگام با رشد فناوری و تکنولوژی خدمات سنتی کتابخانه‌ها با خدمات نوین جایگزین شد. در ایران اطلاعات دقیق و جامعی از وضعیت کلی کتابخانه‌های دانشگاهی در اختیار نیست. همان‌طور که فتاحی (۱۳۶۶) نیز معتقد است در کنار دانشگاه‌ها و یا مستقل از آنها مراکز پژوهشی بسیاری شروع به فعالیت کرده‌اند و بدیهی است به همان سرعتی که دانشگاه‌ها تأسیس و گسترش یافته‌اند، می‌بایستی کتابخانه‌ها نیز توسعه یابند. اما آمارها نشان می‌دهند که تا پایان سال ۱۳۸۹، تعداد دانشگاه‌ها و مؤسسه‌های آموزش عالی کشور، ۲۳۹۰ واحد بوده است (آمار دقیق تعداد دانشگاه‌های

ایران، ۱۳۹۰). بر اساس آمار شابکا^۱ از کتابخانه‌های دانشگاهی، تعداد این کتابخانه‌ها ۶۹۳ باب عنوان شده است.^۲ بر اساس آمار رتبه‌بندی کتابخانه‌ها سال تحصیلی ۱۳۹۹-۱۴۰۰، در مجموع ۲۳۰ کتابخانه دانشگاهی و پژوهشی زیر نظر وزارت علوم تحقیقات و فناوری فعالیت می‌کنند (بیرامی طارونی ۱۴۰۱).

افزون بر آنچه درباره پژوهش‌های انجام شده در زمینه کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی مطرح شد، لازم است به معرفی نهادها و سازمان‌هایی که بر بهبود و گسترش فعالیت کتابخانه‌ها اثر گذارند، توجه شود که در ادامه به معرفی این سازمان‌ها می‌پردازیم.

۲-۳. سازمان‌ها و نهادهای تأثیرگذار برای بهبود و گسترش فعالیت کتابخانه‌ها

کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی به عنوان یک سازمان که زیر نظر سازمان مادر خود فعالیت می‌کنند، برای مدیریت فعالیت‌های خود در راستای دستیابی به اهداف سازمانی از یک استقلال نسبی برخوردار هستند. با این حال، به دلایلی از جمله لزوم هم‌پایی با تغییرات فناورانه و توان انفرادی ناکافی در رویارویی با این تغییرات به سازمان‌ها، نهادها و شبکه‌های دانشگاهی نیازمندند. این سازمان‌ها، نهادها و شبکه‌ها از چند بُعد می‌توانند در بهبود و گسترش فعالیت این کتابخانه‌ها سودمند باشند؛ نخست، پایش، نظارت و ارزیابی مستمر و همیشگی فعالیت‌ها و خدمات است که تحت تأثیر همین فناوری‌ها اهمیت خاصی پیدا می‌کند؛ دوم، مشارکت و هم‌افزایی میان کتابخانه‌هاست که جزء اصول بنیادین کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی است و با وجود یک سازمان یا نظام هماهنگ‌کننده و پشتیبان می‌تواند پیروزمندانه تداوم داشته باشد؛ دست آخر، امکان استفاده از تجربه‌های محلی، ملی و جهانی در این کتابخانه‌هاست که با وجود نهادهای ملی و بین‌المللی شدنی خواهد بود. آنچه در ادامه می‌آید، نگاهی کلی به این سازمان‌ها، نهادها و شبکه‌های کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی است که چارچوب مشخص و مناسبی برای بهبود و گسترش فعالیت و خدمات در این کتابخانه‌ها فراهم می‌کند. در پایان این بخش هم مقایسه‌ای از فعالیت‌ها و اقدامات این سازمان‌ها ارائه می‌شود.

۱. شناسگر استاندارد بین‌المللی کتابخانه‌ها.

2. <http://isil.nlai.ir/endusersearch.aspx>

۲-۳-۱. ای‌سی آر‌ال (انجمن کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی)^۱

ای‌سی آر‌ال از سال ۱۹۳۸ به‌عنوان بخشی از انجمن کتابداران آمریکا فعالیت دارد که هدف آن گسترش و نمایاندن کتابخانه‌های آموزش عالی و کتابخانه‌های تحقیقاتی مستقل و کتابخانه‌های تخصصی است. فعالیت‌های این انجمن از طریق ارزش‌های اصلی، چشم‌اندازها و اهداف در برنامه‌ریزی راهبردی هدایت می‌شود. هدف اصلی این انجمن هدایت کتابداران و کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی به‌سمت پیشرفت در امر پژوهش و یادگیری است. این انجمن همچنین، به‌صورت یک کانال ارتباطی در میان کتابداران دانشگاهی، اعضای هیئت علمی و دانشجویان، مدیران و دیگر متخصصان علم اطلاعات عمل می‌کند. این سازمان، پیشرو در ترویج، حمایت و پیشبرد ارزش‌های کتابخانه‌های دانشگاهی در جامعه آموزش عالی است.^۲

تا سال ۱۹۷۹ این انجمن ۱۳ بخش از جمله بخش‌های قانون و سیاست، کتاب‌های کمیاب و نسخ خطی، انسان‌شناسی، آموزش، هنر و مانند این‌ها داشته است. با این حال، بین سال‌های ۱۹۸۷ و ۱۹۹۰ سه بخش دیگر (بخش‌های مطالعات زنان، مطالعات کتابداران آفریقا و آمریکا، آموزش از راه دور) به آن اضافه شد و از سال ۱۹۹۷ این انجمن از ۱۷ بخش تشکیل می‌شود.^۳

از جمله فعالیت‌هایی که به‌صورت مستمر در این انجمن در حال انجام است به‌شرح زیر است:

- تأثیر انجمن بر آموزش عالی و ارتباطات علمی (این انجمن پیوندی کلیدی به انجمن کتابداران آمریکا (ALA)^۴ در جامعه آموزش عالی برقرار می‌کند. یکی از راهبردهای ای‌سی آر‌ال کسب اطمینان از به‌رسمیت‌شناختن جامعه، کمک‌های کتابخانه‌ها و کتابداران دانشگاهی و پژوهشی به آموزش عالی در ارتباطات علمی است)؛
- پشتیبانی از کنفرانس‌های سالانه AAHE^۵ در توسعه برنامه‌ها و استانداردهای سواد

1. Association of collage and Research libraries (ACRL)

2. <http://www.ala.org/acrl/aboutacrl/history/history>

3. <http://www.ala.org/acrl/aboutacrl/history/history>

4. American Library Association (ALA)

5. American Academics and Higher Education

اطلاعاتی در آموزش عالی؛

- توسعه استانداردهای سواد اطلاعاتی؛
- تدوین و توسعه استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی (این استانداردها از سال ۱۹۵۷ به بعد توسط کمیته استاندارد انجمن دنبال می‌شود که استانداردهای کتابخانه‌ای در آموزش عالی را تدوین کرده است).^۱ این استانداردها در پیشبرد و حفظ نقش کتابخانه‌های دانشگاهی در آموزش عالی به عنوان شرکای آموزش دانشجویان، به انجام رساندن مأموریت سازمانی، و راهبری جایگاه کتابخانه‌ها به عنوان رهبران ارزیابی و بهبود مستمر در دانشگاه‌ها طراحی شده‌اند. با در نظر گرفتن این استاندارد، کتابخانه‌های دانشگاهی باید سهم خود را در اثربخشی سازمانی نشان دهند و خود را برای پاسخگویی در قبال تغییرات در آموزش عالی آماده کنند. این استانداردها از طریق مطالعه و با در نظر گرفتن مسائل جدید و روندهای حال حاضر در کتابخانه‌ها تدوین شده‌اند. اولین نسخه از این استانداردها در سال ۱۹۵۹ و سپس در سال ۱۹۷۵، ۱۹۸۶، ۱۹۹۵، ۲۰۰۰، ۲۰۰۴ و ۲۰۱۱ منتشر شده است. استاندارد سال ۲۰۱۱ با نسخه‌های قبلی از نظر اثربخشی سازمانی متفاوت است؛^۲
- اعطای جوایز حرفه‌ای و علمی (یک نمونه از این جوایز، اعطای جایزه به بهترین و درخشان‌ترین حرفه‌مند کتابداری دانشگاهی است و به افرادی تقدیم می‌شود که سهم بزرگی در دستاوردهای حرفه‌ای داشته‌اند. این جوایز به وسیله افراد و گروه‌ها تهیه می‌شود و بسته به شرایط دریافت کنندگان لزوماً نیاز نیست که به اعضای کتابخانه‌های عضو ارائه شود. این کار/ای سی آر/ال باعث رشد شخصی حرفه‌مندان و اعضا می‌شود). به طور کلی سه نوع جایزه به این جامعه اعطا می‌شود:
 - ۱) دستاوردها و خدمات برجسته؛ همان‌گونه که اشاره شد به کتابداران دانشگاهی و پژوهش‌های موفق و خدمات برجسته (از جمله انتشارات) آنها تقدیم می‌شود؛
 - ۲) پژوهش/کمک مالی؛ این جوایز در قالب کمک‌های مالی^۳ اعطا می‌شود و هدف اصلی آنها کمک به کتابداران دانشگاهی و پژوهشی در تکمیل یک

1. <http://www.ala.org/acrl/aboutacrl/history/history>

2. <http://www.ala.org/acrl/standards/standardslibraries>

3. Funds

پروژه تحقیقاتی است؛

۳) انتشارات؛ به مقاله‌ها، کتاب‌شناسی‌ها و کاتالوگ‌های برجسته تعلق می‌گیرد.

- انجمن در یک کار ابتکاری در سال ۲۰۰۲ به ارتباط علمی به عنوان یکی از اولویت‌های راهبردی خود برای حل مسائل مهم و بحرانی کتابخانه‌های دانشگاهی پرداخت. انجمن بر روی تغییر شکل نظام فعلی ارتباطات علمی با تمرکز بر آموزش، پشتیبانی و سازمان‌های وابسته و تحقیقات پژوهشی تأکید می‌کند. از جمله اهداف اصلی و گسترده این طرح افزایش دسترسی به اطلاعات علمی و همچنین استفاده از فناوری‌های اطلاعاتی الکترونیکی و تشویق پژوهشگران برای هدایت مؤثر ارتباطات علمی بود. این برنامه اکنون به صورت جدی دنبال نمی‌شود؛
- *ای‌سی‌آرآل* در سال ۱۹۹۷ در همایشی مشترک با انجمن کتابداران آمریکا، از یک خط‌مشی عمومی با هدف آموزش کتابداران دانشگاهی، از مسائل حقوقی کتابخانه‌های دانشگاهی و آموزش عالی حمایت کرد. این کار با تشکیل یک گروه برای توسعه این خط‌مشی‌ها و شناسایی اولویت‌های این انجمن و ایجاد راهکارهایی برای اشتراک‌گذاری برنامه‌های قانونی با دیگر اعضای کتابخانه‌های پژوهشی ادامه یافت. همچنین در همین راستا، پویشی^۱ برای ارتقای دیدگاه افراد راه‌اندازی شد که تأکید آن بر این است که کتابخانه‌ها می‌توانند به عنوان مکانی پویا و مرکزی عمومی برای یادگیری باشند. این پویش، تعهدی ۵ ساله به منظور تأکید بر ارزش کتابخانه‌ها و کتابداران برای جوامع و مدارس و مؤسسه‌های دانشگاهی، کسب و کارها و به طور کلی جامعه آموزش عالی بود.
- برگزاری نشست‌های تخصصی یکی دیگر از برنامه‌ها و فعالیت‌های *ای‌سی‌آرآل* است تا با تغییرات جوامع همگام باشند. برای نمونه برگزاری نشست‌هایی در رابطه با فناوری و تغییرات بر روی کتابخانه‌های دانشگاهی در دستور کار انجمن قرار گرفت. در این نشست کتابداران، مدیران آموزش عالی و رهبران صنعت و نشر برای چگونگی مدیریت فناوری و تغییر شرایط محیط یادگیری آموزش و پژوهش، شرکت کردند و به بررسی نقش و مسئولیت و منابع کتابخانه‌های دانشگاهی در دهه

آینده پرداختند. یکی از خروجی‌های این نشست این بود که کتابخانه‌های دانشگاهی، نقشه راهی برای یاری به اعضای این انجمن برای همگام شدن با این تغییرات تدوین کنند؛^۱

• از دیگر برنامه‌ها و فعالیت‌های این انجمن می‌توان به برخی موارد از جمله موارد زیر اشاره کرد:

- تعهد بر رشد و توسعه حرفه‌ای کتابداران دانشگاهی و پژوهشی؛^۲
- برگزاری همایش‌های برخط^۳ برای کاهش هزینه آموزش برای کتابداران؛^۴
- برنامه برای آموزش سواد اطلاعاتی به کتابداران در زمینه‌های رهبری و آموزش و یادگیری؛
- برگزاری دوره‌های مشاوره و برنامه‌های آموزش همچون کارآموزی برای مدیران و کتابداران؛
- برنامه آموزشی و مشاوره برای توسعه مهارت‌های فردی برای علاقه‌مندان به افزایش و گسترش مهارت‌های آموزشی؛
- برنامه آموزش توسعه و یکپارچه‌سازی و مدیریت برنامه‌های سواد اطلاعاتی و سازمانی و برنامه‌ریزی؛
- برگزاری منظم کارگاه‌ها، سمینارها و کنفرانس‌ها در حوزه‌های گوناگون همچون نسخ خطی و کمیاب؛
- انتشار مجله‌های و نشریه‌های *کالج‌اند ریسرچ لایبراریز*؛^۵ *چویس*؛^۶ *آربی‌ام*؛^۷ و غیره؛
- راه‌اندازی پادکست تازه‌های کتابداری دانشگاهی (نشریات کتابخانه‌های پژوهشی و دانشگاهی مانند فعالیت‌های دانشجویی، سواد اطلاعاتی و غیره).^۸

1. <http://www.ala.org/acrl/aboutacrl/history/history>
 2. Commitment to professional development and growth
 3. Online
 4. <http://www.ala.org/acrl/onlinelearning>
 5. Collage and Research Libraries
 6. Choice
 7. RBM
 8. <http://www.ala.org/acrl/aboutacrl/history/history>

۲-۳-۲. اسکائل (انجمن کتابخانه‌های دانشگاهی، پژوهشی و ملی)^۱

اسکائل در سال ۱۹۵۰ (به عنوان کنفرانس دائمی کتابخانه‌های دانشگاهی و ملی) تأسیس و در سال ۱۹۹۴ با انجمن کتابداران پلی تکنیک^۲ ادغام شد. این انجمن در سال ۲۰۰۱ عضویت خود را به سوی کتابخانه‌های دانشگاهی توسعه و به نام فعلی خود «اسکائل» تغییر داد.^۳ اسکائل تمام کتابخانه‌های دانشگاهی در انگلستان و ایرلند، همچنین کتابخانه ملی و بسیاری از دانشکده‌های آموزش عالی بریتانیا را نمایندگی می‌کند. اعضای انجمن که خود عضو کتابخانه‌های دانشگاهی هستند، به همراه مدیران خدمات کتابخانه‌ای، هیئتی اجرایی تشکیل داده‌اند که مسئول نظارت و تنظیم راهبرد برای سازمان هستند و دو بار در سال یکدیگر را ملاقات می‌کنند. اعضای انجمن شامل کتابخانه‌های مؤسسه‌های آموزش عالی (نه تنها دانشگاه‌ها بلکه، کالج آموزش عالی و مدارس تخصصی) و کتابخانه بریتانیا و کتابخانه ملی ایرلند و اسکاتلند و ولز به همراه کتابخانه‌های موزه ملی و دیگر نهادهای تخصصی^۴ است. اسکائل همچنین به عنوان گروه پشتیبان راهبردها نیز هست که از چالش‌های پیش روی کتابخانه‌های دانشگاهی و مسائل عمده آنها آگاهی کافی دارد.^۵

اهداف کلیدی، مأموریت‌ها، فعالیت‌ها، و اولویت‌های راهبردی اسکائل عبارتند از:

۱. حمایت از اعضا و نفوذ بر سیاست‌گذاران و تشویق آنها به بحث در مورد مسائل و

مشکلات دنیای اطلاعات؛

۲. ارتقای نقش آموزش عالی و کتابخانه‌های ملی بریتانیا؛

۳. ترویج، توسعه و اشتراک‌گذاری فنون و تجربه‌های مفید بین‌المللی برای بهبود ارائه

خدمات به کاربران؛

۴. حمایت از اعضا برای رویارویی با چالش‌های خدماتی آینده.

مأموریت اسکائل ارتقای سطح آگاهی کتابخانه‌های دانشگاهی در پشتیبانی از تعالی

پژوهش و موفقیت دانشجویان و اشتغال‌زایی است تا دیدگاه‌ها و منافع کتابخانه‌های

دانشگاهی را به دولت‌ها و مدیران و سایر ذی‌نفعان نشان دهد. این امر همچنین، به همکاری

1. SCONUL (Society of College, National and University Libraries)

2. The council of polytechnic librarians

3. Wikipedia.org/wiki/sconul# cite – note -2

4. <https://en.wikipedia.org/wiki/SCONUL>

5. sconul.ac.uk/page/about

کتابخانه‌های دانشگاه‌ها به‌منظور ارائه خدمات مؤثر از طریق خدمات مشترکان و اشتراک‌گذاری دانش و تجربه یاری می‌رساند^۱. از دیگر فعالیت‌های/سکانل می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- پشتیبانی از انجمن کتابخانه‌های آموزش عالی، آموزش و اشتراک‌گذاری دستاوردها و ایجاد زمینه برای دسترسی متقابل افراد به کتابخانه‌ها^۲؛
- گردآوری و انتشار اطلاعات آماری کتابخانه‌های دانشگاهی؛ این کار که به مدت بیش از ۳۰ سال است که از طریق ارائه منابع غنی اطلاعات برای اعضا به‌منظور شناسایی روند کار و ایجاد الگوها و تدوین معیار در برابر نهادهای دیگر انجام می‌شود. از جمله گزارش‌های منتشرشده می‌توان به گزارش‌های توسعه فضاهای کتابخانه در سال ۲۰۱۶ و تغییر روند امانت، بازدید و استفاده از کتاب‌های الکترونیکی در سال ۲۰۱۵ اشاره کرد؛
- طرح دسترسی، این طرح یکی از مهم‌ترین قابلیت‌های/سکانل است که از طریق آن دانشجویان و پژوهشگران دانشگاه‌های بریتانیا و ایرلند برای دنبال کردن مطالعات پژوهشی اجازه امانت و یا دسترسی به منابع و استفاده از فضای کتابخانه‌های دیگر را دارند؛
- طرح اشتراک‌گذاری اطلاعات؛ در این طرح/سکانل اشتراک اطلاعات را در بین اعضایش به روش‌های گوناگونی، از جمله از طریق ماهنامه‌ها تسهیل کرده است؛
- تمرکز بر دسترسی آزاد به نشریات و حمایت از هیئت تحریریه‌ها^۳؛
- امکان دسترسی دانشجویان کارشناسی و کارشناسی ارشد عضو این انجمن به استفاده از منابع مورد نیاز^۴؛
- طراحی تقویم رویدادها برای آگاهی همگان از برگزاری نشست‌ها و رویدادها^۵؛
- برقراری ارتباط با طیف وسیعی از همکاران و ذی‌نفعان (اعضای کتابخانه و انجمن‌های آموزش عالی)^۶؛

1. www.rin.ac.uk/system/files/attachments/SCONUL_Strategy_Document.pdf
2. en.wikipedia.org/wiki/sconul
3. <http://www.sconul.ac.uk/page/sconul-focus>
4. <http://www.sconul.ac.uk/page/summer-vacation-access>
5. <http://www.sconul.ac.uk/page/events-calendar-0>
6. <http://www.sconul.ac.uk/page/links>

- برنامه تأمین مدارک و خدمات بین کتابخانه‌ای^۱.

اسکانل به‌طور سنتی اعضای خود را از طریق مشاوره و پشتیبانی در مناطق خاص حمایت می‌کند. در حال حاضر *اسکانل* موقعیت خود را به بیش از یک نقش فعال و راهبردی رسانده است و در حال حرکت از مرزهای سنتی به محیط‌های پویای کتابخانه‌هاست^۲. برنامه‌های راهبردی *اسکانل* در حال حاضر بر محور موضوع‌های زیر پایه‌ریزی شده است:

- تأثیر در زمینه سیاسی و حقوقی؛
- ارتقای تجربه کاربران؛
- پشتیبانی از توسعه به‌روش‌ها^۳؛
- بهره‌برداری از محیط‌های دیجیتال به نفع کاربر؛
- همکاری با دیگران برای ایجاد ارزش افزوده برای اعضا.

تمرکز *اسکانل* بر روی شش برنامه زیر در سال‌های ۲۰۱۶ تا ۲۰۱۹ بوده است:

۱. توسعه چشم‌انداز کتابخانه‌ها و کتابداران دانشگاهی؛ هدف این برنامه کاوش و شکل دادن و نحوه عملکرد کلیدی کتابخانه‌های دانشگاهی در دهه آینده است و به‌طور ضمنی کتابخانه‌های دانشگاهی مدرن را توصیف می‌کند؛
۲. کتابخانه دیجیتال ملی برای آموزش عالی؛ در این برنامه *اسکانل* یک چشم‌انداز مشترک برای توسعه خدمات آموزش عالی ارائه می‌کند. هدف، ایجاد چشم‌اندازی برای توسعه عملی خدمات مشترک توسط کتابخانه‌هاست. برونداد اولیه عبارت است از:

- پژوهش در مورد توسعه کتابخانه دیجیتال ملی یا منطقه‌ای در سطح بین‌المللی؛
 - برگزاری جلسه توجیهی برای مفهوم اشتراک‌گذاری با شرکا.
۳. برنامه رهبری ظرفیت‌سازی در سراسر بخش‌ها؛ این برنامه بر روی رهبری ظرفیت‌سازی جمعی و فردی در بین اعضا تمرکز دارد. این برنامه به‌صورت گسترده دنبال می‌شود. از جمله فعالیت‌های این برنامه می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

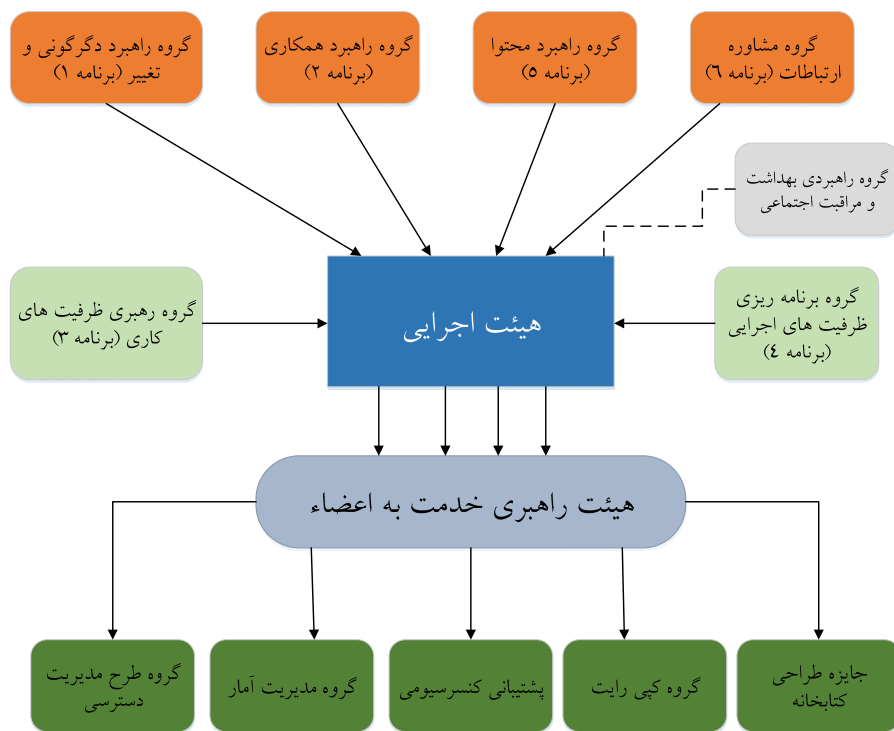
1. https://www.uclan.ac.uk/students/study/library/using_other_libraries.php

2. www.rin.ac.uk/system/files/attachments/SCONUL_Strategy_Document.pdf

3. Best practices

- شناسایی منابع آموزشی برای توسعه رهبری برای نسل بعدی کتابخانه‌ها؛
 - ارائه پشتیبانی برای معاون مدیران و مدیران جدید؛
 - راه‌اندازی شبکه مشاوره‌ای برای مدیران جدید؛
 - ارزیابی مهارت‌های لازم میان مدیران خدماتی به‌ویژه در پشتیبانی، ترازایی، و ارزش‌ها؛
 - توسعه مجموعه یادگیری عملیاتی در مناطق مشخص؛
 - ارائه مکانیزم‌هایی افزون بر اشتراک‌گذاری تجربه‌های مفید.
۴. برنامه‌ریزی راهبردی نیروی کار برای بخش‌ها؛ این برنامه از تقاضای نیروی کار از طرف اعضای کتابخانه با توجه به آگاهی از سطح فعالیت‌های کتابخانه‌های دانشگاهی و تغییر مفهوم نیروی کار در آینده نشأت گرفته است؛
۵. راه‌اندازی پویایی برای کاهش هزینه محتوا؛ هدف این برنامه دسترسی حداکثری به محتوا با حداقل هزینه‌هاست. این پویا به این قضیه، فراتر از سطح مذاکرات شخصی با ناشران نگاه می‌کند و فعالیت‌هایی برای توسعه زمینه قدرت مذاکره (به‌خصوص در زمینه دسترسی آزاد و هزینه روبه رشد کتاب‌های الکترونیکی) دنبال می‌کند. حوزه‌های بالقوه کاری عبارتند از:
- پیش‌بینی طرح هزینه محتوا در دهه‌های آینده؛
 - شناسایی مدل خرید محتوا که از نظر مالی بلند مدت و پایدار باشد، از جمله ارزیابی مجوزهای ملی؛
 - شناسایی راه‌های ارتباط برای نهادها و دانشگاهیان برای دستیابی به نتایج مشخص؛
 - کار با دولت‌ها، شوراهای تأمین بودجه، تأمین‌کنندگان مالی پژوهش و دیگر شرکا برای در نظر گرفتن همه موارد تغییرات سیستمی بیشتر برای مدیریت بلندمدت هزینه‌های محتوا؛
 - تعامل با طرح‌های بین‌المللی.
۶. دفاع از برنامه‌های بالا؛
- اسکانل برای دفاع از برنامه‌های بالا تعدادی گروه‌های راهبردی ایجاد کرده است:

- گروه راهبرد محتوا؛
- گروه راهبرد مشاوره ارتباطات؛
- گروه راهبرد دگرگونی و تغییر؛
- گروه ظرفیت‌های اجرایی؛
- گروه راهبرد همکاری.^۱ (به ساختار سازمانی اسکانل در شکل ۲-۶ بنگرید).

شکل ۲-۶. ساختار سازمانی اسکانل^۲

۲-۳-۳. لیبر (انجمن کتابخانه‌های پژوهشی اروپا)^۳

لیبر در سال ۱۹۶۸ در کنفرانس ایفلا شکل گرفت. در این کنفرانس گروهی از کتابداران دانشگاهی با این دیدگاه که ایفلا نمی‌تواند نیازهای کتابخانه‌های تخصصی را برآورده کند

1. <http://www.sconul.ac.uk/page/sconuls-strategy>

2. <http://www.sconul.ac.uk/publication/collaborating-for-change-2016-19-sconul-strategy>

3. Ligue des Bibliothèques Européennes de Recherche (LIBER)

و با هدف ایجاد همکاری و همبستگی بین کتابخانه‌های بزرگ اروپایی، بهبود وضع امانت بین کتابخانه‌ای و مبادله کتاب در سال ۱۹۷۱ این انجمن را پایه‌گذاری کردند. این سازمان کنفرانس‌های سالانه، سمینارهای تخصصی، کلاس‌های کارگاهی و مسائلی از جمله ماشینی کردن کتابخانه‌ها، تاریخ کتابخانه، مدیریت، نسخ خطی و نادر و گردآوری نقشه‌ها را نیز در دستور کار خود قرار داده است (سلطانی و راستین ۱۳۷۹، ۳۶۷). بیش از ۴۰۰ سازمان از بیش از ۲۶ کشور اروپایی هم‌اکنون عضو این انجمن هستند. آنچه در اهداف این انجمن آمده است عبارت است از^۱:

- افزایش فراهم‌آوری خدمات و منابع برای برآوردن انتظارات فزاینده کاربران از سازمان‌های مرتبط با لیبر؛
 - حفظ کاربران کنونی و جذب کاربران جدید با استفاده از بهترین مجموعه‌ها، متخصصان و فضاها؛
 - تقویت عضویت در اتحادیه اروپا، انجمن دانشگاه‌های اروپایی و تعدادی از سازمان‌های همکار و شوراها^۲؛
 - افزایش فعالیت‌های حمایتی از سوی کتابخانه‌های اروپایی با اتحادیه اروپا، سازمان‌های عضو لیبر و حامیان مالی پژوهش؛
 - یاری به سازمان‌های عضو لیبر برای ایجاد یک نیروی کاری برای همگامی با تغییر. با این حال، جهت‌های راهبردی لیبر عبارتند از:
 ۱. اجرای دانش باز^۳ در چارچوب:
 - راه‌اندازی گروه کاری سنجشی؛
 - توسعه مهارت‌ها و خط‌مشی‌های مدیریت داده‌های پژوهشی^۴؛
 - اجرای آزمایشی انتشار دسترسی آزاد.
- بر این اساس، نقش‌هایی که لیبر می‌تواند در این میان ایفا کند عبارتند از:
- فراهم‌آوری مجمعی برای کتابخانه‌ها برای ایجاد ظرفیت و به‌روشنی در این حوزه؛
 - پشتیبانی از توسعه مهارت‌های مدیریت داده‌های پژوهشی؛

1. <http://libereurope.eu/strategy/>

2. Cognate organizations & consortia

3. Open Science

4. Research Data Management (RDM)

- همکاری با دیگر ذی‌نفعان پژوهشی؛
- اشتراک‌گذاری اطلاعات و پیشرفت‌ها در حوزه‌هایی همچون علوم انسانی دیجیتال^۱؛
- توسعه به‌روش‌ها در استفاده از سنجه‌ها.
- ۲. رهبری تغییر در دانش؛
 - برنامه رهبری لیبر؛
 - بررسی نسل بعدی نظام‌های کتابخانه‌ای؛
 - مدیریت کنترل هویت یکپارچه^۲.
- بر این اساس، لیبر به دنبال تجهیز رهبران کنونی و آینده به مهارت‌های مدیریتی و قرار دادن کتابخانه‌های آنها در قلب محیط‌های خلاقانه و باز برای پژوهش است.
- ۳. شکل‌دهی به پژوهش خلاقانه.
 - پوشش^۳ اصلاحات در حق مؤلف؛
 - راه‌اندازی کارگروه دسترسی آزاد؛
 - توسعه نقشه راه مدیریت داده‌های پژوهشی؛
 - توسعه کافه‌های دانش برای متن‌کاوی و داده‌کاوی^۴؛
- بر این اساس، نقش لیبر در این زمینه می‌تواند به شرح زیر در نظر گرفته شود:
- توسعه و ارتقای جایگاه‌ها در موضوع‌های مرتبط با کتابخانه‌های پشتیبان در پژوهش‌های خلاقانه دسترسی آزاد، علم آزاد^۵، مدیریت داده‌های پژوهشی، حق مؤلف، متن‌کاوی و داده‌کاوی؛
- فراهم‌آوری ابزارهایی برای درگیر کردن کتابخانه‌های لیبر در این حوزه‌ها.

1. Digital Humanities

2. Federated Identity Management.

3. Campaign

4. Text & Data Mining (TDM)

۵. برابر نهاد Open Science است. البته برای این عبارت از «علم باز» هم استفاده شده است که با توجه به گوناگونی واژگان مورد استفاده برای حوزه‌هایی همچون همترازخوانی آشکار (Open Review)، دسترسی آزاد (Open Access)، متن باز (Open Source)، دوره آموزشی رایگان یا آزاد (Open Course)، و داده‌های آزاد (Open Data)، استفاده از عبارت «علم آزاد» مناسب‌تر به نظر می‌رسد.

حوزه‌های کلیدی عملکرد^۱ لیبر نیز به شرح زیر آمده است^۲:

۱. ارتباط علمی و زیرساخت پژوهشی؛
 ۲. شکل‌دهی دوباره^۳ به کتابخانه‌های پژوهشی؛
 ۳. حمایت و ارتباطات.
- همچنین، لیبر کمیته‌های راهبری و میزگرد^۴‌های گوناگونی را نیز به شرح زیر راه‌اندازی کرده است:

۱. در چارچوب ارتباط علمی و زیرساخت پژوهشی:
 - کارگروه سنجش؛
 - کارگروه ارتباطات علمی.
۲. در چارچوب شکل‌دهی دوباره به کتابخانه‌های پژوهشی:
 - کارگروه رهبری و توسعه نیروی انسانی؛
 - کارگروه مجموعه دیجیتال؛
 - پژوهش و آموزش.
۳. در چارچوب شکل‌دهی دوباره به کتابخانه‌های پژوهشی:
 - کارگروه حق مؤلف؛
 - کارگروه دسترسی آزاد؛
۴. میزگرد معماری؛
۵. میزگرد میراث فرهنگی دیجیتال.

برخی از مهم‌ترین پروژه‌هایی که در لیبر دنبال می‌شوند عبارتند از:

^۵AARC: در این پروژه، امکان دسترسی به منابع ارزشمند (از جمله مجله‌های اشتراکی برخط) با استفاده از نرم‌افزارهای تحت وبی و با ساختار تأیید هویت و اعتبار^۶ برای پژوهش و آموزش فراهم می‌شود. هدف این پروژه، ارائه طرحی برای دسترسی یکپارچه جوامع پژوهشی به دستاوردهای علمی یکدیگر است. این پروژه به حوزه‌های کلیدی عملکرد

1. Key Performance Areas (KPA)

2. <http://libereurope.eu/strategy/libers-strategic-plan-2013-2017/>

3. Reshaping

4. Forum

5. Authentication and Authorisation for Research and Collaboration (AARC)

6. Authority Acception and Identification (AAI)

«شکل‌دهی دوباره به کتابخانه‌های پژوهشی» و «ساختار ارتباط علمی و پژوهشی» بسیار مرتبط است.

EUDAT: این پروژه، یک زیرساخت همکاری برای کشورهای اروپایی است که در آن خدمات داده‌های پژوهش، آموزش و مشاوره برای پژوهشگران، جوامع پژوهشی و زیرساخت‌های پژوهشی و مراکز داده فراهم می‌آورد. بر این اساس، EUDAT2020 پروژه‌ای است که در آن یک پلتفرم برخط برای ذخیره داده‌های پژوهشی ایجاد شده تا دسترسی و استفاده پژوهشگران (از دانشگاه و صنعت)، دانشمندان، تصمیم‌گیران، و اعضای عمومی به داده‌های پژوهشی ممکن شود. از این‌رو، لیبر وظیفه تدوین خط‌مشی و برنامه‌ریزی برای دسترسی به داده‌ها، مشارکت در پژوهش‌های مرتبط با محیط‌ها و نیازمندی‌ها توسط کتابخانه‌ها و فعالیت‌های ارتباطی را برعهده دارد.

Future TDM: پروژه آینده متن‌کاوی و داده‌کاوی به‌دنبال ارتقای این حوزه برای محیط‌های پژوهشی در اتحادیه اروپا است. نقش لیبر در این پروژه، شناسایی، درگیر کردن همه ذی‌نفعان مرتبط و برقراری ارتباط با آنها از جمله کتابخانه‌ها، پژوهشگران، ناشران، کسب‌وکارهای کوچک و بزرگ^۱ و صنایع برای ترغیب به بحث در حوزه متن‌کاوی و داده‌کاوی است.

LEARN^۲: این پروژه به‌دنبال افزایش آگاهی درباره مدیریت داده‌های پژوهشی و مسائل خط‌مشی مؤسسه‌ها است. همچنین مدلی از خط‌مشی مدیریت داده‌های پژوهشی را برای مؤسسه‌های تازه‌کار و گردآوری به‌روشنای مدیریت این داده‌ها ارائه می‌کند تا نقشه‌راهی برای این حوزه تدوین کند. نقش لیبر در این پروژه، توزیع و درگیر کردن اعضا در این پروژه است.

OpenAIRE^۳: هدف این پروژه، اجرای خط‌مشی‌های دسترسی آزاد و افزایش زیرساخت مدیریت و بازرسی پژوهش‌هایی است که با سرمایه کمیسیون اروپا اجرا می‌شود. این پروژه همچنین میان‌کنش‌پذیری بین‌المللی میان سپردنگاه‌ها^۴ و محتوای دسترسی آزاد ارزشمند آنها را تأمین می‌کند. نقش لیبر در چارچوب حوزه‌های کلیدی

1. Small & Medium Enterprises (SMEs)

2. LEaders Activating Research Networks

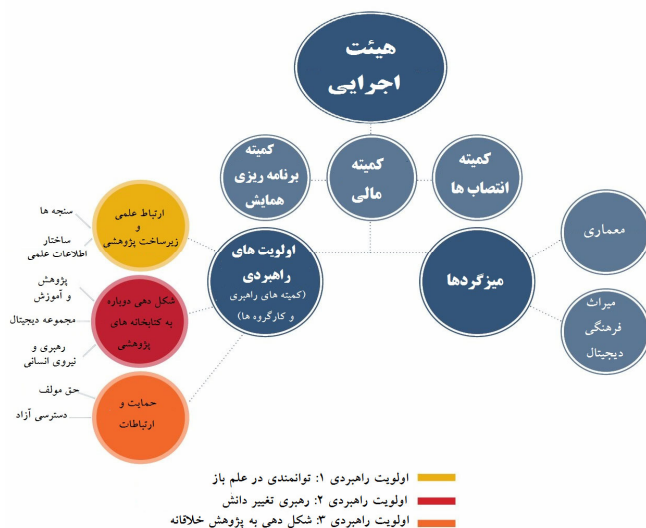
3. Open Access Infrastructure for Research in Europe

4. Repositories

عملکرد «ارتباط علمی و زیرساخت پژوهشی» و «حمایت و ارتباطات» قرار دارد.

OpenMinTeD^۱: دسترسی آزاد به اطلاعات پژوهشی می تواند امکانات و نتایج بزرگی همچون متن کاوی و داده کاوی را فراهم سازد. این پروژه، یک زیرساخت برخط برای تسهیل و میان کنش پذیری بهتر متن کاوی و داده کاوی ها ایجاد می کند. نقش لیبر به عنوان درگیر کردن و حفظ جوامع در فعالیت های پشتیبانی و آموزشی است که به حوزه های کلیدی «ارتباط علمی و زیرساخت پژوهشی» و «حمایت و ارتباطات» پیوند دارد. آنچه از نقش های لیبر در پروژه های مرتبط با اتحادیه اروپا می توان دریافت این است که این سازمان به عنوان یک هماهنگ کننده، کنش گر، یاری گر، حمایت گر، برنامه ریز و تسهیل گر برای اموری همچون مدیریت داده های پژوهشی، دسترسی آزاد به داده های پژوهشی و متن کاوی یا داده کاوی در کتابخانه های عضو اتحادیه اروپا نقشی قابل توجه در مدیریت امور پژوهشی در دانشگاه ها و مؤسسه های پژوهش برعهده دارد.

برای درک کلی از ساختار فعالیت ها و کارکردهای لیبر، هیئت اجرایی، کمیته ها و اولویت های راهبردی لیبر در شکل ۲-۷ ارائه شده است.

شکل ۲-۷. ساختار فعالیت های لیبر

۲-۳-۴. سی‌ای‌یوال (شورای کتابداران دانشگاهی استرالیا)^۱

با آنکه اولین جلسه کتابداران دانشگاه‌های استرالیا در سال ۱۹۲۸ برگزار شد، این شورا چند دهه بعد در سال ۱۹۶۵ تشکیل شد. سی‌ای‌یوال به صورت یک صدای مشترک و به نمایندگی از تمام کتابخانه‌های دانشگاهی عضو انجمن برای ارائه بحث و ارتقای منافع مشترک سایر نهادهای عضو ایجاد شد. دفتر این شورا در سال ۱۹۹۵ ایجاد و در کانبرا، استرالیا واقع شده است. عضویت در این شورا به دو صورت مراجعه مستقیم به کتابداران دانشگاه و یا از طریق مؤسسه‌هایی که در دانشگاه‌های استرالیا نمایندگی می‌کنند، انجام می‌گیرد. در واقع این شورا، روابط کاری خود را با دانشگاه‌های استرالیا هماهنگ می‌کند.^۲

برخی از مهم‌ترین اهداف کلیدی سی‌ای‌یوال عبارتند از:

- بهینه‌سازی نتایج و بروندهای یادگیری دانشجویان؛
- به حداکثر رساندن ظرفیت کتابخانه‌ها برای همکاری با دانش‌آموختگان؛
- به حداکثر رساندن منابع اطلاعاتی و تسهیل دسترسی به آنها؛
- بهبود و ارتقای روند پیشرفت کتابخانه‌های دانشگاهی؛
- حمایت از خط‌مشی‌های نظارتی مؤثر و مناسب.^۳

مدیریت کتابخانه‌های دانشگاهی استرالیا بر عهده سی‌ای‌یوال است. مأموریت این سازمان، افزایش ظرفیت کتابخانه‌های دانشگاهی و افزایش نفوذ در پژوهش و یادگیری در کتابخانه‌های دانشگاهی و تدوین خط‌مشی‌ها و رویه‌های اطلاعاتی مربوط به آموزش عالی در این کشور، و پشتیبانی و ارتقای ارزش‌های این نوع از کتابخانه‌ها است. فعالیت‌های راهبردی این شورا توسط طیف وسیعی از کمیته‌های مشورتی و کارگروه‌های موقت تحت هدایت این شورا، اجرایی می‌شود. این فعالیت‌ها عبارتند از:

۱- تعامل و تأثیر

- تعامل ملی و جهانی در توسعه کیفیت و نوآوری مدیریت اطلاعات در آموزش عالی؛
- نفوذ فعالانه با سیاست‌گذاران این حوزه؛

1. Council of Australian University Librarians (CAUL)

2. International alliance of research library associations

3. www.caul.ed.au/about-caul

- تقویت ارتباط با سازمان‌های همکار، ادارات دولتی فدرال و نهادهای پژوهشی؛
- ایجاد و حفظ رابطه با دیگر گروه‌های ملی و بین‌المللی علم اطلاعات و دانش‌شناسی.

۲- آموزش و یادگیری

- پشتیبانی از تحولات کنونی و نقش کتابخانه‌های دانشگاهی به عنوان شریک در آموزش و یادگیری و سهم در تجربه و تخصص دانشجویان از جمله:
- کشف روش‌های ارزیابی در ارائه شواهد و گزارش همکاری اعضا در نتایج و بروندهای یادگیری؛
 - کمک به اعضا در پیشبرد آموزش‌های الکترونیکی از جمله محیط‌های یادگیری فناورانه موک‌ها؛
 - مشورت و نظارت بر اعضا در توسعه و ادغام ناشران منابع الکترونیکی و مذاکره در مورد دوره‌های درسی و محیط‌های یادگیری دانشگاهی.

۳- پژوهش

- تقویت نقش کتابخانه‌های دانشگاهی به عنوان شریک در فرایند پژوهش و ترویج نقش منحصربه‌فرد آنها در ارتباط علمی و پژوهشی از جمله:
- تشویق فعالیت‌ها و مشارکت در طرح‌های پژوهشی؛
 - اظهار علاقه‌مندی‌ها و منافع اعضا و درگیر شدن در برنامه‌های ارزیابی پژوهش‌های دولتی و دیگر اقدامات مربوط به اعضا؛
 - حمایت از استعدادها و توانایی‌های اعضا در مدیریت داده‌های پژوهشی.

۴- دسترسی به اطلاعات

- بهبود مستمر دسترسی به منابع اطلاعاتی توسط اعضا از جمله:
- همکاری با ناشران و انعقاد قراردادهای همکاری و استفاده از مدل‌های کسب‌وکار بلندمدت مناسب برای ناشران و کتابخانه‌ها؛
 - کمک به اعضا برای ایجاد توانایی در نشر و دیجیتالی کردن منابع؛
 - تسهیل ارائه و نمایش مجموعه‌های خاص دیجیتال در کتابخانه‌های دانشگاهی؛

- توجه به علایق اعضا نسبت به سیاست‌های اطلاعاتی و بررسی حق مؤلف.

۵- اشتراک‌گذاری داده و دانش

- ایجاد فضایی برای اشتراک‌گذاری دانش، تجربه، آمار و اطلاعات میان اعضا از جمله:
- تسهیل و برآورده‌سازی و ارزیابی خدمات کتابخانه‌ای؛
- مدیریت فعالیت‌ها در پیشبرد استعدادها و توانمندی‌های کتابداران برای مواجهه با نقش‌های جدید؛
- حفظ مجموعه‌های آماری مفید و مرتبط.

۶- توانمندی‌ها و منابع

سرمایه‌گذاری پایدار در طرح‌های راهبردی برای حمایت و دستیابی به اهداف
ای‌سی‌آرال از جمله:

- پشتیبانی از تعامل و همکاری مؤثر میان اعضا و کمیته مشورتی؛
 - اطمینان از تجربه و تخصص کافی کارکنان؛
 - اطمینان از زیرساخت‌ها و منابع کافی؛
 - اطمینان از شفافیت در گزارش‌های آماری.
- برنامه‌هایی^۱ که سی‌ای‌یوآل برای ارتقای منافع مشترک سایر نهادهای عضو به کار گرفته است عبارتند از:

۱- یادگیری و آموزش

مأموریت این شورا حمایت از اعضا در دستیابی به اهداف‌شان به‌خصوص در زمینه فراهم کردن شرایط برای آموزش آنها و استفاده کردن از اطلاعات علمی، مدیریت اطلاعات و همکاری با دانشگاه است. هدف اصلی این انجمن تسهیل و کمک به اعضا در حمایت و افزایش یادگیری و تأثیر مثبت در خبرگی دانشجویان است.

۲- سواد اطلاعاتی

این شورا در سال ۲۰۰۳ یک کارگروه برای ارائه مشاوره به اعضای خود تشکیل داده است. در بخش آموزش، سواد اطلاعاتی به‌طور کلی به عنوان قابلیت‌ها و مجموعه توانایی‌های افراد برای تشخیص نیازهای اطلاعاتی و مکان‌یابی و ارزیابی و استفاده مؤثر از

1. <http://www.caul.edu.au/caul-programs/research>

نیازهای اطلاعاتی تعریف شده است. این شورا در سال ۲۰۰۱ اولین ویرایش استانداردهای سواد اطلاعاتی خود را تدوین کرد. در کارگاه سواد اطلاعاتی که در سال ۲۰۰۳ در سیدنی تشکیل شد، اصلاحات جدیدی در مورد این استانداردها صورت گرفت و راهکارهایی برای اجرای برنامه‌های سواد اطلاعاتی و سنجش آن ارائه شد. استانداردها به پرورش مهارت‌های پایه مانند مهارت‌های ذهنی، دسترسی و استفاده از اطلاعات و نیز مفاهیم مرتبط با ارزش‌ها و عقاید باسواد اطلاعاتی توجه دارند. به عبارت دیگر این مؤسسه استانداردهای سواد اطلاعاتی را براساس شش مفهوم آگاهی و شناخت، جستجو، ارزیابی، استفاده و تولید دانش و نیز آگاهی از مسائل اجتماعی و اخلاقی در مورد تولید و استفاده از دانش، طراحی کرده است. برخلاف استانداردهای سواد اطلاعاتی منتشر شده توسط انجمن کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی (ای‌سی‌آر‌آل) که تأکید آن بر دانشجویان است، توجه استانداردهای تدوین‌شده این شورا، تعیین معیارهای پرورش و سنجش مهارت‌های سواد اطلاعاتی در یک فرد، بدون توجه به کتابخانه‌ای که از آن استفاده می‌کند، است. (پریرخ ۱۳۹۰، ۴۲).

۳- استخراج آمار

این سازمان از اطلاعات عرضه‌شده توسط این شورا و همچنین شورای کتابداران دانشگاهی نیوزیلند^۱ آمار سالیانه تهیه می‌کند. این آمارها از سال ۱۹۶۹ تا ۲۰۱۰ در دسترس همگان قرار دارد و آمارهای روزآمد نیز تهیه می‌شود.

۴- برنامه پایان‌نامه‌ها و رساله‌های دیجیتال

این برنامه تا ۲۸ مارس ۲۰۱۱ تهیه شده است و اکنون محتوای این پایگاه از طریق گنجینه کتابخانه ملی استرالیا قابل دسترسی است. این برنامه، دسترسی به پایان‌نامه‌های دانشگاهی استرالیا را دسترس‌پذیر ساخته است.

۵- پشتیبانی پژوهشی

هدف این برنامه، یاری به اعضا و پشتیبانی از افزایش بروندهای پژوهشی است. این شورا همچنین، کمیته‌ای مشورتی و پژوهشی در سال ۲۰۱۳ راه‌اندازی کرد تا به اعضا برای شرکت در فهرست پژوهش‌های دولتی به‌ویژه از طریق پژوهش‌های الکترونیکی، آموزش

مهارت‌های پژوهشی را فراهم کند.

۶- شورای تأمین منابع اطلاعاتی^۱

وظیفه این شورا، برقراری ارتباط با ناشران در تهیه منابع الکترونیکی و صدور مجوز مربوط به دسترسی به خدمات اطلاعاتی است.

۷- طرح امانت بین دانشگاه‌ها^۲

در این طرح، امکان امانت برای دانشجویان و کارکنان دانشگاه استرالیا و نیوزلند فراهم شده است.^۳

۸- ارزیابی کیفیت

سی‌ای‌یوآل برای مقایسه میان برون‌دادهای اعضا و تشویق برای اشتراک‌گذاری روش‌ها، پایگاه داده‌ای از شاخص‌های عملکردی میان اعضا در جهت دستیابی به نتایج مورد نظر تهیه و تدوین کرده است.^۴

۲-۴. مقایسه سازمان‌های تأثیرگذار (ای‌سی‌آرال، اسکانل، لیبر، و سی‌ای‌یوآل)

با توجه به آنچه که درباره سازمان‌ها و نهادهای تأثیرگذار ای‌سی‌آرال، اسکانل، لیبر، و سی‌ای‌یوآل مطرح شد، می‌توان یک جمع‌بندی کلی از این سازمان‌ها و نهادها ارائه کرد. این جمع‌بندی می‌تواند به‌نگاهی کلی به مهمترین فعالیت‌ها، پروژه‌ها و نقش‌هایی که این سازمان‌ها پذیرفته‌اند منجر شود. آنچه در جدول ۲-۱ آمده است، به بررسی مقایسه‌ای میان این نمونه‌ها پرداخته است.

1. CAUL Electronic Information Resources Consortium (CEIRC)

2. University libraries of Australia and New Zealand (ULANZ)

3. <http://www.caul.edu.au/caul-programs/ulanz/staff-info/ulanz-guidelines>

4. <http://www.caul.edu.au/caul-programs/best-practice>

جدول ۲-۱. مقایسه میان اهداف، فعالیت‌ها و نقش‌های ای‌سی‌آرال، اسکانل، لیبر، و

سی‌ای‌یوآل

سازمان نام	اهداف	مهمترین فعالیت‌ها و پروژه‌ها	نقش‌ها
(انجمن کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی) ای‌سی‌آرال	• گسترش کتابخانه‌های آموزش عالی و کتابخانه‌های تحقیقاتی مستقل و کتابخانه‌های تخصصی؛ • هدایت کتابداران و کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی به سوی پیشرفت در امر پژوهش و یادگیری؛ • ترویج، حمایت و پیشبرد ارزش‌های کتابخانه‌های دانشگاهی در جامعه آموزش عالی.	• ایجاد کانال ارتباطی در میان اعضا به منظور تقویت ارتباطات علمی؛ • تأثیر بر آموزش عالی، ارتباطات علمی؛ • توسعه استانداردهای سواد اطلاعاتی؛ • تدوین و توسعه استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی؛ • اعطای جوایز به حرفه‌مندان دانشگاهی؛ • پشتیبانی از خط‌مشی‌های عمومی برای توسعه کتابخانه‌های دانشگاهی؛ • برگزاری نشست‌های تخصصی و علمی.	هدایت و راهبری کتابخانه‌های دانشگاهی، پژوهشی و تخصصی

نقش‌ها	مهمترین فعالیت‌ها و پروژه‌ها	اهداف	سازمان
مدیریت، راهبری و هماهنگی میان کتابخانه‌های دانشگاهی	• پشتیبانی از انجمن کتابخانه‌های آموزش عالی، آموزش و اشتراک‌گذاری دستاوردها برای کتابخانه‌ها؛ • گردآوری و انتشار اطلاعات آماری کتابخانه‌های دانشگاهی؛ • فراهم‌آوری دسترسی به منابع و استفاده از فضای دیگر کتابخانه‌ها؛ • فراهم‌آوری امکان اشتراک‌گذاری و دسترسی آزاد به اطلاعات؛ • برقراری ارتباط با طیف وسیعی از همکاران و ذی‌نفعان؛ • فراهم‌آوری تأمین مدارک و خدمات بین کتابخانه‌ای؛ • توسعه کتابخانه دیجیتال ملی برای آموزش عالی؛ • برنامه‌ریزی راهبردی نیروی کار برای بخش‌های اطلاعاتی؛ • پوشش کاهش هزینه محتوا.	• ارتقای سطح آگاهی کتابخانه‌های دانشگاهی در پشتیبانی از تعالی پژوهش و موفقیت دانشجویان و اشتغال‌زایی؛ • توسعه چشم‌انداز کتابخانه و کتابداران دانشگاهی؛ • تقویت همکاری میان کتابخانه‌های دانشگاهی و اشتراک‌گذاری دانش و تجربه؛ • حمایت اعضا برای رویارویی با چالش‌های خدماتی آینده؛ • توسعه رهبری نسل بعدی کتابخانه‌ها.	انجمن کتابخانه‌های دانشگاهی (اسکائیل)

نقش‌ها	مهمترین فعالیت‌ها و پروژه‌ها	اهداف	سازمان
راهبری، مدیریت داده‌های پژوهشی و مدیریت تغییر کتابخانه‌های پژوهشی	• افزایش فراهم‌آوری خدمات و منابع؛ • حفظ کاربران کنونی و جذب کاربران جدید، توسعه، مجموعه‌ها، متخصصان و فضاها؛ • طرح دانش‌باز با راه‌اندازی گروه کاری سنجشی، خط‌مشی‌های مدیریت داده‌های پژوهشی و دسترسی آزاد به منابع؛ • فراهم‌آوری مجمعی برای کتابخانه‌ها برای ایجاد ظرفیت و به‌روش‌ها در این حوزه؛ • پشتیبانی از توسعه مهارت‌های مدیریت داده‌های پژوهشی؛ • توسعه متن‌کاوی و داده‌کاوی؛ • توسعه ارتباط علمی و زیرساخت‌های پژوهشی؛ • شکل‌دهی دوباره به کتابخانه‌های پژوهشی.	• ایجاد همکاری و همبستگی میان کتابخانه‌های بزرگ اروپایی؛ • تقویت عضویت در انجمن دانشگاه‌های اروپایی و تعدادی از سازمان‌های همکار و شوراها؛ • افزایش فعالیت‌های حمایتی از سوی کتابخانه‌های اروپایی با اتحادیه اروپا، سازمان‌های عضو لیبر و حامیان مالی پژوهش؛ • رهبری تغییر در کتابخانه‌های پژوهشی و نظام‌های آینده کتابخانه‌ای.	انجمن کتابخانه‌های پژوهشی

سازمان	اهداف	مهمترین فعالیت‌ها و پروژه‌ها	نقش‌ها
سازمان (شورای کتابداران دانشگاهی استرالیا) سی‌ای‌بی‌ال	• مدیریت کتابخانه‌های دانشگاهی استرالیا؛ • افزایش ظرفیت کتابخانه‌های دانشگاهی برای برون‌دادهای یادگیری دانشجویان و همکاری با دانش‌آموختگان؛ • افزایش نفوذ و نقش کتابخانه‌های دانشگاهی در پژوهش و یادگیری؛ • بهبود و ارتقای روند پیشرفت کتابخانه‌های دانشگاهی؛ • تدوین خط‌مشی‌ها و رویه‌های اطلاعاتی مربوط به آموزش عالی؛ • پشتیبانی و ارتقای ارزش‌های این کتابخانه‌ها.	• تقویت ارتباط با سازمان‌های همکار، ادارات دولتی فدرال و نهادهای پژوهشی؛ • ایجاد و حفظ رابطه با دیگر گروه‌های ملی و بین‌المللی علم اطلاعات و دانش‌شناسی؛ • افزایش و تسهیل دسترسی به منابع اطلاعاتی (شورای تأمین منابع الکترونیکی)؛ • پیشبرد آموزش الکترونیکی و محیط‌های یادگیری فناورانه همچون موک‌ها؛ • مشورت و نظارت بر دسترسی هدفمند به محتوای الکترونیکی؛ • همکاری با ناشران و انعقاد قراردادهای همکاری؛ • پشتیبانی از توانایی‌ها در مدیریت داده‌های پژوهشی؛ • فراهم‌سازی فضایی برای اشتراک‌گذاری دانش، تجربه، و اطلاعات؛ • مدیریت فعالیت‌ها در پیشبرد استعدادها و توانمندی‌های حرفه‌مندان کتابخانه‌های دانشگاهی برای مواجهه با نقش‌های جدید؛ • استخراج آمار و اطلاعات کتابخانه‌های دانشگاهی؛ • فراهم‌آوری دسترسی به پایان‌نامه‌های دانشگاهی (گنجینه ملی پایان‌نامه‌ها)؛ • راه‌اندازی طرح امانت بین کتابخانه‌ای برای استرالیا و نیوزلند؛ • تدوین شاخص‌های عملکرد برای ارزیابی کیفیت.	مدیریت و هماهنگی و رهبر امور کتابخانه‌های دانشگاهی

نگاهی به جدول بالا نشان می‌دهد، *ای سی آر ال* در ارتباط با کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی به‌عنوان یک راهبر و هدایت‌کننده، برنامه‌ریز و تسهیل‌گر در حوزه این کتابخانه‌ها برای اموری همچون تدوین استانداردهای دانشگاهی، اعطای جوایز به حرفه‌مندان، پشتیبانی از خط‌مشی‌های عمومی برای توسعه این کتابخانه‌ها و برگزاری نشست‌های تخصصی و علمی برعهده گرفته است. *اسکائیل* نیز در ارتباط با کتابخانه‌های حوزه آموزش عالی به‌عنوان مدیر، راهبر و هماهنگ‌کننده میان کتابخانه‌های دانشگاهی برای اموری همچون گردآوری و انتشار اطلاعات آماری از این کتابخانه‌ها، فراهم‌آوری دسترسی به منابع، اشتراک‌گذاری و استفاده از منابع اطلاعاتی، فراهم‌آوری تأمین مدارک و خدمات بین کتابخانه‌ای، و توسعه کتابخانه‌های دیجیتال ارائه می‌کند.

آن‌چه از نقش‌های لیبر در پروژه‌های مرتبط با اتحادیه اروپا می‌توان دریافت این است که این سازمان به‌عنوان یک هماهنگ‌کننده، کنش‌گر، یاری‌گر، حمایت‌گر، برنامه‌ریز و تسهیل‌گر برای اموری همچون مدیریت داده‌های پژوهشی، دسترسی آزاد به داده‌های پژوهشی و متن‌کاوی یا داده‌کاوی در کتابخانه‌های عضو اتحادیه اروپا نقشی قابل‌توجه در مدیریت امور پژوهشی در دانشگاه‌ها و مؤسسه‌های پژوهشی برعهده دارد. *سی‌ای‌یو ال* نیز با توجه به نقش‌هایی که در میان کتابداران و کتابخانه‌های دانشگاهی دارد، به‌عنوان یک هماهنگ‌کننده و رهبر در امور مربوط به مدیریت و ارتقای امور پژوهشی، دسترسی و تأمین منابع اطلاعاتی، استخراج آمارهای اطلاعاتی از این کتابخانه‌ها، توسعه سواد اطلاعاتی میان اعضا عمل می‌کند.

با این حال، مقایسه فعالیت‌های سازمان‌ها و نهادهای مطرح شده در بالا با فعالیت‌های پژوهشگاه ایرانداک را می‌توان در ادامه انجام داد. نتایج پژوهش رجبعلی بگلو (۱۳۹۵) نشان داد مقایسه فعالیت‌های انجام شده در پژوهشگاه ایرانداک در حوزه بهبود و گسترش فعالیت‌ها و خدمات کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی را می‌توان به اختصار در جدول زیر مشاهده کرد.

جدول ۲-۲. مقایسه برخی از فعالیت‌های پژوهشگاه ایرانداک با نمونه‌های بین‌المللی^۱

ردیف	برخی از فعالیت‌ها و پروژه‌های پژوهشگاه ایرانداک	سازمان‌ها و نهادهای ملی و بین‌المللی مشابه
۱	طرح غدیر و امین (اشتراک‌گذاری منابع اطلاعاتی)	اسکانل (پوشش کاهش هزینه محتوا و طرح دسترسی آزاد و طرح اشتراک‌گذاری)، لیبر و سی‌ای‌یوآل (تسهیل دسترسی به منابع اطلاعاتی و طرح امانت بین کتابخانه‌ای)
۲	واسپاری پایان‌نامه و رساله‌ها (سامانه گنج پارسا)	سی‌ای‌یوآل (سامانه ملی پایان‌نامه‌ها)
۳	شورای تأمین منابع علمی	اسکانل (پروژه AARC)، لیبر و سی‌ای‌یوآل (CERIC)
۴	سامانه سمات (سامانه ملی اطلاعات تحقیقاتی)	اسکانل (پروژه LEARN)، لیبر (مدیریت داده‌های پژوهشی)
۵	برگزاری نشست‌های تخصصی	ای‌سی‌آرآل (برگزاری نشست‌های تخصصی)
۶	گردآوری آمار و اطلاعات کتابخانه‌ها (سامانه آک)	اسکانل، سی‌ای‌یوآل
۷	ارزیابی کیفیت خدمات اطلاعات کتابخانه‌ها (رف)	-
۸	ارزیابی وضعیت علمی دانشگاه‌ها (نما)	-

همان‌گونه که در جدول بالا می‌توان مشاهده کرد، پژوهشگاه ایرانداک در حوزه کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی، فعالیت‌هایی را مشابه با سازمان‌ها و نهادهای ملی و بین‌المللی انجام داده یا در دست اجرا دارد. افزون بر این، برخی فعالیت‌ها در پژوهشگاه ایرانداک دنبال می‌شد که در هیچ‌یک از سازمان‌ها و نهادهای ملی و بین‌المللی دنبال

۱. مواردی که به صورت نقطه‌چین و هاشورزده آمده است، مواردی است که از سال ۱۳۹۵ به بعد به فعالیت‌های ایرانداک افزوده شد.

نمی‌شد. با این حال، به نظر می‌رسد لازم است به قابلیت‌ها و جایگاه پژوهشگاه ایرانداک برای پذیرش نقش‌های ممکن در این زمینه به شکلی ویژه توجه شود که در ادامه می‌آید.

۲-۵. قابلیت‌ها و جایگاه پژوهشگاه ایرانداک برای پذیرش نقش‌های ممکن

نقش پژوهشگاه ایرانداک به عنوان یکی از سازمان‌های تأثیرگذار در فعالیت‌های کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی انکارناپذیر است. این سازمان به عنوان سازمانی شناخته می‌شود که مدیریت و اسپاری پایان‌نامه‌ها و رساله‌های تولید شده در دانشگاه‌ها را برعهده داشته و دارد و سامانه‌های اطلاعاتی گوناگون و متعددی را نیز برای این کار طراحی و ساماندهی می‌کند. همچنین این سازمان وظیفه فراهم‌آوری، سازمان‌دهی، ذخیره، حفظ، بازیابی، تحلیل و اشاعه اطلاعات و مدارک علمی و فناوری کشور و پشتیبانی از این اطلاعات در سطح ملی و بین‌المللی، مدیریت تأمین و دسترسی پژوهشگران کشور به مدارک اطلاعات علم و فناوری خارج از کشور و پشتیبانی و مدیریت سامانه ملی مدیریت اطلاعات علم و فناوری را نیز برعهده دارد. اگر بر این نکته بیفزاییم که دبیرخانه کمیسیون نظام اطلاع‌رسانی علم و فناوری و همچنین دبیرخانه شورای تأمین منابع علمی نیز تاکنون برعهده پژوهشگاه ایرانداک بوده و طرح امین و غدیر را نیز اجرایی می‌کرده، می‌توان بر جایگاه و قابلیت‌های این سازمان برای پذیرفتن این نقش‌ها پافشاری کرد. اشاره به این نکته ضروری است که در فصل بعدی به تفصیل درباره هر یک از نقش‌ها و فعالیت‌های پژوهشگاه ایرانداک در توسعه فعالیت‌ها و خدمات کتابخانه‌های دانشگاهی بحث شده است اما اگر فعالیت‌های مرتبط با همکاری بین کتابخانه‌ای کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی را جزئی جدایی‌ناپذیر از نظام ملی اطلاع‌رسانی دانشگاهی بدانیم در این صورت، نقش پژوهشگاه ایرانداک به عنوان هماهنگ‌کننده تعیین‌کننده خواهد بود. از سوی دیگر، اگر فعالیت‌های مرتبط با مدیریت سامانه مدیریت اطلاعات تحقیقاتی (سمات ملی) را نیز به عنوان یکی از فعالیت‌های مرتبط با مدیریت داده‌های پژوهشی در نظر بگیریم، نقش هماهنگ‌کنندگی و نظارتی پژوهشگاه ایرانداک در این زمینه، بنیادین است. قابلیت جایگاه پژوهشگاه ایرانداک در بهبود و گسترش عملکرد کتابخانه‌های دانشگاهی به عنوان یکی از فعالیت‌های مورد نیاز برای اجرای نظام ملی اطلاع‌رسانی دانشگاهی، مهم و

تعیین‌کننده است.

بر پایه آن‌چه درباره سازمان‌ها و نهادهای ملل و بین‌المللی مطرح شد، همه این نمونه‌ها (ای‌سی‌آرال، اسکاتل، لیبر و سی‌ای‌یوال) ماهیت انجمنی دارند. با این حال، کارکردهای این چهار نمونه با یکدیگر مشابه بوده است که البته می‌تواند تحت تأثیر مؤلفه‌های بافتی کشورها و منطقه‌های تحت فعالیت آنها باشد. به بیان دیگر، برخی نیازمندی‌ها، ویژگی‌ها و شرایط ملی و منطقه‌ای باعث گوناگونی و تغییر در برنامه‌های این سازمان‌ها شده است. همچنین، میزان موفقیت نظام‌های ملی اطلاع‌رسانی در کشورها می‌تواند به تغییر در برنامه‌ها و فعالیت‌های این انجمن‌ها منجر شود.

با این حال، به نظر می‌رسد پژوهشگاه ایرانداک برای بهبود و گسترش فعالیت‌های کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی توانی بالقوه برای برخی از فعالیت‌ها همچون نمونه‌های مشابه دارد و بسته به شرایط و امکانات می‌تواند دست‌کم برخی از این فعالیت‌ها و خدمات را دنبال کند. این فعالیت‌ها و خدمات در جدول ۲-۳ آمده است.

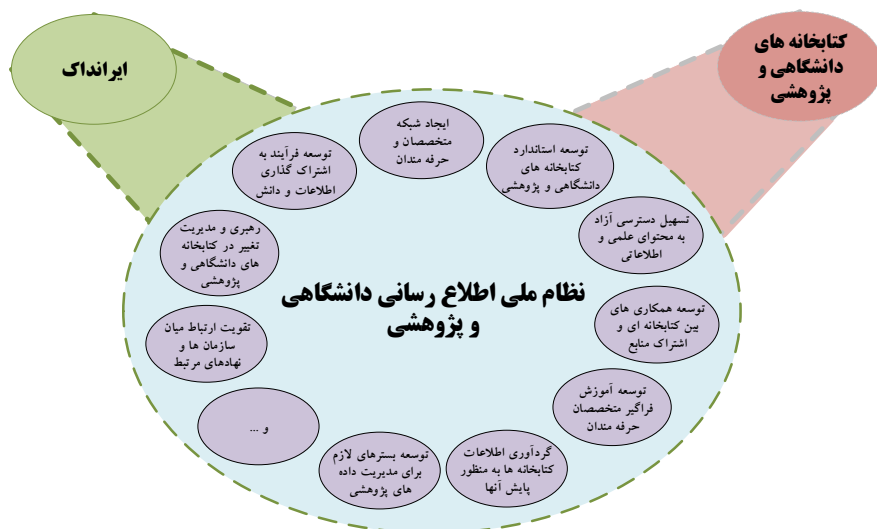
جدول ۲-۳. فعالیت‌ها و خدمات قابل اجرا توسط پژوهشگاه ایرانداک مشابه با سازمان‌ها

و نهادهای ملی و بین‌المللی

سازمان‌ها و نهادهای ملی و بین‌المللی	پژوهشگاه ایرانداک
اسکاتل، سی‌ای‌یوال	گردآوری و انتشار اطلاعات مرتبط با فعالیت‌های این کتابخانه‌ها
ای‌سی‌آرال، لیبر	توسعه ارتباطات علمی در حوزه فعالیت این کتابخانه‌ها
ای‌سی‌آرال	برگزاری نشست‌های تخصصی در حوزه این کتابخانه‌ها
ای‌سی‌آرال	تدوین و توسعه استانداردها در حوزه فعالیت این کتابخانه‌ها
ای‌سی‌آرال، لیبر	تقویت ارتباط علمی میان حرفه‌مندان و متخصصان این کتابخانه‌ها
ای‌سی‌آرال، اسکاتل	ارتقا سطح آگاهی و چشم انداز کتابخانه‌ها و حرفه‌مندان
ای‌سی‌آرال، اسکاتل	تقویت همکاری و اشتراک‌گذاری دانش و تجربه در کتابخانه‌ها

سازمان‌ها و نهادهای ملی و بین‌المللی	پژوهشگاه ایرانداک
اسکانل، لیبر	توسعه رهبری نسل بعدی شکل دهی دوباره به فعالیت این کتابخانه‌ها
ای‌سی‌آرال	برگزاری نشست‌های تخصصی و علمی (به صورت گسترده)
ای‌سی‌آرال	پشتیبانی از خط‌مشی‌های عمومی توسعه‌ای برای این کتابخانه‌ها
لیبر	توسعه پروژه‌های متن‌کاوی و داده‌کاوی برای این کتابخانه‌ها
لیبر	توسعه فرایندها و مهارت‌های مدیریت داده‌های پژوهشی در این کتابخانه‌ها
سی‌ای‌یوال	تقویت ارتباط با سازمان‌های همکار و نهادهای پژوهشی
سی‌ای‌یوال	ایجاد و حفظ رابطه با گروه‌های ملی و بین‌المللی علم اطلاعات
سی‌ای‌یوال	پیشبرد آموزش الکترونیکی و محیط‌های یادگیری فناورانه (موک‌ها)
سی‌ای‌یوال	آموزش و توانمندسازی حرفه‌مندان کتابخانه‌ها برای مواجهه با نقش‌های جدید
سی‌ای‌یوال	تدوین شاخص‌های عملکرد برای ارزیابی کیفیت برای این کتابخانه‌ها

بر پایه آنچه اشاره شد، پژوهشگاه ایرانداک برخی از فعالیت‌هایی که سازمان‌ها و نهادهای ملی و بین‌المللی اجرا می‌کنند را در دست اجرا دارد و یا از آن‌ها پشتیبانی می‌کند. با این حال، به نظر می‌رسد لازم است پژوهشگاه ایرانداک خود را برای پذیرفتن برخی نقش‌های جدید در حوزه فعالیت این کتابخانه‌ها آماده کند. همچنین، به نظر می‌رسد انجمن کتابداران دانشگاهی (استرالیا) با فعالیت‌هایی که پژوهشگاه ایرانداک در زمینه بهبود و گسترش این کتابخانه‌ها انجام می‌دهد شباهت عملکرد بیشتری دارد و می‌تواند به عنوان یک نمونه مشابه مورد واکاوی دقیق‌تری قرار گیرد. شاید بتوان جایگاه پژوهشگاه ایرانداک در بهبود و گسترش فعالیت‌های کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی به شرح شکل زیر ارائه کرد (به شکل ۲-۸ بنگرید).

شکل ۲-۸. جایگاه پژوهشگاه ایرانداک در ارتباط با کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی در بستر نظام ملی اطلاع‌رسانی دانشگاهی و پژوهشی

همان‌گونه که در شکل ۲-۸ می‌توان مشاهده کرد، نظام ملی اطلاع‌رسانی دانشگاهی و پژوهشی در مرکز قرار دارد که در یک سوی آن، پژوهشگاه ایرانداک به‌عنوان یکی از سازمان‌هایی است که در حوزه مدیریت اطلاعات پژوهشی در حوزه کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی فعالیت می‌کند. از سوی دیگر، کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی نیز به نظام ملی اطلاع‌رسانی دانشگاهی مرتبط هستند که زمینه فراهم‌سازی این نظام را به‌وجود می‌آورد. در این میان، برخی از فعالیت‌هایی به‌نظر می‌رسد برای شکل‌گیری این نظام بایستی اجرا شود ارائه شده است. پژوهشگاه ایرانداک با مدیریت، پشتیبانی و هدایت برخی از این فعالیت‌ها از جمله همکاری بین کتابخانه‌ای و اشتراک گذاری منابع اطلاعاتی، تسهیل دسترسی به منابع اطلاعاتی (در بخشی از تسهیل دسترسی آزاد به محتوای علمی و اطلاعاتی) و توسعه بسترهای مورد نیاز برای مدیریت داده‌های پژوهشی (از جمله، تهیه پایگاه پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها و مدیریت سامانه‌های اطلاعاتی) هم‌اکنون می‌تواند به ایجاد برخی از این فعالیت‌ها یاری رساند. با این حال، نقش پژوهشگاه ایرانداک در مورد برخی از این فعالیت‌ها نقش هماهنگ‌کننده، واسط و ناظر است و برای سایر فعالیت‌ها نیز می‌تواند نقش‌هایی را به تناسب و اولویت برعهده گیرد. البته لازم به یادآوری است این نقش‌ها با

همراهی و یاری و وجود یک مرکز بالادستی (همچون وزارت علوم، تحقیقات و فناوری) و با وجود فعالیت‌ها و کارکرد کمیسیون نظام اطلاع‌رسانی برای مدیریت بهتر امور الزامی به‌نظر می‌رسد.

آن‌چه تا این‌جا و در این فصل مطرح شد، به فعالیت‌ها و اقدامات پرداخت که سازمان‌ها و نهادهای ملی و بین‌المللی در ارتباط با بهبود و گسترش فعالیت کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی مشابه با پژوهشگاه ایرانداک انجام داده‌اند و در پایان نیز مقایسه‌ای میان آنها ارائه شد. با این حال، سازمان‌هایی مشابه با پژوهشگاه ایرانداک نیز در جهان راه‌اندازی شده‌اند که به‌نظر می‌رسد می‌توان برای بررسی بیشتر در ادامه به آنها توجه کرد.

۲-۶. سازمان‌های مشابه پژوهشگاه ایرانداک در جهان

در این بخش به برخی از سازمان‌هایی که مشابه پژوهشگاه ایرانداک که فعالیت‌هایی را در حوزه مدیریت اطلاعات علم، فناوری و نوآوری انجام می‌دهند/می‌دادند^۱ اشاره می‌شود. این سازمان‌ها دربرگیرنده سازمان‌هایی با نام‌های مشابه پژوهشگاه ایرانداک در کشورهای پاکستان، هند، ترکیه و اسپانیا سینداک^۲ راه‌اندازی شده‌اند.

۲-۶-۱. پنزداک (پاستیک)^۲

اطلاعات نقش اساسی را برای توسعه علمی، تکنولوژیکی و اقتصادی کشور ایفا می‌کند. با درک اهمیت نقش بالقوه اطلاعات علمی، دولت پاکستان با کمک یونسکو^۳ در سال ۱۹۵۷، مرکز تحقیقات علمی و فنی پاکستان^۴ را تحت شورای تحقیقات علمی و صنعتی پاکستان^۵ به‌منظور تأمین نیازهای جامعه علمی مانند تدارک اسناد، تألیف کتاب‌شناسی، نمایه‌سازی و انتشار ترجمه‌های فنی تأسیس کرد. در ادامه و در توسعه و گسترش این طرح، پروژه مرکز اطلاعات علمی و فناوری پاکستان (پاستیک)^۶ در سال ۱۹۷۴ راه‌اندازی شد که هسته مرکزی آن، مرکز تحقیقات علمی و فنی پاکستان بود و به بنیاد علمی پاکستان در

۱. برخی از این مؤسسه‌ها و نهادها هم‌اکنون به‌صورت مستقل فعال نیستند و در سایر مؤسسه‌ها ادغام شده‌اند.

۲. <http://pastic.gov.pk/default.aspx>

۳. UNESCO

۴. PANSDOC

۵. PCSIR

۶. PASTIC

اسلام‌آباد انتقال یافت. در حال حاضر پاستیک به عنوان بخش فرعی بنیاد علمی پاکستان فعالیت می‌کند که یک سازمان مستقل تحت نظارت وزارت علوم و فناوری پاکستان است. پاستیک سازمان برتر در زمینه تحقیق و توسعه اطلاعات است و از طریق خدمات تخصصی خود، به هزاران پژوهشگر و متخصص خدمت‌رسانی می‌کند. دامنه و امکانات پاستیک پس از انتقال به بنیاد علمی پاکستان گسترش یافت. دفتر مرکزی پاستیک در محوطه دانشگاه کمبریج اسلام‌آباد قرار دارد و شش مرکز آن در کراچی، لاهور، فیصل‌آباد، پشاور، مظفرآباد و کوئته واقع شده است. پاستیک در حال حاضر خدمات گسترده‌ای همچون ارائه اسناد و مدارک تمام‌متن، انتشار مجله کامپیوتر و سیستم اطلاعاتی پاکستان^۱ و انتشار خلاصه مقاله‌های علمی پاکستان در ده رشته تخصصی را فراهم می‌کند، افزون بر این خدمات اطلاعاتی کتاب‌شناختی، توسعه پایگاه‌های اطلاعاتی بومی و محلی، تهیه فهرست‌های مشترک، کتابخانه مرجع ملی علوم، خدمات چاپ از لحاظ تصویربرداری، فتوکپی و میکروفیلم نیز برای برآورده ساختن نیازهای جامعه اطلاعاتی در زمینه علوم، مهندسی و فناوری در فعالیت‌های تحقیق و توسعه در سطح ملی در این مرکز ارائه شده است.

در چشم‌انداز پاستیک آمده است که «این سازمان به عنوان یک سازمان پیشرو در زمینه منابع علمی و فناوری اطلاعات برای حمایت از تحقیق و توسعه به منظور توسعه اقتصادی اجتماعی و اقتصادی پایدار در پاکستان شناخته می‌شود. مأموریت پاستیک تعهد به ارائه خدمات علمی و فناوری اطلاعات در بخش تحقیق و توسعه و جامعه صنعتی از طریق خدمات اطلاعاتی پیشگام و پاسخگو است.

مهمترین اهداف پاستیک عبارتند از:

— ایجاد و توسعه یک واسطه اطلاعات ملی (تحقیق و توسعه) از منابع اطلاعاتی بومی؛

— انتشار اطلاعات تحقیق و توسعه از طریق خدمات و ابزارهای اطلاعاتی روزآمد؛

— تقویت کتابخانه مرجع علمی ملی از طریق اشتراک منابع و همکاری بین کتابخانه

(کنسرسیوم) و توانمندسازی حرفه‌مندان اطلاعاتی؛

- _ ارتقای توسعه صنعتی مبتنی بر تحقیق و توسعه؛
 - _ توسعه همکاری با شبکه‌های ملی و بین‌المللی اطلاعات؛
 - _ تسهیل انتشارات مرتبط با تحقیق و توسعه؛
 - _ توسعه ظرفیت و مهارت‌های پژوهشگران و کارآفرینان.
- مهمترین دستاوردهای پاستیک عبارتند از:
- انتشار مجله کامپیوتر و نظام‌های اطلاعاتی پاکستان^۱ به صورت چاپی و برخط؛
 - ایجاد و توسعه موتور جستجوی علمی ملی برای منابع محلی و بومی؛
 - ایجاد ۱۱ پایگاه داده جدید در زمینه همکاری‌های دانشگاهی و انتشار فناوری؛
 - انتشار تقویم آموزشی سالانه برای افزایش مهارت و توان علمی پژوهشگران و کتابداران جوان؛
 - کمک به بیش از ۷۵۰۰۰ دانشجوی تحصیلات تکمیلی و پژوهشگر جوان در پژوهش و انجام پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها با فراهم‌آوری بیش از ۶,۴ میلیون خلاصه و ۵۹۵۰۰۰ متن کامل؛
 - ارائه خدمات کتابداری/ مستندسازی پیشرفته با استفاده از روش‌های الکترونیکی از طریق ارائه درخواست برخط و فراهم‌آوری اسناد؛
 - تهیه پایگاه داده‌ای از چکیده‌های علمی پاکستان (۶۰۰۰۰ چکیده از مجله‌های علمی پژوهشی بومی) که به‌طور مداوم با اضافه کردن ۱۰۰ روزنامه و مجله تحقیقاتی سالانه روزآمد می‌شود؛
 - ایجاد ۲۴ پایگاه داده جدید ملی در پژوهش و فناوری؛
 - ترویج همکاری‌های صنعت و دانشگاه برای توسعه صنعتی مبتنی بر پژوهش با برگزاری نمایشگاه‌های تخصصی و سمینارها؛
 - ایجاد و توسعه یک فهرست واحد (۳ میلیون رکورد) دربرگیرنده مجله‌های علمی موجود در ۲۴۵ کتابخانه تخصصی و پژوهشی پاکستان؛
 - ایجاد فهرستی از مجله‌های علمی دربرگیرنده پایگاه داده ۴۸۴ مجله به‌عنوان یک راهنمای مرجع مفید برای پژوهشگران؛

- توانمندسازی بیش از ۶۵۰۰ پژوهشگر از طریق برگزاری کارگاه/ سمینار/ آموزش در زمینه‌های گوناگون همچون امنیت سایبری، اندنوت^۱، داده کاوی، نرم افزارهای آماري، مندلی^۲، علوم و رسانه؛
- تسهیل خود کارسازی بیش از ۱۰۰ کتابخانه از طریق آموزش کتابداران؛
- تولید و پخش فیلم‌های مستند علمی در مورد آخرین دستاوردها و چالش‌ها برای آگاهی جامعه؛
- ارائه خدمات چاپ به دانشگاه‌ها و سازمان‌های علمی و پژوهشی؛
- تکمیل و انجام ۶ طرح پژوهشی در راستای بهبود خدمات و تقویت امکانات پاستیک؛
- اعطای پژوهانه به دو پروژه جدید در زمینه مدرن سازی کتابخانه مرجع علمی ملی پاستیک برای اشتراک گذاری منابع مؤثر میان کتابخانه‌های علمی و تخصصی در پاکستان و شبکه سازی و ایجاد ظرفیت کارآفرینان زن کشورهای عضو؛
- مرکز اطلاع رسانی و هماهنگی برنامه یونسکو در پاکستان؛
- کانون ملی مرکز اسناد در پاکستان؛
- ارائه خدمات فناوری و نوآوری در مرکز ملی پاستیک در اسلام آباد و همچنین در تمامی مراکز زیر نظر آن دربرگیرنده کراچی، کوئته، لاهور، فیصل آباد، پشاور و مظفرآباد.
- مرکز ملی پاستیک در ساختمان خود با شبکه‌ای از شش مرکز منطقه‌ای (کراچی، لاهور، پشاور، فیصل آباد، کوئته و مظفرآباد) مستقر شده است و امکانات زیر را دارد:
- کتابخانه مرجع علوم ملی که ارائه دهنده خدمات دیجیتال برای پژوهشگران در مرکز ملی پاستیک اسلام آباد است؛
- امکان جستجوی پیشینه پژوهش و منابع موردنیاز برای پژوهشگران و دانشجویان تحصیلات تکمیلی با فراهم آوری کپی از مقاله‌های علمی، گزارش‌ها، مقاله‌های کنفرانس، کتاب‌ها و ... منتشر شده در پاکستان و یا خارج از کشور در موضوعات خاص بدون هزینه از طریق درخواست برخط؛

1. EndNote

2. Mendeley

- دسترسی به یک آزمایشگاه مجهز برای آموزش کامپیوتر برای برگزاری آموزش‌های مبتنی بر فناوری اطلاعات (اس‌پی‌اس‌اس^۱، اندنوت، مندلی، مدیریت کسب و کار و غیره)؛
- دسترسی برخط به پایگاه‌های اطلاعاتی و تحقیقاتی / تحقیق و توسعه بومی در کشور.

خدمات پاستیک

خدماتی که پاستیک ارائه می‌کند عبارتند از:

- چکیده‌نویسی و نمایه‌سازی؛
- خدمات کتابشناختی / تأمین و فراهم‌آوری اسناد؛
- کتابخانه مرجع علمی ملی؛
- خدمات فناوری اطلاعات؛
- خدمات چاپ؛
- ارتباطات بین‌المللی؛

امروزه این مرکز با انجام فعالیت‌های گسترده‌ای نظیر تأمین مدارک علمی، ارائه خدمات اطلاع‌رسانی، اشاعه اطلاعات ثبت اختراع، اشاعه اطلاعات محیط زیست، ارائه خدمات کتاب‌شناسی، استفاده از فناوری اطلاعات برای پردازش اطلاعات و همچنین تولید اطلاعات تحلیلی، توانسته است به سیاست‌گذاری‌های وزارت علم و فناوری این کشور کمک شایانی کند (Scientific and Technological Information Centre (PASTIC) (2016).

۲-۶-۲. مرکز ملی مدارک علمی هند (اینزداک)^۲

مرکز ملی مدارک علمی هند، در سال ۱۹۵۱ با کمک یونسکو تشکیل شد. اهداف آن عبارت از تأمین خدمات دبیرشی برای پروژه‌های ملی و مؤسسه‌های علمی و فنی، دانشگاه‌ها، صنایع و غیره بود. برای برآورده کردن این نیازها، مرکز مدارک علمی هند،

1. SPSS

2. Indian national Scientific Documentation Centre (INSDOC)

کتابخانه ملی علوم^۱ را راه‌اندازی کرد. این کتابخانه با اشراف به کل کتابخانه‌ها و مراکز پژوهشی هند اکنون به عنوان یک مرکز ارجاعی^۲ عمل می‌کند. این مرکز فهرستگان پیاپی‌ها را تدوین می‌کند و در بنگلور، مدرّس و کلکته دفتر منطقه‌ای دارد (سلطانی و راستین ۱۳۷۹، ۳۸۸). این مرکز نظام‌های اطلاعاتی پیشرفته‌ای دارد و به‌عنوان یک درگاه واحد در هند انواع اطلاعات علم و فناوری را تولید می‌کند و با راه‌اندازی پایگاه داده‌ها برای شاخص استنادات علم و فناوری هند، توانسته به تدوین سیاست‌های علم و فناوری این کشور و به‌ویژه برنامه‌ریزی‌های شورای پژوهش‌های علمی و صنعتی کشور هند کمک قابل توجهی کند. (INSDOC).

اینزداک در واقع یک آزمایشگاه ملی تحت نظر شورای پژوهش‌های علمی و صنعتی^۳ است که خدمات اطلاعاتی و اسنادی را در سطح ملی و بین‌المللی ارائه می‌دهد. فعالیت‌های اینزداک دربرگیرنده خدمات، محصولات و مجله‌ها، منابع اطلاعات ملی، آموزش، همکاری بین‌المللی و غیره است. این مرکز چندین سال است که محصولات و خدمات اطلاعاتی را برای شرکت‌های مرتبط با کسب و کار نیز طراحی کرده است. اینزداک به‌همراه کتابخانه ملی علوم و به‌عنوان مرکز اصلی منابع اطلاعاتی در کشور در زمینه علوم و فناوری و یک مجموعه مرجع قوی به‌طور کلی در زمینه تحقیق و توسعه فعالیت می‌کند. این مرکز با مؤسسه‌های کشورهای دیگر همچون فدراسیون بین‌المللی اطلاعات و اسناد^۴، فدراسیون بین‌المللی انجمن‌های کتابداری (ایفلا)^۵ و مرکز اسناد اتحادیه همکاری‌های منطقه‌ای جنوب آسیا^۶ در راستای مبادلات جهانی اطلاعات همکاری می‌کند.^۷

مؤسسه ملی ارتباطات و منابع اطلاعات علمی (نيسکِر)^۸ در تاریخ ۳۰ سپتامبر ۲۰۰۲ با ادغام مؤسسه ملی ارتباطات علمی^۹ و اینزداک به‌وجود آمد. نيسکام و اینزداک دو مؤسسه

1. National Science Library

2. Referral center

3. CSIR

4. FID

5. IFLA

6. SAARC

7. <https://www.gktoday.in/gk/insdoc>

8. NISCAIR

9. NISCOM

شورای پژوهش‌های علمی و صنعتی در هند بودند که وظیفه آنها انتشار و مستندسازی اطلاعات حوزه تحقیق و توسعه کشور هند بود. نيسکام در شش دهه گذشته به کار خود ادامه داده است. در حال حاضر، با تشکیل نيسکیر، تمام فعاليت‌های چندگانه اشاره شده در هم ادغام شده است. نيسکیر مؤسسه‌ای است که می‌تواند با استفاده از زیرساخت‌های فناوری پیشرفته به شیوه‌ای مؤثرتر در جامعه خدمت ارائه کند و شرکت‌های جدیدی در زمینه ارتباطات علمی راه‌اندازی کرده است. انتشار و ساماندهی اطلاعات و خدمات تحقیق و توسعه عمده، فعاليت اصلی نيسکیر است و با گردآوری، ذخیره‌سازی، و انتشار اطلاعات تحقیق و توسعه از طریق ترکیبی از ابزارهای سنتی و پیشرفته برای بخش‌های گوناگون جامعه خدمت‌رسانی می‌کند.^۱

۲-۶-۳. مرکز اسناد و مدارک علمی اسپانیا (سينداک)^۲

سينداک به‌عنوان یکی دیگر از مراکز اسناد و مدارک برتر، زیر نظر شورای پژوهش ملی کشور اسپانیا فعاليت می‌کند. این مرکز با طراحی و توسعه سامانه‌ها، ابزارها، روش‌ها و فنون پردازش اطلاعات، توانسته از برنامه‌ریزی‌های علمی شورای پژوهش ملی اسپانیا پشتیبانی کند.^۳ سينداک فعاليت‌های خود را از سال ۱۹۹۲ تا ۲۰۰۷ توسعه داد و این مرکز در نتیجه ادغام مؤسسه اطلاعات و مستندسازی در علوم و فناوری^۴ و مؤسسه اطلاعات و مستندسازی در علوم اجتماعی و علوم انسانی^۵ به‌وجود آمد.

سابقه طولانی مؤسسه‌های پیشین تشکیل‌دهنده سينداک و فعاليت گسترده آن در راستای اسناد علمی، سينداک را به مؤسسه‌ای معتبر و شناخته‌شده در داخل و خارج اسپانیا تبدیل کرد. اقدامات و فعاليت‌های سينداک در زمینه‌های تحقیق، آموزش و خدمات توسعه یافت. پایگاه‌های داده در حوزه‌های مختلفی همچون علوم اجتماعی، علوم انسانی و غیره ایجاد و گردآوری اطلاعات و انتشار کتاب‌شناسی مجلات علمی اسپانیایی در همه زمینه‌های دانش در سينداک انجام می‌شود.

1. <http://www.niscair.res.in/aboutus/about.asp?a=topframe.htm&b=leftcon.asp&c=introduction.htm&d=t>

2. CINDOC

3. <http://www.cindoc.csic.es/servicios/directorios.html>

4. ICYT

5. ISOC

در حال حاضر سینداک فعالیت‌ها و خدمات خود را در مؤسسه‌های گوناگونی توزیع کرده است. بخش پژوهش، بیشتر در مؤسسه مطالعات اسناد و مدارک علم و فناوری^۱ انجام می‌شود. تولید پایگاه‌های گوناگون در حوزه علوم اجتماعی و علوم انسانی نیز بر عهده مرکز علوم انسانی و اجتماعی^۲ قرار گرفته است. برخی از فعالیت‌ها و خدمات سینداک عبارتند از:

- انتشار مجموعه مقاله‌ها؛
- انتشار کتاب‌شناسی و شاخص‌های کتاب‌شناختی؛
- برگزاری و تهیه دوره‌های آموزشی؛
- انتشار چندین مجله بین‌المللی؛
- تهیه فهرست‌ها و کاتالوگ‌ها؛
- تهیه و انتشار راهنماهای تحت وب؛
- انتشار گزارش‌های علمی؛
- تهیه و انتشار اصطلاح‌نامه‌ها و واژه‌نامه‌ها.^۳

۲-۲. نگاهی کلی به سازمان‌های مشابه با پژوهشگاه ایرانداک

نگاهی کلی به سازمان‌های مشابه با پژوهشگاه ایرانداک در جهان نشان می‌دهد همه این سازمان‌ها با نام‌های مشابه به وجود آمده‌اند و فعالیت‌های گوناگون و تا حد زیاد، مشابهی را انجام می‌دهند. همچنین، این سازمان‌ها با ادغام با سایر سازمان‌های هم‌رده یا مشابه در کشورهای خود، تا اندازه‌ای خود را با دگرگونی‌های موجود تطبیق داده‌اند. افزون بر این، می‌توان گفت با توجه به شرایط بافتی حاکم بر این کشورها، گسترش فناوری اطلاعات و همچنین کارکردهای کنشگران انسانی و سازمانی در این کشورها، چارچوب فعالیت‌های خود را با توجه به شرایط آن کشور گسترش، کاهش یا تغییر داده‌اند. این شرایط را می‌توان برای پژوهشگاه ایرانداک نیز در نظر گرفت که هم‌اکنون با رویکرد میان‌رشتگی و استفاده از تخصص‌های گوناگون در بدنه علمی و پژوهشی، خود را با ویژگی‌های علمی، فناوری و نوآورانه جدید سازگار کرده است.

1. IEDCYT

2. CCHS

3. <https://digital.csic.es/handle/10261/24917>

۸-۲. جمع‌بندی

در این فصل به سازمان‌ها و نهادهای تأثیرگذار در گسترش فعالیت کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی پرداخته شد. سازمان‌های بررسی شده شامل ای‌سی آرال (انجمن کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی)، اسکائیل (انجمن کتابخانه‌های دانشگاهی، پژوهشی و ملی)، لیبر (انجمن کتابخانه‌های پژوهشی اروپا)، سی‌ای‌یوآل (شورای کتابداران دانشگاهی استرالیا) بودند. پس از آن مقایسه‌ای میان این سازمان‌ها از دیدگاه اهداف، فعالیت‌ها و برنامه‌ها صورت گرفت. کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی به‌عنوان سازمان‌هایی که زیر نظر سازمان مادر خود فعالیت می‌کنند برای مدیریت فعالیت‌های خود در راستای دستیابی به اهداف سازمانی از یک استقلال نسبی برخوردار هستند. با این حال، به دلایلی از جمله لزوم هم‌پایی با تغییرات فناورانه و توان انفرادی ناکافی در رویارویی با این تغییرات به سازمان‌ها، نهادها و شبکه‌های دانشگاهی نیازمندند. این سازمان‌ها، نهادها و شبکه‌ها از چند بُعد می‌توانند در بهبود و گسترش فعالیت این کتابخانه‌ها سودمند باشند؛ نخست، پایش، نظارت و ارزیابی مستمر و همیشگی فعالیت‌ها و خدمات است که تحت تأثیر همین فناوری‌ها اهمیت خاصی پیدا می‌کند؛ دوم، مشارکت و هم‌افزایی میان کتابخانه‌هاست که جزء اصول بنیادین کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی است و با وجود یک سازمان یا نظام هماهنگ‌کننده و پشتیبان می‌تواند پیروزمندانه تداوم داشته باشد؛ در نهایت، امکان استفاده از تجربه‌های محلی، ملی و جهانی در این کتابخانه‌ها است که با وجود نهادهای ملی و بین‌المللی شدنی خواهد بود. در این فصل، نگاهی کلی به این سازمان‌ها، نهادها و شبکه‌های کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی انداخته شد و چارچوب مشخص و مناسبی برای بهبود و گسترش فعالیت و خدمات در این کتابخانه‌ها ارائه گردید. سپس قابلیت‌ها و جایگاه پژوهشگاه ایرانداک برای پذیرش نقش‌های ممکن تشریح شد. پژوهشگاه ایرانداک به‌عنوان یکی از سازمان‌هایی که در حوزه مدیریت اطلاعات پژوهشی در حوزه کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی فعالیت می‌کند، در نظام ملی اطلاع‌رسانی هم‌سو با کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی فعالیت می‌کند. این پژوهشگاه با مدیریت، پشتیبانی و هدایت برخی از فعالیت‌ها از جمله همکاری بین کتابخانه‌ای و اشتراک‌گذاری منابع اطلاعاتی، تسهیل دسترسی به منابع اطلاعاتی (در بخشی از تسهیل دسترسی آزاد به محتوای

علمی و اطلاعاتی) و توسعه بسترهای مورد نیاز برای مدیریت داده‌های پژوهشی (از جمله، تهیه پایگاه پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها و مدیریت سامانه‌های اطلاعاتی) می‌تواند به ایجاد برخی از این فعالیت‌ها یاری رساند. نقش پژوهشگاه ایرانداک در مورد برخی از این فعالیت‌ها نقش هماهنگ‌کننده، واسط و ناظر است و برای سایر فعالیت‌ها نیز می‌تواند نقش‌هایی را به تناسب و اولویت ایفا کند.

در انتها سازمان‌های مشابه پژوهشگاه ایرانداک در جهان همچون پنزداک (پاستیک)، مرکز ملی مدارک علمی هند (اینزداک) و مرکز اسناد و مدارک علمی اسپانیا (سینداک) بررسی و مقایسه شدند. سازمان‌های مشابه پژوهشگاه ایرانداک، همچون این پژوهشگاه برای بقا و ارائه خدمات مناسب‌تر به جامعه هدف خویش، با رویکرد میان‌رشتگی و استفاده از تخصص‌های گوناگون در بدنه علمی و پژوهشی، خود را با ویژگی‌های علمی، فناورانه و نوآورانه جدید سازگار کرده‌اند.

فصل سوم

پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (ایرانداک) از گذشته تا کنون

۳-۱. مقدمه

بررسی تاریخیچه، خدمات و فعالیت‌های پژوهشگاه ایرانداک به‌عنوان یکی از مهمترین سازمان‌ها و نهادهایی که در زمینه بهبود و گسترش عملکرد کتابخانه‌های دانشگاهی، پژوهشی و تخصصی عمل کرده است، می‌تواند به شناخت بهتر برنامه‌ها و امکان برنامه‌ریزی برای توسعه بیشتر این گونه خدمات منجر شود. در این فصل، تاریخیچه پژوهشگاه ایرانداک از گذشته تا کنون، مأموریت‌های اصلی پژوهشگاه ایرانداک، فعالیت‌های پژوهشگاه ایرانداک در کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی، برنامه استراتژیک پژوهشگاه ایرانداک و ارتباط آن با مسائل و چالش‌های کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی، نقش‌های نوین: نظام ملی اطلاع‌رسانی دانشگاهی و پژوهشی و نقش پژوهشگاه ایرانداک در چارچوب نظام ملی اطلاع‌رسانی دانشگاهی و پژوهشی ارائه شده است و مقایسه‌ای میان اهداف، فعالیت‌ها و نقش‌های موفق پژوهشگاه ایرانداک در حوزه کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی ارائه شده است.

۳-۲. تاریخیچه

پژوهشگاه ایرانداک بر پایه گاه‌شمار و همچنین نخستین سند در این زمینه، در یکم مهر ماه سال ۱۳۴۷ با نام فارسی «مرکز اسناد ایران» در برابر نام انگلیسی «Iranian Documentation Center» پایه‌گذاری شد و پیش از نام کنونی، با نام «مرکز مدارک علمی ایران» در سال ۱۳۵۰، «مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران» در سال ۱۳۷۰، و «پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی ایران» در سال ۱۳۸۴ نیز خوانده شده است. پژوهشگاه با نام کوتاه «ایرانداک» شناخته می‌شود. این نام کوتاه در نیم‌سده گذشته همواره

به کار رفته و با اینکه تاکنون نام پژوهشگاه پنج بار تغییر یافته است، هنوز استادان، دانشجویان، و پژوهشگران در ایران و جهان، آن را به خوبی و بیش از دیگر نام‌ها می‌شناسند و به کار می‌برند. نمایه‌نامه «اسکوپوس» با این نام ده‌ها اثر را از سال ۱۹۷۱ نمایه کرده است و موتور کاوش «گوگل» با این نام بیش از یکصد هزار صفحه را بازیابی می‌کند. نام کوتاه که در نوشته‌های مدیریت به عنوان «برند سازمانی» شناخته می‌شود، از دارایی‌های نامشهود هر سازمان است که آن را از دیگر سازمان‌ها متمایز می‌سازد. چنین نامی است که با دیدن یا شنیدن آن، به صورت مفهومی، ویژگی‌های یگانه سازمان برای مخاطبان یادآوری می‌شود. هر چند «داک» در ابتدا، کوتاه‌نوشت «doc» در «documentation» بوده است، ولی بر پایه فرهنگ دهخدا، «داک» در زبان فارسی در معنای عمومی «تکیه‌گاه» و در معنای اختصاصی آن «چوبی است که دیوار و در را بر آن محکم سازند». از آنجایی که «مدیریت اطلاعات علم و فناوری کشور» و «پشتیبانی اطلاعاتی از سیاست‌گذاری علم و فناوری» از مأموریت‌های کلیدی پژوهشگاه هستند، نام کوتاه «ایرانداک» در فارسی و «IranDoc» در انگلیسی برای پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران به کار می‌رود و در هر دو زبان، معنای ویژه خود را نیز دارد.^۱

مأموریت بنیادین پژوهشگاه ایرانداک بر پایه اساسنامه و برنامه استراتژیک این سازمان، پژوهش، مدیریت اطلاعات علم و فناوری، آموزش، همکاری‌های پژوهشی و اطلاع‌رسانی، و پشتیبانی از سیاست‌گذاری علم و فناوری است که در سازمانی وابسته به وزارت عتف و زیر نظر هیئت‌امنا انجام می‌شود.^۲ پژوهش در پژوهشگاه ایرانداک توسط اعضای هیئت‌علمی در پژوهشکده‌ها و آزمایشگاه‌های آن به انجام می‌رسد. دستاورد این کار، انجام صدها طرح پژوهشی است که به شکل گزارش، کتاب، مقاله نشریه، مقاله همایش، سخنرانی، و میزگرد نیز ارائه می‌شوند. انتشار مقاله‌های علمی در پژوهش‌نامه مدیریت و پردازش اطلاعات (تنها مجله برگزیده ملی در حوزه علوم انسانی در سال ۱۳۹۴ که انتشار آن به سال ۱۳۵۱ بازمی‌گردد) از دیگر دستاوردهای انتشار برون‌دادهای پژوهش در پژوهشگاه ایرانداک است. برگزاری همایش سالانه مدیران فناوری اطلاعات با ارائه آخرین دستاوردهای فناوری اطلاعات کشور و جایزه ملی فناوری اطلاعات برتر (فاب) از

1. <https://irandoc.ac.ir/about/logo>

2. <https://irandoc.ac.ir/about/overview>

دیگر خدمات پژوهشی پژوهشگاه ایرانداک به شمار می‌رود. بسیاری از خدمات پژوهشی پژوهشگاه ایرانداک از سال ۱۳۵۰ به این سو، به جامعه علمی کشور عرضه می‌شوند.

پژوهشگاه ایرانداک کار مدیریت اطلاعات علم و فناوری را از سال ۱۳۴۷ شروع کرد و افزون بر اطلاعات جاری، اطلاعات پیش از آن را نیز سازمان داد. دستاوردهای این کار در سامانه‌ها و پایگاه‌های اطلاعات و منابع مرجع ارائه می‌شوند. وبگاه پژوهشگاه ایرانداک، از وبگاه‌های برتر ایران است و روزانه هزاران بازدیدکننده دارد. پایگاه اطلاعات علمی ایران (گنج) نیز با صدها هزار رکورد که بیشتر آنها پایان‌نامه، رساله و پیشنهاد هستند از بزرگ‌ترین و قدیمی‌ترین پایگاه‌های اطلاعات علمی و فنی کشور با هزاران مراجعه و ده‌ها هزار جست‌وجو در روز است. پژوهشگاه ایرانداک مرکز ثبت و تنها آرشیو ملی اطلاعات پایان‌نامه‌ها، رساله‌ها، و پیشنهاد و همچنین، آرشیو پایان‌نامه‌ها و رساله‌های دانش‌آموختگان ایرانی خارج از کشور نیز هست. شمار زیادی از طرح‌های پژوهشی و همچنین گزارش‌های دولتی در پژوهشگاه ایرانداک ثبت شده‌اند.^۱ تولید ارزش افزوده و اطلاعات پشتیبان و همچنین تحلیل اطلاعات، بخشی دیگر از مأموریت این پژوهشگاه است و سامانه‌های ملی ثبت اطلاعات پایان‌نامه‌ها، رساله‌ها، و پیشنهادها؛ پیشینه پژوهش؛ همانندجو؛ دروازه اطلاعات علمی، پژوهشی، و فناوریانه ایران؛ اصطلاح‌نامه‌های علمی و فنی؛ واژه‌نامه‌ها؛ راهنمای پژوهش و پژوهشگران؛ شیوه‌نامه ایران؛ پیکره‌های پژوهشگاه ایرانداک و آمار کتابخانه‌ها (آک) نمونه‌هایی از آنها هستند.

پژوهشگاه ایرانداک از چهار دهه پیش، هزاران ساعت آموزش حضوری و مجازی را در صدها دوره کوتاه‌مدت برای پژوهشگران سراسر کشور اجرا کرده است که برخی از آنها بیش از یک صد و پنجاه بار ارائه شده‌اند و چندین دانش‌آموخته دکتری نیز در رشته‌هایی همچون علم اطلاعات و دانش‌شناسی، فناوری اطلاعات و مدیریت فناوری اطلاعات دارد که رساله‌های خود را در زمینه‌های نیازهای گوناگون پژوهشی کشور و پژوهشگاه ایرانداک انجام داده‌اند.

پژوهشگاه ایرانداک پایه‌گذار و نهاد هماهنگ‌کننده همکاری‌های اطلاع‌رسانی در

۱. گفتنی است با توجه به روزآمدسازی پایگاه گنج، در ویرایش جدید این سامانه، اطلاعات طرح‌های پژوهشی پیشین نیامده است.

ایران است و این کار را از سال ۱۳۴۸ با اجرای طرح امانت میان کتابخانه‌ها آغاز کرده و از سال ۱۳۷۴ نیز طرح غدیر (عضویت فراگیر کتابخانه‌ها) را به اجرا در آورده است. آمار کتابخانه‌ها (آک) از دیگر خدمات‌های پژوهشگاه ایرنداک در این زمینه است که هر ساله گزارش‌های گوناگونی را برای کتابخانه‌ها و سیاست‌گذاران فراهم می‌کند. فراهم‌آوری منابع علمی خارجی برای دانشگاه‌ها و پژوهشگاه‌ها از سال ۱۳۸۷ در شورای تأمین منابع علمی در پژوهشگاه ایرنداک دنبال می‌شود. پژوهشگاه ایرنداک با نهادهای جهانی اطلاع‌رسانی مانند «ایفلا» و «ترمنت»^۱ نیز همکاری دارد.

سیاست اطلاعات علمی کشور از روزهای نخست در کانون پژوهش‌های پژوهشگاه ایرنداک بود و نخستین پیشنهاد در این زمینه نیز در سال ۱۳۵۵ تدوین شده است. سامانه‌های منابع اطلاعات شاخص‌های پایش و ارزیابی علم، فناوری، و نوآوری؛ جایگاه علم، فناوری، و نوآوری ایران در جهان؛ و دانش ایران از سامانه‌های اطلاعاتی دیگر پژوهشگاه ایرنداک برای سیاست‌گذاران هستند. پژوهشگاه ایرنداک نماینده ایران در شبکه اطلاع‌رسانی آسیا و اقیانوسیه (اپین)^۲ نیز بوده است.

۳-۳. پژوهشگاه ایرنداک و کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی

جدا از آنچه مربوط به نام پژوهشگاه ایرنداک است، نگاهی به گذشته پژوهشگاه ایرنداک از ابتدای راه‌اندازی این سازمان نشان می‌دهد، این پژوهشگاه نقش پررنگ و قابل توجهی در راه‌اندازی کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی داشته است. همچنین، تدوین کتاب‌شناسی‌های گوناگون در حوزه‌های موضوعی گسترده، تدوین راهنماها و فهرستگان‌ها و اصطلاح‌نامه‌ها نیز برعهده این مرکز بوده است. فهرستی که در ادامه می‌آید، از نظر تاریخی نشان می‌دهد جایگاه پژوهشگاه ایرنداک در ایجاد، بهبود و گسترش فعالیت و خدمات کتابخانه‌ها تا چه اندازه تأثیرگذار، مهم و بی‌نظیر بوده است. گاه‌شمار فعالیت‌هایی که پژوهشگاه ایرنداک در زمینه کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی انجام داده است در ادامه آمده است.

1. TermNet

2. Asia Pacific Information Network

- ۱۳۴۵-۱۳۶۰. کتاب‌شناسی آثار ترجمه شده به زبان فارسی در ایران.
۱۳۴۶. پیشنهاد ایجاد «مرکز ملی مدارک» از سوی دکتر «مروین اسمیت»^۱، دبیر «سازمان پیمان مرکزی سنتو»^۲.
۱۳۴۷. گشایش «مرکز اسناد و مدارک علمی ایران».
۱۳۴۷. عضویت در «انجمن کتابخانه‌های اختصاصی و مراکز اطلاع‌رسانی»^۳.
۱۳۴۸. عضویت مرکز اسناد ایران در «فدراسیون جهانی دکومانتاسیون»^۴.
۱۳۴۸. عضویت مرکز اسناد ایران در «فدراسیون بین‌المللی انجمن‌های کتابداری»^۵.
۱۳۴۸. آغاز اجرای طرح امانت میان کتابخانه‌ها.
- ۱۳۴۸-۱۳۵۱. راهنمای مجله‌های ایران.
۱۳۴۹. استاندارد بریتانیا: توصیه‌هایی در مورد تهیه فهرست‌های کتاب‌ها، نشریات ادواری و سایر انتشارات.
۱۳۴۹. خدمات مربوط به اطلاعات علمی در اتحاد شوروی.
۱۳۴۹. راهنمای کتابخانه‌های ایران.
۱۳۴۹. راهنمای کتابخانه‌های شمال شرق ایران.
- ۱۳۴۹-۱۳۶۵. کتاب‌شناسی اعتیاد؛ تکنولوژی سنتی ایران (خاتم کاری، قلم‌زنی، میلیله‌دوزی، منبت کاری، مینا کاری، نقره کاری، سرامیک‌سازی، سفالگری، کاشی‌سازی)؛ جامعه‌شناسی؛ جغرافیا؛ رودکی؛ روند پژوهش در ایران؛ علوم زیستی؛ فرهنگ‌های دوزبانه و چندزبانه فارسی؛ کتاب‌شناسی‌ها؛ کتاب و کتابداری در ایران به زبان انگلیسی؛ خلیج فارس؛ مدیریت؛ فلاسفه اسلامی؛ اطلاع‌رسانی؛ اقتصادی؛ شیمی؛ علوم؛ کشاورزی؛ دندان‌پزشکی.
۱۳۵۰. انتشار نخستین فهرستگان نشریه‌ها در کتابخانه‌های ایران با نام «فهرست مشترک نشریه‌های ادواری موجود در کتابخانه‌های ایران».
- ۱۳۵۰-۱۳۵۶. فهرست مشترک نشریات ادواری موجود در کتابخانه‌های ایران (علوم و

1. Mervin Smith

2. CENOT

3. Association of Special Libraries and Information Bureaux (ASLIB)

4. Federation of international Documentary (FID)

5. International Federation of Library Associations (IFLA)

علوم اجتماعی).

۱۳۵۱. راهنمای استفاده از برخی از منابع کتاب‌شناسی نشریات ادواری.
۱۳۵۱. طرح سازمان جدید مرکز مدارک وزارت اطلاعات.
۱۳۵۲. طرح تشکیل مرکز اسناد محیط زیست.
۱۳۵۲. طرح مرکز مدارک جمعیت خیریه.
۱۳۵۲. طرح مقدماتی مرکز مدارک کشاورزی دانشگاه تهران.
۱۳۵۳. چکیده مقاله‌های مجله‌های ایران.
۱۳۵۳. فهرست پایان‌نامه‌های علوم اجتماعی.
۱۳۵۴. طرح مقدماتی مرکز اسناد فرهنگی آسیا.
۱۳۵۴. روش ساده ذخیره و بازیابی اطلاعات در مراکز اسناد.
۱۳۵۴. فهرست پایان‌نامه‌های پزشکی و داروسازی.
۱۳۵۵. انتشار نخستین راهنمای ساخت کتابخانه با نام «ایجاد و توسعه کتابخانه در کارخانه‌ها و مراکز صنعتی ایران».
۱۳۵۵. انتخاب کتاب، راهنمای کتابداران و کتابخانه‌ها.
۱۳۵۵. بررسی مقدماتی و ارایه پیشنهادهایی در زمینه سیاست اطلاعات علمی کشور.
۱۳۵۵. دفتر هماهنگی اطلاعات علمی و فنی در کشور: طرح مقدماتی.
۱۳۵۵. سیاست اطلاعات علمی کشور، بررسی و پیشنهادات.
۱۳۵۵. طرح پیشنهادی تجدید سازمان واحد اسناد و مدارک مرکز توسعه صادرات ایران.
۱۳۵۶. راهنمای استفاده از مراجع، مراجع زیست‌شناسی: بایولوژیکال ابسترکتس^۱ و بایوریسرچ ایندکس^۲.
۱۳۵۷. راهنمای گردآوری و آماده‌سازی مدارک در مرکز مدارک علمی.
- ۱۳۵۸-۱۳۶۲. راهنمای سمینارها، کنگره‌ها و سمپوزیوم‌های برگزار شده در ایران.
۱۳۵۹. طرح تشکیل مرکز اسناد و مدارک مرکز هماهنگی محیط‌زیست دانشگاه تهران.
۱۳۵۹. سیاست اطلاعاتی در خدمت رشد و توسعه، وظایف و مسئولیت‌های ملی و بین‌المللی.

1. Biological Abstracts

2. Bio-research Index

۱۳۵۹. فهرست مشخصات برخی از مراکز اسناد، اطلاعات و کتابخانه‌های تخصصی مهم ایران (طرح اولیه).

۱۳۶۰ - ۱۳۶۲. راهنمای انتشارات سازمان‌های دولتی ایران.

۱۳۶۰. راهنمای واحدهای تولیدکننده اطلاعات در ایران.

۱۳۶۰. طرح بازسازی کتابخانه و مراکز اسناد مؤسسه آب‌شناسی مجتمع فنی و مهندسی.

۱۳۶۰. طرح بازسازی کتابخانه اداره کل پژوهش‌های علمی شرکت دخانیات ایران.

۱۳۶۰. طرح بازسازی مرکز اطلاعات و مدارک وزارت ارشاد اسلامی.

۱۳۶۰. طرح تشکیل مرکز اسناد و مدارک مجلس شورای اسلامی.

۱۳۶۰. نگارش نخستین طرح ساخت، بازسازی، و نوسازی مرکز اسناد و مدارک و کتابخانه به سازمان‌ها با نام «طرح سازمان جدید مرکز مدارک وزارت اطلاعات و جهانگردی».

۱۳۶۱. برنامه پیشنهادی برای بازسازی کتابخانه سازمان پژوهش‌های علمی و صنعتی ایران.

۱۳۶۱. راهنمای مراکز اسناد و کتابخانه‌های تخصصی، اختصاصی و دانشگاهی.

۱۳۶۱. طرح بازسازی کتابخانه اداره کل تحقیقات و روابط سینمایی وزارت ارشاد اسلامی.

۱۳۶۱. طرح تشکیل مرکز اسناد و مدارک کتابخانه مرکزی دانشگاه پلی تکنیک تهران.

۱۳۶۱. فهرست انتشارات سازمان‌های دولتی ایران موجود در مرکز اسناد و مدارک علمی.

۱۳۶۲. اصول نمایه‌سازی.

۱۳۶۲. طرح پیشنهادی بازسازی کتابخانه و مرکز اسناد وزارت مسکن و شهرسازی.

۱۳۶۲. طرح پیشنهادی شبکه اطلاع‌رسانی علمی و فنی کشور.

۱۳۶۲. طرح تشکیل مرکز اسناد و مدارک شرکت ملی سرب و روی ایران.

۱۳۶۲. طرح تشکیل مرکز اسناد و مدارک شرکت ملی صنایع پتروشیمی وزارت نفت.

۱۳۶۲. فهرست مشترک نشریه‌های ادواری کتابخانه‌های ایران.

۱۳۶۲-۱۳۶۶. فهرست پایان‌نامه‌های فارغ‌التحصیلان ایرانی خارج از کشور ۱۳۶۵-۱۳۹۲.

۱۳۶۳. آفت‌ها و آسیب‌های کتاب: روش‌های علمی و عملی پیشگیری و ترمیم.

۱۳۶۳. راهنمای آماده‌سازی مقالات علمی برای چاپ.

۱۳۶۳. راهنمای ایجاد و توسعه مراکز ارجاعی.

۱۳۶۳. طرح تشکیل مرکز اسناد و مدارک اداره کل هنرهای سنتی.
۱۳۶۴. اصول نمایه‌سازی همارا با تأکید بر علوم هسته‌ای.
۱۳۶۴. راهنمای نوشتن رساله‌های پژوهشی و کتاب‌شناسی توصیفی روش تحقیق.
۱۳۶۴. طرح پیشنهادی ایجاد مرکز اسناد مهندسی آب سازمان آب منطقه‌ای تهران.
۱۳۶۴. طرح پیشنهادی بازسازی کتابخانه مجتمع آموزش عالی بیرجند.
۱۳۶۴. طرح تشکیل مرکز اسناد دفتر برنامه‌ریزی و هماهنگی تبلیغات خارجی وزارت ارشاد اسلامی.
۱۳۶۵. اطلاعات علمی و فنی در آسیا و اقیانوسیه، بررسی کلی، نیازها و پیشنهادها.
۱۳۶۵. حفاظت و نگهداری اسناد و کتب.
۱۳۶۵. راهنمای تهیه و گسترش اصطلاح‌نامه یک‌زبانه (ویرایش دوم با تجدید نظر).
۱۳۶۵. طرح تشکیل مرکز اسناد و مدارک اداره کل موزه‌ها.
۱۳۶۹. ساخت پایگاه فهرستگان نشریه‌های ادواری کتابخانه‌های ایران.
۱۳۷۴. آغاز کار «طرح تعمیم خدمات کتابخانه‌های تخصصی به افراد غیرعضو».
۱۳۷۷. برگزاری «نخستین سمینار رئیس‌ان کتابخانه‌های وزارت فرهنگ و آموزش عالی».
۱۳۷۷. پایان «طرح تعمیم خدمات کتابخانه‌های تخصصی به افراد غیرعضو».
۱۳۷۹. آغاز اسکن نسخه‌های کاغذی پایان‌نامه‌ها و رساله‌های دانش‌آموختگان ایرانی بیرون از کشور.
۱۳۷۹. آغاز اسکن نسخه‌های کاغذی پایان‌نامه‌ها و رساله‌های دانش‌آموختگان درون کشور.
۱۳۸۴. تشکیل شورای سیاست‌گذاری و تأمین منابع علمی وزارت عتف (دبیرخانه ایرنداک در سال ۱۳۸۶).
۱۳۸۸. گزینش پژوهشگاه ایرنداک به‌عنوان سازمان متولی و اداره‌کننده سامانه ملی مدیریت اطلاعات تحقیقاتی (سمات).
۱۳۸۹. شرکت رئیس پژوهشگاه ایرنداک در «کنفرانس بین‌المللی کتابخانه‌های تخصصی آسیا»^۱ (ICOASL)، ژاپن، ۱۷ تا ۲۴ بهمن ۱۳۸۹ (۲ تا ۹ فوریه ۲۰۱۱).

۱۳۹۰. برگزاری نخستین نشست «کمیسیون نظام اطلاع‌رسانی علم و فناوری».
۱۳۹۰. آغاز دریافت لوح فشرده پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها همراه با نسخه چاپی.
۱۳۹۲. آغاز کار سامانه امانت و سفارش مقالات الکترونیکی (اسما).
۱۳۹۲. رونمایی از اشاعه تمام‌متن پایان‌نامه‌ها و رساله‌های تحصیلات تکمیلی کشور در پایگاه اطلاعات علمی ایران (گنج) به‌دست دکتر محمد مهدی نژاد نوری معاون پژوهش و فناوری وزارت علوم، تحقیقات، و فناوری.
۱۳۹۳. پایان کار سامانه امانت و سفارش مقالات الکترونیکی (اسما).
۱۳۹۳. آغاز کار دبیرخانه شورای تأمین منابع علمی وزارت عتف و گزینش پژوهشگاه ایرانداک به‌عنوان دبیرخانه شورا.
۱۳۹۳. راه‌اندازی دوباره «طرح امین: امانت میان کتابخانه‌ها» با ۱۶۵ مؤسسه عضو.
۱۳۹۴. آغاز کار پایگاه وب شورای تأمین منابع علمی وزارت علوم، تحقیقات، و فناوری.
۱۳۹۴. گزینش پژوهشگاه ایرانداک به‌عنوان مرکز هماهنگ‌کننده اشتراک منابع در وزارت عتف.
۱۳۹۵. آغاز کار سامانه غدیر (عضویت فراگیر کتابخانه‌ها).
۱۳۹۵. آغاز کار دروازه اطلاعات علمی، پژوهشی، و فناورانه ایران (در).
۱۳۹۵. تصویب آیین‌نامه ثبت و اشاعه پیشنهادها، پایان‌نامه‌ها، و رساله‌ها و صیانت از حقوق پدیدآوران در آنها.
۱۳۹۵. همکاری پژوهشگاه ایرانداک در نگارش استاندارد ۲۱۸۶۵ «اصطلاح‌شناسی - واژه‌گزینی - هماهنگ‌سازی مفاهیم و اصطلاحات» با سازمان ملی استاندارد.
۱۳۹۵. همکاری پژوهشگاه ایرانداک در نگارش استاندارد ۲۱۷۱۳ «اطلاعات و مستندسازی - مباحث آماری و کیفی مربوط به آرشیوسازی وب» با سازمان ملی استاندارد.
۱۳۹۵. همکاری پژوهشگاه ایرانداک در نگارش استاندارد ۲۱۸۶۴-۲ «اطلاعات و مستندسازی - اصطلاح‌نامه‌ها و هم‌کنش‌پذیری آنها با واژگان‌های دیگر قسمت ۲: هم‌کنش‌پذیری با واژگان‌های دیگر» با سازمان ملی استاندارد.
۱۳۹۵. همکاری پژوهشگاه ایرانداک در نگارش استاندارد ۲۱۸۶۴-۱ «اطلاعات و

- مستندسازی - اصطلاح‌نامه‌ها و هم‌کنش‌پذیری آنها با واژگان‌های دیگر قسمت ۱: اصطلاح‌نامه‌های بازبایی اطلاعات» با سازمان ملی استاندارد.
۱۳۹۵. رونمایی سامانه همانندجو به دست دکتر محمد فرهادی، وزیر وقت عتف (پس از دوره آزمایشی).
۱۳۹۶. پایان کار «طرح امین: امانت بین کتابخانه‌ها» پس از هفت دوره، با عضویت بیشینه ۴۳۹ کتابخانه (در دور ششم) و امانت ۱۱۷۰ کتاب و ارائه ۲۷۰۰ تصویر مقاله.
۱۳۹۶. تصویب قانون «پیشگیری و مقابله با تقلب در تهیه آثار علمی» در مجلس شورای اسلامی و الزام همه دانشگاه‌ها، پژوهشگاه‌ها، و مؤسسه‌های آموزش عالی، پژوهشی، و فناوری کشور به ثبت و همانندجویی پیشنهادها، پایان‌نامه‌ها، و رساله‌ها در پژوهشگاه ایرنداک.
۱۳۹۷. ابلاغ ثبت پایان‌نامه‌ها، رساله‌ها، و پیشنهادها در سامانه ملی مدیریت اطلاعات تحقیقاتی (سمات ملی) به استناد آیین‌نامه اجرایی بند «ت» ماده ۶۴ قانون برنامه پنج‌ساله ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی، و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، مصوب هیئت وزیران.
۱۳۹۷. آغاز کار سامانه ارزیابی کیفیت خدمات کتابخانه‌ها (رف)^۱ (کار این سامانه در ۱۱ بهمن ۱۳۹۹ به پایان رسید).
۱۳۹۸. تصویب آیین‌نامه اجرایی قانون «پیشگیری و مقابله با تقلب در تهیه آثار علمی» در هیئت‌وزیران و تشکیل کارگروه اخلاق پژوهش وزارت علوم، تحقیقات، و فناوری با عضویت رئیس پژوهشگاه ایرنداک.
۱۳۹۹. آغاز دسترسی دوباره به تمام متن پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها در پایگاه اطلاعات علمی ایران (گنج) با هماهنگی و همکاری سازمان بازرسی کل کشور و وزارت عتف.
۱۳۹۹. پایان کار «طرح غدیر: عضویت فراگیر کتابخانه‌ها» با عضویت ۲۸۵ کتابخانه از ۹۲ مؤسسه وزارت عتف.
۱۳۹۹. پایان دسترسی به تمام متن ۳۹۴,۵۵۱ پایان‌نامه کارشناسی ارشد و ۴۰,۵۳۵ رساله دکتری در پایگاه اطلاعات علمی ایران (گنج) با نزدیک به چهار میلیون دانلود از

سوی بیش از ۲۸۵ هزار کاربر با حکم سازمان بازرسی کل کشور.

۱۴۰۰. انتشار گزارش مقایسه ۱۰۵ کتابخانه زیرپوشش وزارت علوم، تحقیقات، و فناوری بر پایه «استانداردهایی برای کتابخانه‌ها در مؤسسات آموزش عالی ایران: کمیسیون نظام اطلاع‌رسانی علم و فناوری» و «استانداردهایی برای کتابخانه‌ها در آموزش عالی ACRL»: در سال تحصیلی ۱۳۹۹-۱۳۹۸.

۱۴۰۰. انتشار کارنما: نخستین گزارش روند ۷۵ شاخص علم، فناوری، و نوآوری ایران در جهان در دولت‌های یازدهم و دوازدهم.

۱۴۰۰. همکاری پژوهشگاه ایرانداک در نگارش استاندارد ۱۸۹۵۹ «مدیریت مدرک - اطلاعات ذخیره‌شده الکترونیکی - توصیه‌هایی برای اعتمادپذیری و اطمینان‌پذیری» با سازمان ملی استاندارد.

۱۴۰۱. گذرشمار پاسخ به درخواست‌های همانندجویی از ۶۶۰ هزار.

۱۴۰۱. گذرشمار پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها در پایگاه اطلاعات علمی ایران (گنج) از ۷۵۴ هزار.

۱۴۰۱. گذرشمار پیشنهاده‌های پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها در پایگاه اطلاعات علمی ایران (گنج) از ۲۱۲ هزار.

۱۴۰۱. گذرشمار منابع پایگاه اطلاعات علمی ایران (گنج) از یک میلیون و ۳۸۳ هزار (بیش از ۷۵۴ هزار پایان‌نامه و رساله دانش‌آموختگان ایرانی درون کشور، بیش از ۱۶ هزار پایان‌نامه و رساله دانش‌آموختگان ایرانی بیرون از کشور، بیش از ۲۱۲ هزار پیشنهاده پایان‌نامه و رساله، بیش از ۸۲ هزار طرح پژوهشی، بیش از ۲۹۴ هزار مقاله نشریه‌ها و همایش‌ها، و ۲۵ هزار گزارش دولتی).

گاه‌شمار پژوهشگاه ایرانداک در بخش‌های مربوط به کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی نشان داد که این پژوهشگاه نقش پررنگ و قابل توجهی در راه‌اندازی کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی داشته است. فهرست بالا از نظر تاریخی نشان داد جایگاه پژوهشگاه ایرانداک در ایجاد، بهبود و گسترش فعالیت و خدمات کتابخانه‌ها تا چه اندازه تأثیرگذار، مهم و بی‌نظیر است. در ادامه برای شفاف‌تر شدن مسیر برنامه‌های پژوهشگاه ایرانداک در زمینه کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی، بخش‌هایی از برنامه استراتژیک پژوهشگاه ایرانداک که هم‌راستا و متمرکز بر فعالیت کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی است، آمده است.

۳-۴. برنامه استراتژیک پژوهشگاه ایرنداک و کتابخانه‌های دانشگاهی و

پژوهشی

پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران با بیش از نیم قرن پیشینه، هم اکنون شامل سه پژوهشکده علوم اطلاعات، فناوری اطلاعات، جامعه و اطلاعات است؛ و به کمک این پژوهشکده‌ها، اطلاعات علمی و فناوریانه کشور را مدیریت می‌کند. در راستای نیل به اهداف و مأموریت‌های پژوهشگاه ایرنداک و در جهت نگارش برنامه استراتژیک از برنامه‌های بالادستی همچون سند چشم انداز بیست ساله نظام جمهوری اسلامی ایران، سیاست‌های کلی نظام برای رشد و توسعه فناوری کشور، و نقشه جامع علمی کشور بهره برده است. در بنیانه مأموریت پژوهشگاه ایرنداک در خصوص مسائل و چالش‌های کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی به موارد زیر اشاره شده است:

— برنامه‌ریزی و هماهنگ‌سازی اشتراک منابع در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی کشور؛

— گسترش بینش، دانش و مهارت‌ها و پیوند منابع انسانی؛

— همکاری با نهادهای علوم و فناوری اطلاعات و اطلاع‌رسانی در ایران و جهان (همچون ایفلا)؛

— مشاوره به کارگزاران علوم و فناوری اطلاعات و اطلاع‌رسانی در کشور.

در زمینه فلسفه و ارزش‌های پژوهشگاه ایرنداک در پیوند با کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی بر مسائل زیر تأکید شده است:

- کتابخانه‌ها و مراکز و کارشناسان اطلاع‌رسانی همگام با دانشمندان دیگر علوم و فناوری در پدیدآوری جامعه اطلاعاتی و دانش‌مدار نقشی برتر دارند؛
- همکاری و هماهنگی برای پیشبرد کارایی و اثربخشی علوم و فناوری اطلاعات، مدیریت اطلاعات و اطلاع‌رسانی؛
- همگامی با دگرگونی‌های شتابان علمی و فنی در حوزه علوم و فناوری اطلاعات، مدیریت اطلاعات و اطلاع‌رسانی؛
- اطلاعات علمی و فناوریانه کشور از آن همه مردم است و باید به کار رود، به اشتراک گذاشته شود، حفظ شود و به آیندگان انتقال یابد؛

• کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی به‌عنوان مراکز اطلاع‌رسانی تخصصی در یکی از مهمترین استراتژی‌های پیشران پژوهشگاه ایرانداک یعنی «مدیریت اطلاعات علمی و فناورانه» دیده شده‌اند.

کارایی و اثربخشی مدیریت این اطلاعات در پژوهشگاه برای پیشبرد نظام علم، فناوری و نوآوری کشور بایسته است.

— گسترش پوشش؛

— پیشبرد سطح مدیریت اطلاعات به تحلیل؛

— تولید اطلاعات استراتژیک؛

— استانداردسازی.

از جمله کارهای کلیدی که در راستای نیل به استراتژی‌های مدیریت اطلاعات علمی و فناورانه در سطح کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی انجام می‌شوند عبارتند از:

— افزایش کیفیت و کاربرمداری خدمات اطلاع‌رسانی؛

— تکمیل پوشش پایان نامه‌ها و رساله‌ها؛

— خودکارسازی سازماندهی اطلاعات؛

— کاربرست اصطلاح‌نامه‌ها در سازماندهی و بازیابی اطلاعات.

۳-۵. نظام ملی اطلاع‌رسانی دانشگاهی و پژوهشی

نظام ملی اطلاع‌رسانی، نظامی است که در آن تهیه‌کنندگان اطلاعات و منابع برای منفعت کاربر به‌صورت نظام‌مند همکاری می‌کنند. این نظام به‌نوعی از «همکاری میان کتابخانه‌ای» ایده گرفته است (Harvard-Williams 2003). از این‌رو، رجبعلی بگلو و آخشیک^۱ (۲۰۲۰) شکل‌گیری نظام‌های ملی اطلاع‌رسانی در جهان را در سه دسته پژوهش‌ها و دیدگاه‌های مرتبط به آن ارائه کرده‌اند؛ بخش نخست پژوهش‌هایی که به فرآیندهای دسترسی، مدیریت، انتشار و بررسی استفاده از اطلاعات توسط گروه‌های هدف مختلف در جامعه اختصاص داشتند و نیاز به یک نظام ملی مؤثر را پذیرفتند اما تنها جامائیکا در واقع این برنامه را اجرا کرد و البته برخی رویکردهای آزمایشی در برخی دیگر از کشورها انجام

شد و کشورهای صنعتی و در حال توسعه، برنامه‌های یونسیست^۱ را به‌عنوان برنامه‌های رقابتی و نه مکمل می‌دیدند. این دیدگاه به تدریج به سیاست و استراتژی اطلاعاتی به جای سیستم اطلاعاتی تبدیل شد.

دسته دوم شامل گستره وسیعی از حوزه‌های موضوعی بود که به دغدغه‌های سازمانی یا دولتی مرتبط با داده‌ها و شبکه‌ها یا سیستم‌های اطلاعاتی توجه می‌کردند. برای نمونه، در حوزه مراقبت‌های بهداشتی در نروژ، کنگو، استرالیا و نیوزیلند، فرانسه، برزیل، جزایر ویرجین، عراق، پاکستان، چک و در حوزه کشاورزی منطقه بنگلادش و الجزایر، تحقیق و توسعه در کره جنوبی، آموزش عالی در اسلوانی، باستان‌شناسی در ایتالیا و حوزه امنیت اجتماعی در فنلاند به نمونه‌هایی از پژوهش‌ها می‌توان اشاره کرد. در این دیدگاه، به چالش‌های مسئله‌محور و خاص در نظام‌های اطلاعاتی در کشورها در حوزه‌های گوناگون توجه شده بود.

دسته سوم نیز به شبکه‌سازی و ترویج کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی اختصاص داشت و در چندین کشور برای نمونه، در اوگاندا، زامبیا، کویت، هند، بنگلادش، آفریقای جنوبی و دیگر کشورها دنبال شد. در این دیدگاه، ترویج و گسترش فعالیت‌ها، خدمات و منابع در یک محیط شبکه‌ای برای نفع جامعه کاربر نهایی هدف قرار گرفت و دنبال شد. برای نمونه، در نظام ملی اطلاعات علم و فناوری هند، نوعی فدراسیون متشکل از مراکز و کتابخانه‌های پراکنده و ایجاد مراکز جدید برای مناطقی که قبلاً تحت پوشش قرار نگرفته اند، پیش‌بینی شده بود.

همان‌گونه که پیشتر اشاره شد، پژوهش‌های انجام شده در زمینه نظام‌های ملی اطلاع‌رسانی در ایران با پژوهش حری (۱۳۷۶) به‌صورت جدی مطرح شد. با این حال، امیدوار (۱۳۸۰) با طرح پیشنهاد طراحی نظام ملی اطلاع‌رسانی علمی و فنی، به برخی از ویژگی‌ها، الزام‌ها و نیازمندی‌های مدیریت این نظام توجه کرد. وی به این مسئله اشاره کرد که تا زمان نگارش پژوهش در سال ۱۳۸۰ هیچ قدرت مرکزی با مفهوم منظومه اطلاع‌رسانی تعریف و اجرا نشده بود و تنها شورای عالی اطلاع‌رسانی به‌صورت ضمنی این نقش را برعهده داشت. وی بر این باور است، به‌جز این شورا، هیچ نهاد ملی دیگری برای

1. United Nations International Scientific Information System (UNISIST)

سیاست‌گذاری و تصمیم‌گیری در خصوص مدیریت امور اطلاع‌رسانی کشور وجود ندارد و این شورا از جایگاه، ثبات، روش و توان تخصصی و مدیریتی لازم برخوردار است. امیدوار در ادامه به قدرت مرکزی نظام ملی اطلاع‌رسانی توجه می‌کند که نیازمند جایگاهی قانونی همراه با اختیارات و ارتباطات مشخص و کافی است و از آنجا که این قبیل مجموعه‌ها به صورت تدریجی توسعه می‌یابند، وجود یک قدرت و تشکیلات مرکزی باثبات را در این میان ضروری می‌داند. وی نقش تشکیلات مرکزی را متفاوت از نقش شوراهای سیاست‌گذاری می‌داند و بر این باور است این گونه شوراهای ثبات لازم برخوردار نیستند و نمی‌توانند از توان تخصصی اعضای خود به شکل مؤثر استفاده کنند. همچنین، روابط سیاسی حاکم بر این شوراهای (که اعضای آنها را مسئولان زیر نظام‌های منظومه اطلاع‌رسانی تشکیل می‌دهند) باعث می‌شوند که از دید و سطح کافی و کلی‌نگر نسبت به منظومه برخوردار نشوند و این شرایط باعث می‌شود، تصمیم‌گیری‌های این گونه شوراهای توأم با سوگیری‌های خاص به نفع سازمان‌های متبوع خود باشد و به تضعیف اثربخشی کل منظومه منجر شود. وی همچنین، به گزینه‌های ممکن برای استقرار موجودیت هماهنگ‌کننده منظومه اطلاع‌رسانی در ایران اشاره می‌کند و برخی از خروجی‌های آن در زمینه برنامه‌ریزی، سازماندهی، کنترل، سیاست‌ها، استانداردها و استراتژی‌های را برمی‌شمرد.

امیدوار معتقد است، انجام امور فوق به جایگاه قانونی و سیاسی باثبات در سطح ملی، توان تخصصی لازم، تأثیرگذاری مستقیم بر سازمان‌های دولتی و خصوصی و ارتباط نزدیک با توان اجرای حکومت نیاز دارد. وی مسئولیت اصلی این نظام را برعهده دولت می‌داند و معتقد است یک گروه مرکزی هماهنگ‌کننده در دولت باید این نقش را برعهده گیرد. محل موجودیت هماهنگ‌کننده باید مبتنی بر شرایط ملی و حکومت و دولت باشد. وی همچنین، گزینه‌های ممکن برای کشور را به شرح زیر مطرح می‌کند:

- شورای عالی اطلاع‌رسانی کشور؛
- سازمانی وابسته به نهاد ریاست جمهوری؛
- سازمان یا کمیسیونی وابسته به مجلس شورای اسلامی؛
- سازمانی وابسته به سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور؛

- سازمان یا شورایی وابسته به یک وزارتخانه؛
- سازمان یا شورایی وابسته به چند وزارتخانه.

امیدوار بر این باور است که شورای عالی اطلاع‌رسانی حاضر، جایگاه قانونی و سیاسی مناسب و باثبات نداشته و نمی‌تواند از توان تخصصی اعضای خود به‌صورت مؤثر استفاده کند. در مورد جایگاه قانونی می‌توان به موارد زیادی اشاره کرد، به عنوان مثال شورای عالی اطلاع‌رسانی مصوب شورای عالی انقلاب فرهنگی است و مجلس و این شورا دارای اختلافات ضمنی بسیار هستند. همچنین مجلس اختیار تخصیص بودجه به این شورا را به سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی (به عنوان یک جایگاه قانونی از نظر مجلس) واگذار می‌کند و شورای عالی اطلاع‌رسانی در این خصوص با مشکل مواجه می‌شود. علاوه بر این، تجارب به‌دست آمده در طول دو دهه گذشته نشان می‌دهد که اداره چنین امری به شیوه شورایی مؤثر و کارآمد نبوده است. نهاد ریاست جمهوری دارای ثبات قانونی چندانی نیست و وابسته به رئیس جمهور است. سازمان یا کمیسیون وابسته به مجلس شورای اسلامی با فرض داشتن توان تخصصی لازم، ارتباط نزدیک و مؤثری با قوه مجریه کشور نخواهد داشت. سازمان وابسته به سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور دارای جایگاه قانونی است و به واسطه رئیس سازمان مادر خود از جایگاه سیاسی خوبی برخوردار می‌گردد و در سطح بالایی، ارتباط نزدیک با قوه مجریه دارد و همچنین به واسطه جایگاه خود می‌تواند تأثیرگذاری مستقیم بر سازمان‌های دولتی و خصوصی داشته باشد. سازمان یا شورایی وابسته به یک یا چند وزارتخانه جایگاهی در سطح ملی نداشته و ایجاد هماهنگی در آن مشکل است و از ثبات سیاسی لازم برخوردار نخواهد بود.

با ملاحظات که اشاره شد، امیدوار بهترین گزینه را سازمانی می‌داند که به سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور وابسته است و مطابق با مفروضات، الزام‌های قانونی، سیاسی و ارتباطی وظیفه دارد از نیروی انسانی پژوهشگر و ظرفیت‌های موجود استفاده کند و مدیریت امور اطلاع‌رسانی علمی و فنی کشور را در قالب وظایف تفکیک‌شده برنامه‌ریزی، سازماندهی، هماهنگی و کنترل انجام دهد. وی همچنین، برای استدلال‌های خود نمونه‌هایی نیز ارائه می‌کند که شورای خدمات کتابخانه‌ای و اطلاعاتی^۱ در بریتانیا^۱ یکی از این

1. Library & Information Services Council (LISC)

نمونه‌هاست. برپایه آن‌چه در این پژوهش مطرح شده، این شورا تحت قانون ۱۹۶۴ کتابخانه‌های عمومی و موزه‌ها آغاز به کار کرد و از آنجا که حوزه موضوعی آن بسیار گسترده‌تر از کتابخانه‌های عمومی بود، بنابراین، در نهایت به عنوان پوشش دهنده خدمات کتابخانه‌ای و اطلاعاتی تعبیر شد. این شورا همچنین، گزارش‌هایی را با هدف توسعه خدمات کتابخانه‌ای و اطلاعاتی در این کتابخانه‌ها ارائه کرده است که در آنها، مسائل و مشکلات همکاری را در کانون توجه قرار داده است. این شورا، همچنین گزارش‌های ویژه‌ای درباره تحصیل و آموزش حرفه‌ای و فعالیت‌های مشترک بین بخش‌های عمومی ارائه کرده است.

امیدوار، افزون بر این، نمونه دیگری از این نظام‌ها را در کشور ایالات متحده آمریکا مطرح می‌کند. این نظام با عنوان کمیسیون ملی برای کتابداری و علوم اطلاعات^۲ حتی پیش از این که کمیته‌ای هماهنگ‌کننده وجود داشته باشد، آغاز به کار کرده بود. این کمیسیون بر روی تهیه گزارش درباره موضوعات گوناگون، همچنین تعامل بین بخش‌های عمومی و خصوصی، دسترسی به اطلاعات کتاب‌شناختی رسانه‌های غیرچاپی و امور مالی کتابخانه عمومی تمرکز داشته است. در حالی که در سال ۱۹۸۲ برای ایجاد یک کتابخانه فدرال و شبکه خدمات اطلاعاتی پیشنهادهایی را همراه با کتابخانه کنگره آمریکا ارائه داد که نقش مهمی در سازماندهی کنفرانس‌های دوره‌ای کاخ سفید درباره مسائل اطلاعاتی داشته است. کنفرانس بعدی این کمیسیون در واقع گروه مشاوره‌ای بود که انجمن‌های ملی را نمایندگی می‌کرد.

زندیان (۱۳۸۷) نیز در کتابی تحت عنوان نظام ملی اطلاع‌رسانی دانشگاهی با ارائه تعریفی مختصر درباره نظام ملی اطلاع‌رسانی، این نظام را مجموعه نهادهای متمرکز اطلاع‌رسانی و مؤسسه‌های توزیع‌کننده اطلاعات مطرح می‌کند. زندیان همچنین به نقل از حری (۱۳۷۶، ۳۸۵)، این نظام را مجموعه‌ای متمایز شامل واحد هماهنگ‌کننده، کمیته‌های آن و اجزای نامتمرکز (یعنی کتابخانه‌ها و مراکز اسناد و اطلاعات) می‌داند که در راه اهداف از پیش تعیین شده برای انجام فعالیت‌های اطلاع‌رسانی گام برمی‌دارند که سه محور هماهنگ‌سازی، نظارت و ارزیابی را مد نظر دارد. زندیان (۱۳۸۷) همچنین، با برشمردن

1. Britain

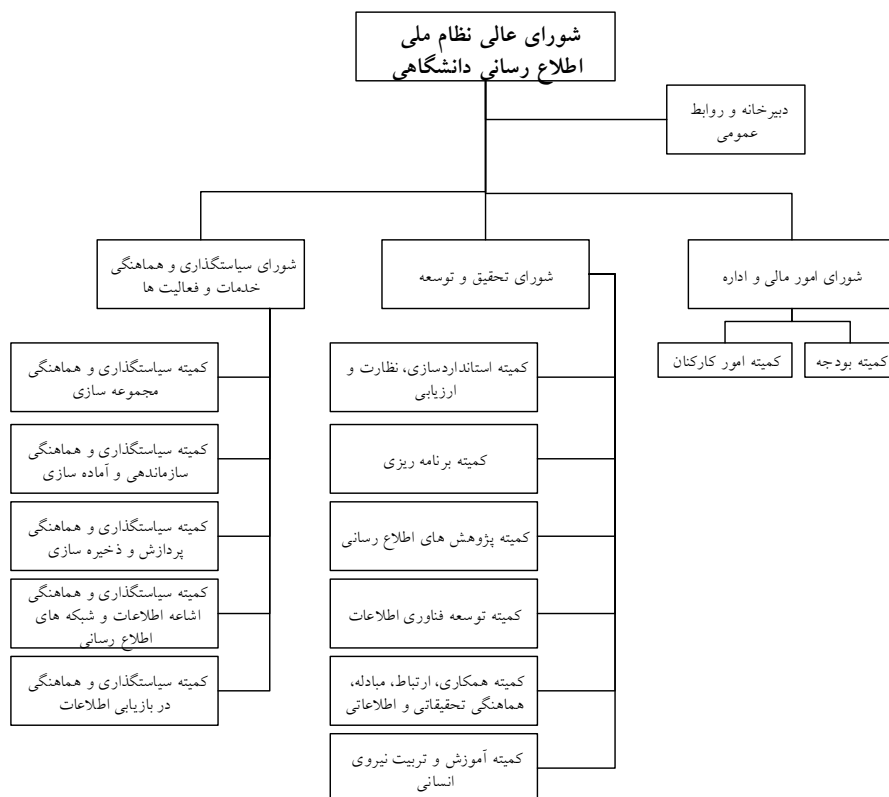
2. National Commission of Library & Information Sciences (NCLIS)

اهداف نظام ملی اطلاع‌رسانی به شرح زیر برخی فواید اساسی همچون هماهنگ کردن نظام سازماندهی و مجموعه‌سازی را مطرح می‌کند:

- تسهیل در گزینش، پردازش و تبادل ایده‌ها از نقطه ایجاد و دسترسی استفاده‌کنندگان به آن ایده‌ها در تمامی سطوح؛
- اطمینان از تأمین دسترس‌پذیری دقیق، جامع و با کمترین تأخیر به اطلاعات فراهم آمده که به شیوه‌ای مناسب برای استفاده‌کننده ارائه خدمت می‌کند؛
- تشویق به گسترش و به کارگیری ابزارها و فنون کارآمد در کار اطلاع‌رسانی.
- برپایه آن چه مطرح شد، وی عملکرد نظام ملی اطلاع‌رسانی را به شرح زیر برمی‌شمرد:
- تعیین روابط میان بخش‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی از طریق سیاست‌ها، خط‌مشی‌ها و روش‌های اطلاع‌رسانی؛
- بهره‌مندی همه مؤسسه‌های دانشگاهی و تخصصی از اطلاعات تمام نهادها و سازمان‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی از طریق فراهم آوردن برنامه‌ای مشخص برای هدایت، گردآوری، آماده‌سازی، انتقال و اشاعه اطلاعات در همه زمینه‌های فعالیت کشور؛
- برقراری نظام ارزیابی و نظارت بر تحکیم مراکز اطلاع‌رسانی جهت تلاش مداوم واحدهای ذی‌ربط در راستای بهینه‌سازی کار خود؛
- کاوش و پیگیری راه‌های ارتباطی انتقال اطلاعات با همکاری سازمان‌های تولیدکننده اطلاعات؛
- برنامه‌ریزی صحیح در امر گسترش نظام آموزشی و پژوهشی برپایه ارائه اطلاعات مناسب و هدایت مراکز اطلاع‌رسانی، کتابخانه‌ها و غیره؛
- مطالعه برنامه‌های آموزشی مناسب و تأمین نیروی انسانی لازم برای پویایی مراکز اطلاع‌رسانی؛
- انجام اقدامات لازم به منظور تدوین برنامه‌های جامع و فراگیر برای فناوری و تجهیزات اطلاعاتی با یاری سایر سازمان‌های مسئول؛
- آگاهی مستمر از دستاوردهای علمی مورد نیاز از طریق ارتباط با سازمان‌های بین‌المللی اطلاع‌رسانی؛

- هدایت طرح‌های کنترل کتاب‌شناختی برای تحقق روابط اُرگانیک بین همه سازمان‌ها و نهادهای کشور.
 - وی همچنین به نقل از حری (۱۳۷۶)، به عملکرد نظام ملی اطلاع‌رسانی در سه محور عمده زیر توجه می‌کند:
 ۱. ایجاد هماهنگی در تهیه، گردآوری و آماده‌سازی، ذخیره و بازیابی و اشاعه اطلاعات مربوط به منابع؛
 ۲. نظارت بر تهیه منابع اطلاعاتی برای تکمیل موارد مورد نیاز و خدماتی چون فهرستگان‌ها، خدمات نمایه‌سازی، چکیده‌نویسی، تجزیه و تحلیل منابع مرجع و مانند این‌ها؛
 ۳. ارائه خدمات مشاوره‌ای و ارجاعی به مراکز تهیه داده‌ها و اطلاعات و تنظیم سیاست‌های لازم برای ارائه اطلاعات و بهره‌مندی استفاده‌کنندگان آنها.
 - زندیان در ادامه نیز با مطرح کردن نظام ملی اطلاع‌رسانی دانشگاهی به عنوان نظامی که به وزارت عتف وابسته است که وظیفه دارد نظام ملی اطلاع‌رسانی در دانشگاه‌ها را با هدایت، هماهنگ‌سازی، کنترل و ارزشیابی (ارزیابی) خدمات اطلاعاتی با بهره‌مندی از فناوری‌های نوین اطلاعاتی و امکان دستیابی علمی و فنی همه پژوهشگران در سراسر کشور پیگیری و مدیریت کند، دستاوردهای این نظام را نیز به شرح زیر مطرح می‌کند:
 - گذر از شکاف‌های گسترده موجود در نظام‌ها و خدمات اطلاع‌رسانی با تقویت زیرساخت‌های موجود از طریق گسترش خدمات اطلاع‌رسانی؛
 - کاستن از دوباره‌کاری‌های رایج در فعالیت‌های پژوهشی و توسعه کشور و کاستن از حجم کار گردآوری، ساخت و تولید داده‌ها و منابع اطلاعاتی؛
 - تقویت اشتراک و مبادله منابع اطلاعاتی در سطوح ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی؛
 - تسهیل تصمیم‌گیری‌های سودآور، حل مشکلات، انتقال فناوری و برنامه‌ریزی در بخش‌های خصوصی و دولتی از طریق فراهم‌آوری اطلاعات مناسب و به‌موقع؛
 - تقویت امکان دسترسی آسان به داده‌ها و اطلاعات مورد نیاز برای تسریع در توسعه اجتماعی-اقتصادی کشور.
- زندیان، در پایان نیز با اشاره به ساختار پیشنهادی برای نظام ملی اطلاع‌رسانی دانشگاهی

در چارچوب «شورای عالی نظام ملی اطلاع‌رسانی دانشگاهی»، برخی از وظایف بخش‌ها و زیربخش‌های این نظام را تشریح می‌کند.

شکل ۳-۱. تشکیلات پیشنهادی نظام ملی اطلاع‌رسانی دانشگاهی (زندیان ۱۳۸۷، ۱۲۹)

همان‌گونه که در مقدمه نیز اشاره شد، کتاب حاضر در فصل نخست، ماهیت و حجم شواهد و حوزه‌های قابل بررسی را با توجه به گستردگی فعالیت کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی بررسی کرد. در این زمینه می‌توان با نظام ملی اطلاع‌رسانی آغاز کرد. نظام ملی اطلاع‌رسانی را نظامی تعریف می‌کنند که در آن فراهم‌آوردندگان، اطلاعات و منابع اطلاعاتی را به شیوه‌ای هماهنگ در جهت منافع کاربران بهره‌برداری می‌کنند. این نظام در ابتدای پیدایش خود با راه‌اندازی امانت بین کتابخانه‌ای آغاز شد. (دایره‌المعارف کتابداری و اطلاع‌رسانی ۱۳۸۵، زیر مدخل «نظام ملی اطلاع‌رسانی (ناتیس)»)

نظام ملی اطلاع‌رسانی با همکاری، تبادل، اشتراک و دسترس‌پذیری اطلاعات میان مراکز علمی-پژوهشی کشور و استفاده بهینه از کلیه اطلاعات علمی و تحقیقاتی موجود در کشور محقق می‌شود. در تعریفی دیگر، نظام ملی اطلاع‌رسانی به مجموعه‌ای هماهنگ از نظام‌های فرعی اطلاق می‌شود که هر یک حوزه‌ای خاص را پوشش می‌دهد و می‌کوشد در آن حوزه به جامعیت نسبی برسد. درواقع، آنچه این نظام‌های فرعی را تحت نظام کلی‌تر گرد می‌آورد سیاستی است که بر هماهنگ‌سازی آنها حاکم است و روابطی است که با استفاده از این هماهنگی میان آنها برقرار می‌شود. بنابراین، نظام ملی اطلاع‌رسانی از طریق شکل‌گیری نظام‌های فرعی و کوچک‌تر موضوعی پایه‌گذاری می‌شود. اما سیاست‌گذاری برای هماهنگ‌سازی دارای منشأ واحدی است که این منشأ ممکن است مرکزی تصمیم‌گیرنده باشد یا ملاکی بیرونی که از قبل وجود داشته و همگان بر آن توافق دارند، محور تصمیم‌گیری قرار گیرد (نقل در زندیان ۱۳۸۷، ۳۳-۳۴).

این نظام‌ها به‌عنوان نوعی آگاهی اجتماعی و ناشی از فزونی حجم اطلاعات در بخش‌های مختلف جامعه هستند، که در حرکت‌های بعد از جنگ جهانی دوم ریشه دارد. با این حال، در ایران، تفکر درباره این نظام، به دهه ۱۳۵۰ بازمی‌گردد. اما حرکت جدی در این زمینه در ایران به اواسط دهه ۱۳۷۰ نسبت داده می‌شود که این طرح مورد تصویب و تأیید مسئولان ذی‌ربط قرار گرفت و نهاد مسئول سیاست‌گذاری و پیگیری آن، شورای عالی اطلاع‌رسانی تعیین شد (نقل در زندیان ۱۳۸۷، ۱۹-۲۰). با این حال همان‌گونه که فتاحی (۱۳۸۹) اشاره می‌کند، اقدامات پراکنده در حوزه‌های گوناگون اما مرتبط با نظام ملی اطلاع‌رسانی منجر به این شده که ساختار لازم و انسجام مورد انتظار برای تشکیل این نظام فراهم نگردد. برخی فعالیت‌های تکراری و هم‌پوشانی در بعضی وظایف در میان مراکز بزرگ اطلاع‌رسانی موجب هدر رفتن انرژی و سرمایه شده است. از سوی دیگر، به این مقوله (نظام ملی اطلاع‌رسانی) در اسناد بالادستی کشور (برنامه‌های پنج‌ساله، بیست ساله و چشم‌انداز ۱۴۰۴) بی‌توجهی شده است.

به این کاستی می‌توان نبود سرپرستی مشخص، بانفوذ و تأثیرگذار برای طراحی، پیاده‌سازی و ارزیابی این نظام به‌شکلی فراگیر، نبود یکپارچگی و هم‌خوانی در برخی از استانداردها، پروتکل‌ها و رویه‌های لازم برای تبادل داده‌ها و نیز اشتراک اطلاعات در

سطح مراکز و نهادهای تأثیرگذار را نیز افزود. با این حال، تلاش‌هایی نیز در این زمینه انجام شده است. برای نمونه، تشکیل کمیسیون نظام اطلاع‌رسانی علم و فناوری را می‌توان به‌عنوان یکی از این راهکارها در نظر گرفت که ساختار مورد نیاز برای ایجاد این نظام را فراهم ساخته است. راه‌اندازی و تشکیل این نظام را می‌توان برای حوزه فعالیت دانشگاه‌های کشور نیز در نظر گرفت. برای نمونه زندیان و حری (۱۳۸۳) با بررسی راهکارهای عملیاتی کردن طرح نظام ملی اطلاع‌رسانی در دانشگاه‌های کشور به برخی از دلایل پایین بودن بهره‌وری اطلاعاتی در کشور به شرح زیر اشاره می‌کنند:

- پراکندگی منابع اطلاعاتی در سطح کشور؛
- وجود مشکلات متعدد در زمینه پردازش و سازماندهی اطلاعات؛
- کمبود نیروی متخصص اطلاع‌رسانی در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاعاتی؛
- ضعف ارتباطات؛
- ضعف سازمان و مدیریت کتابخانه‌ها و مراکز اطلاعاتی؛
- نبود تناسب مجموعه اطلاعات موجود با نیازهای پژوهشگران؛
- هزینه گزاف خرید منابع اطلاعاتی؛
- نبودن امکان استفاده مؤثر از منابع اطلاعاتی موجود در سایر مراکز علمی.

البته با توجه به این که از این پژوهش چندین سال می‌گذرد، شاید با توجه به تغییرات به‌وجود آمده توسط فناوری‌های اطلاعاتی، رشد آموزش در رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی و پرورش نیروهای متخصص در این حوزه موضوعی و تشکیل شورای تأمین منابع علمی، اکنون برخی از این کمبودها تا اندازه‌ای مرتفع شده باشند. برای نمونه، میان کتابخانه‌های دانشگاه‌های تهران نظامی مستقل برای مبادله منابع اطلاعاتی وجود نداشت و بیشتر مسئولان این کتابخانه‌ها موافق ایجاد مرکزی بودند که متولی امر همکاری، اشتراک و دسترس‌پذیری منابع باشد. با این حال، با راه‌اندازی طرح غدیر و طرح امین با فراهم کردن امکان دسترسی اعضای هیئت علمی، دانشجویان و پژوهشگران به اطلاعات علمی و فنی سازمان‌یافته در کتابخانه‌های دانشگاهی، دسترسی به منابع کتابخانه‌ها افزایش یافته و بر توان کتابخانه‌ها در پاسخگویی به نیاز استفاده‌کنندگان افزوده شده است.^۱

1. <http://irandoc.ac.ir/ghadir/intro-ghadir.html>

البته اشاره به این نکته ضروری است که دانشگاه تهران برای خدمات متمرکز خود از سال ۱۳۷۱ کارهای مقدماتی را شروع و شورایی راه‌اندازی کرد که به صورت رسمی در سال ۱۳۷۵ با عنوان شورای هماهنگی کتابخانه‌های دانشگاه تهران و با مصوبه شورای دانشگاه تهران آغاز به کار کرد و آیین‌نامه آن در مجله پژوهشنامه معاونت پژوهشی دانشگاه تهران در سال ۱۳۷۵ منتشر شد. دسترسی و استفاده از منابع الکترونیکی و همچنین دسترسی هماهنگ به همه کتابخانه‌ها توسط این شورا و از سال ۱۳۷۹ انجام شد. یکی از خدمات متمرکز، استفاده از برنامه‌های اشتراک منابع پژوهشگاه ایرانداک بود که توسط یک کتابخانه مرکزی مدیریت و هدایت می‌شد.

همان گونه که پیشتر اشاره شد نظام ملی اطلاع‌رسانی، به‌ویژه نظام ملی اطلاع‌رسانی دانشگاهی، در ایران به درستی پایه‌ریزی نشده، یا به بلوغ لازم برای تأثیرگذاری مورد نظر نرسیده است. از این رو، سیاست حاکمیتی در سطح کشور برای نظام ملی اطلاع‌رسانی در ایران به درستی ایجاد نشده است. حسن‌زاده (۱۳۸۶) در پژوهش خود به مطالعاتی در تاریخچه نظام ملی اطلاع‌رسانی در ایران اشاره کرد که نتایج آنها نشان داده است که از سالیان دور، همزمان با سایر کشورها، و حتی زودتر از برخی کشورهای پیشرفته، بحث این نظام در ایران مطرح بوده است. از جمله این تلاش‌ها می‌توان به شورای هماهنگی مراکز اسناد در سال ۱۳۵۰ (ناشناس ۱۳۵۳)، شورای یونی‌سیست در سال ۱۹۶۶^۱، شورای عالی اطلاع‌رسانی در سال ۱۳۷۷ (ویکی‌پدیا) و تشکیل کمیته‌هایی در وزارت خانه‌های عتف، بهداشت و درمان، جهاد کشاورزی و غیره اشاره کرد که هیچ کدام به تشکیل نظام ملی اطلاع‌رسانی منجر نشده است. وی همچنین اجزای نظام ملی اطلاع‌رسانی را دربرگیرنده محتوای اطلاعات علمی، دولتی و عمومی می‌داند که می‌توانند فواید علمی، اجتماعی و اقتصادی فراوانی داشته باشند. وی برخی از کاستی‌هایی که در این زمینه وجود دارد را به شرح زیر بر می‌شمرد:

- نبودن سیاستی مدون و جامع برای نظام ملی اطلاع‌رسانی؛
- پراکندگی فعالیت‌ها در سطح وزارتخانه‌ها؛

۱. مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران (پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (ایرانداک)) به عنوان نماینده این شورا در ایران فعالیت می‌کرد (دایره‌المعارف کتابداری، زیر مدخل شورای یونیسیست، ۱۳۸۵).

- نبودن همکاری لازم بین اجزای نظام ملی اطلاع‌رسانی؛
- نبودن زیرساخت‌های لازم.

از سوی دیگر، در برخی از پژوهش‌ها بر ضرورت و اهمیت این نظام‌ها در توسعه و رشد کتابخانه‌ها تأکید شده است. برای نمونه پارکر^۱ (۱۳۸۲) بر این باور است نبود سیاست ملی اطلاع‌رسانی رسمی نباید مانع از برنامه‌ریزی خدمات اطلاعاتی در بخش‌های ویژه یا در سطح‌های پایین‌تر شود. به بیان دیگر، شاید ایجاد یک سیاست ملی اطلاع‌رسانی مناسب، تا زمان تشکیل و تکمیل بخش‌های مختلف غیرممکن باشد و چیزی بیش از کلی‌گویی‌های گنگ و عمومی به‌بار نخواهد آورد. وی همچنین معتقد است:

«هر جا که کوشش‌هایی برای توسعه و پیشرفت سیاست‌های ملی اطلاع‌رسانی به عمل می‌آید، سازمان برنامه‌ریزی که این روش را به انجام می‌رساند، باید سیاستی را انتخاب کند که با موقعیت‌های موجود مطابقت داشته باشد. انتخاب سیاست‌هایی که نتواند در مدت زمان معینی به نتیجه برسد، به سردرگمی، ناامیدی و دل‌سردی در میان افراد مربوطه و بی‌اعتباری فرآیند برنامه‌ریزی منتهی خواهد شد. بررسی موقعیت و مسائل آن‌گونه که هستند، یا تشخیص وضعیت موجود، نقطه آغاز همه برنامه‌ریزی‌های مؤثر است. این مرحله شامل بررسی وضع موجود از طریق جمع‌آوری و بررسی آمار و اطلاعات و انجام تحقیقات و غیره و همچنین شناسایی مشکلات و نقاط ضعف می‌باشد. باید بر این نکته تأکید کرد که تشخیص دقیق و کامل موقعیت که مبنی بر آمار و اطلاعات دقیق است، اساس و پایه محکمی را برای رسیدن به هدف‌های مورد نظر، در توسعه و پیشرفت به وجود می‌آورد و به این ترتیب، کارآیی کل فرآیند برنامه‌ریزی را اطمینان می‌بخشد. در عین حال، این مرحله حیاتی در تدارک برای برنامه‌ریزی معمولاً مورد بی‌توجهی یا غفلت قرار گرفته و هدف‌ها بر اساس معلومات ناقص و غیردقیق از مسائلی که باید حل شوند، تعیین می‌گردند» (پارکر ۱۳۸۲، ۱۷).

برپایه دیدگاه پارکر، هیچ روش ساده‌ای که بتواند همکاری‌های کارکنان کتابخانه و امور اطلاع‌رسانی را در به انجام رساندن طرح‌های توسعه جلب کند، وجود ندارد. این نبودن همکاری معمولاً در اثر نگرانی‌هایی است که ناشی از تهدیدهای خیالی و غیرواقعی است و این نگرانی‌ها معمولاً بی‌پایه است و با ارائه اطلاعات و آشنایی با واقعیت‌ها می‌تواند برطرف شود. او بر این باور است که:

«... در کشورهایی که سازمان برنامه‌ریزی دائمی وجود دارد، این سازمان باید امکانات گردآوری و تشریح منظم اطلاعات را فراهم آورد تا نشان دهد که تصویری که از وضع موجود ارائه می‌دهد، همیشه جدید و مطابق با روز است. ...» (پارکر ۱۳۸۲، ۲۳).

برپایه آن‌چه در بالا اشاره شد، چارچوب این پژوهش را می‌توان بر روی نظام ملی اطلاع‌رسانی استوار دانست و این مفهوم را به‌عنوان بستری دانست که پژوهش حاضر بر روی آن شکل می‌گیرد. از سوی دیگر، با در نظر گرفتن دشواری‌ها، چالش‌ها و ناهماهنگی‌های موجود، لازم است تلاش‌هایی در زمینه فراهم‌آوری زیرساخت‌ها و پیش‌زمینه‌های شکل‌گیری این نظام در حوزه فعالیت‌های دانشگاه‌ها ایجاد شود. از سوی دیگر، می‌توان به صراحت گفت پژوهشگاه ایرانداک به‌عنوان تنها سازمان در ایران است که می‌تواند متولی این کار ملی باشد. از این‌رو در این بخش، به جایگاه و نقش پژوهشگاه ایرانداک در پذیرفتن نقش‌های مرتبط با این نظام توجه شده است.

۳-۶. نقش پژوهشگاه ایرانداک در چارچوب نظام ملی اطلاع‌رسانی دانشگاهی و پژوهشی

پژوهشگاه ایرانداک به‌دنبال پژوهش، مدیریت دانش، آموزش، همکاری‌های پژوهشی و اطلاع‌رسانی، و پشتیبانی از سیاست‌گذاری علم و فناوری است که وابسته به وزارت عتف فعالیت می‌کند.^۱ همچنین، فراهم‌آوری، سازمان‌دهی، ذخیره، حفظ، بازیابی، تحلیل و اشاعه اطلاعات و مدارک علمی و فناوری کشور و پشتیبانی از این اطلاعات در سطح ملی و بین‌المللی، مدیریت تأمین و دسترسی پژوهشگران کشور به مدارک اطلاعات علم و

1. <http://www.irandoc.ac.ir/about-us/about-us.html>

فناوری خارج از کشور و پشتیبانی و مدیریت سامانه ملی مدیریت اطلاعات علم و فناوری، جزء مأموریت‌های اصلی این پژوهشگاه است.^۱

این سازمان همچنین با پشتوانهٔ چهل سال تجربه و دارا بودن کارشناسان و اعضای هیئت علمی در زمینه‌های تخصصی کتابداری و اطلاع‌رسانی، رایانه، فناوری اطلاعات، مدیریت، مهندسی صنایع و زبان شناسی آمادگی لازم برای مشاوره و اجرا در زمینه تولید پایگاه‌های اطلاعاتی را دارد. پژوهشگاه تاکنون چهار پروژه مشترک با وزارت نیرو، وزارت آموزش و پرورش، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی و وزارت کشور طراحی کرده و اجرای آنها را به پایان رسانده است.^۲ از دیگر فعالیت‌های این سازمان می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

۳-۶-۱. راهبری و مدیریت طرح عضویت فراگیر کتابخانه‌ها (غدیر)

طرح عضویت فراگیر کتابخانه‌ها با ایجاد دسترسی مستقیم استفاده‌کنندگان به منابع کتابخانه‌های دانشگاهی و براساس موفقیت و تجربه حاصل از «طرح تعمیم خدمات کتابخانه‌های تخصصی به افراد غیرعضو» طراحی شده بود و به‌عنوان یک طرح در حال اجرا بود که بعدها متوقف شد. براساس این طرح، اعضای هیئت علمی و دانشجویان تحصیلات تکمیلی وزارت عتف از محلی که به‌عنوان مبدأ برای آنها تعیین شده، یک کارت عضویت در طرح و تعدادی کارت امانت دریافت می‌کردند و به عضویت طرح درمی‌آمدند. اعضای طرح با استفاده از کارت اول می‌توانستند به همه کتابخانه‌های تحت پوشش طرح که به نام «کتابخانه‌های مقصد» شناخته می‌شوند، مراجعه و از تمامی خدمات آنها در محل استفاده کنند.

۳-۶-۲. طرح امین: امانت بین کتابخانه‌ها

در طرح امانت بین کتابخانه‌ها، توافقی رسمی بین تعدادی کتابخانه وجود دارد که بر اساس آن، هر کتابخانه می‌تواند مدارک مورد نیاز کاربران خود را که هنگام درخواست در مجموعه‌اش موجود نیستند، از مجموعه دیگر کتابخانه‌ها تأمین کند. با عضویت در این

1. <http://www.irandoc.ac.ir/irandoc/irandoc.html>

2. <http://www.irandoc.ac.ir/about-us/consult-db.html>

طرح، کتابخانه‌ها می‌توانند از منابع موجود در دیگر کتابخانه‌ها به صورت امانت یا دریافت تصویر آنها استفاده کنند. کتابخانه‌ها در ازای دریافت این خدمات از دیگر کتابخانه‌ها هزینه‌ای از پیش تعیین شده را در قالب بهائمهر پرداخت می‌کنند. برای جلوگیری از درگیر شدن تمام کتابخانه‌ها در فرایندهای مالی و اداری طرح، کتابخانه‌ها در یکی از دو نوع رابط و وابسته به عضویت طرح در می‌آیند.

۳-۶-۳. سازماندهی پایان‌نامه‌ها و رساله‌های کشور

پژوهشگاه ایرانداک با بیش از پنجاه سال تجربه گردآوری، سازمان‌دهی و اشاعه اطلاعات علم و فناوری در حوزه‌های گوناگون، افزون بر سازماندهی پایگاه‌های اطلاعاتی خود با نزدیک به ۷۰۰ هزار پیشینه تمام‌متن از پایان‌نامه‌ها و رساله‌های ایران (دکتر و کارشناسی ارشد)، اطلاعات پایان‌نامه‌های دانش‌آموختگان ایرانی خارج از کشور، مقاله‌های علمی و فنی نشریات ادواری فارسی، مقاله‌های همایش‌های علمی ایران، گزارش‌های دولتی، و اطلاعات محققان و متخصصان ارشد کشور، برای بسیاری از سازمان‌ها نیز کار سازماندهی اطلاعات را به انجام رسانده است.^۱

۳-۶-۴. دیجیتال‌سازی و ساخت آرشیو دیجیتال از منابع اطلاعاتی

پژوهشگاه ایرانداک از جمله نخستین سازمان‌هایی است که دیجیتال‌سازی اسناد و مدارک چاپی و ساخت آرشیو دیجیتال را شروع کرده و تاکنون بیش از ۵۰ میلیون برگ کتاب، پایان‌نامه، مقاله، نقشه، نامه و غیره را اسکن و آرشیو دیجیتال آنها را ایجاد کرده است و آمادگی ارائه خدمات دیجیتال‌سازی و ساخت آرشیو دیجیتال را دارد.^۲ این سازمان همچنین، وظایف دیگری نیز را برعهده گرفته است. از جمله این وظایف می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

۳-۶-۵. دبیرخانه کمیسیون نظام اطلاع‌رسانی علم و فناوری

کمیسیون نظام اطلاع‌رسانی علم و فناوری با عنوان «کمیته راهبری نظام اطلاع‌رسانی

1. <http://irandoc.ac.ir/Irandoc-Products/info-organizing.html>

2. <http://irandoc.ac.ir/Irandoc-Products/Digital-Archive.html>

دانشگاهی» در آذر ۱۳۸۵ فعالیت خود را آغاز کرد. این کمیسیون با توجه به لزوم مشارکت مؤسسه‌های آموزشی، پژوهشی و فناوری وابسته به وزارت عتف در هماهنگ‌سازی فعالیت‌های اطلاع‌رسانی علم و فناوری در این مؤسسه‌ها ایجاد شده و مسئولیت سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی، نظارت، ارزیابی و هدایت فعالیت‌های مربوط از جمله تأمین منابع و مجموعه‌سازی، سازماندهی و پردازش، بازیابی و اشاعه اطلاعات علمی و فناوری را برعهده دارد. پژوهشگاه ایرنداک دبیرخانه کمیسیون است و افزون بر انجام وظایف دبیرخانه‌ای و روابط عمومی، رابط میان زیرمجموعه‌ها و شوراهای فنی و تخصصی مرتبط است. برخی از مهم‌ترین فعالیت‌ها و وظایف این کمیسیون را می‌توان به شرح زیر برشمرد:

- طراحی و پیاده‌سازی نظام استانداردها و ضوابط نظام؛
- تعیین حدود وظایف زیرمجموعه‌ها در اجرای نظام؛
- ایجاد نظام ثبتی اطلاعات علمی، تحقیقاتی و فناوری.

مأموریت و وظایف کمیسیون

از جمله وظایف و مأموریت‌های این کمیسیون می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- تعیین شرح وظایف و حدود اختیارات بخش‌ها، واحدها و کارگروه‌های فنی و تخصصی کمیسیون از جمله دبیرخانه؛
- برنامه‌ریزی کلان و سیاست‌گذاری و تدوین ضوابط در فراهم‌آوری و مجموعه‌سازی، سازماندهی و پردازش، بازیابی و اشاعه اطلاعات و زیرساخت‌های ارتباطی شامل:

○ سیاست کلان نظام در چارچوب برنامه‌های کوتاه و میان و بلندمدت وزارت در راستای توسعه جایگاه علمی و فناوری نظام جمهوری اسلامی ایران در منطقه و جهان؛

○ طراحی و پیاده‌سازی نظام استانداردها و ضوابط نظام بر اساس:

- گزارش نهایی شناسایی توانایی‌ها و کاستی‌های زیرمجموعه‌ها؛
- سیاست کلان کمیته در جهت گسترش نظام؛

- سیاست کلان نظام ملی اطلاع‌رسانی.
- تعیین حدود وظایف زیرمجموعه‌ها در اجرای نظام؛
- نظارت و ارزیابی در پیاده‌سازی و عملکرد نظام؛
- به‌روز کردن و کارآمدسازی نظام (اصلاح و توسعه نظام)؛
- ایجاد نظام ثبتی اطلاعات علمی، تحقیقاتی و فناوری.
- سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی، هماهنگی و نظارت زیرمجموعه‌ها در:
 - اجرای نظام (موضوع بند ۱-۳-۳ مأموریت و وظایف کمیسیون)؛
 - اجرای مأموریت‌ها و وظایف محوله غیربرنامه‌ای از سوی کمیسیون و بخش‌های وابسته؛
 - اجرای برنامه‌های (سالانه و...) مصوب زیرمجموعه‌ها در راستای اهداف نظام؛
 - ایجاد هماهنگی لازم، همکاری و مبادله اطلاعات بین زیرمجموعه‌ها؛
- سیاست‌گذاری برای همکاری‌های متقابل با سامانه ملی مدیریت اطلاعات علمی و فناوری (شورای عالی عتف) و سامانه مدیریت اطلاعات علمی و فناوری وزارت.

کمیته‌ها و کارگروه‌های کمیسیون

این کمیسیون کمیته‌ها و کارگروه‌های زیر را دارد:

کمیته نظارت فنی: تضمین هماهنگی و عملکرد مناسب نظام‌های فرعی موجود در نظام اطلاع‌رسانی، در کمیته نظارت فنی انجام می‌شود. کمیته نظارت فنی کمیسیون نظام اطلاع‌رسانی علم و فناوری به‌عنوان یکی از بازوهای ستادی کمیسیون، متولی این امر تعیین شده است. برخی از مأموریت‌های کمیته نظارت فنی عبارتند از:

- تبیین راهبردهای نظارت فنی بر تحقق حوزه‌های راهبردی کمیسیون؛
- طراحی نظام ارزیابی و نظارت فنی؛
- تدوین سطوح نظارت فنی برای حوزه‌های راهبردی اطلاع‌رسانی علم و فناوری با توجه به نوع سازمان‌های متبوع و همچنین فعالیت‌های جاری یا در حال برنامه‌ریزی اولیه در حوزه‌های کمیسیون.

کمیته سواد اطلاعاتی: با توجه به تأکیدی که در نقشه راهبردی نظام بر روی

آموزش و همگانی کردن سواد اطلاعاتی به عنوان یکی از اقدامات نظام اطلاع رسانی علم و فناوری وجود دارد، بخشی از تمرکز بر روی کاربران اطلاعات و ارتقای استانداردهای اطلاعاتی این گروه معطوف شد. کمیته سواد اطلاعاتی در مجموع، اهداف زیر را دنبال می کند:

- استانداردسازی سواد اطلاعاتی در مجموعه های مختلف از قبیل دانشجو، هیئت علمی، کارکنان حوزه پژوهش و اطلاع رسانی و ... ؛
- ارتقای سواد اطلاعاتی دانشجویان در هردو زمینه شناختی و مهارتی با ارائه واحدهای درسی، برگزاری کارگاه های سواد اطلاعاتی برای اعضای هیئت علمی و کارکنان حوزه پژوهش و کتابداران.
- تدوین سند کمیته ملی سواد اطلاعاتی و خواندن.

کمیته استاندارد: برنامه ریزی کلان و سیاست گذاری و تدوین ضوابط در حوزه اطلاع رسانی مستلزم بهره گیری از نظام استانداردهاست. از این رو مطالعه و شناسایی استانداردها، رهنمودها و دستورالعمل های موجود در این حوزه و بومی سازی آنها با در نظر گرفتن معیارهای فرهنگی، اسلامی و ایرانی، جایگاهی ویژه در نظام اطلاع رسانی به خود اختصاص داده است. بر این اساس کمیته استاندارد به عنوان دیگر بازوی ستادی کمیسیون، در فاز نخست فعالیت خود به بررسی استانداردهای کتابخانه های دانشگاهی و مجموعه های دیجیتالی و ارائه پیشنهاد برای روزآمد کردن استانداردهای موجود کرده است.

کارگروه ثبت، سازمان دهی و اشاعه پایان نامه: این کارگروه پیروی مسائل و مشکلاتی که پیرامون نحوه اشاعه و دسترس پذیری پایان نامه ها و رساله های تحصیلی و نقض قوانین حقوق مالکیت فکری و در بعضی از موارد سوء استفاده های پیش آمده از پایان نامه ها و رساله ها به وجود آمده بود، تشکیل شد. کارگروه طی جلسات متعدد و با همکاری دبیرخانه کمیسیون، شیوه نامه ثبت، پردازش و اشاعه پایان نامه را تدوین و در ابتدای سال ۱۳۸۸ به مؤسسه های آموزشی و پژوهشی کشور ابلاغ کرد. پژوهشگاه ایرانداک که به عنوان متولی گردآوری، ثبت، پردازش و اشاعه پایان نامه معین شده، بر اساس شیوه نامه مصوب و تحت نظارت کمیسیون به طراحی و بهره برداری از سامانه

پایان نامه پرداخته است.

کارگروه ثبت سازماندهی و اشاعه مقالات نشریات علمی ادواری: این

کارگروه با هدف ساماندهی وضعیت مقالات علمی منتشرشده در نشریات علمی ادواری کشور شکل گرفت. شیوه نامه ثبت، سازماندهی و اشاعه مقالات نشریات علمی ادواری، حاصل این کارگروه است. یکی از نکات کلیدی در این شیوه نامه، ثبت و شناسایی هر مقاله علمی به صورت مجزا و به عنوان واحدی در تولید علم کشور است که کارکردهای مختلف آن از جمله در بحث استنادهای علمی، غیرقابل انکار است.

کارگروه برنامه راهبردی نظام: این کارگروه با هدف تدوین مأموریت

کمیسیون، تدوین استراتژی های توسعه نظام، تدارک مقدماتی طراحی ساختار سازمانی و فرایندهای کاری نظام تشکیل شد. کمیته با حضور اعضای کمیسیون و از طریق تشکیل جلسه های متعدد کارگاهی، به ارائه برنامه استراتژیک کمیسیون پرداخت.

۳-۶-۶. دبیرخانه شورای تأمین منابع علمی

برای همکاری، هماهنگی، هم راستایی، و هم افزایی در سیاست گذاری و برنامه ریزی و همچنین، گزینش، تأمین، تحویل، و دسترسی به منابع علمی برای افزایش کارایی، اثربخشی، و بهره وری نظام علمی، پژوهشی، و فناوری وزارت عتف، شورای تأمین منابع تشکیل شده است. این شورا دارای سه مأموریت کلیدی است:

- همکاری، هماهنگی، و هم راستایی مؤسسه ها در سیاست گذاری و برنامه ریزی و همچنین گزینش، تأمین، تحویل، و دسترسی به منابع علمی خارجی با رعایت صرفه و صلاح و برای افزایش کارایی، اثربخشی، و بهره وری نظام علمی، پژوهشی، و فناوری؛
 - گسترش همکاری و اشتراک منابع علمی و یکپارچه سازی خدمات منابع علمی در وزارت؛
 - همکاری، هماهنگی، و هم راستایی در ارائه خدمات منابع علمی به سازمان های دیگر در چارچوب سیاست های اقتصاد مقاومتی.
- مجمع عمومی شورا از رئیس، نماینده معاون پژوهش و فناوری وزارت عتف و

نمایندگان مؤسسه‌های عضو تشکیل می‌شود. مجمع عمومی، هر سه سال یک بار اعضای شورا را بر می‌گزیند. پژوهشگاه ایرانداک دبیرخانه این شورا است.

۳-۶-۷. مدیریت سامانه سمات (سامانه ملی اطلاعات تحقیقاتی)

مدیریت صحیح دانش و وجود ساختاری نظام‌مند و مبتنی بر اطلاعات دقیق و جامع در زمینه‌های مختلف علم و فناوری لازمه پیمودن مراحل توسعه و رسیدن به مقام اول علم و فناوری در منطقه و جهان است. در این راستا «شورای عالی علوم، تحقیقات و فناوری (عتف)» در سال ۱۳۸۵ تصمیم به طراحی و راه‌اندازی سامانه مدیریت اطلاعات تحقیقاتی ملی (سمات ملی) گرفت. این سامانه اطلاعات تحقیقاتی، پیوست گاه داده‌های علمی و پژوهشی تولیدشده در داخل کشور است. این شبکه اطلاعاتی ابزار و جایگاهی برای یکپارچه‌سازی اطلاعات افراد، سازمان‌ها و نهادها و نشریات علمی کشور فراهم می‌آورد. این شبکه در اصل یک منبع دست اول و یک مرکز ایجاد پیوند است که تنها فراداده‌های اطلاعات (مثل نام نویسنده، عنوان نشریه و ...) را دریافت و ذخیره کرده و بر اطلاعات نهایی ارائه شده در دیگر پایگاه‌های اینترنتی تأکید می‌کند. توجه به تجارب، سوابق و توانایی‌های موجود در پژوهشگاه ایرانداک و با توجه به مفاد اساسنامه آن، پژوهشگاه ایرانداک سازمان متولی و مجری سامانه است و رئیس پژوهشگاه ایرانداک نیز مدیر طرح یاد شده است.

مهمترین اهداف سمات عبارتند از:

- کمک به تدوین نقشه جامع علمی کشور؛
- کمک به ساماندهی وضعیت علم و فناوری در کشور؛
- کمک به تعیین اولویت‌ها و سیاست‌های حاکم بر فعالیت‌های علم و فناوری در کشور؛
- کمک به برنامه‌ریزی برای تعیین و تخصیص بودجه‌های پژوهشی؛
- ارزیابی و ارزشیابی پویای مؤسسه‌های پژوهشی و فناوری و پژوهشگران بر اساس شاخص‌های تعریف‌شده؛
- امکان پیش‌بینی و آینده‌نگری وضعیت علم و فناوری در کشور^۱.

1. <http://www.irandoc.ac.ir/links/nstmt-link.html>

با توجه به آنچه اشاره شد نقش پژوهشگاه ایرانداک به عنوان یکی از سازمان‌هایی که می‌تواند در نظام ملی اطلاع‌رسانی (به‌ویژه دانشگاهی) یاری رساند، اهمیت بسیار زیادی دارد. از جمله فعالیت‌هایی که پژوهشگاه ایرانداک در این زمینه اجرا می‌کند می‌توان به ایجاد و مدیریت سامانه‌ها و راهکارهای اجرایی و عملیاتی همچون کمیسیون نظام ملی اطلاع‌رسانی علم و فناوری و شورای تأمین منابع علمی نام برد. باید اشاره داشت که زندیان (۱۳۸۷، ۱۱۵-۱۱۶) در اثر خود تحت عنوان «نظام ملی اطلاع‌رسانی دانشگاهی»، پژوهشگاه ایرانداک (با نام مرکز اسناد و مدارک علمی ایران) را به عنوان نخستین مرکز اطلاع‌رسانی معرفی می‌کند که با همکاری یونسکو و یونیسیست، از مسئولان کشوری درخواست کرده به امور مربوط به نظام اطلاع‌رسانی علمی توجه جدی و فوری داشته باشند. با این حال، همان‌گونه که در ادامه اشاره خواهد شد، این فعالیت‌ها نتوانستند زیربنای نظام ملی اطلاع‌رسانی را در کشور به درستی و به شکلی نظام‌مند و سروسامان بخشند. برپایه آن‌چه در بخش‌های پیشین اشاره شد، در ادامه لازم است نگاهی نیز به اسناد و مدارک سازمانی ایرانداک و اسناد بالادستی افکند تا در کنار بررسی نمونه‌های موفق ملی و بین‌المللی به بررسی همه‌جانبه این موضوع پرداخته شود.

برای بررسی اسناد و مدارک مرتبط با وظایف، اهداف و کارکردهای پژوهشگاه ایرانداک لازم است نگاهی به اساسنامه پژوهشگاه ایرانداک انداخته شود. این کار کمک می‌کند تا میزان مطابقت اهداف اشاره شده در اساسنامه پژوهشگاه ایرانداک با فعالیت‌های نظام ملی اطلاع‌رسانی دانشگاهی بررسی شود. آن‌چه در اساسنامه پژوهشگاه ایرانداک به عنوان اهداف این سازمان اشاره شده است را می‌توان به شرح زیر نام برد:

- توسعه و گسترش پژوهش در زمینه علوم و فناوری اطلاعات، مدیریت دانش و جامعه اطلاعاتی؛
- زمینه‌سازی مناسب برای ارتقای فعالیت‌های پژوهشی مرتبط؛
- مأموریت‌گرایی در توسعه و گسترش پژوهش در زمینه علوم و فناوری اطلاعات و دستیابی به علوم و فناوری‌های نوین در زمینه یادشده به نحوی که بتواند سرآمدی این زمینه را در کشور تأمین کند؛
- زمینه‌سازی مناسب برای ارتقای فعالیت‌های پژوهشی مرتبط با مدیریت دانش،

- جامعه اطلاعاتی، علوم و فناوری اطلاعات و نوآوری در موضوعات یادشده؛
- تجاری سازی دستاوردهای پژوهشی؛
 - گسترش و ارائه خدمات مدیریت دانش، مدیریت اطلاعات و اطلاع رسانی اطلاعات علم و فناوری؛
 - عمومی سازی کاربرد فناوری اطلاعات و اطلاعات علمی و فناوریانه^۱
- آنچه با مرور کلی در زمینه این اهداف می توان اشاره داشت این است که این اهداف با فعالیت های مرتبط با رشد و گسترش کتابخانه های دانشگاهی ارتباط مستقیم و هدفمندی دارند. برای نمونه، ارتقای فعالیت های پژوهشی مرتبط با مدیریت دانش، جامعه اطلاعاتی، علوم و فناوری اطلاعات و نوآوری به اهداف و فعالیت های این نوع از کتابخانه ها ارتباطی کلیدی دارد. این خدمات عبارتند از:
- گردآوری، سازماندهی و ذخیره، حفظ و تحلیل و اشاعه مدارک و اطلاعات علم و فناوری کشور از جمله پایان نامه های کارشناسی ارشد و رساله های دکتری تخصصی دانش آموختگان داخل و دانش آموختگان ایرانی خارج از کشور، مقاله های سمینارها، مشخصات پژوهشگران و متخصصان، طرح های پژوهشی، اطلاعات مربوط به اختراعات، نرم افزارهای علمی و همچنین اطلاعات پشتیبان آنها از جمله اطلاعات سازمان ها و افراد؛
 - مدیریت تأمین و دسترسی به مدارک و اطلاعات علم و فناوری بین المللی مورد نیاز پژوهشگران؛
 - مدیریت تأمین و دسترسی به مدارک و اطلاعات علم و فناوری گردآوری شده در پژوهشگاه در سطح ملی و جهانی؛
 - انتشار نمایه نامه ها، چکیده نامه ها، آمارنامه ها، فرهنگ نامه و اصطلاح نامه ها.
- همچنین، نگاهی به خدمات ارائه شده در زمینه مدیریت اطلاعات و اطلاع رسانی در این سازمان نشان می دهد این سازمان می تواند به عنوان سازمانی باتجربه در زمینه بهبود و گسترش کتابخانه های دانشگاهی یاریگر این کتابخانه ها در نظر گرفته شود. با این حال، این سازمان اهداف بالادستی دیگری نیز دارد که تأثیر آن در جنبه های گسترده تری قابل

1. <http://www.irandoc.ac.ir/about-us/mission.html>

اجراست. برای نمونه این سازمان از بُعد توسعه کاربرد فناوری اطلاعات در سطح وزارت عتف و همچنین در سطح کشور به شرح زیر فعالیت می‌کند:

- برنامه‌ریزی، مدیریت و پشتیبانی از پروژه‌های فناوری اطلاعات؛
 - سازماندهی کارآمد برای کاربرد فناوری اطلاعات، آمایش منابع، مدیریت مخاطرات، هماهنگ‌سازی و طراحی و اشاعه استانداردها و مقررات؛
 - شناخت و تقویت عوامل پیش‌برنده و کاهش عوامل بازدارنده در کاربرد فناوری اطلاعات؛
 - پشتیبانی از آمادگی الکترونیکی، توسعه دانش، بینش و مهارت ذی‌نفعان کلیدی در زمینه نقش و اهمیت فناوری اطلاعات و کاهش شکاف دیجیتال؛
 - تأمین زیرساخت‌های اطلاعاتی فراگیر؛
 - تدوین و نهادینه‌سازی اصول اخلاقی کاربرد فناوری اطلاعات؛
- افزون بر نگاهی بالادستی در توسعه کاربرد فناوری اطلاعات، در زمینه توسعه منابع انسانی نیز در راستای آموزش و ارتقای مهارت‌ها، قابلیت‌ها، دانش و نگرش نیروی انسانی شاغل در حوزه علوم و فناوری اطلاعات و خدمات اطلاع‌رسانی به کاربران اطلاعات علمی و فناوری و علاقه‌مندان به علوم و فناوری اطلاعات و اطلاع‌رسانی نیز فعالیت می‌کند. همچنین در این زمینه (اهداف بالادستی) افزون بر مشاوره در طراحی و راهبری نظام اطلاع‌رسانی علم و فناوری وزارت عتف، در بُعد همکاری و هماهنگی نیز به شرح زیر در حال انجام وظیفه است:
- مشارکت در برنامه‌های همکاری ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی مطابق ضوابط و مقررات؛
 - سازماندهی شبکه‌های متخصصان علوم و فناوری اطلاعات مطابق ضوابط و مقررات؛
 - برنامه‌ریزی، اجرا، ارزیابی و هماهنگی برنامه‌های جامع اشتراک منابع و همکاری میان کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی؛
 - پشتیبانی و مدیریت امور مربوط به سامانه ملی مدیریت اطلاعات علم و فناوری مطابق ضوابط و مقررات؛

- طراحی و ترویج استانداردهای ملی خدمات اطلاع‌رسانی و فناوری اطلاعات.
در همین راستا، نقش‌های دیگری نیز در زمینه علوم و فناوری اطلاعات ایفا می‌کند که به شرح زیر است:
- نماینده وزارت در مجامع ملی و بین‌المللی اطلاع‌رسانی و فناوری اطلاعات مطابق ضوابط و مقررات؛
- نماینده مجامع بین‌المللی اطلاع‌رسانی و فناوری اطلاعات در کشور و کانون فعالیت‌های منطقه‌ای آنها مطابق ضوابط و مقررات؛
- مرکز ثبت اطلاعات علمی و فناوریانه مطابق ضوابط و مقررات؛
- هماهنگ‌کننده برنامه‌های اشتراک منابع و همکاری میان کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی کشور؛
- راهبری سامانه ملی و وزارت مدیریت اطلاعات علم و فناوری مطابق مصوبه‌های کمیته راهبری سامانه‌های مذکور؛
- کانون تفکر ملی در حوزه علوم و فناوری اطلاعات و اطلاع‌رسانی.
همچنین، با توجه به برنامه راهبردی ایرانداک (۱۳۹۲-۱۳۹۶) و ضرورت‌ها و الزام‌های در نظر گرفته شده در این برنامه می‌توان برنامه‌های راهبردی پژوهشگاه ایرانداک در زمینه توسعه فعالیت‌های پژوهشی مرتبط با این کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی در چارچوب موارد زیر مطرح کرد^۱:
- بلوغ نیافتن نظام ملی اطلاع‌رسانی در ایران؛
- ناشناخته (کمتر شناخته) بودن پژوهشگاه ایرانداک و مأموریت آن در وزارت عتف؛
- گسترش مراکز اطلاع‌رسانی علمی با کارهای همانند در کشور؛
- بازنگری در تشکیلات پژوهشگاه ایرانداک بر پایه نیازهای روز و پیگیری تصویب آن در مراجع بالادست؛
- تلاش برای بازگشت پژوهشگاه ایرانداک به جایگاه شایسته خود در کشور و جهان؛

- لزوم تصویرسازی پژوهشگاه ایرانداک در وزارت عتف و شفاف سازی خط مشی ها، رویه ها و مقررات؛
 - گسترش پوشش مدیریت اطلاعات علمی و فناورانه به مدارک و اطلاعاتی که بر زمین مانده اند؛
 - لزوم خود کارسازی سازماندهی اطلاعات؛
 - دارا بودن دانش انباشته در زمینه های تخصصی علوم و فناوری اطلاعات مانند اصطلاح نامه ها، پایگاه های اطلاعات کتاب شناختی، و اشتراک منابع اطلاعاتی؛
 - یگانه بودن و تنوع پایگاه های اطلاعاتی پژوهشگاه به ویژه در زمینه پایان نامه ها و رساله ها؛
 - و موارد دیگر.
- با نگاهی به این اسناد می توان به این نکته پی برد که پژوهشگاه ایرانداک به عنوان یکی از سازمان های تأثیرگذار، با تجربه و با سابقه در امور مختلفی همچون ساماندهی امور پژوهشی، به صورت بالقوه می تواند به عنوان یک سازمان مهم در زمینه بهبود و گسترش کتابخانه های دانشگاهی نقش داشته باشد.
- در این بخش، به برخی از اسناد و مدارک بالادستی که به حوزه کتاب حاضر مرتبط است توجه شده است. یکی از اسناد بالادستی، سند جامع علمی کشور است که البته از این نظر که به نظام ملی اطلاع رسانی به صورت صریح در این سند توجه نشده است به عنوان یک نکته قابل توجه در این زمینه می توان از آن نام برد. با این حال، برخی از اقدامات ملی در این سند که می توان به نظام ملی اطلاع رسانی دانشگاهی مرتبط دانست یا اقداماتی که می توانند به تقویت این نظام ملی یاری رسانند به شرح زیر مطرح شده اند:
- در راهبرد کلان چهار (نهادینه کردن مدیریت دانش و ابتدای مدیریت جامعه بر اخلاق و دانش و ...) به مورد زیر به عنوان اقدام ملی اشاره شده است:
- تقویت و انسجام بخشی به نظام اطلاعات علمی و فناوری کشور با مأموریت استاندارد سازی و اصلاح فرآیندهای تولید، ثبت، داوری و سنجش، و ایجاد بانک های اطلاعاتی یکپارچه برای رساله ها، پایان نامه ها، طرح های پژوهشی و فناوری، مقالات، مجلات و کتب علمی و اختراعات و اکتشافات پژوهشگران،

رتبه‌بندی و ساماندهی.

همچنین در راهبرد کلان هفت در بخش اقدامات ملی مورد زیر به‌عنوان یک راهبرد مطرح شده است:

- توسعه مهارت‌های تحقیقاتی اعضای هیئت علمی و محققان و پژوهشگران و دسترسی به منابع اطلاعاتی؛
 - ارتقای کارآمدی مراکز پژوهشی وابسته به دستگاه‌های اجرایی با رویکرد تمرکز بر حل مسائل و رفع نیازهای دستگاه‌های مربوطه و تقلیل انجام فعالیت‌های پژوهشی قابل اجرا در سایر مراکز پژوهشی و دانشگاهی.
- همچنین در راهبرد کلان هشت (تربیت و توانمندسازی سرمایه انسانی) در بخش راهبردهای ملی به مورد زیر اشاره شده است:

- ارتقای همکاری‌های علمی و تحقیقاتی میان پژوهشگران، اعضای هیئت علمی، دانشجویان و طلاب در عرصه‌های مختلف علم و فناوری.

نگاهی کلی به این سند جامع نشان می‌دهد به برخی از فعالیت‌ها و امور مربوط به فعالیت‌های پژوهشی در دانشگاه‌ها و مؤسسه‌های پژوهشی می‌توانند به‌عنوان رویکردی برای توسعه فعالیت‌های کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی توجه کرد. از این رو، می‌توان موارد اشاره شده را کمابیش به امور مربوط به نظام‌های ملی اطلاع‌رسانی مرتبط دانست.

۳-۷. جمع‌بندی

در این فصل به معرفی پژوهشگاه ایرانداک و تاریخچه آن از گذشته تاکنون پرداخته شد. در این میان به فعالیت‌هایی که این پژوهشگاه در طول حیات خود در راستای کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی انجام داده است اشاره شد و برنامه استراتژیک آن و کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی تشریح گردید. نگاهی به گذشته پژوهشگاه ایرانداک از ابتدای راه‌اندازی این سازمان نشان می‌دهد این پژوهشگاه نقش پررنگ و قابل توجهی در راه‌اندازی کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی داشته است. همچنین، تدوین کتاب‌شناسی‌های گوناگون در حوزه‌های موضوعی گسترده، تدوین راهنماها و فهرستگان‌ها و اصطلاح‌نامه‌ها نیز برعهده این مرکز بوده است. در این فصل فهرستی از

اقدامات و خدماتی که پژوهشگاه ایرانداک از بدو تأسیس تاکنون در زمینه کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی انجام داده، آمده است. این فهرست از نظر تاریخی نشان می‌دهد جایگاه این پژوهشگاه در ایجاد، بهبود و گسترش فعالیت و خدمات کتابخانه‌ها تا چه اندازه تأثیرگذار، مهم و بی‌نظیر بوده است. از میان این برنامه‌ها، به نظام ملی اطلاع‌رسانی دانشگاهی و پژوهشی و جایگاه و نقش پژوهشگاه ایرانداک در پذیرفتن نقش‌های مرتبط با این نظام توجه شد. همچنین نقش این پژوهشگاه در چارچوب نظام ملی اطلاع‌رسانی دانشگاهی و پژوهشی که شامل فعالیت‌هایی همچون راهبری و مدیریت طرح عضویت فراگیر کتابخانه‌ها (غدیر)، طرح امین: امانت بین کتابخانه‌ها، سازماندهی پایان‌نامه‌ها و رساله‌های کشور، دیجیتال‌سازی و ساخت آرشیو دیجیتال از منابع اطلاعاتی، و دبیرخانه کمیسیون نظام اطلاع‌رسانی علم و فناوری، تشریح و تبیین شد. در نهایت به همکاری و نقش پژوهشگاه ایرانداک در دبیرخانه شورای تأمین منابع علمی و مدیریت سامانه سمات (سامانه اطلاعات تحقیقاتی) پرداخته شد. با نگاهی به مطالب مطرح شده در این فصل می‌توان به این نکته پی برد که پژوهشگاه ایرانداک به‌عنوان یکی از سازمان‌های تأثیرگذار، باتجربه و باسابقه در امور مختلفی همچون ساماندهی امور پژوهشی، به‌صورت بالقوه می‌تواند به‌عنوان یک سازمان مهم در زمینه بهبود و گسترش کتابخانه‌های دانشگاهی نقش داشته باشد.

فصل چهارم

ضرورت‌ها و چالش‌های پذیرش نقش

از سوی پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (ایرانداک)

۴-۱. مقدمه

همان گونه که پیشتر اشاره شد، نقش پژوهشگاه ایرانداک در بهبود و گسترش فعالیت کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی در ایران از آغاز راه‌اندازی تاکنون، مهم، تأثیرگذار و انکارناپذیر بوده است. با این حال، اشاره به این نکته که ضرورت پذیرش این نقش‌ها از سوی پژوهشگاه ایرانداک چیست، چه چالش‌هایی برای این پذیرش می‌تواند به وجود آید و راهکارهای مورد توجه در این زمینه چیستند، در این فصل انجام گرفته است. این ضرورت‌ها و چالش‌ها و راهکارها در پژوهش‌های رجبعلی بگلو (۱۳۹۷) رجبعلی بگلو (۱۳۹۵) به تفصیل اشاره شده و از مصاحبه با گروه‌های ذی‌نفع در این حوزه موضوعی و اسناد و مدارک سازمانی دربرگیرنده صورت جلسه‌های کمیسیون نظام اطلاع‌رسانی علم و فناوری به دست آمده است. برای این که بازتاب دیدگاه مشارکت‌کنندگان در این پژوهش به درستی در پژوهش بیاید، تلاش شده شواهدی از این گفته‌ها ارائه شود و در پایان هر بخش، یک جمع‌بندی از این گفته‌ها نیز آمده است. آنچه در ادامه می‌آید نخست به ضرورت پذیرش نقش‌ها از سوی پژوهشگاه ایرانداک اشاره دارد؛ سپس، چالش‌ها و دشواری‌های موجود می‌آید و در پایان نیز به راهکارهای موجود اشاره می‌شود.

۴-۲. ضرورت پذیرش نقش‌ها از سوی پژوهشگاه ایرانداک

آنچه در این قسمت درباره ضرورت پذیرش این نقش‌ها بیان می‌شود، به ماهیت فعالیت‌هایی باز می‌گردد که در پژوهشگاه ایرانداک در حوزه کتابخانه‌های دانشگاهی و

پژوهشی انجام شده و در فصل دوم و سوم به تفصیل آمده است. در این بخش، نخست، کلیاتی درباره ضرورت پذیرش نقش‌ها می‌آید و در ادامه جزئیات بیشتری در رابطه با هر یک از این نقش‌ها مطرح می‌شود. آنچه درباره کلیات ضرورت پذیرش نقش‌ها مطرح می‌شود در ادامه آمده است. برای نمونه، یکی از مدیران کتابخانه‌های دانشگاهی درباره ضرورت پذیرش این نقش‌ها از سوی پژوهشگاه ایرانداک این گونه اشاره می‌کند:

«... در حوزه کتابخانه‌های دانشگاهی^۱ زیر پوشش وزارت عتف^۲

فکر نمی‌کنم متولی دیگری بتواند موجود^۳ باشد. که اگر هم کسی ادعا

کند خیلی کار درستی نمی‌تواند باشد. قاعدتاً متولی باید ایرانداک باشد

چون هم اعتبار دولتی‌اش را دارد و هم تخصصش هست و هم کار کرده در

این زمینه ...»

یا یکی دیگر از مدیران پژوهشگاه ایرانداک در این زمینه می‌گوید:

«... الان مسئول کتابخانه‌ها در وزارت علوم^۴ عتف^۵ کیست؟ ... {ما}

هیچ نهاد بالادستی برای کتابخانه‌های دانشگاهی ما نداریم. ایرانداک یکی

از جایگاه‌های می‌تواند نهاد بالادستی سیاست‌گذار برای کتابخانه‌های

دانشگاهی باشد که به صورت دست و پا شکسته دارد این کار را انجام

می‌دهد»

همین مدیر یکی از این کتابخانه‌ها در توجیه اینکه چرا چنین مرکزی برای

سیاست‌گذاری حوزه کتابخانه‌های دانشگاهی لازم است این چنین می‌افزاید:

«هر کسی {مدیری} با سلیقه خودش دارد {کتابخانه خودش را}

می‌چرخاند؛ با دانش و توان خودش. ولی جایی برای آن {کتابخانه} تعیین

سیاست و هدف نمی‌کند که تو وظیفه‌ات این است که این سرویس‌ها

۱. از آنجا که کتابخانه‌های دانشگاهی در ایران بسیار گسترده هستند و دربرگیرنده دانشگاه‌های آزاد، غیرانتفاعی و غیره نیز می‌شوند، و از آنجا که دامنه پژوهش حاضر، به دلایل گوناگونی از جمله مسائل حاکمیتی و مدیریتی به کتابخانه‌های زیر پوشش وزارت عتف محدود شده است، و از آنجا که در گفتگوهای حضوری با مدیران به صراحت از عبارت «کتابخانه‌های زیر پوشش وزارت عتف» استفاده شده است، بنابراین به دلیل برداشت یکسان از انواع کتابخانه‌های زیر پوشش وزارت عتف (چه دانشگاهی و چه پژوهشی) از عبارت کتابخانه‌های «زیر پوشش وزارت عتف» استفاده می‌شود.

{خدمات} را بدهی ... آن چیزی که حلقه مفقوده کشور ماست همین تحلیل‌گری و جهت‌دهی، سیاست‌گذاری و پیش‌بینی هست. ... نهادی که می‌شود نهاد حاکمیتی کتابخانه‌های دانشگاهی {و پژوهشی} ...»
مدیر دیگری در این زمینه می‌گوید:

«... در اسانماه کتابخانه ملی هم پیش‌بینی شده که کتابخانه ملی استانداردسازی و تدوین خط‌مشی حرکت کلی مثلاً کتابخانه‌های کشور را دنبال کند ... الان ایرانداک به اعتبار نقش محوری‌اش در وزارت علوم {عطف} و ماهیتش ... می‌تواند دقیقاً همان نقش را به کتابخانه‌های دانشگاهی {و پژوهشی} دولتی بازی کند ...»

نگاهی به دیدگاه یکی از صاحب‌نظران نظام ملی اطلاع‌رسانی دانشگاهی نیز دیدگاه این مدیران را تأیید می‌کند:

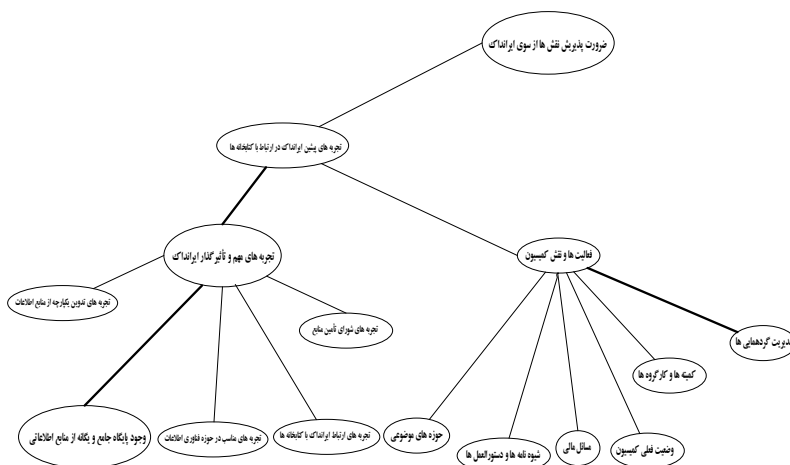
«... به نظر من خود ایرانداک از همه بهتر می‌تواند این کار را انجام دهد. چون یک سازمان قدیمی است و پیشرو است و تجربه دارد ... فعالیت‌های نهادهایی مثل ایرانداک ... قطعاً تأثیرگذار بوده. نمی‌توانیم نفی کنیم هم به لحاظ کارهای نظری که مؤسسه انجام داده و هم به لحاظ کارهای عملی و ابزارهایی که توانسته تولید کند قطعاً ذی‌تأثیر است ...»
به باور یکی دیگر از این افراد صاحب‌نظر، فعالیت‌های پژوهشگاه ایرانداک از ابتدا در همین جهت طراحی شده بود. به باور او:

«.... زمانی که این مرکز {پژوهشگاه} تأسیس شد بیشترین مخاطبان آن کتابخانه‌های دانشگاهی بودند و این هم دلیل دارد. به این دلیل که در آن زمان کتابخانه‌های عمومی و سایر کتابخانه‌ها از جمله کتابخانه‌های تخصصی در وضعیت مطلوبی نبودند و زیاد هویت نداشتند ... از همان اول وزارت علوم پشتیبان این مرکز بود و بسیاری از کتابخانه‌های دانشگاهی تلاش می‌کردند که {با پژوهشگاه} ارتباط برقرار کنند ...»

در همین راستا، یکی از مدیران پژوهشگاه ایرانداک نیز دیدگاه خود را این چنین اظهار می‌کند:

« در وزارتخانه {عتف} آن ستادی که متناظر کتابخانه‌های دانشگاهی باشد نداریم. ... در وزارتخانه {عتف} تقریباً {هیچ} صدایی از کتابخانه {شنیده} نمی‌شنود. ... بنابراین کتابخانه {در وزارت عتف} فراموش می‌شود ... در وزارت عتف ما یک نهادی که {برای این امر} هم‌طراز ایرانداک باشد و دانش و تجربه و پیشینه و پذیرش ایرانداک داشته باشد من سراغ ندارم ... من معتقدم که ایرانداک مؤسسه‌ای است که باید وظایف حاکمیت وزارت علوم {عتف} در حوزه اطلاع‌رسانی {دانشگاهی} را برعهده داشته باشد... »

نگاهی کلی و اجمالی به مهمترین دیدگاه‌های مشارکت‌کنندگان دربارهٔ ضرورت پذیرش نقش‌ها از سوی پژوهشگاه ایرانداک را می‌توان در قالب شکل زیر ترسیم کرد (به شکل ۴-۱ بنگرید) که در ادامه به تفصیل دربارهٔ هر یک از این نقش‌ها اطلاعات بیشتری می‌آید. این گفته‌ها و اطلاعات بیشتر در این زمینه از تجربه‌های پیشین پژوهشگاه ایرانداک در زمینه کتابخانه‌های دانشگاهی حکایت دارد.

شکل ۴-۱. مهمترین مؤلفه‌های اشاره شده توسط مشارکت‌کنندگان دربارهٔ ضرورت پذیرش نقش‌ها از سوی پژوهشگاه ایرانداک

همان‌گونه که در شکل بالا می‌توان دید، تجربه‌های پیشین پژوهشگاه ایرانداک در دو دسته تجربه‌های مهم و تأثیرگذار و فعالیت‌ها و نقش کمیسیون نظام اطلاع‌رسانی علم و

فناوری قرار می‌گیرند. با این حال، مهمترین مؤلفه‌ای که در تجربه‌های مهم و تأثیرگذار پژوهشگاه ایرانداک از سوی مشارکت‌کنندگان مطرح شد، در چارچوب پایگاه جامع و یگانه از منابع اطلاعاتی (پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها) است که با خطی پررنگ‌تر نسبت به سایر خط‌ها مشخص شده است. بنابراین، می‌توان این نقش‌ها را فهرست‌وار به شرح زیر مطرح کرد که توضیح آنها در ادامه می‌آید:

(۱) فعالیت‌ها و نقش کمیسیون نظام اطلاع‌رسانی علم و فناوری؛

(۲) تجربه‌های پیشین پژوهشگاه ایرانداک درباره کتابخانه‌ها:

➤ تجربه‌های شورای تأمین منابع؛

➤ تجربه‌های مرتبط با فناوری اطلاعات؛

➤ تجربه‌های مرتبط پژوهشگاه ایرانداک در ارتباط با کتابخانه‌ها؛

➤ تجربه‌های تدوین نظام یکپارچه از منابع اطلاعاتی.

به دلیل اهمیت فعالیت‌ها و نقش کمیسیون نظام اطلاع‌رسانی علم و فناوری، تجربه‌های این کمیسیون با بررسی اسناد و مدارک در ادامه می‌آید. همچنین، به دلیل اینکه یکی از راهکارهای اصلی برای پذیرش این نقش‌ها، تقویت و ارتقای جایگاه کمیسیون نظام اطلاع‌رسانی علم و فناوری است، در قسمت «راهکارهای پیش‌رو برای پذیرش نقش» و در قسمت تقویت نقش‌های پیشین (به بخش ۴-۴-۱ بنگرید) به تفصیل توضیح داده می‌شود.

۴-۲-۱. فعالیت‌ها و نقش کمیسیون نظام اطلاع‌رسانی علم و فناوری^۱

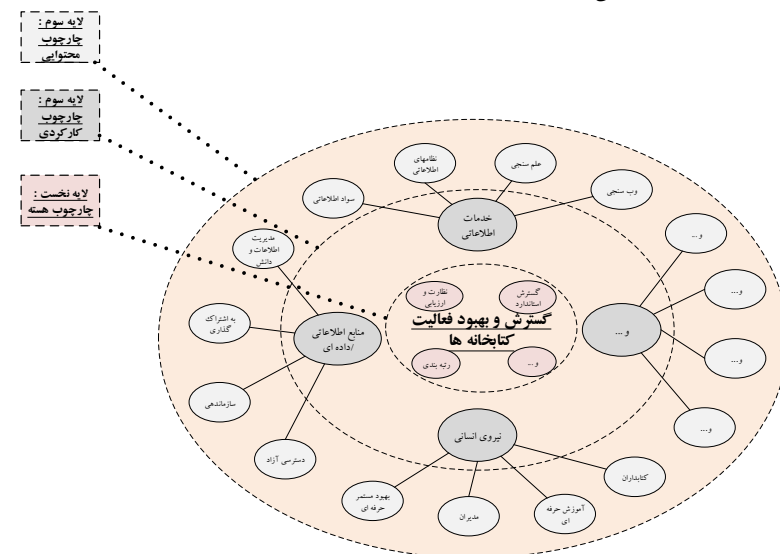
همانگونه که پیشتر نیز اشاره شد (به بخش ۳-۶-۵ بنگرید) این کمیسیون فعالیت‌های گوناگونی را دنبال و پیاده‌سازی می‌کرد. نگاهی به اسناد فعالیت این کمیسیون نشان می‌دهد، غیر از وظایف و اهداف این کمیسیون، آیین‌نامه‌هایی نیز تدوین شده تا بتواند اهداف خود را دنبال کند. این آیین‌نامه‌ها عبارتند از:

- آیین‌نامه ثبت، پردازش و اشاعه مقاله‌ها؛
- آیین‌نامه ثبت، پردازش و اشاعه گردهمایی‌ها؛

۱. این بخش برگرفته از پژوهش رجبعلی بگلو (۱۳۹۵) است و برای پیوند میان مباحث مربوط به این کمیسیون، توضیحات فعالیت‌های این کمیسیون در اینجا آمده است.

- آیین‌نامه ثبت، پردازش و اشاعه پایان‌نامه‌ها؛
- آیین‌نامه ثبت، پردازش و اشاعه کتاب؛
- آیین‌نامه ثبت، پردازش و اشاعه فناوری اطلاعات.

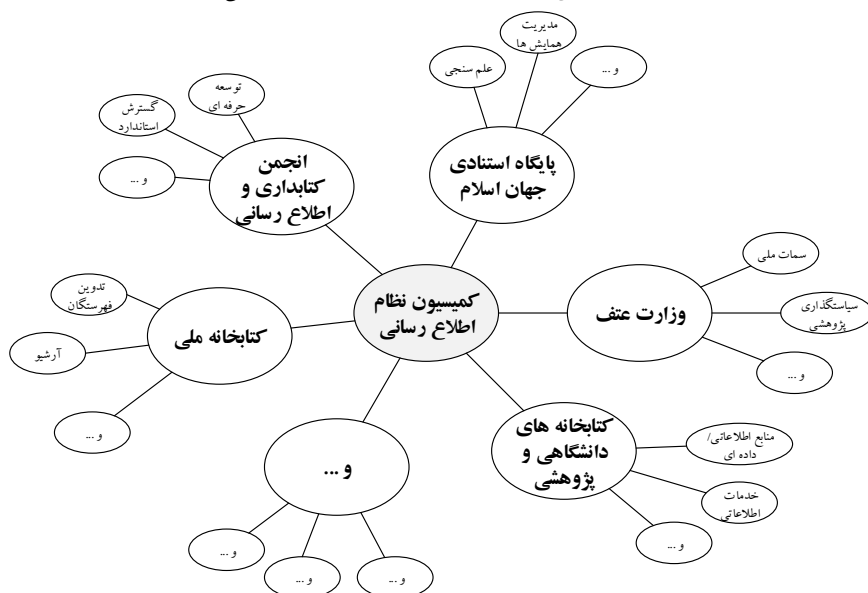
برای بررسی فعالیت‌ها و نقش این کمیسیون، تعداد ۴۷ صورت‌جلسه از تاریخ ۱۳۸۷/۰۸/۱۹ تا ۱۳۹۲/۰۲/۱۷ (به مدت بیش از ۴ سال) از دبیرخانه این کمیسیون بررسی و تحلیل شد. تحلیل محتوای این اسناد مهم شناخت بیشتری درباره فعالیت‌های این کمیسیون فراهم کرد. نگاهی فرآیندی به فعالیت‌های کمیسیون نشان می‌دهد، این کمیسیون، فعالیت‌ها و اقدامات به‌نسبت خوبی در چارچوب بهبود و گسترش فعالیت کتابخانه‌ها آغاز و دنبال کرده بود (به شکل ۴-۲ بنگرید).

شکل ۴-۲. فعالیت‌های کمیسیون برای گسترش و بهبود فعالیت کتابخانه‌های زیر پوشش وزارت عتف

برپایه شکل بالا، آنچه از فعالیت‌های کمیسیون نظام اطلاع‌رسانی علم و فناوری می‌توان دریافت این است که این کمیسیون در سه لایه (چارچوب) فعالیت‌های خود را دنبال کرده بود. لایه (چارچوب) نخست، چارچوب هسته است که در قالب نظارت و ارزیابی، رتبه‌بندی و گسترش استاندارد کتابخانه‌ها فعالیت داشته است. در چارچوب (لایه)

دوم در سطح کارکردی در حوزه نیروی انسانی، خدمات اطلاعاتی و منابع اطلاعاتی/ داده‌ای تصمیم‌ها و اقدام‌هایی را انجام داده است. در سطح (چارچوب) سوم نیز در مواردی همچون مدیریت اطلاعات و دانش، سازماندهی، و اشتراک‌گذاری و دسترسی آزاد در حوزه منابع اطلاعاتی و داده‌ای، سواد اطلاعاتی، نظام‌های اطلاعاتی، علم‌سنجی و وب‌سنجی در حوزه خدمات اطلاعاتی و آموزش حرفه‌ای، بهبود مستمر حرفه‌ای، مدیران و کتابداران در حوزه نیروی انسانی فعالیت‌هایی انجام داده است. با این حال، فعالیت‌های دیگری نیز انجام داده است که در قالب این چارچوب‌ها می‌توان آن را گسترش داد که به صورت «و ...» مشخص شده است. از سوی دیگر، در همین چارچوب به تعامل میان سازمان‌ها و نهادهای مرتبط در این حوزه توجه شده است. (به شکل ۴-۳ بنگرید).

شکل ۴-۳. فعالیت‌های میان‌سازمانی کمیسیون نظام برای گسترش و بهبود فعالیت کتابخانه‌های زیر پوشش وزارت عتف

همان گونه که از شکل بالا می‌توان دریافت، فعالیت‌های کمیسیون در ارتباط با تعامل میان سازمان‌های متولی حوزه اطلاعات^۱ برای بهبود و گسترش فعالیت کتابخانه‌ها نیز

۱. البته وزارت عتف سیاست‌گذاری‌های کلان وزارتی را برعهده دارد و در چارچوب این شکل در قالب،

اهمیت داشته است. در این شکل، کمیسیون در مرکز قرار دارد و ارتباط میان سازمان‌ها از دیدگاه این کمیسیون در این پژوهش در نظر گرفته شده است. همان‌گونه که در بخش فعالیت‌ها و نقش کمیسیون اشاره شد، کمیسیون آیین‌نامه‌ها و شیوه‌نامه‌های گوناگونی را در ارتباط با بهبود فعالیت کتابخانه‌ها تدوین کرده است. افزون بر تدوین این آیین‌نامه‌ها، فعالیت‌هایی در ارتباط با مباحث و حوزه‌های موضوعی همچون، حفظ دانش سازمانی، اتوماسیون اداری و مدیریت دانش سازمانی، علم‌سنجی، مدل‌های بلوغ داده (همچون آرآی‌اف^۱)، یکپارچه‌سازی اصطلاح‌نامه‌ها و هستان‌نگاری‌ها و تشکیل کمیته اصطلاح‌نامه، تشکیل کارگروه دسترسی آزاد و پیگیری مباحث حقوقی آن، تشکیل کمیته سازماندهی اطلاعات و دانش، پیگیری مباحث اخلاق پژوهشی، وب‌سنجی دانشگاه‌ها، سپردگاه‌های موضوعی و دسترسی آزاد به محتوای تولیدی دانشگاه‌ها^۲، آرشیوهای الکترونیکی، مباحث اخلاق در جامعه و همکاری انجمن در اجرای این امور موردتوجه کمیسیون قرار داشت. بااین‌حال، برای این که نگاه کاملی به وضعیت احیای کمیسیون وجود داشته باشد، لازم است به تحلیل‌های مرتبط با دیدگاه مشارکت‌کنندگان نیز توجه شود که در بخش راهکارهای پیش‌رو برای پذیرش نقش و در قسمت تقویت نقش‌های پیشین (به بخش ۴-۱-۴ بنگرید) بحث خواهد شد. این بخش از این جهت در قسمت «ضرورت پذیرش نقش‌ها توسط پژوهشگاه ایرانداک» آمده است که دبیرخانه این کمیسیون در پژوهشگاه ایرانداک حضور داشته و می‌تواند چارچوب‌های فعالیت خود را در این پژوهشگاه دنبال کند.

۴-۲-۲. تجربه‌های پیشین پژوهشگاه ایرانداک

همان‌گونه که پیشتر اشاره شد، پژوهشگاه ایرانداک تجربه‌های ارزشمند و گوناگونی در ارتباط با کتابخانه‌های دانشگاهی داشته است. این تجربه‌ها به صورت عمده در ارتباط با خدمات و منابع اطلاعاتی بوده است. آنچه در ادامه می‌آید تجربه‌هایی است که پژوهشگاه ایرانداک در ارتباط با شورای تأمین منابع علمی، تجربه‌های مرتبط با فناوری اطلاعات و

سیاست‌گذاری پژوهشی در قالب یک سازمان نظر گرفته شده است.

1. IRIF

2. Open Course

کاربست آن در خدمات کتابخانه‌ای و ارتباط با آنها، و تجربه‌های طراحی نظام یکپارچه منابع اطلاعاتی است که در ادامه می‌آید.

۴-۲-۲-۱. تجربه‌های شورای تأمین منابع

یکی از ضرورت‌های موجود در پذیرش نقش‌ها توسط پژوهشگاه ایرانداک مربوط به تجربه‌های پیشین ایرانداک است که می‌تواند راهکارها و چشم‌اندازهای مناسبی را در اختیار ما قرار دهد. یکی از این تجربه‌ها مربوط به شورای تأمین منابع است. برای نمونه به دیدگاه برخی از مدیران می‌پردازیم. یکی از مدیران بر این باور است که:

«... الان کنسرسیوم تأمین منابع زیر مجموعه دفتر پشتیبانی وزارت عتف است و دفتر پشتیبانی تجربه خوبی در تأمین منابع داشته در زمانی که جنگ بود و بعد تحریم‌های اقتصادی این‌ها به خاطر صرفه‌جویی کارهایی را انجام می‌داده و می‌دهد یعنی اگر ما از دوباره کاری جلوگیری کنیم این می‌شود ارزش افزوده زمان و نیروی انسانی. ...»

مدیر دیگری در این مورد دیدگاه خود را این گونه بیان کرد:

«... یکی از آنها همین چیزی بوده که به‌طور طبیعی از دل دانشگاه‌ها

شکل گرفت کنسرسیوم تأمین منابع علمی ...»

۴-۲-۲-۲. تجربه‌های پژوهشگاه ایرانداک در ارتباط با کتابخانه‌ها

با توجه به جایگاه پژوهشگاه ایرانداک در زمینه‌های علمی و پژوهشی و ارتباط با دانشجویان و اساتید دانشگاه‌ها، این سازمان می‌تواند نقش هماهنگ‌کننده اشتراک منابع و همکاری بین کتابخانه‌ها را ایفا کند. برای نمونه یکی از مدیران پژوهشگاه ایرانداک در مورد طرح اشتراک منابع دیدگاهش را این چنین مطرح کرد:

«... در اساسنامه ایرانداک آمده که مرکز هماهنگ‌کننده طرح

اشتراک منابع چون طرح اشتراک ...»

همچنین ایشان دیدگاه خود را از جایگاه پژوهشگاه ایرانداک در وزارت عتف این گونه

توضیح داد:

«... ایرانداک به نظر من از نهادهای کم‌شمار وزارت عتف است که

فناوری اطلاعات را ... خوب می شناسد ... بقیه نهادهای وزارتخانه عتف

درک ایرانداک را از فناوری اطلاعات ندارد ... »

در ادامه نیز ایشان دیدگاه خود را در رابطه با ارتباط پژوهشگاه ایرانداک با کتابخانه‌ها

این گونه بیان کرد:

« ... الان هیچ نهادی به اندازه ایرانداک با کتابخانه‌ها سروکار ندارد ما

در همه کتابخانه‌ها نماینده طرح غدیر داریم نماینده آک داریم یکی یکی

ما همه این‌ها رابطه داریم یعنی ما به اسم با این‌ها رابطه داریم هیچ کس

دیگر در کشور این رابطه را ندارد ... »

مدیر دیگری دیدگاهش را این چنین ارائه داد:

«... ما چند تا سازمان داریم که می آیند و به واسطه به نظر من آشفتگی

در آن ساختار مدیریتی بالا می آیند و دخالت می کنند در چیزهایی که به

آنها مربوط نیست در حالی که این کار ارتباط با کتابخانه‌های دانشگاهی {

کار ایرانداک است ...»

۴-۲-۳. تجربه‌های تدوین نظام یکپارچه از منابع اطلاعاتی

یکی دیگر از تجربه‌هایی که پژوهشگاه ایرانداک در زمینه پذیرش نقش‌ها می تواند

اثرگذار باشد تدوین نظام یکپارچه از منابع اطلاعاتی اعم از گردآوری پایان‌نامه‌ها،

چکیده‌ها و انتشار کتاب‌شناسی‌ها بوده است. دیدگاه یکی از مدیران در این باره این گونه

است:

« ... ما می‌دانیم {پیشتر، ایرانداک} کارهای زیرساختی {مرتبط با

تدوین نظام یکپارچه منابع اطلاعاتی} انجام داد {ره است} در زمینه مثلاً

بعضی از سیستم‌های اطلاع‌رسانی ساده دستی در آن زمان گردآوری

پایان‌نامه‌ها، گردآوری چکیده‌نامه‌ها و انتشار کتاب‌شناسی ...»

این مشارکت‌کننده در مورد قدمت طرح امانت بین کتابخانه‌ای و مأموریت این سازمان

دیدگاهش را به این صورت بیان داشت:

« ... هیچ کس برنمی‌گردد بگوید که این پژوهشگاه در کنار

پژوهشکده‌هاش یک مرکز ستادی داشته که ۵۰ سال عمرش شده و در تمام

این ۵۰ سال یک روز قطع نشده فعالیتش و با همه این‌ها گنج ۵۰ ساله شده
این شوخی نیست در این کشور ۵۰ سال یک کار مستمر! این همان نقطه
اتکا است و باید برجسته شود»

یکی از مدیران برای جستجوی صحیح و درست به ایجاد فضایی برای همانندجویی
اشاره کرد و در دیدگاه خود افزود:

«... من می‌گویم یک جا ایجاد کنید که کل ایران در یک نقطه قابلیت
جستجو داشته باشد یک فضایی ایجاد کنید که وقتی من دارم پلیجریزم
می‌کنم (همانندجویی) بتواند به من دیتای صحیح بدهد که این هست یا این
نیست»

اشاره به این ضرورت‌ها نمی‌تواند باعث شود چالش‌ها و دشواری‌هایی که برای پذیرش
این نقش‌ها می‌توان با آن روبه‌رو بود را نادیده گرفت. بنابراین، آنچه در ادامه می‌آید،
اشاره به چالش‌ها و دشواری‌هایی است که برای پذیرش این نقش می‌توان مطرح کرد.

۳-۴. چالش‌ها و دشواری‌های پذیرش نقش

بر پایه آنچه که پیشتر درباره تحلیل دیدگاه‌های مشارکت‌کنندگان اشاره شد، چالش‌ها و
دشواری‌های پذیرش نقش از سوی پژوهشگاه ایرانداک به دو دسته کلی چالش‌ها و
دشواری‌های درون‌سازمانی و برون‌سازمانی تقسیم می‌شود که در ادامه به تشریح درباره
آنها صحبت می‌شود.

۳-۴-۱. چالش‌ها و دشواری‌های درون‌سازمانی

برای آن‌که پژوهشگاه ایرانداک بتواند نقش خود را در چارچوب بهبود و گسترش فعالیت
کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی دنبال و اجرا کند با چالش‌ها و دشواری‌هایی روبرو
خواهد بود. این چالش‌ها و دشواری‌ها از این جهت درون‌سازمانی هستند که چارچوب آن
در درون سازمان قابل پیگیری و اجراست. هرچند برای مواجهه بهتر با این چالش‌ها و
دشواری‌ها، ضروری است مسائل برون‌سازمانی هم مرتفع شوند. مهمترین چالش‌ها و
دشواری‌های درون‌سازمانی (بر پایه گفته‌های مشارکت‌کنندگان) را می‌توان به شرح زیر
مطرح کرد که در ادامه به تفصیل مطرح می‌شوند.

- ۱) شناخت ناکافی کتابخانه‌ها از فعالیت‌های پژوهشگاه ایرانداک (به لحاظ کمی و کیفی)؛
- ۲) کاستی‌های موجود در طراحی برخی سامانه‌ها و خدمات پژوهشگاه ایرانداک؛
- ۳) تأکید بیش از اندازه پژوهشگاه ایرانداک به رویکرد دستوری و حاکمیتی؛
- ۴) دشواری‌های تأمین منابع مالی در پژوهشگاه ایرانداک؛
- ۵) کاستی‌های مدیریتی و اجرایی در برخی از خدمات پژوهشگاه ایرانداک؛
- ۶) تغییر فعالیت‌های سنتی پژوهشگاه ایرانداک به پژوهشگاه حوزه علوم و فناوری اطلاعات؛
- ۷) سیاست‌گذاری نامناسب برای طراحی برخی خدمات در پژوهشگاه ایرانداک؛
- ۸) توان ناکافی پژوهشگاه ایرانداک در هماهنگی و یکپارچگی امور مربوط به کتابخانه‌ها.

۴-۳-۱-۱. شناخت ناکافی کتابخانه‌ها از فعالیت‌های پژوهشگاه ایرانداک (به لحاظ کمی و کیفی)

یکی از چالش‌هایی که پژوهشگاه ایرانداک برای بهبود و گسترش فعالیت‌های کتابخانه با آن روبه‌روست این است که برخی از کتابخانه‌ها از عمده یا مهمترین فعالیت‌های این پژوهشگاه آگاهی و شناخت کافی ندارند. همین امر سبب می‌شود که پژوهشگاه ایرانداک نتواند در بهبود فعالیت‌های کتابخانه‌ها تأثیرگذار باشد. برای نمونه، دیدگاه برخی از مدیران کتابخانه‌ها در این زمینه در ادامه می‌آید. یکی از مدیران بر این باور است که:

«... اگر در کتابخانه مرکزی دانشگاه ... کتابداران، دانشجویان و

مدیران با ایرانداک آشنایی نداشته باشند نشان دهنده این است که ایرانداک

از بسیاری از اهدافی که برای خودش مترتب بوده از اساسنامه خودش

محروم مانده ...»

یکی دیگر از مدیران نیز دیدگاه خود را این گونه بیان می‌کند که:

«... ایرانداک به نظر می‌آید ... خیلی مانده به آن چیزی که تعریف

کرده برسد .. یعنی جایگاه‌شان، نیازشان، آسیب‌شناسی‌شان، ارتباطاتی که

می‌توانند با همدیگر داشته باشند و هر نوع حرکت سازمان یافته‌ای که

ایرانداک بخواهد از جنبه‌های مختلف بین کتابخانه به وجود بیاورد ...»
گفته‌های مشارکت‌کنندگان در ارتباط با شناخت ناکافی کتابخانه‌ها از فعالیت‌های پژوهشگاه ایرانداک به مدیران کتابخانه‌ها خلاصه نمی‌شود. یکی از افراد تأثیرگذار در حوزه نظام اطلاع‌رسانی بر این باور است که:

«... اما این که به عنوان یک مرکز علمی {برای کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی} مورد اقبال واقع شود در سطح کشور بیشتر در تهران و مراکز استان‌هایی که دانشگاه داشتند ایرانداک را می‌شناختند {ومی‌شناسند} و شهرستان‌ها و یا کتابخانه‌های بزرگ ایرانداک را نمی‌شناختند {ومی‌شناسند} ...»

به نظر می‌رسد پژوهشگاه ایرانداک باید فعالیت‌هایی را برای اطلاع‌رسانی بیشتر خدمات و سامانه‌های خود در دستور کار خود قرار دهد. از این‌رو، یکی از راهکارهای پیش‌روی پژوهشگاه ایرانداک (به بخش ۴-۴ بنگرید) به اطلاع‌رسانی فعالیت‌های این پژوهشگاه اختصاص دارد.

۴-۳-۱-۲. کاستی‌های موجود در طراحی برخی سامانه‌ها و خدمات

بیشتر کاستی‌های اشاره شده توسط مدیران در این بخش، از نبود نگاه درازمدت در طراحی سامانه و نبود مشارکت و تعامل با ذی‌نفعان ریشه می‌گیرد. برای نمونه، یکی از مدیران کتابخانه‌ها در ارتباط با سامانه‌هایی که پژوهشگاه ایرانداک طراحی کرده بر این باور است که:

«... ایرانداک به این فعالیت‌های ارزشمندی که انجام می‌دهد باید درازمدت نگاه کند ولی در عمل واقعاً این‌جوری نیست... خیلی خوب است {که} ... چند تا دانشگاه را که علاقه‌مند است {برای مشارکت} در طراحی سامانه‌ها دعوت کند.. کسی که سامانه را می‌نویسد ... {باید} پیشنهاد بگیرد مشتاق باشد ... نظرات را جلب کند امکانات گنج یک کار منحصربه‌فرد {است} ...»

یکی دیگر از مدیران کتابخانه می‌افزاید:

« می‌شد برای {طراحی سامانه} ... جلساتی بگیرند {بگذارند و بگویند} چه بستری داریم آماده می‌کنیم؛ بازخوردها را از رؤسای کتابخانه‌ها بگیرند؛ نظرات تخصصی بگیرند؛ بعد، از وزارت علوم {عطف} دستورش را بگیرند. این جوری کتابخانه‌ها راضی هستند. ایرانداک می‌رود اول دولوپ می‌کند {توسعه می‌دهد} بعد می‌گوید بیایید نظرتان {را بگویید} ... »

مدیر کتابخانه دانشگاهی دیگری در همین زمینه بیان می‌کند که:

« ... مثلاً ایرانداک می‌خواهد این سامانه‌ها را ایجاد کند. نماینده‌هایشان {دانشگاه‌ها} بیایند و صحبت کنند ... {باید} تعامل نزدیکی بین متخصصین ایرانداک با متخصصین دانشگاه‌ها وجود داشته باشد... »

این دیدگاه، تنها به مدیران کتابخانه محدود نمی‌شود. برای نمونه، یکی از افراد تأثیرگذار در نظام ملی اطلاع‌رسانی این گونه می‌افزاید:

«.... اگر بخواهیم کاری را انجام دهیم باید خود آن جامعه‌ای که قرار است تأثیر رویش بگذاریم مشارکت داشته باشند. هم در طراحی و هم در اجرا احساس کند که جزئی از این طرح است لذا وقت تبعیت و وقت همکاری درست همکاری نمی‌کنند ... این‌ها محیط‌های آکادمیک هستند. استقلال نسبی خودشان را دارند ... »

نگاهی کلی به این گفته نشان می‌دهد که با وجود فعالیت‌های تأثیرگذار و مهمی که پژوهشگاه ایرانداک در حوزه این کتابخانه‌ها انجام داده است، با دستیابی به نفوذ مطلوب میان کتابخانه‌ها فاصله دارد. از این‌رو، لازم است نگاه مشارکتی در تدوین و طراحی سامانه‌ها در میان طراحان و مدیران پژوهشگاه ایرانداک وجود داشته باشد. این نگاه مشارکتی زمینه‌ای را نیز فراهم می‌کند تا افزون بر این که تأثیرگذاری کتابخانه‌ها و البته همکاری آن‌ها را جلب کند در طراحی سامانه‌ها نیز با دشواری‌ها و مسائل کمتری روبه‌رو باشد. با این حال، نباید از سایر چالش‌ها و دشواری‌های پیش‌روی این پژوهشگاه نیز غافل شد. برای نمونه، یکی از محورها و مقوله‌های مورد توجه مدیران، تأکید بیش از اندازه پژوهشگاه ایرانداک به رویکرد دستوری و حاکمیتی است که در ادامه به آن پرداخته می‌شود.

۳-۱-۳-۴. تأکید بیش از اندازه به رویکرد دستوری و حاکمیتی

این که کتابخانه‌ها تمایل کمتری به همکاری با پژوهشگاه ایرانداک دارند می‌تواند از تأکید بیش از اندازه این پژوهشگاه به رویکرد دستوری و حاکمیتی ریشه گیرد. برای نمونه یکی از مدیران کتابخانه در این زمینه می‌گوید:

«... اینکه در بعضی موارد مثل همانندجو یا گنج ... با وزارت علوم هماهنگ می‌کند ... بعد این‌ها ابلاغ می‌شود و کتابخانه‌ها ملزم می‌شوند که با این سامانه‌ها همکاری کنند. اما این خیلی زمان می‌برد تا واقعاً همه کتابخانه‌ها عضو شوند ... این رویکرد {که} برود وزارتخانه تصویب کند و دستور بدهد خیلی مطلوب نیست، معمولاً این جوری مقاومت می‌شود...»

به نظر می‌رسد کتابخانه و مدیران آنها نسبت به رویکرد دستوری این مصوبه‌ها موضع دارند و از آنجا که دانشگاه‌ها و به تبع آن، کتابخانه‌ها، تاندازه‌ای از استقلال برخوردار هستند، همکاری کافی در این زمینه نمی‌کنند. برای نمونه، یکی از افراد تأثیرگذار در حوزه نظام ملی اطلاع‌رسانی این گونه اشاره می‌کند:

«.... این تهران نشینی هم مصیبتی است. به خصوص تهران نشینی نزدیک به خود وزارتخانه و این توهم را پیش می‌آورد که ما هر چی بگوییم اجرا می‌شود. هر کاری بکنیم بقیه مجبورند تبعیت کنند! ... {همکاری نمی‌کنند} ...»

به نظر می‌رسد، مدیران در تدوین این دست آیین‌نامه‌ها هم احساس مشارکت ندارند و این باعث می‌شود در این فرآیند خود را دخیل ندانند. برای نمونه یکی از مدیران این گونه اشاره می‌کند که:

«... اگر به آیین‌نامه‌ای که از وزارت {اعتف} آمده دقت کنید، متن‌ها پشتیبان {نگاه} دانشگاه‌ها نیست ... آیین‌نامه همیشه باید تشویقی باشد ... و دانشگاه‌هایی که زودتر اقدام کنند، تشویقی می‌گیرند {می‌شوند} ...»

نگاهی به دیدگاه مشارکت کنندگان نشان می‌دهد، پژوهشگاه ایرانداک در چارچوب تدوین آیین‌نامه، شیوه‌نامه‌ها و مقررات حاکمیتی، بهتر است رویکرد خود را به گونه‌ای تغییر دهد که افزون بر پیگیری امور حاکمیتی، از مشارکت ذی‌نفعان (از جمله برخی از

مهمترین و تأثیرگذارترین آنها) بیش از پیش بهره‌مند باشد. با این حال، چالش دیگری که پژوهشگاه ایرانداک همچون بسیاری از سازمان‌های دولتی با آن روبروست، چالش تأمین منابع مالی است که در ادامه به آن می‌پردازیم.

۴-۱-۳-۴. دشواری‌های تأمین منابع مالی

یکی از چالش‌ها و دشواری‌های جدی پژوهشگاه ایرانداک در این رابطه، دشواری‌های تأمین منابع مالی است. به نظر می‌رسد مدیران کتابخانه‌ها از این مسئله به خوبی آگاه هستند و از این رو، نگرش خوبی به هزینه‌هایی که برای خدمات اطلاعاتی از سوی مؤسسه‌های آموزشی و پژوهشی دریافت می‌شود، وجود ندارد. برای نمونه یکی از مدیران در این زمینه اشاره می‌کند که:

«.... در دانشگاه این همیشه سؤال می‌شود شما که به عنوان واسطه هستید،

صاحب کانتنت {محتوا} نیستید. شما یک بستری را فراهم کردید....

{ایرانداک} دنبال این است که سامانه‌ای درست کند، درآمدزایی داشته

باشد'.... این فضا یک مقاومتی ایجاد می‌کند هم از سوی دانشگاه‌ها هم

کتابخانه‌ها...»

یا مدیر کتابخانه دیگری می‌گوید:

«.... مهمترین چالشی که ما دائم با آن مواجه هستیم در ارتباط با

ایرانداک چالش پولی بودن و پرداخت‌هایی است که ما برای سرویس‌های

ایرانداک داریم. استدلالی هم که.... {وجود} دارد این است که وزارت

علوم آمده یک سری از وظایف ذاتی خودش را واگذار کرده به یک

دستگاه دیگری...»

و مدیر کتابخانه‌ای دیگر هم بر این باور است که:

«... {این دیدگاه وجود دارد که} {تیز {پارسا} در اختیار ایرانداک قرار

۱. گفتنی است بنابر آیین‌نامه ثبت و اشاعه پیشنهاد، پایان‌نامه، و رساله و صیانت از حقوق پدیدآوران در آنها (مصوب وزیر علوم، تحقیقات، و فناوری ۱۹۵۹۲۹ و تاریخ ۶/۹/۱۳۹۵ ابلاغ شماره ۱۹۸۰۹۷/۱۱ تاریخ ۷/۹/۱۳۹۵) دسترسی آزاد (رایگان) به پارسای گنج شدنی است.

می‌گیرد، بعد ایرانداک از آن نفع مادی می‌برد! ...»

یا یک مدیر کتابخانه‌ای بیان می‌کند:

«... فکر می‌کنند که ایرانداک پایان‌نامه ما را می‌گیرد و می‌فروشد به

فرض به غلط، چون ارتباط خوب نیست ...»

وجود این نگرش در میان کتابخانه‌ها و مدیران آنها را برخی مدیران پژوهشگاه

ایرانداک نیز تأیید می‌کنند. برای نمونه یکی از مدیران این پژوهشگاه در این زمینه اشاره می‌کند که:

«... {برای نمونه یک دست‌نویس به دستم رسید از} مشاور آقای ...

نوشته بود که چرا ایرانداک از منبع پایان‌نامه‌ها درآمد حاصل کند. خود

دانشگاه ... پایگاهی درست کند که خودمان بفروشیم! این ذهنیت فروش و

{درآمدزایی در میان مدیران که باشد} کار را سخت می‌کند ... هنوز که

هنوز است می‌گویند که ایرانداک دارد پایان‌نامه می‌فروشد! ...»

این نگاه درآمدزایی از خدمات پژوهشگاه ایرانداک در میان مدیران کتابخانه‌ها، تنها

به پارسا اختصاص ندارد. بار مالی این سامانه‌ها و خدمات برای کتابخانه‌ها و دانشگاه‌ها نیز

از دیدگاه برخی از مدیران و متخصصان زیاد به نظر می‌رسد و در این رابطه به کتابخانه

فشارهایی را وارد می‌کند. برای نمونه، یکی از مدیران برای طرح غدیر این چنین بیان می‌کند که:

«... فاز {مرحله} دوم آن {طرح غدیر} که آمد اجرا شود یک مقدار

مادی شد. بار مالی داشت یا برای فرد یا برای دانشگاه که خودش یک مانع

است. {هزینه برقراری} این ارتباطات بین کتابخانه‌ها باید راه‌اندازی‌اش

صفر باشد ... برای همکاری‌های بین بخشی این شبکه هم ارتباط بین

کتابخانه‌ای یا همان طرح امین و غدیر این‌ها باید یک جووری باشد که

{بار} مالی در آنها نباشد ...»

مدیر دیگری در همین زمینه و درباره طرح غدیر این گونه اشاره می‌کند که:

«... در طرح غدیر ... پرداختی‌ها شاید خیلی زیاد نباشد ولی در بلندمدت

که نگاه می‌کنی می‌بینی که رقم بزرگی می‌شود. ضمن این که همان از

لحاظ ذهنی هم ضربه نامناسبی به ارائه خدمات می‌زند ... »
این نگاه برای سایر خدمات پژوهشگاه ایرانداک همچون همانندجو هم وجود دارد.
برای نمونه یکی از مدیران بر این باور است که:

« ... چرا باید هزینه سامانه همانندجو را ما بدهیم؟ ... این کار ارزیابی

را که نباید ما پول بدهیم ... برای چی ایرانداک پول می‌گیرد ... »

جمع‌بندی نگاه برخی از مدیران کتابخانه‌ها در این زمینه نشان می‌دهد پژوهشگاه ایرانداک بهتر است چالش منابع مالی را با تأمین آن در وزارت عتف رفع و از تأمین منابع مالی خود از طریق کتابخانه‌ها خودداری کند. با این حال، برخی کاستی‌های مدیریتی و اجرایی در خدمات این پژوهشگاه از دیدگاه مشارکت‌کنندگان (به‌ویژه مدیران کتابخانه‌ها) مطرح شده است که در ادامه به آن پرداخته می‌شود.

۴-۳-۱-۵. کاستی‌های مدیریتی و اجرایی در برخی از خدمات پژوهشگاه ایرانداک

برای این که پژوهشگاه ایرانداک بتواند چارچوب مستحکمی برای بهبود و گسترش فعالیت کتابخانه‌ها داشته باشد باید برخی از کاستی‌های مدیریتی و اجرایی خود را تقویت کند. برخی از این کاستی‌های اشاره‌شده مدیران به شرح زیر آمده است. برای نمونه، یکی از مدیران می‌گوید:

« ... اگر بخواهم از ایرانداک برای بهبود و توسعه فعالیت‌های

کتابخانه کمک بخواهم حداقل این دو تا ویژگی را داشته باشد: یکی از

لحاظ علمی قوی باشد به من کمک علمی و فنی کند؛ دوم از لحاظ

سازمانی من آن را یک سازمان خیلی سیستماتیک با دیسپلین قوی با

مدیریت قوی می‌دانم (بدانم) خب من می‌روم به ایرانداک اعتماد می‌کنم

... ایرانداک هیچ‌کدام از این ویژگی‌ها را ندارد ... آن قبلی‌ها خدمات

کنونی را هم مشکل داریم، ما با آنها هنوز درگیر هستیم، ما شورا را

درگیر هستیم همانندجو را درگیر هستیم ... این فضا در همه بخش‌های

ایرانداک هست. در سامانه‌ها تماس بگیریم خیلی خوب جواب نمی‌دهند. یا

{برخی از بخش‌ها} خیلی ... غیرفنی دارد مدیریت می‌شود و {دیگر اینکه} یکی کردیت {اعتبار} علمی و فنی و سازمانی {وجود ندارد} ...»
این مسئله تنها از دیدگاه برخی مدیران کتابخانه‌ها مطرح نشده است. برای نمونه، یکی از مدیران پژوهشگاه ایرانداک در این زمینه می‌گوید:

«... ما مثلاً همین الان در ایرانداک ما می‌گوییم که ۵۰ تا کار انجام می‌دهیم، من نمی‌توانم درک کنم که وقتی این ۵۰ تا کار ما ۵۰ تا ایراد دارد و ما این ۵۰ تا ایراد را نمی‌توانیم مرتفع کنیم که این کار ۵۰ کاری که داریم انجام می‌دهیم ۲ تا سطح برویم بالاتر برای چه دنبال نقش‌های جدید هستیم؟ ...»

با وجود این که تعداد این نمونه‌های اشاره شده زیاد نیست، با این حال، به‌عنوان یکی از چالش‌هایی است که به‌نظر می‌رسد لازم است به آن توجه شود. البته چالش و دشواری دیگری که به این چالش مرتبط به‌نظر می‌رسد، تغییر فعالیت‌های سنتی ایرانداک به پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات است که در ادامه به آن پرداخته می‌شود.

۴-۳-۱-۶. تغییر فعالیت‌های سنتی ایرانداک به پژوهشگاه

یکی از چالش‌هایی که پژوهشگاه ایرانداک از دیدگاه مدیران، برای بهبود و گسترش فعالیت‌های کتابخانه‌ها با آن روبه‌روست، تغییر فعالیت‌های سنتی است که ایرانداک در چارچوب پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (ایرانداک) دنبال می‌کند. دیدگاه مدیران برخی از کتابخانه‌ها که تا اندازه‌ای فعالیت‌های پژوهشگاه را رصد می‌کنند را می‌توان از میان گفته‌های آنها بررسی کرد. برای نمونه، یکی از مدیران این‌گونه بیان می‌کند:

«... ایرانداک را در این چند سالی که تغییر و تبدیل‌ها و عزل و نصب‌ها در دوست و آشنا می‌بینی حس می‌کنم چند سالی است که اصلاً کار کتابدارها و کتابخانه‌ها را می‌زند به حاشیه. مثلاً پست‌های مهم رئیس پژوهشکده و معاون پژوهشکده همه در این حوزه بودند. الان نگاه به ساختار می‌کنم اکثر بچه‌هایی که رشته ما را خوانده‌اند در حد هیئت علمی،

مدیر گروه کاملاً دارد بخش فنی ماجرا را ارجح می‌کند. حس می‌کنم ... خیلی حوزه کتاب و کتابداری و کتابخانه اولویت‌های اصلی آن {پژوهشگاه} نیست. به نظر من اشتباه می‌کند چون کتابخانه‌های دانشگاهی ... نقش‌شان حالا حالاها غیر قابل انکار است ... امیدوارم که ذهن ایرانداک به این سمت نرود کسانی که در آی تی کار کردند باید تمام تصمیمات را بگیرند. چون تغییرات مدیریتی آن این حس را به آدم می‌دهد که دیگر به دانش کتابداری خیلی بها نمی‌دهند و این آدم را نگران می‌کند ... چون هنوز نیاز داریم ما به اتفاقی که در ایرانداک می‌افتد، هنوز نیاز داریم که مدیریت منابع علمی کند، هنوز نیاز داریم به اصطلاح‌نامه ... البته بعدها که اسمش شد پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات این حس به ما دست داده ...»

یکی دیگر از مدیران نیز دیدگاه خود را درباره پژوهشگاه ایرانداک این گونه مطرح می‌کند:

« ... کما اینکه در دوره مدیر {ایرانداک} ... یک سری چیزها پرت شده بود. کتابخانه‌ها در آنجا رونق گرفته بودند. دوره مدیریت که تغییر کرد خیلی از آنها حذف شدند. هم متخصصان خوب کتابداری رفتند از ایرانداک، هم مجموعه‌ای که چیده شده {بود}. حالا الان دوباره دارد برمی‌گردد به آن حالت فکر می‌کنم ... »

مدیر دیگری در این زمینه دیدگاه خود را این چنین بیان می‌کند:

« ... {ایرانداک} بعضی چیزهایش به دور {کتابخانه‌ها} است. ... بدنه‌ای که ما در حال حاضر {ایرانداک} داریم {دارد} و هست در کتابخانه‌های دانشگاهی متفاوت است و این نشان می‌دهد که این‌ها نمی‌دانند در کتابخانه‌های دانشگاهی چه می‌گذرد ... »

البته به نظر می‌رسد نگاه برخی مدیران به کتابداران و فعالیت‌های کتابخانه‌ها و مسئولیت‌های پژوهشگاه ایرانداک در این رابطه نیز نگاه مناسب و سازنده‌ای نیست و این نگاه متأثر از همین شرایط است. برای نمونه، یکی از مدیران این پژوهشگاه دیدگاه خود را

این چنین مطرح می‌کند:

« ... یک تئوری وجود داشت که می‌گوید شما زمانی خلاص می‌شوید از دست ایده‌های قدیمی که یا آن افراد از دنیا بروند یا بازنشت شوند! اگر در سیستم شما هستند. به نظر من افرادی که در تفکرات {...} این قدر نفوذشان زیاد است ما هیچ کاری نمی‌توانیم انجام دهیم. یا باید صبر کنیم که از این سیستم خارج شوند یا بازنشتگی و یا یک جوری بروند بیرون از این سیستم. من دقیقاً می‌بینم مثلاً یک تفکر قدیمی وجود دارد یک نفر می‌آید با ایده‌های جالب بعد، کسی که ایده‌های جالب دارد دفع می‌شود. من معتقدم که {ایرانداک} باید خیلی از این‌ها را بگذارد کنار چون بیشتر از آن که سود داشته باشد به نظر من دارد زیان می‌دهد ... »

مدیر دیگری در این زمینه بر این باور است که:

« ... اگر بخواهیم خیلی واضح و روشن صحبت کنیم ایرانداک تنها چیزی که برایش مانده همین پایان‌نامه است، پایه‌ای که ایرانداک را نگه داشته به نظر من پایان‌نامه است و به نظر من بقیه کارها در حول این پایان‌نامه می‌چرخد ... در آن زمان {پیشتر} گزارش طرح داشتیم، سمینار داشتیم مقاله، همایش حالا نگاه کنید یکی یکی از شاخه‌های ایرانداک کنده شده. از چهار تا ستونی که داشته همین یک ستون مانده. الان و ما هر نقشی هم بخواهیم برای ایرانداک متصور بشویم به نظر باید حول و حوش همین کار پایان‌نامه و پروپزال و فارغ‌التحصیلی و دانشجو {باید باشد} ... »

مدیر دیگر پژوهشگاه ایرانداک نیز دیدگاه خود را این چنین مطرح می‌کند:

« الان نمی‌دانیم این‌ها {کتابداران و کتابخانه‌ها} چه کاره هستند. چه کار می‌کنند. این‌ها را هیچ کدام نمی‌دانیم. خلاً داریم. نمی‌توانیم تصمیم بگیریم ... »

نگاهی کلی به دیدگاه مشارکت‌کنندگان نشان می‌دهد، تغییراتی که پژوهشگاه ایرانداک در فعالیت‌های خود (به‌ویژه پس از تغییر از مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران به پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (ایرانداک)) به خود دیده است، باعث

شده تا اندازه‌ای از چارچوب سنتی پیشین که در آن، کتابخانه‌ها جایگاه ویژه و ممتازی برای بهبود و گسترش فعالیت‌های آن داشتند فاصله بگیرد. همچنین، چالش دیگری که در دیدگاه مدیران مطرح شده است، سیاست‌گذاری نامناسبی است که برای طراحی برخی خدمات و سامانه‌ها وجود دارد که در ادامه به آن پرداخته می‌شود.

۴-۳-۱-۷. سیاست‌گذاری نامناسب برای طراحی برخی خدمات در پژوهشگاه ایرانداک

دیدگاه مدیران کتابخانه‌ها و افراد تأثیرگذار در حوزه نظام اطلاع‌رسانی در این زمینه، بیشتر حول محور تقلیل وظایف پژوهشگاه ایرانداک به طراحی سامانه، استفاده نکردن از نظر متخصصان علم اطلاعات و تداخل فعالیت‌های این پژوهشگاه با سایر سازمان‌ها حرکت می‌کند. این محور را می‌توان در قالب سیاست‌گذاری نامناسب برای طراحی خدمات در نظر گرفت. برای نمونه، یکی از مدیران کتابخانه دیدگاه خود را درباره تقلیل جایگاه پژوهشگاه ایرانداک به طراحی سامانه این گونه مطرح می‌کند:

«.../ایرانداک خیلی علاقه دارد به سامانه رو کردن و دیدیم که بعضی سامانه‌ها می‌آیند و تمام می‌شوند به این نتیجه می‌رسند که آن کاری که می‌خواهند نمی‌کند ...»

همچنین، مدیر کتابخانه دیگری در این زمینه بر این باور است که:

«... مثلاً بحث طرح غدیر آن موقعی که آغاز شد طرح خوبی بود نحوه اجرای آن خیلی خوب بود و استقبال شد. با توجه به اینکه نه هزینه‌ای برای دانشجو داشت نه هزینه‌ای برای کتابخانه دانشگاه داشت و اینکه روند کارش با اینکه دستی بود ولی خوب و منسجم بود. دانشجویان می‌دانستند باید چه کار کنند. ولی بعد از اینکه بحث به سامانه کشیده شد ... طرح با شکست مواجه شد ...»

با این حال، دیدگاه مشارکت‌کنندگان تنها به تقلیل جایگاه پژوهشگاه ایرانداک به طراحی سامانه محدود نمی‌شود. تداخل فعالیت‌های کنونی این پژوهشگاه با سایر سازمان‌ها هم یکی از دلایل سیاست‌گذاری نامناسب برای طراحی خدمات در پژوهشگاه ایرانداک از

دیدگاه مدیران کتابخانه‌هاست. برای نمونه، یکی از مدیران کتابخانه دیدگاه خود را در این زمینه این گونه بیان می‌کند:

«... خودِ ایرانداک هم الان دارد در کارهای دیگر (سازمان‌ها) دخالت می‌کند. مثلاً شابکا را دارد سال‌های سال کتابخانه ملی می‌دهد؛ شماره استاندارد بین‌المللی کتابخانه‌ها. بعد ایرانداک هم یک سامانه درست کرده و دارد خودش این کار را انجام می‌دهد... اگر این شابکا وجود دارد دیگر... شما کارهای روی زمین مانده خودت را انجام بده. بگذار آن کار دیگری که به دیگران واگذار شده انجام بدهند...»

افزون بر این، دیدگاه برخی افراد تأثیرگذار در حوزه نظام ملی اطلاع‌رسانی به نادیده گرفتن دیدگاه متخصصان را هم می‌توان در چارچوب این سیاست‌گذاری‌های نامناسب برای طراحی خدمات دانست. البته به نظر می‌رسد این مؤلفه، به تغییر فعالیت‌های سنتی مرکز مدارک علمی به پژوهشگاه نیز تا اندازه‌ای مرتبط باشد. برای نمونه، یکی از این افراد تأثیرگذار در حوزه نظام ملی اطلاع‌رسانی دیدگاه خود را این گونه بیان می‌کند که:

«... به علت این‌که در زمان برخی از مدیریت‌ها، ایرانداک هیچ اقبالی نسبت به همکاری کتابداران نشان نداد این کتابداران را با واکنش منفی مواجه کرده و همین واکنش منفی در سطح حرفه و در سطح کتابخانه‌های دانشگاهی ایرانداک مطرح شد که ایرانداک این چنین سیاستی دارد. جسته و گریخته هم این اتفاق افتاده که از کتابداران استفاده نکردند... وقتی که چنین چیزی باشد و این‌ها هم چون آشنا نبودند با شرایط کار در این حوزه تخصصی قاعدتاً مورد اقبال مخاطبان کتابخانه‌های دانشگاهی یعنی مدیران و کتابداران گروه‌های آموزشی قرار نمی‌گرفتند و آنقدر هم تلاش نکردند که ارتباط برقرار کنند. در این زمینه نمونه‌های آن هم وجود دارد که نتوانستند در سطح ملی کار گسترده‌ای انجام دهند که بر اقبال آنها بیفزاید، از جمله اینکه هیچ همایشی برگزار نکردند همایش ملی به ندرت، کارگاه آموزشی برگزار شد...»

نگاهی کلی به دیدگاه مشارکت‌کنندگان نشان می‌دهد در صورتی که پژوهشگاه

ایرانداک بخواهد در طراحی خدمات خود برای کتابخانه‌ها پیشرفت بیشتری به‌دست بیاورد، لازم است در سیاست‌گذاری خود در طراحی خدمات بازنگری کند. این بازنگری البته می‌تواند با مشورت سایر کتابخانه‌ها و پژوهشگران و خارج از این پژوهشگاه انجام پذیرد. بر این اساس، می‌توان این مؤلفه را به توان ناکافی ایرانداک در هماهنگی و یکپارچگی امور مربوط به مدیریت کتابخانه‌ها نیز مرتبط دانست که در ادامه به آن پرداخته می‌شود.

۴-۳-۱. ۸. توان ناکافی کنونی پژوهشگاه ایرانداک در هماهنگی و یکپارچگی امور مربوط به مدیریت کتابخانه‌ها

دیدگاه برخی مدیران نشان می‌دهد، پژوهشگاه ایرانداک برای انجام کارها و وظایف محول شده، با توان اجرایی و تخصصی ناکافی روبه‌روست. حال آن‌که، حجم فعالیت‌هایی که برای پوشش کامل تر امور مربوط به بهبود و گسترش فعالیت کتابخانه‌ها لازم به‌نظر می‌رسد در مقایسه با فعالیت‌هایی که تاکنون در حوزه کتابخانه‌ها انجام می‌داده است بیشتر خواهد بود. این حجم از فعالیت‌ها هم دربرگیرنده فعالیت‌های پیشین (البته با بهبود آن‌ها) پژوهشگاه ایرانداک و هم نقش‌های جدید است که در بخش راهکارهای پیش‌رو (به بخش ۴-۲-۳ بنگرید) به آن‌ها پرداخته می‌شود. با این حال، لازم است این پژوهشگاه با مسائل مربوط به توان ناکافی اجرایی و تخصصی کنونی خود آشنا شود. برای نمونه، یکی از مدیران در این زمینه، دیدگاه خود را این گونه مطرح می‌کند:

«... {برای رفع} چالش‌هایی که ما با آن روبه‌رو هستیم ... چنین

اعتمادی نسبت به ایرانداک وجود ندارد. یعنی ایرانداک از چنین اعتباری

که من به عنوان یک جای قوی سازمانی از دو جنبه یک بحث فنی و دوم

بحث نفوذ و سیستماتیک کار کردن اصلاً من ایرانداک را در آن سطح

ندیدم اینکه اعتماد کنم که این کار انجام شود ... و این اعتماد هنوز در

کتابخانه‌ها نسبت به ایرانداک به وجود نیامده است ...»

بسیاری از نقدهایی که برای اجرای فعالیت‌های مرتبط با کتابخانه‌ها از سوی مدیران کتابخانه‌ها مطرح می‌شد برای طرح غدیر بود. پیشتر هم به برخی از آن‌ها اشاره شده بود.

بیشتر نقدهایی که به برخی خدمات پژوهشگاه ایرانداک مرتبط بود به اجرای طرح غدیر (امانت بین کتابخانه‌ای) وارد شده بود که به دلیل پایان یافتن این طرح از بیان آن چشم‌پوشی می‌کنیم. بیشتر نقدهایی که مدیران به عملکرد این پژوهشگاه داشتند به نبود اعتماد کافی به توان آن بازمی‌گردد. برای نمونه یکی از مدیران پژوهشگاه ایرانداک در این زمینه بر این باور است که:

«.... دانشگاه‌ها به ایرانداک هنوز هم که هنوز است اعتماد ندارند.

بخاطر این که در یک مقطعی پایان‌نامه فروش رفته مشکل آنها سرفروش نیست! چرا حق مراندادید ...»

مدیر دیگری از پژوهشگاه ایرانداک هم به این مسئله اشاره می‌کند که:

«... {اگر بخواهیم} درباره نقش ایرانداک در کتابخانه‌هایی که این نقش‌ها را بازی کند حرف بزنیم، {پیشتر} فرهنگ این جوری بود که ایرانداک را می‌شناختند به این اسم که می‌تواند چنین نقشی را داشته باشد ولی آن وقفه زمانی ایجاد شد و یعنی آن افولی که در این خدمات ایجاد شد عملاً {باعث} می‌شود که یک نوع بی‌اعتمادی هست {وجود دارد}....»

افزون بر وجود این بی‌اعتمادی، به نظر می‌رسد پژوهشگاه ایرانداک باید در حوزه‌هایی فعالیت کند که تأثیرگذاری بیشتری داشته باشد. یکی از مدیران در این زمینه می‌گوید:

«... یک بُعدی از این ایرانداک است که تقریباً با آن پرداخته نشده

بحث تحلیل این اطلاعات است ... {از این که} کدام استاد بیشتر پایان‌نامه‌ش همانندجوی آن برگشت خورده یا {نتیجه مثبت} همانندجو در کدام استاد بیشتر بوده این بحث‌هایی است که می‌تواند برای سیستم دانشگاهی {مفید باشد} ... خود دانشگاه {باید} دسترسی داشته باشد بر اساس رشته و گرایش در بحث‌های تحلیل اطلاعات خود دانشگاه‌ها هم می‌تواند {از نتایج استفاده کند} مثلاً باید مشخص باشد استادی که در سال ۲۰ تا پایان‌نامه {دکتر} دفاع کرده که این {از نظر علمی} منطقی نیست ...»

همین امر باعث می‌شود که یکی از مدیران در این ارتباط بگوید:

«...ایرانداک در ارتباط با {بهبود و گسترش فعالیت} کتابخانه‌ها توان

کافی ندارد. تاکنون که چنین چیزی از خودش نشان نداده است...»

نگاهی کلی به دیدگاه مشارکت کنندگان نشان می‌دهد پژوهشگاه ایرانداک لازم است با روش‌های گوناگون به تقویت توان خود برای پذیرش نقش‌ها پردازد. با این حال، چالش‌های این پژوهشگاه برای پذیرش نقش، به چالش‌های درون‌سازمانی محدود نمی‌شود بلکه، چالش‌های برون‌سازمانی وجود دارند که بایستی به آن‌ها توجه شود که در ادامه به این چالش‌ها می‌پردازیم.

۴-۳-۲. چالش‌ها و دشواری‌های برون‌سازمانی

برخی از چالش‌ها و دشواری‌هایی که پژوهشگاه ایرانداک با آن‌ها روبه‌روست خارج از دامنه فعالیت و کارکرد این پژوهشگاه است و برای این که این پژوهشگاه بخواهد در چارچوب بهبود و گسترش فعالیت کتابخانه‌ها فعالیت کند، لازم است با چالش‌ها و دشواری‌ها نیز آشنا باشد. این چالش‌ها و دشواری‌ها از این جهت برون‌سازمانی هستند که چارچوب آن در درون سازمان قابل پیگیری و اجرا نیست و گاهی به مسائل کلان جامعه علمی یا دست‌کم وزارت عتف مرتبط هستند. مهمترین چالش‌ها و دشواری‌های برون‌سازمانی را می‌توان به شرح زیر مطرح کرد که در ادامه هر یک از این چالش‌ها به تشریح می‌آیند:

(۱) چالش‌های مربوط به وزارت عتف؛

(۲) موازی‌کاری میان سازمان‌های متولی حوزه اطلاعات و همکاری نامناسب با پژوهشگاه ایرانداک؛

(۳) همکاری نکردن کتابخانه‌ها و دانشگاه‌ها با پژوهشگاه ایرانداک؛

(۴) ویژگی‌ها و مسائل خاص برخی کتابخانه‌های بزرگ؛

(۵) وضعیت نامطلوب کتابخانه‌ها؛

(۶) نبود تعامل کافی میان انجمن و پژوهشگاه ایرانداک.

۴-۳-۲-۱. چالش‌های مربوط به وزارت عتف

مهمترین دیدگاه افراد مشارکت‌کننده در ارتباط با چالش‌های پذیرش این نقش‌ها را می‌توان در چارچوب مسائلی همچون نبود خبرگی در حوزه کتابخانه‌ها در آن وزارت، پیروی نکردن از سیاست‌های وزارت عتف توسط دانشگاه‌ها، نبود جایگاه حاکمیتی قوی در وزارت، نگاه نامناسب به پژوهش و منابع اطلاعاتی در دانشگاه‌ها، و فراوزارتی بودن برخی امور مربوط به کتابخانه‌ها در نظر گرفت. به نظر می‌رسد، در صورتی که وزارت عتف بخواهد وظایف حاکمیتی در ارتباط با کتابخانه‌ها را به پژوهشگاه ایرانداک واگذار کند، لازم است این چالش‌ها را نیز رفع کند. برای نمونه، یکی از افراد تأثیرگذار در حوزه نظام ملی اطلاع‌رسانی بر این باور است که:

«... {در وزارت عتف} بسیاری از این افراد هم با حوزه فعالیت‌های

اطلاع‌رسانی در سطح ملی آشنا نیستند و عدم آشنایی با ارزش و فعالیت‌های

حوزه اطلاع‌رسانی است {وجود دارد} ...»

یکی از مدیران پژوهشگاه ایرانداک نیز در همین زمینه معتقد است:

«... مدیرانی که عموماً در سطوح بالای وزارت عتف قرار می‌گیرند

عموماً یا فنی مهندسی هستند یا علوم پایه هستند و آشنا نیستند با عملکرد

کتابخانه‌ها و کارکرد کتابخانه‌ها. فناوری اطلاعات هم که بسیار پیشرفت

کرده هر کسی نگاه کند می‌گوید که کتابخانه می‌خواهیم چه کار ...»

به نظر می‌رسد، وزارت عتف برای اینکه مسئولیت بهبود و گسترش فعالیت این کتابخانه‌ها را به یکی از سازمان‌های ستادی خود همچون پژوهشگاه ایرانداک بسپارد، باید برخی از تغییرات مورد نیاز برای اجرای آن را نیز فراهم کند. به بیان دیگر، به نظر می‌رسد وزارت عتف به دلیل دغدغه‌های فراوانی که در حوزه‌های گوناگون مربوط به دانشگاه‌ها دارد، جایگاه حاکمیتی مناسبی و مطلوبی برای کتابخانه‌ها ندارد و می‌تواند آن‌را به یک سازمان ستادی خود بسپارد. برای نمونه، یکی از مدیران بر این باور است:

«... یک جایی در وزارتخانه تا به حال نتوانسته این آتوریتی {اقتدار

حاکمیتی} را از خود نشان دهد، بیاید و بگوید که شما زیر دست من هستید

بیایید اینجا! مثلاً کتابخانه ...»

یکی از مدیران هم در این زمینه می گوید:

«... اگر قرار باشد که یک سیاست واحدی در چارچوب وزارت علوم طراحی کند {شود} و اجرا کند {شود} بقیه باید بیایند و تبعیت کنند ... راستش من با این واقعیت موجود وزارت علوم، یک ذره دور می بینم شکل گیری شبکه از کتابخانه های دانشگاهی را که در آن اصلاً خیلی فراتر از دسترسی به اطلاعات می شود، تصمیم گرفت ...»

یکی از افراد تأثیر گذار در حوزه نظام ملی اطلاع رسانی، چالش های وزارت عتف را حتی بیشتر از این می بیند و بیان می کند که:

«... {یکی از مشکلات} عدم {نبود} ثبات در مدیریت های خود وزارت علوم و معاونت هایش و مدیران کل {وجود دارد} است ...»

یکی از مدیران پژوهشگاه ایرانداک درباره این که وزارت عتف برای برخی از امور خود، در امور سازمان های ستادی خود مداخله نامناسب می کند، این چنین می گوید:

«... بعضی از در وزارت {عتف} بهانه می کنند این کار {ساعت، سمات ملی و غیره} اداری است، به ما بدهید! به خود من بارها گفتند که من شنیدم از زبان بعضی از مدیران که این طرح ... چه ربطی به شما {ایرانداک} دارد! خب این را بدهید به ما اجرا کنیم ... این کارهای ستادی {وزارت عتف} است و به پژوهشگاه ربطی ندارد! ...»

برخی از مدیران هم بر این باورند، برخی امور متأثر از اموری است که اصولاً فراوزارتی است. برای نمونه یکی از مدیران معتقد است:

«... بخشی از این {چالش ها} فراوزارت خانه ای است. مثلاً در مورد نیروی انسانی {برای نمونه، استخدام کتابدار برای خدمات و فعالیت ها} سازمان استخدامی کشور تصمیم می گیرد و یا در حوزه مسائل مالی بودجه دانشگاه ها در مجلس مستقل تصویب می شود ...»

به نظر می رسد برای این که پژوهشگاه ایرانداک بتواند در چارچوب بهبود و توسعه فعالیت این کتابخانه ها به درستی عمل کند، افزون بر این که باید وزارت عتف، وظایف حاکمیتی مرتبط با کتابخانه ها را به شکلی مناسب و هدفمند اجرایی کند، همچنین لازم

است با همکاری پژوهشگاه ایرانداک شرایط لازم را برای تصمیم‌سازی‌ها و تصمیم‌گیری‌های کلان ملی فراهم شود. یکی از این چالش‌های مهم و پرتکرار که لازم است تصمیم‌گیری‌های مناسبی درباره آن گرفته شود، لزوم همکاری میان سازمان‌های متولی حوزه اطلاعات و موازی‌کاری‌هایی است که در این زمینه انجام می‌شود که به این مسئله در ادامه پرداخته می‌شود.

۴-۳-۲-۲. موازی‌کاری میان سازمان‌های متولی حوزه اطلاعات (کتابخانه‌ها)

یکی از چالش‌های مهم و پرتکرار میان مشارکت‌کنندگان، موازی‌کاری میان سازمان‌های متولی این حوزه است. به نظر می‌رسد، این چالش یکی از مهم‌ترین چالش‌هایی است که از دامنه فعالیت پژوهشگاه ایرانداک خارج است. مهم‌ترین سازمان‌هایی که در این زمینه با همکاری نامناسب و موازی‌کاری روبرو هستند، عبارت از کتابخانه ملی، مرکز منطقه‌ای علم و فناوری، مرکز اطلاع‌رسانی جهاد کشاورزی، و مرکز نشر دانشگاهی هستند. با این حال، فعالیت برخی از سازمان‌های بالادستی همچون وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات و شورای عالی عتف نیز با تداخل فعالیت با این سازمان‌ها همراه است. برای نمونه یکی از مدیران در این زمینه دیدگاه خود را این گونه بیان می‌کند:

«... نهادها {سازمان‌ها} بی مثل مرکز منطقه‌ای یا کتابخانه ملی یا جای

دیگر دخالتی در آن {کتابخانه‌های دانشگاهی} نداشته باشند».

در همین زمینه، یکی از مدیران پژوهشگاه ایرانداک، اشاره می‌کند که:

«..... این مأموریت آفرینی‌های بیهوده است که کار دست ما داده ...

چرا باید اجازه پیدا کند و بیاید دخالت کند در مأموریت یک سازمان دیگر

که برایش تعریف شده. این همان موانعی است که من باز هم فکر کردم

اذیت می‌کند ...».

البته، گاهی برخی تصمیم‌هایی که در ارتباط با سازمان‌های همکار گرفته می‌شود به این مسئله دامن می‌زند. تصمیم کمیسیون نظام اطلاع‌رسانی علم و فناوری برای واگذاری مدیریت امور همایش‌های داخلی از جمله این موارد است. یکی از مدیران پژوهشگاه در

این زمینه می گوید:

«... بحث این است که {کمیسیون نظام اطلاع رسانی علم و فناوری} همه کارهایش هم کارهای خوبی نبوده. این که وارد مرزهای آتوریته {حاکمیتی} سازمان ها بشوی کار خوبی نیست. چون اساسنامه داریم این طور دیگر سنگ روی سنگ بند نمی شود {ایرانداک} از دهه ۵۰ داشته این کار {گردآوری همایش ها} را انجام می داده شما {کمیسیون نظام اطلاع رسانی علم و فناوری} یک دفعه بگیرید این را و بگیرید بدهد به {جایی دیگر} ...»

یکی از مدیران پژوهشگاه ایرانداک، سایر تصمیم های گرفته شده توسط برخی سازمان ها را هم شامل این امر می داند:

«... کسی می رود یک جایی مثل ... یک اختیاری از ... گرفته و گفته همه باید بروید و پایان نامه تان را ببرید به ...! این کار نادرستی است ...»

این نگاه را یکی از مدیران کتابخانه ها نیز تأیید می کند و می گوید:

«... من فکر می کنم هماهنگی خیلی مهم است که یک جووری با هم همکار باشند و کمک کنند که همدیگر را رشد بدهند. پایان نامه را که ایرانداک دارد کار می کند خب من بروم کار دیگری انجام دهم ... منتها اینجا را این جووری {عمل} کنید بهتر است. ایرانداک هم بگوید که شما دارید ... را کار می کنید این جور کار کنید بهتر است ...»

و یا مدیری دیگر در این زمینه دیدگاه خود را این گونه بیان می کند:

«... مهمترین چالش همین موازی بودن است؛ یعنی باید بتوانیم با سازمان های همکار کنار بیاییم ... بنشینند چند تا سازمان با هم برنامه هایشان را یکی کنند ...»

یکی از مدیران پژوهشگاه ایرانداک درباره برخی از این موازی کاری ها این گونه دیدگاه خود را بیان می کند:

«... وقتی این اطلاعات یک جایی سازماندهی شود و در یک جا {به صورت متمرکز} نمایه سازی شود {بسیار بهتر است} ... متأسفانه ... دارد

«پایان‌نامه‌ها را می‌سازمانده‌ی می‌کند و این پول هزینه‌ها در حقیقت دارد

هرز می‌رود ...»

یکی از راهکارهایی که برای رفع این تداخل‌های سازمانی توسط یکی از افراد تأثیرگذار در حوزه نظام ملی اطلاع‌رسانی مطرح شد به شرح زیر است:

«... همان نظام ملی اطلاع‌رسانی یکی از وظایفش ایجاد هماهنگی بین

مراکز تولیدکننده اطلاعات و مراکز خدمات اطلاعاتی است (بود). ما چند

مرکز داریم که در سطح ملی دارند کار می‌کنند... بایستی اینها در سطح

کلان و در سطح ملی برقرار شود و هماهنگی در سیاست‌گذاری‌ها و

تفکیک وظایف اتفاق بیفتد و آن هم مبتنی بر عقلانیت و دیدگاه منطقی.

در غیر این صورت ما همچنان شاهد این دوباره کاری‌ها خواهیم بود ...»

با این حال، راهکار مشروح درباره این موازی کاری و تداخل فعالیت‌های سازمانی، در بخش تدوین و توسعه نگاشت نهادی سازمان‌های همکار در حوزه اطلاعات (به بخش ۴-۱-۱-۴ بنگرید) ارائه می‌شود. از آنجا که این سازمان‌های متولی حوزه اطلاعات همکاری مناسبی با یکدیگر ندارد، بنابراین، چالش دیگری نیز در ارتباط با این موازی کاری‌ها میان کتابخانه‌ها و پژوهشگاه ایرانداک نیز رخ می‌دهد که در ادامه در قالب همکاری نامناسب کتابخانه‌ها و دانشگاه‌ها با این پژوهشگاه تشریح می‌شود.

۴-۳-۲-۳. همکاری نامناسب کتابخانه‌ها و دانشگاه‌ها با پژوهشگاه ایرانداک

این مؤلفه نیز همچون، مؤلفه پیشین (موازی کاری میان سازمان‌های متولی حوزه اطلاعات و همکاری نامناسب با پژوهشگاه ایرانداک) از جمله موارد پرتکرار محسوب می‌شود و نگاه بسیاری از مدیران به آن معطوف شده است. مهمترین اجزای این چالش، دربرگیرنده سیاست‌های مستقل دانشگاه‌ها (و به تبع آن، کتابخانه‌ها) برای همکاری کردن/نکردن، همکاری نکردن دانشگاه‌های بزرگ، و دشواری‌های تأمین نیروی انسانی است. باید اشاره کرد که کتابخانه‌ها نیز تحت شرایط استقلال دانشگاه‌ها نمی‌توانند تصمیم مستقلی بگیرند و به تصمیم دانشگاه وابسته‌اند. برای نمونه، یکی از مدیران کتابخانه درباره استقلال دانشگاه‌ها دیدگاه خود را این چنین بیان می‌کند:

« ... به هر حال الان دانشگاه‌ها دارای هیئت امناء هستند و لزوماً در حوزه

نیروی انسانی (و غیره)، شرایط خودشان را دارند و ... »

یکی دیگر از مدیران کتابخانه این گونه بیان می‌کند که:

« ... بعضی از دانشگاه‌های ما خیلی دانشگاه بزرگی هستند، خیلی کار

آسانی نیست که بتوانیم برای دانشگاه ... تصمیم بگیریم ... مثلاً دانشگاه ...

مقاومت می‌کند (می‌کرد) پایان‌نامه‌هایشان را بدهد. ... »

به هر حال، این استقلال دانشگاه‌ها، باعث شده تصمیم‌هایی خلاف جهت حرکت ملی گرفته شود و چالش‌های فراوانی رخ دهند. برای نمونه، یکی از مدیران کتابخانه این گونه اظهار نظر می‌کند:

« ... از چالش‌های دیگری که ما داریم این است که مثلاً آن منابعی که

قرار است در کل کشور یکپارچه در مورد آنها تصمیم گرفته شود ...

حالت یکپارچه و سرویس همگانی را ندارد. مثلاً الان ما در کشورمان

نمی‌توانیم ادعا کنیم همه پایان‌نامه‌ها را می‌توانیم سرویس بدهیم. در

صورتی که این یک وظیفه ملی است، باید یک نهاد ملی در نظر بگیریم

همه پایان‌نامه‌های کشور را بتواند سرویس بدهد. اگر وظیفه گردآوری و

سرویس‌دهی در مورد کتاب‌ها و منابع علمی و دانشی کشور را به ...

واگذار کردند، این (پایان‌نامه‌ها) را به ایرانداک واگذار کردند ... »

البته باید دقت کرد که برخی از دانشگاه‌های بزرگ کشور در این میان، نقش محوری دارند و تصمیم آن‌ها باعث می‌شود سایر کتابخانه‌ها نیز به آن‌ها نگاه و و از آن‌ها تبعیت کنند. برای نمونه، یکی از مدیران پژوهشگاه ایرانداک می‌گوید:

« ... مقاومت در دانشگاه‌ها هم جداً زیاد است و دانشگاه‌ها وقتی شروع

می‌کنند به مقاومت کردن مداوم به همدیگر نگاه می‌کنند. بعد در مقابل هر

اعتراضی از ایرانداک می‌گویند هر وقت مثلاً دانشگاه ... با شما همکاری

کرد آن موقع ما هم همکاری می‌کنیم در حالی که در هیچ زمینه‌ای دیگر

این‌ها خودشان را با دانشگاه ... مقایسه نمی‌کنند ... »

این مسئله تنها به دوره‌های کنونی مدیریتی پژوهشگاه ایرانداک محدود نمی‌شود و در

تاریخ فعالیت‌های این پژوهشگاه وجود داشته است. برای نمونه، یکی دیگر از افراد تأثیرگذار در حوزه نظام ملی اطلاع‌رسانی این گونه بیان می‌دارد که:

«... یکی از عواملی که نتوانسته ایرانداک در سطح ملی حاکمیت خودش را اعمال کند و مورد اقبال واقع شود آن رویکردهایش در گذشته بوده. ببینید! یک زمانی برای گردآوری اطلاعات مجلات لاتین موجود در کتابخانه‌های کشور ایرانداک آمد یک تیمی را درست کرد و یک برنامه نرم‌افزاری و همه کتابخانه‌ها را ملزم کردند که اطلاعات خودشان را وارد سیستم کنند اما خیلی از کتابخانه‌ها همکاری نکردند ...»

البته، گاهی این همکاری نکردن‌ها، ریشه فردی و سازمانی دارد. برای نمونه، یکی از مدیران در این زمینه می‌گوید:

«... همیشه یک مقاومتی وجود دارد. این مقاومت درست است یک بخش به خاطر بافت اداری و سازمانی ماست و اداره و سازمان‌های ما خیلی علاقه به کارهای مشترک و این‌ها نیستند ...»

نگاهی کلی به دیدگاه مشارکت‌کنندگان نشان می‌دهد این چالش (همکاری نکردن کتابخانه‌ها و دانشگاه‌ها با پژوهشگاه ایرانداک) با چالش موازی کاری و همکاری نکردن سازمان‌های متولی حوزه اطلاعات با یکدیگر ارتباط دارد و بخشی از آن جو نامناسبی است که برای همکاری میان سازمان‌های اصلی و زیرمجموعه‌های آن وجود دارد. با این حال، برخی مسائل خاص برای برخی کتابخانه‌های بزرگ (از جمله کتابخانه دانشگاه تهران) وجود دارد که در ادامه به عنوان چالش بعدی به آن اشاره می‌شود.

۴-۳-۲-۴. ویژگی‌ها و مسائل خاص برخی کتابخانه‌های بزرگ

به نظر می‌رسد، برخی کتابخانه‌های بزرگ در تهران، به‌ویژه کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران، با ویژگی‌ها و مسائل خاصی سروکار دارند که با سایر کتابخانه‌ها تفاوت دارد. شاید نقش محوری کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران برای سایر کتابخانه‌ها، اهمیت و جایگاه مهم این کتابخانه را نشان دهد. برای نمونه، یکی از مدیران این کتابخانه این گونه اظهار نظر می‌کند:

« ... {رویزگی‌های کتابخانه مرکزی ...} هم از نظر غنای مجموعه و هم از نظر نوع مدیریتی و هم از نظر سطح اصلاً قابل مقایسه نیست با بسیاری از کتابخانه‌های دانشگاهی ... بسیار مشابه کتابخانه ملی است. هم از نظر تنوع منابع، و هم از نوع مراجعینش. ... »

مدیر دیگری از همین کتابخانه درباره این کتابخانه این گونه بیان می‌کند که:

« ... نگاه آن موقع نخبگان کشور، اهل قلم، روشن‌فکران و ناشرین به کتابخانه مرکزی دانشگاه ... به عنوان بخشی از هویت یک دانشگاه مشخص نبود، دانشگاهی بوده متعلق به سراسر کشور متعلق به همه نگاه‌های کشور »

این نگاه، در میان برخی مدیران پژوهشگاه ایرانداک هم وجود دارد. یکی از مدیران در این زمینه می‌گوید:

« ... رئیس کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران را در نظر می‌گیریم با رئیس کتابخانه ... می‌بینیم که رئیس کتابخانه مرکزی دانشگاه ... یک قدرتی است ... »

یکی از مدیران کتابخانه‌ها نیز نظری مشابه با سایر مدیران دارد. او بر این باور است که:

« ... ما الان یک سری دانشگاه‌ها داریم که برای وزیر تعیین تکلیف می‌کنند! ... کتابخانه‌های بزرگ هم نباشند کتابخانه‌های کوچک بعد از مدتی دل‌زده می‌شوند و خارج می‌شوند. یعنی اگر شما ۲۰ تا ۳۰ تا کتابخانه کوچک را جمع کنید، یک انجمن باشید وقتی می‌بینید که ... بزرگ‌ترها نیستند، می‌گویند ول کن ... »

البته، مسئله کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران با سایر کتابخانه‌ها از نظر واسپاری منابع نمی‌تواند متفاوت باشد چرا که این تصمیم، تصمیمی ملی است و به نظر می‌رسد سرپیچی از آن، برای همه دانشگاه‌های کشور (از جمله دانشگاه تهران) اثر مخربی دارد. برای نمونه، یکی از افراد تأثیرگذار در حوزه نظام ملی اطلاع‌رسانی اشاره می‌کند که:

« ... دانشگاه تهرانی که این همه مقاومت می‌کرد الان دارد می‌بیند که عقب افتاده! شما الان بروید در ایرانداک سرچ کنید. هر چی هست برای

تربیت مدرس می‌آید، خوب! دانشگاه تهران می‌گوید که عقب افتادم الان اگر یک شرکتی بخواهد جستجو بکند، هیئت علمی بخواهد کار علمی بکند تربیت مدرس، تبریز و ... {در نتایج} پیدا می‌شوند ...»

همان‌گونه که پیشتر اشاره شد، این همکاری نامطلوب تا اندازه زیادی می‌تواند تحت تأثیر سایر عوامل از جمله جو نامناسب همکاری میان سازمان‌های متولی حوزه اطلاعات باشد. با این حال، لازم است به سایر چالش‌ها نیز توجه کرد. یکی از این چالش‌ها، وضعیت نامطلوب کتابخانه‌ها در ایران است که در ادامه به آن پرداخته می‌شود.

۴-۳-۲-۵. وضعیت نامطلوب در برخی از کتابخانه‌ها

به نظر می‌رسد، یکی از مهمترین دلایل و همچنین چالش‌هایی که پژوهشگاه ایرانداک برای بهبود و گسترش فعالیت کتابخانه‌ها با آن روبروست، وضعیت نامطلوب برخی از کتابخانه‌هاست. به بیان دیگر، به این دلیل ضرورت دارد که یک سازمان (همچون پژوهشگاه ایرانداک) برای بهبود و گسترش فعالیت این کتابخانه‌ها فعالیت خود را بیشتر کند. از سوی دیگر، وضعیت نامطلوبی که در برخی از این کتابخانه‌ها وجود دارد باعث می‌شود برای این امر با چالش‌ها و دشواری‌های فراوانی مواجه شوند. هرچند، می‌توان این مؤلفه را به مقوله ضرورت پذیرش نقش‌ها توسط پژوهشگاه ایرانداک (به بخش ۴-۲ بنگرید) مرتبط دانست. برای نمونه، مهمترین دلایل اثبات وضعیت کنونی را می‌توان از نگاه مدیران در چارچوب مسائلی همچون وضعیت آموزشی نامناسب حرفه‌مندان کتابخانه‌ها، نبود پیوند میان سامانه‌های اطلاعاتی کتابخانه‌ای، پژوهش ساختار نامناسب آنها، جذب نیروی انسانی، وجود مدیران غیرمتخصص در این کتابخانه‌ها، نگاه غیرتخصصی مدیران به حرفه‌مندان کتابخانه‌ها، نبود پشتیبانی مناسب از سوی انجمن‌های علمی و حرفه‌ای برای ساماندهی امور این کتابخانه‌ها و برخی از دیگر دلایل نام برد. برای مثال، یکی از مدیران در ارتباط با وضعیت آموزشی نامناسب کتابداران و حرفه‌مندان این‌گونه بیان می‌کند:

«... من این اعتقاد را دارم اگر کتابدارهای ما آموزش دیده باشند، یک

مقدار با انگیزه‌تر باشند، فضای آنها یک مقدار امیدوارکننده‌تر باشد،

کاربران هم آن آموزش را می‌بینند ...»

یا مدیر دیگری که در ارتباط با کتابخانه‌ها در پژوهشگاه ایرانداک فعالیت می‌کند دربارهٔ وضعیت نامناسب کتابخانه‌ها و متخصصان آن‌ها بر این باور است که:

«... یکی از ضعیف‌ترین بخش‌هایی که در دانشگاه‌ها از نظر منابع مالی، فناوریانه و نیروی انسانی فعالیت می‌کنند هستند کتابخانه‌ها هستند. کامپیوترهایشان به‌روز نیست ...»

مدیر دیگری از یک کتابخانه دانشگاهی این گونه اشاره می‌کند که:

«... من می‌گویم مدیران سطوح بالاتر، همچون معاونت‌های پژوهشی اصلاً فکر نمی‌کنند. کتابخانه‌های دانشگاهی به حالت روزمرگی یا حالت رهاشده رسیده‌اند ...»

سیاست کاهش نیروی انسانی نیز جزء مسائلی است که به‌صورت جدی برای کتابخانه‌ها در دستور کار قرار دارد. برای نمونه، یکی از مدیران در این زمینه می‌گوید:

«... در کتابخانه! واقعاً دنبال تعدیل نیرو هستند به‌خاطر آن سیاست‌های کلی دولت. خب این الان گریبان‌گیر کتابخانه‌ها شده. رؤسای کتابخانه‌ها در چالش هستند. مدیر با خودش می‌گوید من باید نیرویم را کم کنم. کتابخانه چه‌طوری کار می‌کند ...»

این وضعیت از نگاه یکی از مدیران پژوهشگاه ایرانداک نیز به‌گونه‌ای دیگر مطرح شده است:

«... الان در سیاست‌های ابلاغیهٔ هیئت‌أمناء گفته است که کتابخانه‌ها را

ادغام کنید کاهش بدهید با کاربرد فناوری»

یکی از چالش‌هایی که از سوی مدیران کتابخانه‌ها فراوان اشاره شده است، غیرمتخصص بودن مدیران کتابخانه‌هاست به‌گونه‌ای که یکی از مدیران، و صاحب‌نظران، مهمترین چالش کتابخانه‌ها را مدیران غیرمتخصص می‌داند:

«... مهمترین مشکل کتابخانه‌های دانشگاهی ما بحث مدیریت

کتابخانه‌های دانشگاهی است ... در کتابخانه‌های دانشگاهی اگر این اتفاق

بافتد مدیریت‌ها واقعاً تحول پیدا کنند مدیریت کتابخانه به دست

متخصصان باشد} آن وقت بحث کتابدار متخصص اصلاً مطرح می‌شود. در کتابخانه‌ها در جامعه دانشگاهی ما الان اینطور نیست....»

مدیر کتابخانه دیگری در این زمینه می‌گوید:

«... در بحث مدیریت کتابخانه ... رشته‌های مختلف مدیران غیرمتخصص} خیلی موقع اصلاً اهمیتی نمی‌دهند! ... اینها جزء چالش‌هایی است که بعدها در این شبکه‌ها به وجود می‌آید»

مدیر یک کتابخانه دیگر نیز این چنین دیدگاه خود را مطرح می‌کند:

«... معمولاً این طور بود که دنبال رئیس} برای کتابخانه} می‌گشتند. می‌گفتند آقای دکتر ... شما وقت دارید برای رئیس} دریاست} کتابخانه و می‌گفت نه ... من با کتابخانه که آشنایی ندارم!} می‌گفتند} حالا بیایید آنجا چیزی نیست کار می‌کنید! ... نهایت نقشی که} برای} کتابخانه‌های دانشگاهی برای خودشان قائل هستند و یک نقش بسیار سنتی است} برخی از} مدیران کتابخانه‌ها نگاه فراسازمانی، ملی و جامع علمی} ندارند} نسبت به این که یک کتابخانه یک مرکز تحقیقات، یک مرکز پژوهش برخی از پژوهش‌ها در داخل کشور است ...»

البته، چالش جایگاه نامطلوب کتابخانه به مدیر غیرمتخصص محدود نمی‌شود و فرهنگ و جو سازمانی در کتابخانه‌ها نیز مطلوب نیست. این فرهنگ‌سازی از نگاه یکی از مدیران ایرانداک این گونه مطرح شد:

«... در حوزه} به اشتراک گذاری} پایان‌نامه ... خیلی بحث فرهنگ سازی مهم است ... بالاخره منافعش مال کیست؟ ...»

یکی از مدیران وزارت عتف نیز در این زمینه بر این باور است که:

«... یک جاهایی هم نیاز به فرهنگ سازی هم داریم که برای آن هم باید فکر کرد. روحیه تعامل و همکاری ... بعضی جاها قانون وجود دارد، همت مدیران هم وجود دارد، مثلاً ایرانداک هم آمده پای کار، هیچ منفعتی برای خودش در شبکه سازی و آن همکاری نمی‌بیند....»

یکی از چالش‌های مهم کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی، نبود ارتباط میان

سامانه‌های نرم‌افزاری کتابخانه‌ای است. دیدگاه یکی از مدیران در این زمینه این گونه مطرح شد:

«... این گسستگی سامانه‌ها با همدیگر بزرگترین چالش به نظر من کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی است که هرکدام از نرم‌افزار جداگانه‌ای استفاده می‌کنند. در حوزه کتابخانه‌ها ... هماهنگ نبودن نرم‌افزاری دانشگاه‌ها شاید بشود گفت خوب است که اگر می‌توانست ایرانداک این موضوع را محور یکی از برنامه‌های خودش قرار بدهد و اگر این سامانه‌ها به همه ارتباط پیدا کند و اطلاعات ردوبدل کنند خیلی خوب خواهد شد...»

همان گونه که در بخش بررسی و تحلیل محتوای اسناد کمیسیون نظام اطلاع‌رسانی علم و فناوری (به بخش ۴-۲-۱ بنگرید) نیز اشاره شد، یکی از موضوع‌های این کمیسیون نظام‌های اطلاعاتی بود. با این حال، به تدوین نظام جامع نرم‌افزار کتابخانه‌ای در میان راهکارهای پیش‌رو (به بخش ۴-۴-۷-۴ بنگرید) نیز توجه شده است که به تفصیل در همان بخش مطرح می‌شود.

۴-۳-۲-۶. تعامل ناکافی میان انجمن‌های علمی و حرفه‌ای و پژوهشگاه ایرانداک

یکی دیگر از چالش‌هایی که به وضعیت کتابخانه‌ها مرتبط است، این است که انجمن‌های علمی و حرفه‌ای همچون انجمن کتابداری و اطلاع‌رسانی نتوانسته است جایگاه حاکمیتی خود را در ارتباط با پیگیری وضعیت کتابخانه‌ها دنبال و اجرایی کند. برای نمونه، یکی از افراد تأثیرگذار در نظام ملی اطلاع‌رسانی هم در این زمینه بر این باور است که:

«... متأسفانه نهادهای تخصصی ما اعم از انجمن یا ایرانداک یا سازمان‌های موازی دیگری که ممکن است وجود داشته باشد، بیشتر روی اشاعه اطلاعات دارند کار می‌کنند. اینکه بیایند یک پایگاهی را در وزارتخانه پیدا کنند و بحث سیاست‌گذاری روی کتابخانه‌های دانشگاهی و جذب نیروهای متخصص به خصوص در سطح مدیران کتابخانه‌های

دانشگاهی داشته باشند ... از زمین تا آسمان مشکلات خیلی راحت تر حل

می‌شود....»

بر پایه همین وضعیت، راهکاری که در این زمینه می‌توان مطرح کرد و به تفصیل در قسمت راهکارهای پیش‌رو (به بخش ۴-۴ بنگرید) مطرح می‌شود، استفاده از توان انجمن‌های علمی و حرفه‌ای برای پیشبرد امور است. برای نمونه، یکی از افراد تأثیرگذار در حوزه نظام ملی اطلاع‌رسانی این گونه مطرح می‌کند که:

«... انجمن‌های تخصصی هم بایستی جایگاه خودشان را داشته باشند ...

در واقع ایرانداک باید از انجمن کتابداری و اطلاع‌رسانی یا انجمن مدیریت

اطلاعات استفاده کند برای این که بازخوردهای ملی بگیرد و همین‌طور

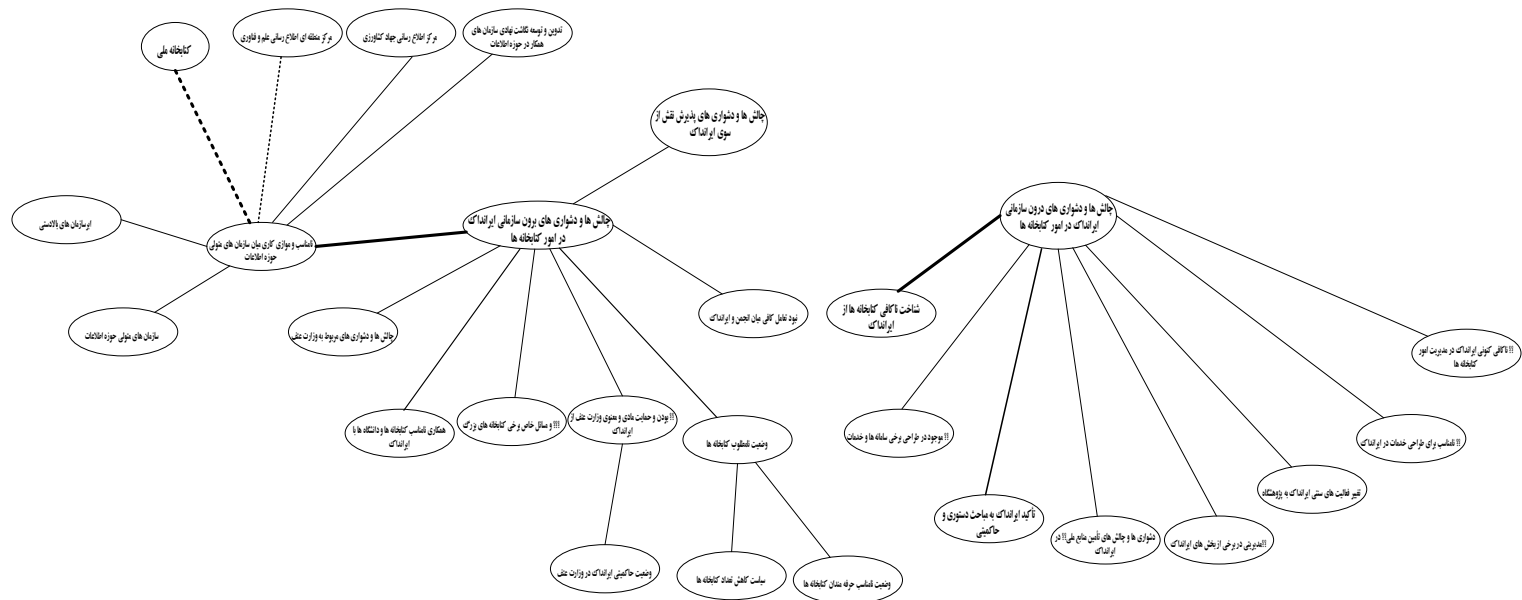
بازخوردهای ملی بدهد و این تعامل را از طریق انجمن در سطح ملی برقرار

کند. شاید آن مقبولیتی که انجمن دارد در سطح ملی شاید ایرانداک نداشته

باشد پس باید هر دو استفاده کنند ...»

نگاهی کلی به دیدگاه مشارکت‌کنندگان نشان می‌دهد نمی‌توان جایگاه انجمن (به‌ویژه، انجمن کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران که پیشینه‌ای بیش از ۵۰ سال دارد) را در بهبود و گسترش فعالیت کتابخانه‌ها نادیده گرفت. با این حال، به دلیل شرایطی که انجمن‌ها در ایران دارند، هنوز نتوانسته‌اند جایگاه واقعی خود را کسب کنند. از سوی دیگر، پژوهشگاه ایرانداک در صورتی که بخواهد در چارچوب بهبود و گسترش فعالیت کتابخانه‌ها گام بردارد با توان کنونی خود با چالش‌های بسیار زیادی روبه‌روست و در صورتی که همکاری میان این پژوهشگاه و انجمن شکل نگیرد، به احتمال فراوان به موفقیت نمی‌رسد.

اگر بخواهیم نگاهی کلی و اجمالی به همه مؤلفه‌های مطرح شده توسط مشارکت‌کنندگان افکنیم، می‌توان آن را در قالب شکل زیر ترسیم کرد. همان‌گونه که پیشتر مطرح شد، چالش‌های پیش‌روی پژوهشگاه ایرانداک به دو دسته کلی چالش‌های درون‌سازمانی و برون‌سازمانی تقسیم می‌شوند (به شکل ۴-۴ بنگرید).

با توجه به آنچه که درباره چالش‌ها و دشواری‌های پیش‌رو برای پذیرش نقش از سوی پژوهشگاه ایرانداک (به بخش ۴-۳ بنگرید) مطرح شد، لازم است راهکارهایی برای پذیرش این نقش‌ها نیز ارائه شود که در فصل بعد به آن‌ها می‌پردازیم.

۴-۴. جمع‌بندی

در این فصل ضرورت‌ها و چالش‌های پذیرش نقش پژوهشگاه ایرانداک در بهبود و گسترش فعالیت کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی ارائه شد. این ضرورت‌ها و چالش‌ها از مصاحبه با گروه‌های ذی‌نفع در این حوزه موضوعی و اسناد و مدارک سازمانی دربرگیرنده صورت‌جلسه‌های کمیسیون نظام اطلاع‌رسانی علم و فناوری به‌دست آمده است. آنچه در این قسمت درباره ضرورت پذیرش این نقش‌ها بیان شد، به ماهیت فعالیت‌هایی باز می‌گردد که در پژوهشگاه ایرانداک در حوزه کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی انجام شده است. در این فصل کلیاتی درباره ضرورت پذیرش نقش‌ها آمد و در ادامه جزئیات بیشتری در رابطه با هر یک از این نقش‌ها مطرح شد. به‌طور کلی تجربه‌های پیشین پژوهشگاه ایرانداک در دو دسته تجربه‌های مهم و تأثیرگذار پژوهشگاه ایرانداک و فعالیت‌ها و نقش کمیسیون نظام اطلاع‌رسانی علم و فناوری قرار گرفتند. با این حال، مهمترین مؤلفه‌ای که در تجربه‌های مهم و تأثیرگذار وجود دارد، در چارچوب پایگاه جامع و یگانه از منابع اطلاعاتی (پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها) بود و در این میان فعالیت‌ها و نقش کمیسیون نظام اطلاع‌رسانی علم و فناوری و تجربه‌های پیشین پژوهشگاه ایرانداک درباره کتابخانه‌ها بسیار حائز اهمیت بودند. پژوهشگاه ایرانداک در کنار تجربه‌های خوبی که در شورای تأمین منابع و در ارتباط با سایر کتابخانه‌های دانشگاهی و تخصصی داشته است، در زمینه فناوری اطلاعات، و تدوین نظام یکپارچه از منابع اطلاعاتی نیز تجربه‌های عملیاتی و بزرگی داشته است.

همچنین برپایه تحلیل دیدگاه‌های مشارکت‌کنندگان، چالش‌ها و دشواری‌های پذیرش نقش از سوی پژوهشگاه ایرانداک به دو دسته کلی چالش‌ها و دشواری‌های درون‌سازمانی و برون‌سازمانی تقسیم می‌شوند. این چالش‌ها و دشواری‌ها از این جهت درون‌سازمانی هستند که چارچوب آن در درون سازمان قابل پیگیری و اجراست. هرچند برای مواجهه

بہتر با این چالش‌ها و دشواری‌ها، ضروری است مسائل برون‌سازمانی هم مرتفع شوند. مهمترین چالش‌ها و دشواری‌های درون‌سازمانی عبارت از شناخت ناکافی کتابخانه‌ها از فعالیت‌های پژوهشگاه ایرانداک (به لحاظ کمی و کیفی)؛ کاستی‌های موجود در طراحی برخی سامانه‌ها و خدمات پژوهشگاه ایرانداک؛ تأکید بیش از اندازه پژوهشگاه ایرانداک به رویکرد دستوری و حاکمیتی؛ دشواری‌های تأمین منابع مالی؛ کاستی‌های مدیریتی و اجرایی در برخی از خدمات؛ تغییر فعالیت‌های سنتی پژوهشگاه ایرانداک؛ سیاست‌گذاری نامناسب برای طراحی برخی خدمات؛ و توان ناکافی پژوهشگاه ایرانداک در هماهنگی و یکپارچگی امور مربوط به کتابخانه‌ها بود. از سوی دیگر، برخی از چالش‌ها و دشواری‌هایی که پژوهشگاه ایرانداک با آن‌ها روبه‌روست خارج از دامنه فعالیت و کارکرد این سازمان است و برای این‌که پژوهشگاه ایرانداک بخواهد در چارچوب بهبود و گسترش فعالیت کتابخانه‌ها اقدام کند، لازم است با این چالش‌ها و دشواری‌ها نیز آشنا باشد. این چالش‌ها و دشواری‌ها از این جهت برون‌سازمانی هستند که چارچوب آن در درون سازمان قابل پیگیری و اجرا نیست و گاهی به مسائل کلان جامعه علمی یا دست‌کم وزارت عتف مرتبط هستند. مهمترین چالش‌ها و دشواری‌های برون‌سازمانی عبارت از چالش‌های مربوط به وزارت عتف؛ موازی‌کاری میان سازمان‌های متولی حوزه اطلاعات و همکاری نامناسب با پژوهشگاه ایرانداک؛ همکاری نکردن کتابخانه‌ها و دانشگاه‌ها با این سازمان؛ ویژگی‌ها و مسائل خاص برخی کتابخانه‌های بزرگ؛ وضعیت نامطلوب کتابخانه‌ها؛ و نبود تعامل کافی میان انجمن و این سازمان بودند. با توجه به آن‌چه که درباره چالش‌ها و دشواری‌های پیش‌رو برای پذیرش نقش از سوی پژوهشگاه ایرانداک در این فصل مطرح شد، لازم است راهکارهایی برای پذیرش این نقش‌ها نیز ارائه شود که در فصل بعد می‌آید.

فصل پنجم

راهکارهای پیش‌روی پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (ایرانداک) برای پذیرش نقش

۵-۱. مقدمه

بر پایه آن‌چه که پیشتر دربارهٔ ضرورت پذیرش نقش‌ها از سوی پژوهشگاه ایرانداک (به بخش ۴-۲ بنگرید) و همچنین چالش‌ها و دشواری‌های پذیرش نقش از سوی پژوهشگاه ایرانداک (به بخش ۴-۳ بنگرید) اشاره شد، برای این‌که پژوهشگاه ایرانداک بتواند در چارچوب بهبود فعالیت کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی فعالیت کند، لازم است اقداماتی را انجام دهد و راهکارهایی را دنبال کند. آن‌چه در ادامه می‌آید، در زمینهٔ ارائهٔ همین راهکارهاست. سرفصل‌های این راهکارها به شرح زیر آمده است که در ادامه به تشریح می‌آید.

- ۱) تقویت نقش‌های پیشین پژوهشگاه ایرانداک؛
- ۲) پذیرش نقش‌های جدید پژوهشگاه ایرانداک؛
- ۳) بازنگری در سیاست‌ها و اساسنامه پژوهشگاه ایرانداک؛
- ۴) تغییر نگاه به رویکردهای فناورانه و نو؛
- ۵) پشتیبانی مادی و معنوی وزارت عتف؛
- ۶) گسترش و بهبود ارتباط پژوهشگاه ایرانداک با کتابخانه‌ها؛
- ۷) استفاده از ظرفیت‌ها و رویکرد انجمنی.

۵-۲. تقویت نقش‌های پیشین

برپایه آن‌چه پیشتر دربارهٔ چالش‌های درون‌سازمانی پژوهشگاه ایرانداک برای پذیرش نقش‌ها (به بخش ۴-۳-۱ بنگرید) اشاره شد، نقش‌هایی که تاکنون پژوهشگاه ایرانداک در

ارتباط با کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی داشته است با چالش‌هایی روبه‌رو بوده است. از این‌رو، پژوهشگاه ایرانداک باید در رابطه با تقویت نقش‌های پیشین خود راهکارهایی بیندیشد. یکی از نقش‌هایی که به‌نظر می‌رسد لازم است توجه و بازنگری جدی شود، کمیسیون نظام اطلاع‌رسانی علم و فناوری است که در ادامه به آن پرداخته می‌شود.

همان‌گونه که پیشتر دربارهٔ فعالیت‌ها و نقش کمیسیون نظام اطلاع‌رسانی علم و فناوری اشاره شد (به بخش ۴-۲-۱ بنگرید) این کمیسیون تأثیرات مثبتی بر فعالیت‌های مرتبط با کتابخانه‌های دانشگاهی داشته و به‌نظر می‌رسد پیشتر، چارچوب فعالیت‌های به‌نسبت مناسبی برای این زمینه تدارک دیده شده بود. بر پایهٔ این موضوع، یکی از مدیران پژوهشگاه ایرانداک که در کمیسیون نیز فعالیت تأثیرگذاری داشته است در این زمینه می‌گوید:

«... تثبیت یک چیزی مثل کمیسیون {بسیار مهم} است ... در واقع وظیفهٔ حاکمیتی‌اش را برجسته و تثبیت کند ... الان شما می‌گویید که ما می‌خواهیم کتابخانه‌های دانشگاهی {و پژوهشی} ایران را زیر پوشش بگیریم. این خدمات را آیا ایرانداک تعیین می‌کند یا کمیسیونی زیر نظر ایرانداک که متشکل از نمایندگان برخی دانشگاه‌ها و نمایندگان ستادی وزارت علوم باشند؟ ...»

به نظر می‌رسد، دیدگاه این مدیر بر تثبیت جایگاه کمیسیون استوار است. او در ادامه در همین زمینه بر این باور است که:

«... اگر کمیسیونی داریم برای این حوزه و در ایرانداک هم شکل گرفته در سال ۸۶ ... پس بنابراین ما استفاده کنیم این را. جدی‌ترش کنیم محل استقرارش را کماکان ایرانداک حفظ کنیم ...»

یکی دیگر از افراد تأثیرگذار در نظام اطلاع‌رسانی علم و فناوری اشاره می‌کند که:

«... ما یک چیزی طراحی کردیم به نام نظام اطلاع‌رسانی علم و فناوری. الان من اصلاً نمی‌دانم فعال است یا نه ... اگر وجود دارد، یکی از وظایفش کتابخانه‌هاست. خوب باید ببینیم او {آن کمیسیون} چه کار کرده. ما یک کاری را شروع کردیم به نام استاندارد کتابخانه‌های دانشگاهی و کاری که انجام دادیم این بود که این استاندارد تدوین شد به دانشگاه‌ها همه ابلاغ

شد ... »

یکی دیگر از افراد تأثیرگذار نیز چنین می گوید:

«... کمیسیون در رابطه با بیس کار خیلی خوب بود ... یعنی این که ما بیایم چه جوری دانشگاه را در مورد همه این زمینه‌هایی که گفتیم (بحث مدیریت بحث اشاعه، بحث بازیابی) ... بیاید ساماندهی کند ... تا جایی که توانستیم در قالب طرح‌نامه‌هایی مثل بحث پایان‌نامه‌ها، علم سنجی را توانست ... پیاده کرد ... »

به نظر می‌رسد دیدگاه این افراد بر ادامه فعالیت‌های کمیسیون متمرکز است. نظر یکی دیگر از افراد تأثیرگذار در این زمینه نیز در همین راستاست:

«... زمانی که {کمیسیون} در خود وزارت علوم تشکیل جلسه می‌داد تا وقتی که ایراد اک آمد و ادامه داد کار را {داشت} به نظر من آثار مثبتی را داشت. می‌توانست در بعضی از برهه‌ها اثری را از خودش {نشان بدهد} اتفاقاً آن جا یکی از شیوه‌هایی که به کار گرفته می‌شد این بود که باید از خود کتابخانه‌ها و مراکز استفاده کننده نظرخواهی می‌شد و آنها تقسیم کار می‌شد... کمیسیون‌هایی مثل این کمیسیون ویژگی‌شان این بود که یک مقداری از خودرأیی جلوگیری می‌کردند ... »

از سوی دیگر، یکی از مدیران وزارت عتف نیز اشاره می‌کند:

«... ما نداریم در سطح بالاتر یک کمیسیون یا نظامی که بگوییم این همان کمیسیون خودمان است. نداریم در شورای عالی انقلاب فرهنگی ... ما کمیسیون نظام را در سطح ملی ارزیابی می‌کنیم، به نظر من کارهایش فراتر از یک سازمان یا یک وزارتخانه خاص است ... »

البته باید در نظر داشت که این کمیسیون کاستی‌هایی داشت که در صورتی که بخواهد جایگاه خود را دوباره تثبیت کند، باید این کاستی‌ها را برای اصلاح در نظر داشته باشد. برای نمونه، یکی از افراد تأثیرگذار در نظام اطلاع‌رسانی علم و فناوری بر این باور است که:

«... چیزی که من شاهد بودم با تغییر مدیران این کمیسیون‌ها دچار قبض

و بسط شدند. دوره آقای ... ایشان خیلی اهمیت می داد و وقت می گذاشت و به خصوص احساس می کرد که در این حوزه کتابداران باید نظر بدهند؛ حس شان این بود. لذا معمولاً بچه های کتابداری خوب شرکت می کردند با اینکه بچه های دیگر هم بودند مثلاً آقای ... بودند و مرتب شرکت می کردند در بحث های فناوری و دوستان دیگری خیلی ترکیب خوبی بود. یعنی همدیگر را پیدا کرده بودند و زبان همدیگر را می فهمیدند ... مثلاً تعریف شناسه های لازم برای یک عنصر اطلاعاتی می شد، بچه های کتابدار خوب می توانستند حرکت کنند. آن طرف بحث امنیت شبکه می شد آنها می توانستند نظر بدهند و بروند ببینند تا زمانی که آقای ... بود خوب ادامه پیدا کرد. بعد از رفتن ایشان من حس کردم خود مدیریت انجا خیلی رغبتی به ادامه ندارد ...»

وی همچنین درباره دیگر کاستی های این کمیسیون اشاره می کند که:

«... {برخی افراد} لابی می کردند و می آمدند مطرح می کردند که من می توانم ظرف مدت یک ماه این کار {طرح} را انجام بدهم ...»

پژوهشگر: این لابی گری را خارج از کمیسیون انجام می دادند در وزارت عتف ... «... بله خارج از کمیسیون انجام می دادند! امکانات می گرفتند بعد شما وقتی مطرح می کردید می گفتند آماده است! بعد می گفتیم که چه کسی آماده است می دیدیم هیچ کس آماده نیست ...»

یکی دیگر از افراد تأثیرگذار در حوزه نظام اطلاع رسانی علم و فناوری می افزاید:

«... {کمیسیون} خیلی دموکراتیک رفتار کرد. حواسش از لابی ها پرت بود! کاملاً دموکراتیک گفتیم این کار است، چه کسی می خواهد انجام دهد؟ خب متأسفانه بعضی از مؤسسات امانت داری را حفظ نکردند ...»

یکی از مدیران پژوهشگاه ایرانداک نیز در همین زمینه این چنین مطرح می کند که:

«... {کمیسیون} کارهای خوبی انجام داده و کارهای بدی هم کرده. یکی از کارهای بد این بوده که بحث ثبت همایش ها را داده به پایگاه استنادی علوم جهان اسلام با وجود این که در اساسنامه ایرانداک اصلاً ثبت

مقاله سمینار همایش هست و دیگر این که ده ها هزار همایش را ثبت کرده بوده مقاله هایشان را ... اصلاً فصلنامه برای این کار داشته ... از دهه ۵۰ داشته این کار را انجام می داده! شما یک دفعه بگیرید این را به پایگاه استنادی علوم جهان اسلام {بدهید!} این کار خیلی بدی بود ...»

البته یکی از افراد تأثیر گذار در نظام اطلاع رسانی علم و فناوری در این زمینه می گوید:

«... شما در صورت جلسات هم ببینید. بعضی جاها مثلاً دقیقاً تعیین شد که شما می گوید تا کی این باید بیاید بالا. با اینکه ما می دانستیم که ممکن است آب در آن باشد! {کارایی نداشته باشد}. ایرانداک این اعلام آمادگی را نمی کرد. کتابخانه ملی اعلام آمادگی نمی کرد. چون آن ها نماینده داشتند. خوب طبیعی است که جایی می برد بردارد که اعلام آمادگی می کند. اینجا تقسیم اموال نبود که بگوییم این مال آن جاست پس باید این کار را انجام بدهد. آن جا کارش چیز دیگری است ... از اول هم یک رقابتی بوده ...»

یکی از این افراد می افزاید:

«... {بر فعالیت مراکز} نظارت می کردیم. الان ما چه نظارتی کردیم. مگر {گفته نمی شود} این تصمیم غلط بوده. خیلی خب بگویند که الان ۴ سال از آن تصمیم و کمیسیون نظارت کرده، یعنی بیایند نظارت کنند بگویند که آقا این غلط بود از او می گیریم می دهیم به یک نفر دیگر. این ایده شده بود ...»

یکی از مدیران پژوهشگاه ایرانداک در زمینه کارکرد و وضعیت کنونی کمیسیون این چنین بیان می کند که:

«... {کمیسیون} الان دیگر کارکردی ندارد باید تغییرش دهیم. آن تغییر هم به گمان بنده آن نقش ملی برایش دیده بودند در سطح ملی نمی تواند {با شکل کنونی ادامه پیدا کند}. چون ما دیگر نهادهای دیگر داریم مثل شورای عالی عتف و ... در سطح وزارت عتف باید درست شود ...»

یکی از مدیران وزارت عتف نیز بر این باور است که:

«... باید تعیین تکلیف شود. یا باید جایش را از سطح ایرانداک بیاورد بالاتر که بعد بتواند {اعمال نفوذ کن} ... الان شما همین شورای عالی عتف را اگر سطحش را بیاورید در وزارت علوم اثرگذاری اش محدود می شود. دستگاه اجرایی که توجهی نمی کند ... شورای عالی عتف خارج از وزارت علوم است. اصلاً ربطی به وزارت علوم ندارد دبیرخانه اش در وزارت علوم است. پس بنابراین می توانند کار ملی کنند. تا حدود زیادی می تواند اثرگذار باشد ... یا باید تجدید نظر کنیم و مأموریت هایش را محدود کنیم به حوزه آموزش عالی وزارت علوم {عتف} ... اگر کلان و ملی می خواهند به آن معنا که همه دستگاه ها ملزم باشند، به نظر من باید فکر کرد روی این که جایگاه اش باید بالاتر جای ایرانداک باشد ...»

البته در این میان، یکی از افراد تأثیرگذار در حوزه نظام اطلاع رسانی علم و فناوری اشاره می کند که:

«... هر کمیسیون و کمیته ای حیطه نفوذش را خودش معلوم می کند. یعنی اینکه ما تصور کنیم که با این مصوب شورای انقلاب فرهنگی قضیه حل می شود. فردا صبح شورای عالی انقلاب فرهنگی یا وزیر دستور می دهد که کل کتابخانه های دانشگاهی کشور باید تابع ایرانداک باشند ... {البته} این نیاز دارد که اصطلاحاً در شیب {اجرایی} کار قرار بگیریم بینیم که چگونه می شود همراه شد و بهره گرفت ... حتی یک بار ... آمدند مصوب کردند که مصوبات این کمیته، مصوبات شورای عالی عتف است. تصویب کردند این را. یعنی احساس کردند که کارهایی که در آن جا می شود بیهوده نیست آنها هم تخصص شان نیست بیاوند وارد ریز کارهای این طرف بشوند. طبیعی است که باید تمکین کنند ...»

با این حال، یکی از این افراد بر این باور است که:

«... شورای {عالی} عتف یک مصوبه داشت که ... کمیسیون در سطح شورای {عالی} عتف {بیاید} ... مصوبه هم گرفتیم. حالا شاید آن مصوبه الکی بوده کسی دوباره باید پیگیری می کرده و نکرده. در هر

صورت خوب است و ارتقاش بدهید ...»

نگاه مدیران پژوهشگاه ایرانداک و افراد تأثیرگذار در حوزه نظام اطلاع‌رسانی علم و فناوری به تغییر جایگاه کمیسیون محدود نمی‌شود. برخی از آنها بر این باورند که شکل‌گیری کمیسیون تا اندازه‌ای انحصاری و بدون مشورت صاحب‌نظران انجام شده است. یکی از این افراد می‌گوید:

«... شکل‌گیری کمیسیون نظام اطلاع‌رسانی کشور یک مقداری حالت انحصاری داشته از همان ابتدا. یعنی هسته اولیه که شکل گرفته بدون مشورت با افراد صاحب‌نظر و نخبه در این زمینه بوده و این حلقه تنگ، باعث شده که یک شکل از ساختار مشخصی را بگیرد، رویکرد مشخصی را بگیرد به خودش و از حالت فراگیر بودن در واقع خارج شود. این مهمترین چالشی است که کمیسیون دارد و نتوانسته تصمیماتی بگیرد که در سطح ملی قابل پیاده شدن باشد... اینها کار کمیسیون نبوده. کار فردی در آن کمیسیون بوده. مثلاً یک فرد بانفوذی آمده پایگاه‌ها را گرفته که متولی‌اش بشود. یک نفر با نفوذ دیگر آمده پایان‌نامه‌ها را گرفته. یکی آمده بحث اشتراک منابع را گرفته. این کار کمیسیون جزء مصوبات کمیسیون نبوده... کمیسیون واقعاً دست‌آورد ملموسی نداشته...»

یکی دیگر از این افراد درباره پیش‌زمینه‌های موفقیت این کمیسیون این چنین بیان می‌کند:

«... اگر نهادهای بالادست که این‌ها را تشکیل می‌دهند از کمیسیون پشیمانی نکنند، باعث می‌شود مثلاً مدیران کتابخانه‌ها می‌گویند: استانداردهای کتاب دانشگاهی را برای خودتان درست کردید!... اگر پشیمانی بالادستی باشد، این را ابلاغ می‌کنم و لُباً توجه به این رویکرد حاکمیتی می‌گیریم از فردا این را استفاده کنید... کمیسیون لُها اختیار و قدرت‌شان را از نهادهای تشکیل دهنده آن‌ها می‌گیرند... بنابراین کمیسیون نه کمیسیون با آن ترکیب گذشته و شیوه‌ای که در گذشته کار می‌کرده الان دیگر کارکردی ندارد. باید تغییرش دهیم... مثلاً رئیس کتابخانه ملی

نمی‌آید در چنین جایی. هرگز هم نیامده ... شما معاون رئیس جمهور هستی.... تو عضو کمیته‌ای هستی که من دبیر آن هستم که رئیسش هم آقای معاون وزیر {عتف} است ... از جهت سازمان ساختار اداری ما این شدنی نیست. آن هم یک مسئول پایین‌تر از خودش می‌فرستد ... {از طرف دیگر}، وزارت عتف ساختارش تغییر کرده جاهای مختلف تغییر کرده ... « یکی دیگر از این افراد در این زمینه بر این باور است:

« ... {باید} افرادی که عضو این کمیته هستند واقعاً از درون خود حرفه باشند. مدیران و کتابداران کتابخانه‌های دانشگاهی باشند که سال‌ها کار کردند و با تمام جزئیات و مسائل کتابخانه‌های دانشگاهی کاملاً آشنا هستند ... »

از دیگر افراد این حوزه، در همین زمینه اشاره می‌کند که:

« ... یک چیزی داشتیم به اسم نظام ثبتی. یعنی این نظام ثبتی اصلاً شاه کلید است برای ساختن. یعنی اگر این نظام ثبتی را کمیسیون {تواند} جلو ببرد به همان روشی که داشت می‌رفت اصلاً خودش معجزه می‌کند. اگر ما یک چیزی داشته باشیم که ثبتی باشد پشتش بیگ دیتا {کلان‌داده} درست می‌شود پشتش نت‌ورک {شبکه} مان راه می‌افتد. پشتش اکسس {دسترسی} مان درست می‌شود. من اعتقادم این است، کلید، نظام ثبتی است. وقتی شما می‌فرمایید نظام ثبتی من باید به انواع منابع اشاره کنم هم پایان‌نامه می‌گنجد هم مقاله می‌گنجد هم همایش می‌گنجد هم کتاب و بسیاری از منابع صحبت این جاست ... »

یکی از مدیران وزارت عتف نیز در زمینه جایگاه اصلی کمیسیون بر این باور است که:

« ... اگر یک سازمانی ملی ... کارهایش ملی است باید جایش هم ملی باشد. یک وقت است که می‌گویید که نه. ما فقط در حیطه وزارت علوم می‌خواهیم، دیگر لزومی ندارد برود در شورای {عالی} انقلاب فرهنگی. باید در بالاترین رکن وزارت علوم قرار بگیرد. بتواند نقش آفرینی بکند ... ما کمیسیون نظام {اطلاع‌رسانی علم و فناوری} را در سطح ملی ارزیابی

می‌کنیم. به‌نظر من کارهایش فراتر از یک سازمان یا یک وزارتخانه خاص است... قبول دارم جایگاهش یک خرده باید بالاتر باشد باید فکری کرد برای این. شاید بعضی جاها که اثربخش بوده مال این بوده کاری که کرده در حیطه‌ای بوده که پایین‌تر از خودش بوده و اثرگذار بوده می‌توانسته اعمال نفوذ کند. یک وقت یک کار دیگری تولید کرده چون نیاز به تصمیمات کلان‌تری داشته ایرانداک نتوانسته یا نظام نتوانسته خروجی در این قسمت داشته باشد...»

تغییر اساسنامهٔ کمیسیون هم جزء مواردی است که می‌تواند برای تثبیت جایگاه کمیسیون یاری‌گر باشد. برای نمونه، یکی از مدیران پژوهشگاه ایرانداک در این زمینه اشاره می‌کند:

«... به دلیل اینکه دولت کند است، کمیسیون بایستی روزآمد شود. فرض بفرمایید ترکیب کمیسیون ترکیبی است که ترکیب درستی نیست. چون نام‌هایی که در آن جا برده شده {اکنون} تعطیل شده است. فرض بفرمایید... مدیر کل... فناوری وزارتخانه. ما دیگر مدیر کل نداریم... اصلاً آن واحدهای سازمانی تعطیل شدند...»

البته به‌نظر می‌رسد برخی از افراد تأثیرگذار در حوزهٔ نظام اطلاع‌رسانی علم و فناوری بر این باورند که متخصصان علم اطلاعات و دانش‌شناسی باید هستهٔ اصلی این کمیسیون را تعیین کنند. به باور یکی از آنها:

«... یک سری از متخصصین علم اطلاعات و دانش‌شناسی باید بیایند این اهداف کمیسیون را مشخص‌تر کنند. یعنی دقیقاً همان اهدافی که داشت در زمینهٔ اطلاعات، اشاعهٔ اطلاعات، بازیابی اطلاعات، سازماندهی اطلاعات یعنی آن کارهایی که ما متخصص‌ها می‌توانیم انجام دهیم. نه آن بحث نظام ملی اطلاعات که فقط جمع‌آوری اطلاعات می‌کنند یک سامانه تشکیل می‌دهند و همین! کار دیگری نمی‌کنند! کار تخصصی ما زیربنای آن سامانه‌ها {باشد}... این‌ها جایگاه حقیقی و حقوقی در وزارتخانه‌ها {پیدا کنند...»

در جمع‌بندی دیدگاه‌های افراد مختلف در ارتباط با تثبیت جایگاه کمیسیون می‌توان گفت، درباره نقش واقعی و حقیقی کمیسیون برای تصمیم‌گیری‌ها و سیاست‌گذاری‌های کلان، نمی‌توان تردید داشت. با این حال، به نظر می‌رسد، تغییر اساسنامه کمیسیون، پشتیبانی نهادهای بالادستی از کمیسیون و سیاست‌گذاری‌های کلان آن، همکاری مناسب و مفید سازمان‌های متولی حوزه اطلاعات در این کمیسیون، تدوین و توسعه نگاهت نهادی به‌عنوان یکی از فعالیت‌های درست و تأثیرگذار این کمیسیون از جمله مهم‌ترین فعالیت‌هایی است که لازم است درباره تثبیت جایگاه این کمیسیون لازم است دنبال شود. با این حال، دبیرخانه کمیسیون نظام اطلاع‌رسانی علم و فناوری، یکی از فعالیت‌های مهمی است که پژوهشگاه ایرانداک می‌تواند در این زمینه اجرا، پیگیری و تقویت کند. سایر نقش‌ها را می‌توان در ادامه بررسی کرد. یکی از این راهکارها که بر پایه چالش‌های برون‌سازمانی پیش‌روی پژوهشگاه ایرانداک و در قسمت تقویت نقش‌های پیشین (به بخش ۴-۱-۴ بنگرید) در نظر گرفته شده، می‌توان تدوین و توسعه نگاهت نهادی سازمان‌های همکار دانست که از جهت نزدیکی به فعالیت‌های کمیسیون، پس از این مورد و در ادامه آمده است.

۵-۲-۱. تدوین و توسعه نگاهت نهادی سازمان‌های همکار

یکی از چالش‌های بنیادینی که سازمان‌های همکار در حوزه اطلاعات با آن روبرو هستند، موازی‌کاری میان سازمان‌های متولی حوزه اطلاعات (به بخش ۴-۳-۲ بنگرید) و همکاری نامناسب با پژوهشگاه ایرانداک (به بخش ۴-۳-۳ بنگرید) است. به نظر می‌رسد این سیاست‌گذاری کلان برای سازمان‌های همکار باید اجرایی شود تا افزون بر بهبود همکاری‌های میان‌سازمانی، موازی‌کاری‌های موجود میان سازمان‌ها کاهش پیدا کند. در همین راستا یکی از افراد تأثیرگذار در حوزه نظام اطلاع‌رسانی علم و فناوری بر این باور است که:

«... اگر بخواهد این {موفقیت نظام اطلاع‌رسانی} اتفاق بیفتد هر

حرکتی که ایرانداک می‌کند باید در هماهنگی با مراکز ملی دیگر

اطلاع‌رسانی باشد. در سطح ملی نمی‌تواند استاندارد را تدوین کند که

کتابخانه ملی در آن مشارکت نداشته باشد یا مرکز منطقه‌ای و ... پس باید
ایرانداک کمک کند نظام ملی اطلاع‌رسانی شکل بگیرد و تفکیک وظایف
بشود ... همان نظام ملی اطلاع‌رسانی یکی از وظایفش ایجاد هماهنگی بین
مراکز تولیدکننده اطلاعات و مراکز خدمات اطلاعاتی است ... »
یکی دیگر از این افراد تأثیرگذار معتقد است:

«... کمیسیون می‌تواند خیلی در این زمینه کمک کند... یکی از
بحث‌هایی که ما داشتیم اسمش را می‌گذاشتیم نگاشت نهادی که نقش هر
کسی چه چیزی باشد... باید همان مسیر... ادامه پیدا کند ... »

با توجه به دیدگاه مطرح شده، به نظر می‌رسد یکی از فعالیت‌های کمیسیون، تدوین
نگاشت نهادی سازمان‌های همکار در حوزه اطلاعات که مهمترین آنها را می‌توان کتابخانه
ملی، پژوهشگاه ایرانداک، مرکز منطقه‌ای علم و فناوری، مرکز اطلاع‌رسانی جهاد
کشاورزی، مرکز نشر دانشگاهی و غیره دانست. البته پژوهش حاضر می‌تواند تلاشی باشد
تا بتوان هم نگاشت نهادی در ارتباط با سایر سازمان‌ها را تدوین کرد و هم نقش‌های کنونی
پژوهشگاه ایرانداک در این زمینه تقویت شود.

۵-۲-۲. تکمیل آمار و اطلاعات کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی

درباره ضرورت گردآوری آمار و اطلاعات کتابخانه‌ها برای پایش فعالیت و وضعیت آن‌ها
دیدگاه‌های گوناگونی توسط مشارکت‌کنندگان گروه‌های چهارگانه مطرح شده است.
برای نمونه، یکی دیگر از مدیران پژوهشگاه ایرانداک درباره این که این آمار و اطلاعات
می‌تواند توسط پژوهشگاه ایرانداک دنبال شود، دیدگاه خود را این گونه مطرح می‌کند:

«... ایرانداک می‌تواند بهبودهایی بدهد، بیایم آمار کتابخانه درست
کنیم و بگوییم که چه کسی چه کار انجام می‌دهد. چند تا منبع داریم چه
کارهایی {کتابخانه‌ها} انجام می‌دهیم {می‌دهند} چند نفر به شما مراجعه
می‌کنند؛ چند نفر عضو دارید؛ چند تا امانت می‌دهیم... »

درباره لزوم گردآوری این آمار و اطلاعات تردید کمی وجود دارد و بیشتر مدیران
چنین باوری دارند که این اطلاعات باید به صورت روزآمدی تهیه و پایش شود. برای
نمونه، یکی از مدیران کتابخانه می‌گوید:

« ... یاید اول بررسی انجام دهد {شود} که در کتابخانه‌های دانشگاهی چند نفر کار می‌کنند؛ این چند نفر اولاً رشته‌هایشان چقدر مرتبط است و در جایگاه‌های مختلفی که هستند مثلاً اگر فوق‌لیسانی یا دکتر هستند پایان‌نامه‌هایشان چیست آیا کاری که انجام می‌دهند {مرتبط هست، نیست} ... »

این سامانه می‌تواند کارکردهای مثبت و خوبی برای بهبود و گسترش فعالیت کتابخانه‌ها داشته باشد. برای نمونه، یکی از مدیران این گونه اشاره می‌کند که:

« ... سامانه آمار کتابخانه‌ها {آک} این را شما می‌آید یک سامانه طراحی می‌کنید از آنها می‌خواهیم که ارزیابی کنیم مثل وزارتخانه که هر دفعه می‌گویند که در سامانه اطلاعات‌تان را وارد کنید، می‌خواهند رتبه‌بندی کنند و ارزیابی کنند شما هم می‌خواهید این اطلاعات را وارد کنیم، اینها را ارزیابی می‌کنید و رتبه‌بندی می‌کنید ... »

به نظر می‌رسد، یکی از فعالیت‌هایی که در حوزه نگاشت نهادی می‌توان در نظر گرفت و دنبال کرد، همین متولی‌گری و گسترش حاکمیت سازمان‌های حوزه اطلاعات در رابطه با فعالیت کتابخانه‌هاست. البته با در نظر گرفتن دامنه کاری سازمان‌ها، توان سازمانی، نظارت و ارزیابی فعالیت‌ها در یک کمیسیون (مثل کمیسیون نظام اطلاع‌رسانی علم و فناوری) و همکاری با انجمن‌های علمی در کشور می‌توان به موفقیت آن امیدوار بود. یکی از مدیران پژوهشگاه ایرانداک در این زمینه می‌گوید:

« ... میانجی‌هایی مثل انجمن این وسط بتوانند پادرمیانی‌هایی انجام دهند، اگر کاری از قبل شروع شده قوی‌تر است بخش دانشگاهی‌اش این طرف سرویس بگیرد »

به نظر می‌رسد، افزون بر این که تدوین و توسعه نگاشت نهادی (در کمیسیون) می‌تواند در این زمینه نیز یاری‌گر سازمان‌های همکار در حوزه اطلاعات باشد، تعامل میان پژوهشگاه ایرانداک و دیگر سازمان‌ها برای جلوگیری از موازی کاری بسیار ضروری به نظر می‌رسد. البته باید در نظر بگیریم، نقش میانجی‌گرانه سازمان‌های مردم‌نهادی همچون انجمن کتابداری و اطلاع‌رسانی به عنوان سازمانی غیرانتفاعی و علمی اهمیت بسیار زیادی

دارد و نباید از آن غافل شد.

۵-۲-۳. تقویت سایر نقش‌های پژوهشگاه ایرانداک

همان گونه که پیشتر درباره برخی از مهمترین فعالیت‌های پژوهشگاه ایرانداک در حوزه کتابخانه‌های دانشگاهی اشاره شد، به نظر می‌رسد لازم است پژوهشگاه ایرانداک درباره این نقش‌ها بازنگری جدی داشته باشد. به برخی از مهمترین مسائلی که مدیران کتابخانه‌ها درباره این فعالیت‌ها مطرح کرده‌اند در ادامه اشاره می‌شود. شورای تأمین منابع علمی یکی از این فعالیت‌هاست که دغدغه تأمین منابع اطلاعاتی خارجی را برای دانشگاه‌ها مرتفع می‌کند. یکی از مدیران درباره فعالیت‌های این شورا اشاره می‌کند که:

«... تأمین پایگاه‌های علمی و بانک‌های اطلاعاتی خارجی نیز می‌تواند

یکی از چالش‌هایی باشد که ایرانداک به صورت کنسرسیومی می‌تواند

کمک کتابخانه‌های دانشگاهی باشد ...»

با این حال، باید به نقص‌هایی که این شورا از دیدگاه مدیران کتابخانه‌ها با آن‌ها مواجه هست نیز توجه کرد. برای نمونه یکی از مدیران درباره وضعیت غیرشفاف هزینه‌ها در این شورا این گونه بیان می‌کند:

«... ما از آن هم خیلی وقت است خارج شدیم ... هم مقصر ما بودیم و

هم ایرانداک، ایرانداک بسیار خیلی غیرشفاف کار می‌کرد. یعنی هر

گزارشی برای ما می‌فرستاد {اشاره می‌کرد شما} اینقدر بدهکار هستید!

اصلاً هیچکدام {با شرایط ما} نمی‌خوانند! یعنی هر بار ما گزارش می‌دادیم

که ... {میلیون} تومان بدهکار هستی. می‌گفتیم این ... {میلیون} تومان را

من دو ماه پیش ریختم! مگر می‌شود که ریخته باشیم که شما چیزی

{رسید} ندهید! ... خیلی غیرشفاف بودند ...»

او با اشاره به کاستی‌هایی که در کار شورا وجود دارد بر این باور است که:

«... خیلی وقت‌ها شما نیازهایتان را در کنسرسیوم {شورای تأمین منابع

علمی} رفع نمی‌کنید. یعنی اینقدر پول بدهید و آخر می‌گویید کنسرسیوم

می‌خواستیم چکار؟ خیلی وقت‌ها خود آدم می‌دانسته که چی کجا است

یک راه حل‌های بهتری باشد... الان وضعیت مالی‌ها جور شده که نیاز داریم به این چنین کارهایی که مثلاً من یک نسخه خطی از شما می‌خواهم نسخه خطی را آپلود می‌کنم تا شما بتوانی دانلود کنی این‌ها شاید بشود با کنسرسیوم صحبت کرد...»

یکی دیگر از مدیران نیز در همین زمینه اشاره می‌کند:

«... شورای تأمین از لحاظ سازمانی هم یکی دو نفر نیرو دارند و...»

خیلی هم سرش لُران؟ شلوغ است... همیشه نامه‌ها گیر می‌کند؛ طول می‌کشد، پیگیری‌ها طول می‌کشد، گم می‌شود...»

برخی از مدیران نیز بر این باورند که شورای تأمین منابع علمی، کار پژوهشگاه ایرانداک نیست و این کار باید توسط وزارت عتف و با پرداخت یک‌جای همه هزینه‌ها، همچون وزارت بهداشت حل شود. برای نمونه یکی از مدیران این گونه اشاره می‌کند که:

«... به‌نظرم خود وزارت علوم یا خود کنسرسیوم پایگاه‌ها را خریداری

کنند [بهتر است]. اینها بیایند به دانشگاه‌های مختلف دسترسی بدهند مثلاً

بگویند که کدام دانشگاه این مبلغ را به خود ایرانداک پرداخت کند مثلاً

اینقدر برایش دسترسی روزانه یا بر اساس تعداد هیئت علمی یا تعداد دانشجو

باز شود برایشان که بتوانند استفاده کنند. خیلی خود دانشگاه‌ها درگیر

اشتراک پایگاه نباشند یعنی یک مرکزیتی داشته باشد در کشور...»

یکی دیگر از مدیران نیز در همین زمینه می‌گوید:

«... کنسرسیوم [شورای تأمین] جزء فعالیت‌های ایرانداک نیست...»

به‌نظرم بهتر است فعالیتی مشابه وزارت بهداشت برای ردیف بودجه برای

تأمین منابع علمی انجام شود...»

با این حال، شرایط و وضعیت مالی کتابخانه‌ها برای تأمین منابع مالی به گونه‌ای است که چاره‌ای برای ادامه فعالیت شورا وجود ندارد. حتی دانشگاه تهران که به نوعی تأثیر زیادی بر روی دیگر کتابخانه‌ها دارد، به گفته یکی از مدیران سایر کتابخانه‌ها، نیازهای خود را از طریق شورا تأمین می‌کند.

برای نمونه مدیر کتابخانه‌ای اشاره می‌کند:

« ... شما ببینید الان همان دانشگاه تهران ... تا دیروز پول را می‌گذاشت درون کیفش و می‌رفت و مستقل از ناشر و خرید می‌کرد. ولی الان حداقل در این دو سال اخیر من می‌بینم که در تمام جلسات شورا حتی دو نفری می‌آمدند^۱ ... یعنی دارند خریدهایشان را تقریباً از طریق شورا می‌کنند. یعنی همان دانشگاه تهرانی که می‌گفت من مستقل می‌روم خرید می‌کنم و کاری با شورا ندارم الان کار را به جایی رساند که منافع/ش در این است که بیاید از طریق شورا خرید کند ... »

با این همه، به نظر می‌رسد لازم است شورای تأمین منابع علمی تلاش بیشتری برای تأمین نیازهای کتابخانه‌ها داشته باشد تا کتابخانه‌ها دغدغه تأمین منابع علمی خارجی را نداشته باشند. شورا همچنین باید چابکی، شفافیت، دقت و نظام‌مندی را در دستور کار خود قرار دهد تا بتواند نیازهای کتابخانه‌ها را به شکل بهتری تأمین کند. گمان می‌رود این شورا تلاش خود را برای تأمین منابع مالی از سوی وزارت عتف به کار می‌بندد و به نظر می‌رسد، وزارت عتف در مقایسه با وزارت بهداشت (با تعداد دانشگاه‌ها و مراکز آموزشی و پژوهشی کمتر) نمی‌تواند تأمین مالی دسترسی به منابع علمی را فراهم کند. در این صورت، راهکار خرید کلان^۱ ساده‌ترین راه به نظر می‌رسد. بازنگری در شیوه گردآوری پایان‌نامه‌ها در گنج نیز جزء مواردی است که می‌تواند به تقویت جایگاه پژوهشگاه ایرانداک انجامد. برای نمونه، یکی از افراد تأثیرگذار در حوزه نظام اطلاع‌رسانی علم و فناوری درباره شیوه توزیع شده برای سازماندهی این منابع می‌گوید:

« ... این‌ها {کتابخانه‌ها} به عنوان شاخه‌هایی یا به عنوان بازوهای خدمات

فنی ایرانداک تلقی شوند. چون ایرانداک با توجه به وضعیتش توان

نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی هزاران پایان‌نامه مملکت را ندارد ... »

این نگاه، به شکلی مطرح شده که ارتباط شبکه‌ای میان پژوهشگاه ایرانداک و کتابخانه‌ها را تقویت و بازتعریف می‌کند. با این حال، ضرورت ایجاد شبکه‌ای از کتابخانه‌ها (به بخش ۴-۷-۲ بنگرید) به تفصیل توضیح داده شده است.

۳-۵. پذیرش نقش‌های جدید

همان‌گونه که در بخش پیشین درباره تقویت نقش‌های پیشین پژوهشگاه ایرانداک اشاره شد (به بخش ۴-۴-۱ بنگرید) پژوهشگاه ایرانداک برای اینکه بتواند فعالیت‌های خود را در حوزه و دامنه بهبود و گسترش فعالیت کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی ادامه دهد، باید بازنگری جدی در نقش‌های پیشین خود داشته باشد. همچنین، برای پذیرش نقش‌های جدید خود را آماده کند. از دیدگاه گروه‌های چهارگانه مشارکت‌کنندگان، این نقش‌ها را می‌توان در چارچوب موارد زیر در نظر گرفت که در ادامه به تشریح درباره هر یک از این نقش‌ها صحبت می‌شود.

(۱) پایش، نظارت و هدایت فعالیت‌های کتابخانه‌ها؛

(۲) تدوین و توسعه استانداردهای کتابخانه‌ای (با همکاری انجمن)؛

(۳) تدوین نظام جامع نرم‌افزارهای کتابخانه‌ای؛

(۴) سایر نقش‌ها.

۳-۵-۱. پایش، نظارت و هدایت فعالیت‌های کتابخانه‌ها

یکی از مهمترین و پرتکرارترین مواردی که توسط مدیران درباره فعالیت‌های کتابخانه‌ای مطرح می‌شد، این بود که متولی خاصی برای پایش، نظارت و هدایت این کتابخانه‌ها وجود ندارد. برای نمونه برخی از افراد تأثیرگذار در حوزه نظام اطلاع‌رسانی علم و فناوری بر این باورند که:

«... کتابخانه‌های دانشگاهی/اولین کتابخانه‌هایی خواهند بود که

پوست‌اندازی خواهند کرد. یعنی شما آهسته‌آهسته با میزان کم مراجعه

روبه‌رو می‌شوید در کتابخانه‌های دانشگاهی... به علت اینکه به منابع

اطلاعاتی که دسترسی به آن تسهیل شده از طریق فناوری‌های نوین خیلی

راحت‌تر شده... این را باید یک فکر کرد...»

یکی از مدیران پژوهشگاه ایرانداک نیز در این زمینه نظر اشاره می‌کند:

«... الان کتابخانه‌های دانشگاهی مدرن باید وظایف‌شان را براساس آنها

تعریف کنند و کماکان آن کتابخانه‌های مدرن ما باید با ایرانداک در تماس

و دادوستد اطلاعاتی باشند و ایرانداک باید آن مرکزیت را داشته باشد...»

یکی دیگر از افراد تأثیرگذار این گونه دیدگاه خود را بیان می‌کند که:

«... الان ما باید ببینیم اولین نیازهای کتابخانه‌های دانشگاهی ما چه

چیزی است در زمینه شبکه‌ای شدن؟ این‌ها را بیایم الویت‌بندی کنیم...

آن‌جا باید طوری ایرانداک جایگزین شود در وزارتخانه که سیاست‌گذاری

کند برای کتابخانه‌ها... بررسی چالش‌هایی که در کتابخانه‌ها وجود دارد.

بازآموزی‌ها {حرفه‌مندان}... بحث باشد، اطلاع‌رسانی...»

یکی از مدیران وزارت عتف این مسئله را بیشتر فنی می‌بیند و اشاره می‌کند:

«... اینکه ما یک مطالعه میدانی انجام بدهیم که اصلاً مشکل چیست

شاید آن باشد که باید بی‌آی (هوش کسب و کار) نصب شود برای کل

{کتابخانه‌های} دانشگاه‌های کشور. حالا ایرانداک متولی‌اش باشد یا هر

کس دیگری...»

از سوی دیگر، یک مدیر کتابخانه در این زمینه می‌گوید:

«... یک دفعه دانشگاه... می‌آید کتابخانه‌های دانشکده‌هایش را جمع

می‌کند. این باید یک جایی باشد... یک مرجعی باید باشد که شما از او

پرسید که این کار درست است یا نیست و در آنجا این را حل‌اجی کند...

ببینید در مورد همین جمع شدن {تجمیع} کتابخانه‌های دانشگاهی مثلاً باید

قاعده‌ای وجود داشته باشد که هر دانشکده‌ای با این مشخصات باید یک

کتابخانه داشته باشد و بدون آن مجوز، کسی نتواند این را جمع کند یا اینکه

نرم‌افزارهای کتابخانه‌ای باید این استانداردها را داشته باشد... یک جایی

باشد که رصد کند که چه اتفاقی الان افتاده ما در چه شرایطی هستیم به چه

می‌خواهیم برسیم...»

یکی از افراد تأثیرگذار در نظام اطلاع‌رسانی علم و فناوری نیز دیدگاه خود را این گونه

مطرح می‌کند که:

«... آن نهادی که مثل نهاد کتابخانه‌های عمومی در وزارتخانه وجود

داشته باشد. او می‌تواند سیاست‌گذاری کند. سیاست‌گذاری نظارت هم

داشته باشد. یعنی وقتی نظارت و اشراف کامل روی کتابخانه‌های دانشگاهی

از دید تخصصی داشته باشد...»

به نظر می‌رسد برآیند دیدگاه‌ها درباره‌ی این کتابخانه‌ها این است که با وجود این‌که کتابخانه‌ها از سیاست مستقلی برخوردار هستند، به حال خود رها شده‌اند و نمی‌توانند هم‌پای این تغییرات پیش بروند. این حالت برای کتابخانه‌ها از دیدگاه مدیران به‌شکلی دیگر به شرح زیر مطرح می‌شود:

«... {برای} این سیاست‌گذاری‌ها شاید مثلاً ایرانداک بتواند در

مجموعه کتابخانه‌ها {سیاست‌گذاری را} انجام دهد... شاید یک جای

بالاسری مثل ایرانداک بتواند با {وزارت} علوم ارتباط برقرار کند و این

کار را انجام دهد... {در این صورت} بخشی از رسالت ایرانداک این است

{خواهد بود} که راهکارهای نوین علم اطلاعات را ارائه بدهد به

کتابخانه‌ها... {بایستی} تغییر در کتابخانه‌ها زودتر صورت بگیرد...»

یکی از مدیران در ارتباط با پذیرش این نقش توسط سایر سازمان‌ها این‌گونه دیدگاه

خود را مطرح می‌کند که:

«... به‌نظر می‌رسد حتی انجمن کتابداران هنوز نتوانسته برای

کتابخانه‌های دانشگاهی تصمیم بگیرد. به نظر می‌رسد اول باید چالش‌ها در

سطح کلان‌تری حل و فصل بشود بعد وارد بحث‌های دانشگاهی شود...»

بر پایه همین نظر، می‌توان بحث رهبری تغییر در کتابخانه‌ها را این‌جا مطرح کرد.

همان‌گونه که پیشتر نیز اشاره شد، برخی سازمان‌ها همچون اسکانل و لیبر مدیریت و

رهبری تغییر در کتابخانه‌ها را با توجه به تغییرات فناوری جزء اهداف خود در نظر

گرفته‌اند. در این صورت، می‌توان تغییر در کتابخانه‌ها را جزئی از اهداف پایش و نظارت بر

کتابخانه‌ها دانست. با این حال، به‌نظر می‌رسد برای این‌که پایش، نظارت و هدایت

کتابخانه‌ها به شکل هدفمند و صحیحی انجام شود لازم است تدوین و توسعه استانداردهای

کتابخانه‌ای در دستور کار قرار گیرد. از این‌رو یکی از راهکارهای پیش‌رو، به تدوین و

توسعه این استانداردها اختصاص دارد که در ادامه به آن پرداخته می‌شود.

۵-۳-۲. تدوین و توسعه استانداردهای کتابخانه‌ای (با همکاری انجمن)

تدوین و توسعه استانداردهای کتابخانه‌ای یکی از اهدافی است که توسط انجمن‌های علمی مورد توجه بسیاری از کشورها قرار گرفته است. برای نمونه، استانداردها و رهنمودهایی برای کتابخانه‌های دانشگاهی همواره به صورت ویژه مورد تأکید انجمن کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی بوده است. با این حال، تاکنون، انجمن کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران و انجمن مدیریت اطلاعات ایران توان اجرایی، عملیاتی و مالی کافی برای تدوین این استانداردها نداشته‌اند.^۱ از این رو به نظر می‌رسد، می‌توان با همکاری انجمن علمی کتابداری و اطلاع‌رسانی، تدوین و توسعه استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی را بر پایه شرایط بومی و کنونی ایران در نظر گرفت و اجرایی کرد.^۲ تدوین و توسعه استانداردها از این جهت در پژوهش مهم تلقی شده است که زمینه لازم برای پایش، نظارت و هدایت کتابخانه‌ها را فراهم می‌سازد و از این نظر، با راهکار ارائه شده در بخش پیشین در زمینه پایش، نظارت و هدایت فعالیت‌های کتابخانه‌ها (به بخش ۴-۴-۲-۱ بنگرید) نیز ارتباطی منطقی دارد. از آن جا که یکی از راهکارهای پیش‌رو برای پذیرش نقش از سوی پژوهشگاه ایرانداک، استفاده از ظرفیت‌ها و رویکردهای انجمنی (به بخش ۴-۴-۷ بنگرید) است و یکی از این ظرفیت‌های انجمن، تدوین استاندارد در نظر گرفته شده است، این موضوع به تفصیل در همان بخش توضیح داده می‌شود.

۵-۳-۳. سایر نقش‌ها

بر پایه دیدگاه مشارکت کنندگان در گروه‌های چهارگانه، پژوهشگاه ایرانداک می‌تواند نقش‌ها یا فعالیت‌های دیگری را نیز برای بهبود و گسترش فعالیت کتابخانه‌ها در نظر داشته باشد. از جمله این موارد می‌توان به تدوین سیاست‌های کلان اطلاعات علمی کشور،

۱. انجمن علمی کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران با تشکیل کمیته برنامه‌ریزی و بهبود مستمر و در قالب کمیته استاندارد در انجمن، تدوین استاندارد کتابخانه‌های عمومی را برعهده گرفت و به پایان رساند.

۲. باید در نظر داشت که کتابی با عنوان استانداردهایی برای کتابخانه‌ها در موسسات آموزش عالی ایران (عمرانی ۱۳۹۶) منتشر شده است که یکی از برون‌دادهای کمیسیون نظام اطلاع‌رسانی علم و فناوری بوده است. با این حال، به نظر می‌رسد، تأکید این اثر بر ترجمه استانداردهای انجمن کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی بوده و به نظر می‌رسد لازم است این اثر به شرایط بومی و داخلی ایران توجه کند.

تدوین چارچوب برای مدیریت دانش در کتابخانه‌ها و طراحی سامانه طرح‌های پژوهشی اشاره کرد. برای نمونه، یکی از مدیران در ارتباط با تدوین سیاست‌های کلان اطلاعات علمی اشاره می‌کند که:

«... {ایرانداک} باید {هم‌گرایی ملی بین نهادهای مرتبط با اطلاعات و دانش را به وجود بیاورد. بین کتابخانه‌ها و سامانه‌ها، مراکز فروش اطلاعات مثل ژرسیستم و نسیم ایمان و ... شرکت‌های نرم‌افزاری کتابخانه‌ها، نهادهای مرتبط با مثل کتابخانه ملی، مثل خانه کتاب. مثلاً ایرانداک نهادهایی که مرتبط با این حوزه‌ها هستند یک جایی بتوانند با همدیگر حرف بزنند هماهنگی کنند یا با همدیگر بتوانند هماهنگ شوند و از یک سیاست مشترک کلان پیروی کنند ... ولی سیاست کلان و یک استخوان‌بندی کلان فرهنگی و سیاسی وجود داشته باشد که همه در آن چارچوب و با روش خودشان عمل کنند و با سلیقه خودشان عمل کنند. الان از بن و بنیاد همه راه و روش خودشان را دارند. سیستم خودش را دارد و به همین خاطر ما نمی‌توانیم مسئله اشتراک منابع را مطرح کنیم مسئله همکاری بین کتابخانه‌ای را به درستی پیاده‌سازی کنیم چون یک سیستم و شبکه ملی درستی در این زمینه نداریم ...»

البته تدوین نگاهت نهادی برای سازمان‌های همکار در حوزه اطلاعات، یکی از راهکارهایی است (به بخش ۵-۲-۱) که به تفصیل درباره آن سخن گفته شده است. یکی دیگر از مدیران وزارت عتف در رابطه با نقش‌های دیگر این گونه دیدگاه خود را بیان می‌کند که:

«.... ما در خیلی چیزها {مشکل} داریم. به این شکل در بحث مقاله است، نشریه است، گزارشات است، جلسات است، حتی صحبت‌ها است، نظریه‌ها است، ایده‌ها خیلی جاها داریم هیچ جا ما چیزی نداریم که از همدیگر بتوانیم اطلاع داشته باشیم و استفاده کنیم خیلی کار داریم. {ایرانداک} می‌تواند چون تا آن جایی که به نظر من نیاز به پژوهش و ایجاد یک پیشنهاد و کمک می‌کند به تصمیم‌سازی {دارد} اینجا ایرانداک

می‌تواند کار مطالعاتی‌اش را بکند. در همه این چیزهایی که بحث نشر دانش، تولید دانش، فرایند تولید دانش، مؤلفه‌های مختلف آنها و اجزاءشان ایرانداک آن کار پژوهشی و مطالعاتی‌اش را می‌تواند در همه اینها ورود پیدا کند ...»

نمونه این سیاست‌گذاری علمی را می‌توان برای خرید منابع علمی از جمله کتاب نیز در نظر داشت. برای نمونه یکی از مدیران این گونه دیدگاه خود را مطرح می‌کند:

«... در زمینه کتاب متأسفانه این است که هر کسی هر کتابخانه‌ای از کوچک تا بزرگ هر چه که خودش تشخیص می‌دهد بدون برنامه‌ای این منابع را جمع می‌کند یا اگر بخواهد و جین می‌کند ... اگر ایرانداک یک روزی بتواند این کار را انجام دهد ... چیزی شبیه به شورای تأمین منابع و برای منابع انگلیسی برای منابع فارسی هم این اتفاق بیفتد ...»

طراحی سامانه طرح‌های پژوهشی هم یکی از مواردی بود که توسط مدیران کتابخانه‌های پژوهشی به شرح زیر مطرح شد:

«... ما {پیشتر} ایرانداک سرچ می‌کردیم در نسخه قدیم آن ... طرح‌های پژوهشی الان هیچ متولی ندارد و مسئله مهمی هم است ... یعنی حداقل در بحث طرح‌های پژوهشی چون شما ادعا دارید که پیشینه پژوهش برای افراد درست می‌کنید پس خیلی نیاز است که طرح پژوهشی در آن باشد، چون طرح پژوهشی مثل پایان‌نامه کار خیلی کاملی انجام می‌شود. دقیقاً مثل همان‌ها در یک سازمانی قرار می‌گیرد و دست یافتن به آن خیلی سخت است، یعنی یک مرکزی می‌خواهد که اینها را پیگیر باشد، بگوید که این هست و بداند که چه چیزی کجا است. یعنی این انتظار هم ما داریم و به نفع ما هست و به نفع هر سازمان و پژوهشگاه و کتابخانه و دانشگاهی است که این چنین سامانه‌ای باشد ... ما به عنوان پژوهشگاه بزرگ کشور کلی طرح داریم جایی ثبت نمی‌کنیم، حتی درون خودمان. یعنی شما می‌خواهید سرچ کنید ما چه طرح‌هایی دادیم ما چه طرحی داریم باید بروید معاونت پژوهشی یک فایل اکسل بدهید که این طرح‌های پژوهشگاه است که خب

این مشکل است ...»

البته دربارهٔ این سامانه باید اشاره کرد که سامانهٔ سمات ملی برای همین وظیفه طراحی شده بود و پیشتر نیز مدیریت این سامانه به پژوهشگاه ایرانداک سپرده شده بود، اما اکنون هدایت و نظارت بر آن در اختیار وزارت عتف است. یکی دیگر از راهکارها، تغییر نگاه فناورانه و نو به مسائل مرتبط با کتابخانه‌هاست که در ادامه دربارهٔ آن به تشریح پرداخته می‌شود.

۵-۴. تغییر نگاه به رویکردهای فناورانه و نو

یکی از دلایلی که لازم به نظر می‌رسد کتابخانه‌ها خود را با شرایط نوین همراه کنند، فناوری‌های نوینی است که بسیاری از خدمات و فعالیت‌های کتابخانه‌ها را تحت تأثیر خود قرار داده است. با این حال، به نظر می‌رسد لازم است پژوهشگاه ایرانداک نیز نگاه خود را در رابطه با فعالیت‌هایی که به کتابخانه‌ها مرتبط است، بازنگری کند. در غیر این صورت، انجام فعالیت‌های کنونی پژوهشگاه ایرانداک با نگاه سنتی، یا حتی انجام رویکردهای فناورانه با نگاه سنتی نمی‌تواند راهگشا باشد. برای نمونه، یکی از افراد تأثیرگذار در حوزهٔ نظام اطلاع‌رسانی علم و فناوری اشاره می‌کند که:

«... ما باید نوع تعامل مان را عوض کنیم یعنی من کتابدار اگر بخواهم {با رویکرد سنتی به سازماندهی منابع، برای نمونه سازماندهی عکس‌ها} ... می‌توانم در روز ۱۰ تا عکس را نمایه کنم ... {در این صورت ۱۰ نفر نیروی انسانی} ۱۲ سال طول می‌کشد تا {سازماندهی آن‌ها} تمام شود. پس آن راه‌حل‌های قبل که ما نگاه مان به بحث پردازش است باید بی‌تعارف دور ریخته شود. این نگاه که ما یکی یکی باید اینها را نمایه کنیم نمایه هم باید مستند شود؛ برود به تزاروس مثلاً اصفاء، یا تزاروس فلسفه یا تزاروس {درست نیست} ... خب این‌ها تا جایی که من می‌فهمم حجم اطلاعات این قدر زیاد دارد می‌شود که از پیشش بر نمی‌آیند. لذا شما باید جامعه ما برود به سمت یک نمایه‌سازی اصطلاحاً از مبدائی که یا از مبداء به بین راهکاری که الان مثلاً گوگل می‌کند {دنبال کنیم}. یعنی گوگل که

نمی‌آید عکس را خودش نمایه‌سازی کند با یک ترفندی می‌آید این را
مطرحش می‌کند ...»

وی در اشاره به همین موضوع در رابطه با سازماندهی منابع در پژوهشگاه ایرانداک
می‌افزاید:

«... یک مقدار این نگاه را باید عوض کرد و آن نگاه سنتی که ما آن‌جا
هستیم و یک سری پایان‌نامه داریم و فیزیکی‌اش هست و دیجیتالش هست
از این‌ها داریم سرویس می‌دهیم و باز می‌نشینیم یکی یکی فهرست می‌کنیم
و نمی‌شود از یک جایی به بعد نمی‌شود ... ما هنوز ... خیلی‌هایمان در سنت
گیر هستیم. خیلی که رشد می‌کنیم می‌گوییم که ماشین بیاید کار ما را
انجام دهد تکنولوژی، فناوری خودش فرهنگ دارد ...»

همان‌گونه که پیشتر هم در بحث تحول دیجیتال توسط یکی دیگر از افراد تأثیرگذار
حوزه نظام اطلاع‌رسانی علم و فناوری اشاره شد:

«... اگر ما یک تحول دیجیتال ایجاد می‌کردیم {کنیم} حالا می‌شود
روی آن فکر کرد. چه کاری می‌شود کرد؟ مثلاً ما یک کمی تحلیل داده
می‌داشتیم {داشته باشیم} می‌گفتیم محققین ما دارند این موضوعات را پیدا
می‌کنند {موفقیت آمیز خواهد بود} ...»

با وجود این که اشاره این مدیر پیشین پژوهشگاه ایرانداک به تغییر وضعیت کتابخانه‌ها
باز می‌گردد، با این حال، به نظر می‌رسد این مسئله برای پژوهشگاه ایرانداک نیز وجود دارد.
یکی از افراد تأثیرگذار در این زمینه می‌افزاید:

«... ما اگر توجه به باید‌های تکنولوژیک {فناورانه} نکنیم ورشکست
می‌شویم. منتها جنس ورشکستگی نظام دولتی این است که کاری نمی‌کنیم
حقوق می‌گیرند و شکر می‌کنند خدا را. اتفاقاً می‌شود یک سازمان
نشسته‌ای که کسی کارش ندارد یک مجوزی باید از آن بگیرند می‌آیند
می‌گیرند ...»

این مسئله برای پژوهشگاه ایرانداک در صورتی که بخواهد در حوزه بهبود و گسترش
فعالیت کتابخانه‌ها اقدام کند نیز، صادق و پابرجاست. تغییر این نوع نگاه برای سازماندهی

همه انواع منابع اطلاعاتی (به ویژه، پایان نامه ها و رساله ها در سامانه گنج) موجود در فضای پژوهشی دانشگاه ها بسیار ضروری خواهد بود. از نگاه این فرد تأثیر گذار:

« ... در بحث های دیجیتال ما نمی دانیم این {منابع} کجاست {هستند} ولی ... به عقیده من برنامه ریزی هم برای جایی مثل ایرانداک باید از این قبیل باشد ... {به بیان دیگر} من باید یک سیستمی را پدید بیاورم که با رسانه های ملی بتوانم آنی که در سیستم است در اختیار آن کسی که در اردبیل هم هست بگذارم. تا به حال این جوری فکر کردیم؟ نه! یک سری جمع کنیم پیش خودمان همین جا باشد و به کسی هم ندهیم مثلاً ده تا پسورد هم براش بگذاریم ... {این گونه} نمی شود ... »

۵-۵. پشتیبانی مادی و معنوی وزارت عتف

یکی از مواردی که بسیاری از افراد در گفتگوها به آن اشاره کردند، پشتیبانی مادی و معنوی وزارت عتف از پژوهشگاه ایرانداک است. از این جهت، به نظر می رسد لازم است این پشتیبانی در راستای بازبینی و بازنگری در سیاست های پژوهشگاه ایرانداک و پشتیبانی وزارت عتف دنبال شود. برای نمونه، یکی از افراد تأثیر گذار در این زمینه بیان می کند که:

« ... باید ببینیم ساختار خود ایرانداک آیا نیاز به بازنگری دارد یا فقط باید سیاست هایمان را بازنگری کنیم. قاعده تا ساختار و سیاست با هم عجین هستند و هر کدام دیگری را تحت تأثیر قرار می دهد ... »

مدیر یکی از کتابخانه ها نیز در همین زمینه اشاره می کند که:

« ... ایرانداک اول باید خودش را بازسازی کند. یعنی برنامه راهبردی خودش را مشخص کند و به آن لولی برسد که بتواند سیاست درستی بچیند؛ که حرفش را بخوانند. بنابراین اولین چالشی که وجود دارد این است که بازسازی خود ایرانداک و تغییر راهبردهایی است که در این زمینه باید داشته باشد ... »

یکی از مدیران در همین زمینه دیدگاه خود را این گونه مطرح می کند که:

« ... باید مأموریت های ایرانداک را {باز} تعریف کنیم. آیا این

مأموریت جزء مأموریت‌های ایرانداک هست یا نیست ... در مورد پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها اگر در نظر بگیریم بخش‌نامه‌اش شاید از ۲۰ سال پیش و شاید بیشتر شده که دانشگاه‌ها موظف هستند که یک نسخه از پایان‌نامه و رساله‌شان را به ایرانداک بدهند. خیلی از دانشگاه‌ها هنوز هم به نظر می‌رسد که چالش دارند در این زمینه. بنابراین وقتی می‌خواهید فراتر از این حرکت کنید، باید به سازوکارهای خودش برسیم ... به هر حال باید یک ساختار کلی‌تری دیده شود که آن ساختار می‌تواند در نقش رهبری سازماندهی عمل کند و بعد آن ساختار را همه بپذیرند. در حال حاضر چنین ارتباطاتی و چنین شبکه‌ای وجود ندارد و دانشگاه‌ها خودشان را موظف نمی‌دانند ...»

به نظر می‌رسد، یکی از چالش‌های پر تکرار و قابل توجهی که توسط مدیران مطرح شد و پیشتر در قسمت چالش‌های درون‌سازمانی (بنگرید به بخش ۴-۲-۱) اشاره شده بود، توان مالی محدود پژوهشگاه ایرانداک برای انجام فعالیت‌های کنونی‌اش بود. در همین زمینه، یکی از مدیران دیدگاه خود را این گونه مطرح می‌کند که:

«... در سطح کشور ما ایرانداک جایگاهی پیدا کند که دیگر بابت هر سرویسی مثل بنگاه اقتصادی عمل نکند که بلافاصله صورت حساب بدهد و بخواهد پول دریافت کند، بلکه این به صورت مجتمع و یکپارچه در یک جایی در کشور تعریف شود. اگر لازم است از بودجه‌های دانشگاه از سر جمع بودجه‌های پژوهشی دانشگاه یا بودجه‌های دیگری برداشته شود و این خدمات به رایگان در اختیار قرار بگیرد مثل خدمات علمی پژوهشی که خیلی از کشورهای جهان می‌دهند ...»

این امر لازم است از سوی وزارت عتف تأمین شود. یکی از مدیران در همین زمینه دیدگاه خود را این گونه بیان می‌کند:

«... باید جایی وجود داشته باشد، یک متولی، یک دبیرخانه‌ای وجود داشته باشد. به خاطر همین است یک بحث همین قانون‌گذاری و سیاست‌گذاری، تصمیم‌گیری، برنامه‌ریزی علمی است. یعنی اینکه به جای

این که ما بگذاریم کسانی تصمیم بگیرند که افراد متخصص نیستند و کتابخانه را نمی‌شناسند و سلیقه‌ای عمل می‌کنند بگذاریم... اگر واقعاً یک جایی باشد که در ایرانداک هم زیر مجموعه وزارتخانه {عتف} است، جایی باشد که برنامه‌ریزی‌هایی در این زمینه باشد که لازم‌الاجرا هم باشد...»

یکی از افراد تأثیرگذار در حوزه نظام اطلاع‌رسانی علم و فناوری می‌افزاید:
«... بایستی این دفتر پشتیبانی {سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی امور پژوهشی وزارت عتف} عنایت ویژه به ایرانداک داشته باشد و ایرانداک هم به اندازه کافی و با قدرت توجه کند که ارزش کارش چیست و این ارتباط اگر به‌وجود نیاید و این توجهات اگر صورت نگیرد، ایرانداک همچنان مثل وضعیت فعلی‌اش خواهد بود...»

درباره این که زیرساخت‌های حاکمیتی ایرانداک برای پذیرش نقش چگونه باشد (به بخش ۴-۲-۴ بنگرید) به تشریح بحث می‌شود اما از آن جا که این پشتیبانی، به جایگاه حاکمیتی مرتبط است، بخشی از این جایگاه حاکمیتی را می‌توان از دیدگاه یکی از افراد تأثیرگذار حوزه نظام اطلاع‌رسانی علم و فناوری می‌توان این گونه دید که:

«... تأسیس یک کمیته مشخص برای کتابخانه‌های دانشگاهی وزارت علوم {می‌تواند مورد توجه قرار بگیرد}... مثلاً دفتر پشتیبانی {سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی امور پژوهشی وزارت عتف} این کار را انجام می‌داد ولی فقط بحث پشتیبانی نیست در مورد کتابخانه‌ها بحث سیاست‌گذاری‌های کلان کتابخانه‌های دانشگاهی است...»

یکی از مدیران کتابخانه‌ها در همین زمینه اشاره می‌کند:

«... حمایت بیشتر وزارت عتف از ایرانداک (مادی و معنوی)...»

یکی دیگر از مدیران کتابخانه‌ها در همین زمینه می‌گوید:

«... اینکه وزارت عتف هم این را به رسمیت بشناسد فکر می‌کنم میزان مشارکت {کتابخانه‌ها} هم بیشتر می‌شود... ولی اگر... ایرانداک از طرف وزارتخانه {عتف} پشتیبانی قوی بشود یعنی آن شورایی که {ممکن است}

تشکیل می‌شود (بشود) وزارتخانه به طور قاطع و به‌طور قانونی پشتیبانی آن شورایی که در ایرانداک تشکیل می‌شود، بشود ...»

از سوی دیگر، از نگاه یکی از افراد تأثیرگذار در حوزه نظام اطلاع‌رسانی علم و فناوری، لازم است:

«... ارتباط مدیران ایرانداک هم با مقامات بالادستی خیلی گسترده‌تر و بیشتر باشد و نزدیک‌تر باشد... عدم تعامل نزدیک و گسترده مدیران ایرانداک با مسئولین وزارت علوم، خب این باعث می‌شود آنها به اندازه کافی تأثیر نپذیرند... مدیران ایرانداک باید حتماً در ارتباط با ارزشمندی و سودآوری و ارزش افزوده فعالیت‌هایشان توجیه کافی برای مدیران وزارت علوم تدوین کنند و ارائه بدهند این یک راه حل است ...»

۵-۶. گسترش و بهبود ارتباط پژوهشگاه ایرانداک با کتابخانه‌ها

همان گونه که پیشتر در چارچوب چالش‌ها و دشواری‌ها به‌عنوان شناخت ناکافی کتابخانه‌ها از فعالیت‌های پژوهشگاه ایرانداک مطرح شد (به بخش ۴-۳-۱-۱ بنگرید)، بسیاری از کتابخانه‌ها با فعالیت‌ها و اهداف پژوهشگاه ایرانداک آشنایی کافی و دقیقی ندارند. به‌نظر می‌رسد این شناخت ناکافی کمی و کیفی، تا اندازه‌ای لازم است با راهکار گسترش و بهبود روابط با کتابخانه‌ها جبران شود. برای نمونه یکی از مدیران در این زمینه می‌گوید:

«... به نظر می‌رسد به نحوی مقتضی، از چند کتابخانه دانشگاه‌های بزرگ به‌عنوان مشاور یا هر عنوان دیگر استفاده شود، طرح‌ها اجرایی و فراگیرتر خواهند شد ...»

به نظر می‌رسد این نگاه، افزون بر مشارکت بیشتر کتابخانه‌ها، باعث گسترش و بهبود ارتباط با کتابخانه‌ها نیز می‌شود. باین حال، گمان می‌رود ضروری است این ارتباط به شکلی بهبود و گسترش بیابد که نتایج بهتری داشته باشد. یکی از مدیران، در این زمینه می‌گوید:

«... وجود یک شورا مثل همین شورای سیاست‌گذاری تأمین منابع که می‌تواند شورای سیاست‌گذاری مثلاً کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌ها باشد

« ... »

یکی از مدیران وزارت عتف بر این باور است که:

« ... باید منافع و دستاورد هر اقدامی برای همه شرکا به درستی تعریف شود. این تضمین و این اعتماد {باید به گونه‌ای باشد} که بدانند و ببینند که اگر این همکاری این شبکه شکل بگیرد برای همه منفعت دارد و این منفعت رسمیت داده شده، شناخته شده هم/فزایی ایجاد می‌کند. ما یک جایی این‌ها را هم نیاز داریم، به حداقل‌ها بسنده می‌کنیم بعد نمی‌دانیم تعامل بیشترمان با یکدیگر چه منافع بیشتری دارد ... »

این گسترش ارتباط باید به گونه‌ای باشد که طراحی خدمات و فعالیت‌ها را نیز دربرگیرد. برای نمونه، یکی از مدیران این گونه اشاره می‌کند که:

« ... مثلاً {در طراحی} خود {سامانه} گنج. به هر حال هر سامانه‌ای که ایجاد می‌شود، به نظر من اولین قدمش این است که {ایرانداک} آغوشش را باز کند و پیشنهاد بگیرد. من هم اگر یک سامانه تعریف کنم و بنشینم کنار و بگویم که بیاید استفاده کنید {موفق نمی‌شود} ... »

یکی دیگر از مدیران این گونه دیدگاه خود را مطرح می‌کند:

« ... {فقط} بحث بازی گرفتن نیست. یک وقتی هست که می‌گوییم این‌ها هم بیايند در بازی این رویکرد خوبی است. اما بازی زمانی است که افراد تأثیر فنی و علمی ندارند. فقط تأثیر سازمانی و جایگاهی سیاسی دارند. وقتی خودشان می‌آیند به بازی، حمایت می‌کنند. نه! ما اینجا می‌گوییم مشارکت چون بازخوردهایی که در آن جلسه {ها} دارند هیچ کجا نمی‌توانستند بگیرند. چون در آن جلسه ... کلی متخصص آنجا نشسته‌اند که سال‌ها با این سامانه‌ها کار کردند و کار پژوهشی انجام دادند و دانش فنی دارند خیلی بازخورد به آنها دادند {می‌دهند} ... »

او بر این باور است این کار (دریافت مشاوره از کتابخانه‌ها) کمک می‌کند، تبلیغی هم

برای پژوهشگاه ایرانداک صورت پذیرد. او می‌گوید:

« ... {حضور} مشاوران خودشان بهترین تبلیغ هستند. به خاطر این‌که

آنها می‌گویند که سامانه خیلی خوب دارد طراحی می‌شود. مثلاً در سطح متادیتا {فرا داده} این جوری است و خب این نیست در ایرانداک که ضعف بزرگی است ...»

با این حال، یکی دیگر از راهکارها را می‌توان در چارچوب استفاده از ظرفیت‌ها و رویکرد انجمن برای بهبود و گسترش فعالیت کتابخانه‌ها در نظر گرفت که در ادامه به تشریح به آن پرداخته می‌شود.

۵-۲. استفاده از ظرفیت‌ها و رویکرد انجمنی

بر پایه آن چه که پیشتر درباره چالش‌ها و دشواری‌هایی پذیرش نقش از سوی پژوهشگاه ایرانداک (به بخش ۴-۳ بنگرید) اشاره شد، به نظر می‌رسد برای این که پژوهشگاه ایرانداک بتواند در راستای بهبود و گسترش فعالیت کتابخانه‌ها موفق عمل کند، لازم است از ظرفیت‌ها و رویکردهای انجمنی (انجمن‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران و انجمن مدیریت اطلاعات) نیز استفاده کند. این ظرفیت‌ها و رویکردهای انجمن به دلایل گوناگونی از سوی مشارکت‌کنندگان تأکید شد. برای نمونه، یکی از مدیران درباره دلیل استفاده از ظرفیت‌ها و رویکرد انجمنی بر این باور است که:

«... انجمن‌ها هر کاری می‌توانند انجام دهند. یعنی در هر کدام از این زمینه‌ها، انجمن‌ها می‌توانند نقش داشته باشند؛ اما نقش اجرایی ندارند یعنی نه توان اجرایی دارند، انجمن‌ها خودشان نه اینکه اصلاً جایگاه اجرایی دارند انجمن‌ها می‌توانند در کنار همه مجموعه‌ها همیشه حضور داشته باشند و توصیه می‌شود که حتماً از توان انجمن‌ها استفاده شود ... انجمن هم مثلاً می‌تواند در کنار وزارت علوم بشود بازوی اجرایی و بتواند این کارها را تسهیل کند و تسهیل‌گر باشد نه به عنوان اجرا. اصلاً هیچ انجمنی {در ایران} هم توان اجرایی ندارد و نباید هم اصلاً وارد اجرا شود. می‌تواند ناظر خوبی باشد می‌تواند مشاور خوبی باشد ولی مجری خوبی نیست. بنابراین جایگاه اصلی در خود بدنه و ساختار آن مجموعه است {باشد} ...»

یکی از مدیران وزارت عتف بر خلاف یکی از مدیران، دیدگاه خود را در این زمینه

این گونه مطرح می کند:

« ... ما {ایرانداک} در جایگاه سیاست گذار ... قاعده {استاندارد} برای آن درست کنیم {کنند} ... به لحاظ علمی سازوکارش را فراهم کند. زیرساختش را فراهم کند، نرم افزارش را فراهم کند. بعد هم این نرم افزار این بضاعت و این توانمندی در چارچوب آن مقرارتی که یکی دیگر تعریف کرد، سپرده بشود به مثلاً بخش خصوصی {منظور، انجمن هاست} ... خود من که سیاست گذار هستم یعنی ستاد وزارت علوم که سیاست گذار است دیگر در اجرای مدل نقشی ندارد {نباید داشته باشد} ... مدلس را در بیاورند ... ایرانداک در اجرا {ورود} نکند بهتر است. حالا ممکن است بفرمایید برای یک سال دو سال بحث دیگری است. قبول داریم که نباید بکند ولی موقت این زحمت را بردوش بکشد ... »

برپایه آن چه که در بالا مطرح شد، دیدگاه های مشارکت کنندگان در این زمینه را می توان در چهار بخش به شرح زیر تقسیم کرد که در ادامه به هر یک از آنها پرداخته می شود:

۱) تدوین استاندارد و ارزیابی کتابخانه ها؛

۲) تشکیل شبکه کتابخانه های دانشگاهی و پژوهشی؛

۳) توسعه حرفه ای مستمر حرفه مندان؛

۴) تدوین نظام جامع نرم افزارهای کتابخانه ای.

۵-۷-۱. تدوین استاندارد و ارزیابی کتابخانه ها

برپایه آن چه که در بالا مطرح شد، یکی از مواردی که در چارچوب بهبود و گسترش فعالیت کتابخانه ها می تواند مورد توجه انجمن و پژوهشگاه ایرانداک قرار بگیرد، تدوین استاندارد هاست. برای نمونه، یکی از مدیران این گونه دیدگاه خود را مطرح می کند که:

« ... این ها {تدوین استاندارد} را چه کسی باید کار کند؟ من یک نفر

که در دانشگاه مستقر هستم نمی توانم این کار را انجام دهم. باید در سطح

کلان این برنامه برای آن تدوین شود ... انجمن که فوق العاده خوب است.

می‌دانید چرا؟ چون دید انجمن تخصصی است ... انجمن دغدغه‌اش علم است تخصص است یعنی زیاد دغدغه اجرا ندارد ...»
وی همچنین بر این باور است که:

«... اگر ایرانداک بتواند یک جایگاه همان حاکمیتی که فرمودید در وزارتخانه پیدا کند، می‌تواند در جهت اعمال استانداردها در کتابخانه‌ها هم بخشی از سیاست‌گذاری‌هایش این باشد، بخشی از سیاست‌گذاری‌هایش همان بازآموزی‌ها باشد، بخشی از سیاست‌گذاری‌هایش بحث خدمات باشد اطلاع‌رسانی باشد، اشاعه‌گزینشی اطلاعات باشد، تمام این‌ها می‌تواند جزء آن سیاست‌گذاری‌ها اعمال شود ...»
یکی دیگر از مدیران نیز می‌گوید:

«... ایرانداک به عنوان مرکز اطلاعات علمی کشور می‌تواند با کمک و به کارگیری کتابخانه‌های دانشگاه‌های بزرگ، در تهیه و تدوین استانداردهای کتابخانه‌ای (دانشگاهی) نقش مهمی ایفا کند ... یک کار دیگر هم می‌تواند انجام دهد استانداردسازی تدوین استاندارد کتابخانه‌ها، اجرا یا نظارت آن یا ارزیابی ...»

یکی از افراد تأثیرگذار در حوزه نظام اطلاع‌رسانی علم و فناوری در همین زمینه می‌افزاید:

«... حالا شما اسمش را استاندارد نگذارید، بگذارید دستورالعمل‌ها، رهنمودها یا شیوه‌نامه‌هایی که انطباق جامعه نوین را فراهم کند، چگونه منطبق شوند با جامعه نوین اطلاعاتی خیلی خوب است ... شرطش هم‌گرایی است نه واگرایی. شرط این است که شما بتوانید از عقول لُجمع استفاده شود! نه اینکه لوکس عمل کنیم ...»

یکی از مدیران پژوهشگاه ایرانداک نیز در همین مورد، فعالیت‌های انجام شده را این چنین بیان می‌کند:

«... ما روی استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی شروع به کار کردیم، گزارش‌مان را هم به کمیسیون نظام اطلاع‌رسانی علم و فناوری دادیم.

بخشی از آن ترجمه بود. ما همه استانداردهای مرتبط یا رهنمودهایی که مرتبط با کتابخانه‌های دانشگاهی بود را از سایت انجمن کتابخانه‌های دانشگاهی ترجمه کردیم توسط افراد مختلف و این تقدیم کمیسیون شد ...»

وی در ادامه در زمینه تدوین استانداردها با کمک انجمن اشاره می‌کند که:

«... انجمن را ما کاملاً در کنار کمیسیون {نظام اطلاع‌رسانی علم و فناوری} بینیم. بنابراین می‌بینید یک سری کارها است در انجمن که بی‌ربط به کمیسیون نیست، به این کمیسیون خاص، کمیسیون اطلاع‌رسانی یا کارهایی در کمیسیون که مجری آن می‌شود ...»

در همین زمینه، یکی از مدیران می‌افزاید:

«... من احساس می‌کنم این اطلاعات پایه‌ای و کارهای پژوهشی، این وظیفه ایرانداک است. حالا با توجه به رسالتی که دارد و پژوهشگری است این‌ها را باید رویش تحقیق کند. مثلاً به ما بگوید و به ما یک تصویری بدهد که الان با توجه به کانتکس {بافت} کتابخانه‌های دانشگاهی ایران این را هم باید شما در نظر بگیرید ...»

یکی دیگر از مدیران در همین زمینه بیان می‌کند که:

«... در کنار استاندارد همیشه رهنمودها هم می‌آید. من این را گاهی اوقات حس می‌کنم چقدر خوب است اگر ایرانداک وارد این داستان شود ...»

از سوی دیگر، یکی دیگر از مدیران بر این باور است که:

«... یک موردی که به نظر من خیلی مهم است بحث استاندارد است، استانداردها و شاخص‌ها است ... مثلاً شما {ایرانداک} وقتی اول زیرساخت‌هایش را فراهم می‌کنید، شاخص‌ها مشخص شود، مثلاً چک‌لیست‌ها مشخص شود. خب اولش من می‌آیم از این استفاده می‌کنم. بعد شما به تدریج این که جا افتاده می‌آییم مثل همین بحث سامانه آمار کتابخانه‌ها این را شما می‌آیید یک سامانه طراحی می‌کنید، از آنها

می‌خواهیم که ارزیابی کنیم. مثل وزارتخانه که هر دفعه می‌گویند که در سامانه اطلاعات تان را وارد کنید، می‌خواهند رتبه‌بندی کنند و ارزیابی کنند، شما هم می‌خواهید این اطلاعات را وارد کنیم، اینها را ارزیابی می‌کنید و رتبه‌بندی می‌کنید. ولی حداقل برای من مهم است که بدانم عملکرد به چه صورت است. می‌دانم یک منبعی وجود دارد، یک چک‌لیستی وجود دارد، شاخص‌ها مشخص است ... بعدها ایرانداک ارزیابی‌ای از کتابخانه‌های دانشگاهی داشته باشد ...»

همین مدیر در ادامه می‌گوید:

«... مثلاً حتی می‌تواند رتبه‌بندی کند، سطح‌بندی کند کتابخانه‌های دانشگاهی را، ایجاد رقابت کند اطلاعات مربوط به کتابخانه‌های دانشگاهی کلاً بیرون کشیده شود و واقعاً هر کدام دارند چه کار انجام می‌دهند ...»

ارزیابی کتابخانه‌ها از دیدگاه یکی از مدیران تأثیراتی خوبی برای کتابخانه‌ها ایجاد می‌کند. او بر این باور است که:

«... هر چه شما به سمت نیازهای طبیعی افراد بروید، بهتر جواب می‌گیرید ... هر مدیری که الان مدیر کتابخانه می‌شود علاقه‌مند است که خودش را نشان دهد و می‌گوید که چه راهی بهتر از اینکه کتابخانه من نمونه شود و بعد ما در آن جا فکر کردیم برای اینکه این نمونه بشود باید چکار کند ...»

یکی دیگر از مدیران بر این باور است که:

«... دو تا اصل وجود دارد: سیاست‌گذاری، و ارزیابی. یعنی اینکه بیاید سیاست‌گذاری‌های کلان را بگذارد به قول شما استانداردگذاری کند یا شاخص‌گذاری کند. مثلاً کتابخانه‌های دانشگاهی با این حجم باید این شاخص‌ها را رعایت کند، این منابعش باشد، این وب‌سایتش باشد این پرسنلش باشد؛ بر اساس این ارزیابی کند این ارزیابی‌اش هم معنی دار باشد؛ یعنی ارزیابی که روی بودجه دانشگاه تأثیر می‌گذارد {بگذارد}، روی گرفتن دانشجو تأثیر می‌گذارد، روی چیزهای دیگری که دانشگاه دارد

منفعت می‌برد. یکی از شاخص‌های ارزیابی بشود، یعنی ایرانداک سیاست‌گذاری کند و بر اساس سیاست‌های ابلاغیه خودش بیاید ارزیابی کند ... انجمن‌ها می‌توانند در کنار همه مجموعه‌ها همیشه حضور داشته باشند و توصیه می‌شود که حتماً از توان انجمن‌ها استفاده شود ... انجمن هم مثلاً می‌تواند در کنار وزارت علوم بشود بازوی اجرایی و بتواند این کارها را تسهیل کند و تسهیل‌گر باشد نه به عنوان اجرا ...»

از سوی دیگر، یکی از دیگران از مدیران این گونه بیان می‌کند که:

«... جاهایی مثل ایرانداک می‌تواند این کمک را بکند. در حوزه وزارت علوم {عتف}. چون برای توسعه علمی آینده کشور برنامه‌ریزی شده و قرار است سمت و سوی جهت‌گیری و مسائل تحقیقات کشور برنامه‌ریزی شده و آینده‌نگری در برنامه‌های مختلف توسعه دیده شده. خب ایرانداک می‌تواند این کار را شروع کند، قبل از اینکه دانشگاه‌ها بتوانند. اگر یک موقع ایرانداک بخواهند دانشگاه‌ها منتظر ایرانداک بمانند قاعدتاً خیلی از دانشگاه‌ها مثل دانشگاه ما منتظر نمی‌مانند، هر جایی که ایرانداک پیشرفت کرد و قابل تطبیق بود مثل بحث سامانه پایان‌نامه و رساله‌ها مثل طرح غدیر مثل این طرح‌ها به آن خواهد پیوست و ادامه پیدا خواهد کرد ولی خودش به نظر نمی‌رسد که متوقف بشود ...»

یکی از مدیران وزارت عتف بر این باور است که تدوین استاندارد کتاب دانشگاهی نیز می‌تواند جزء وظایف پژوهشگاه ایرانداک باشد. او این چنین اشاره می‌کند که:

«... ایرانداک بیاید در جایگاه حاکمیتی که دارد، حداقل در حیطه کتب دانشگاهی، یک کار پژوهشی انجام بدهد و تعریف کند این استاندارد می‌گوید، ابعادش را من ورود پیدا نمی‌کنم، می‌گویم اصلاً کل خود این استاندارد را تعریف کند و بعد بپردازد و تهیه‌اش هم کند ... یعنی مطالعه‌اش را، پژوهشش را ایرانداک می‌تواند یا همه یا به صورت همکاری با مرکز نشر که دیدگاه‌های مرکز نشر را هم بداند و هر ناشر بزرگ دیگری اشکال ندارد که در حوزه کتب دانشگاهی دارد فعالیت

می‌کند، در بخش خصوصی هم کار می‌کند، می‌تواند آن را هم بیاورد ولی مرکز نشر را هم باید در این کار دیده بشود اما من مرکز نشر را نهایتاً استفاده کننده از این نتیجه می‌بینم ...»

او دربارهٔ تدوین استاندارد برای کتابخانه‌ها نیز بر این باور است که:

«... در بحث ارزیابی ... ایرانداک را در جایگاه یک نهاد ارزیابی کننده تردید دارم که بشود این نقش را برای آن قائل شد. چون بالاخره نهادهای ارزیابی خب جاهای خاصی هستند و معلوم است ... ایرانداک می‌تواند مدل تعریف کند، می‌تواند پیشنهاد کند ...»

یکی از مدیران در این زمینه معتقد است:

«... اگر واقعاً ایرانداک بیايد با انجمن مشارکت کند، مدیریت علمی‌اش با انجمن باشد، ایرانداک اسپانسر باشد و کمک کند، دقیقاً هم آن اعتماد به وجود می‌آید هم این که آن مشکلات فنی که وجود دارد نیست ... به نظرم مدیریت علمی و نظارت را انجام بدهد، ایرانداک پیاده کند ... استاندارد وجود دارد یعنی مطابقتش بدهیم با نیازهای بومی کشور و یکی هم این که چطور پیاده‌سازی کنیم این استاندارد را در دانشگاه {کتابخانه‌ها} این دو تا بعد فنی خیلی قوی دارند این جا. انجمن نقشش از ایرانداک بالاتر است ... این جا ایجاد یک سری تیم‌ها و یک شوراهای خیلی قوی علمی نیاز دارد که متخصصان آن حوزه‌ها را یا می‌تواند به عنوان یک کمیته‌های تخصصی زیر مجموعه مثلاً انجمن {بیاورد} ...»

یکی از مدیران پژوهشگاه ایرانداک در این زمینه دیدگاه خود را این گونه مطرح می‌کند که:

«... به نظر من این ایده شما خوب است که جایی مثل انجمن کتابداری بیايد بگوید خیلی خوب شما بیايد به من کمک کنید، ایرانداک تو به من کمک کن و برنامه بگذاریم که در میان مدت اصلاً من این کاره شوم. به گمانم یک جایی مثل انجمن می‌تواند بگوید من یک سیستمی درست می‌کنم، خوراکش را ایرانداک برای من تأمین کند هم {سامانه}

رف را اجرا کن و نتیجه‌اش را به من اعلام کن؛ هم {سامانه} آک را اجرا کن و نتیجه‌اش را به من اعلام کن. این چند تا کار است من یک مدل معتبری درست می‌کنم من هم به‌عنوان یک سازمان مردم‌نهاد من منتشر کنم رنک دانشگاه {کتابخانه} را ...»

یکی از افراد تأثیرگذار در حوزه نظام اطلاع‌رسانی علم و فناوری درباره کمیسیون و فعالیت‌های آن در حوزه تدوین استاندارد این گونه اشاره می‌کند که:

«... بنای بعدی‌مان این بود که در یک سال و نیم بعد ما یک ارزیابی کنیم از کتابخانه‌ها بر مبنای این استاندارد، بینیم هر کسی چقدر با این استاندارد تقریبی {همخوان است} یعنی کمیسیون بیاید یک حالت بنچ مارکنینگ {Benchmarking} و اندازه‌گیری از وضعیت کتابخانه‌ها داشته باشد بر اساس آن استانداردها ببیند... انجمن‌ها در ایران نمی‌توانند خوب کار کنند یعنی آن کمیسیون‌ها وضع‌شان بهتر است، اگر خوب کار کنند کمیسیون یا خود ایرانداک یک جاهایی را شروع کند پروژه‌هایی را این‌ها را انجام بدهد ...»

یکی از مدیران پژوهشگاه ایرانداک درباره فعالیت‌های صورت پذیرفته در حوزه ارزیابی کتابخانه‌ها این گونه بیان می‌کند که:

«... الان ما در آک یک رتبه‌بندی داریم که ارزیابی نیست. مثلاً می‌گوییم رتبه کتابخانه‌ها در منابع، رتبه کتابخانه‌ها در هزینه‌های تحقیق و توسعه، رتبه کتابخانه‌ها در منابع انسانی و ... {چیست}. ۲۰ تا ۳۰ تا شاخصی که در آک است الان رتبه‌بندی کردیم که امیدوارم به زودی منتشر شود. داده‌ها {خود} اظهاری هستند. مثلاً می‌گویند ببینید ایرانداک نیروی انسانی‌اش بیشتر است فرض کنید نمی‌دانم فلان پژوهشگاه است اما مراجعه‌اش کمتر است که اینها هم مفاهیم خوبی برای تحلیل به ما خواهد داد. اما از جهت رضایت مشتری هم آن سامانه‌ای که ما درست کردیم سامانه رف امیدوارم به زودی به اجرا در بیاید آن از جهت رضایت مشتری رنکینگ {رتبه‌بندی} را دارد ...»

از سوی دیگر، یکی از افراد تأثیرگذار در حوزه نظام اطلاع‌رسانی علم و فناوری بر این باور است که پژوهشگاه ایرانداک در تدوین سایر استانداردها از جمله تبادل اطلاعات نیز می‌تواند برای دانشگاه‌ها تدوین استاندارد کند. او می‌افزاید:

«... مسلماً به‌عنوان یک مرکز مادر، تدوین بخشی از استانداردها را باید جزء وظایف خودش تعریف کند... بسیاری از استانداردهایی که کتابخانه‌های دانشگاهی نیاز دارند و به‌صورت جسته و گریخته دارند استفاده می‌کنند اما موفق نیستند، چون ناهماهنگی وجود دارد. ایرانداک باید این‌ها را تدوین کند. مثلاً در مورد استانداردهای تبادل داده، ایرانداک باید به‌جای کتابخانه ملی این کار را انجام دهد. استانداردهای میان‌کنش‌پذیری استانداردهای جستجو و بازیابی، و حتی نمایش اطلاعات یا استانداردهای زد ۳۹,۵۰؛ این‌ها کار ایرانداک است... من فکر می‌کنم در تدوین استاندارد ایرانداک باید استانداردهای مربوط به پایش دیجیتال منابع علمی را در دانشگاه‌ها {را نیز} رصد کند... ولی بایستی حتماً در هماهنگی با سایر مراکز باشد با نگاه ملی. {البته} در سطح ملی نمی‌تواند استانداری را تدوین کند که کتابخانه ملی یا مرکز منطقه‌ای در آن مشارکت نداشته باشد...»

او در زمینه شیوه اجرا هم این گونه دیدگاه خود را بیان می‌کند که:

«... انجمن‌ها نماینده یک قشر وسیعی هستند و دانش و تجربه در انجمن‌ها وجود دارد. در واقع ایرانداک باید از انجمن کتابداری و اطلاع‌رسانی یا انجمن مدیریت اطلاعات استفاده کند برای این که بازخوردهای ملی بگیرد و همین‌طور بازخوردهای ملی بدهد و این تعامل را از طریق انجمن در سطح ملی برقرار کند. آن مقبولیتی که انجمن دارد در سطح ملی شاید ایرانداک نداشته باشد، پس باید هر دو استفاده کنند... ایرانداک به‌عنوان یک ساختار رسمی مصوب باید این شروع کننده باشد. انجمن می‌تواند یک بازوی فکری باشد و در واقع تا اندازه‌ای اجرایی باشد برای این سازمان...»

یکی از مدیران نیز در ادامه می‌افزاید:

«... من فکر می‌کنم تدوین استاندارد به تنهایی نمی‌تواند. ایشان {ایرانداک} می‌تواند بانی آن باشد. نهایتاً انجمن کتابداری و به اضافه اداره استاندارد باید یک جور همکاری چندجانبه می‌خواهد برای تدوین استاندارد. وقتی تدوین بشود آن موقع ارزیابی می‌تواند کار اجرایی می‌تواند توسط مثلاً گروهی در ایرانداک انجام شود...»

بر پایه دیدگاه گروه‌های چهارگانه مشارکت‌کننده، می‌توان این گونه نتیجه گرفت که تدوین استاندارد توسط پژوهشگاه ایرانداک و با همکاری انجمن و سایر نهادها جزء مواردی است که می‌تواند برای بهبود و گسترش فعالیت کتابخانه‌ها اجرایی شود. همچنین، ارزیابی کتابخانه‌ها نیز با همکاری انجمن قابل پیگیری و اجرا خواهد بود. با این حال، تدوین استاندارد و ارزیابی کتابخانه‌ها با همکاری انجمن می‌تواند با تشکیل شبکه کتابخانه‌های دانشگاهی همراه باشد و اجرایی شود که در ادامه به تشریح به این موضوع پرداخته می‌شود.

۵-۷-۲. تشکیل شبکه کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی

یکی از مواردی که در بخش پیشینه پژوهش در میان پژوهش‌ها و نمونه‌های خارجی وجود داشت تشکیل شبکه‌های کتابخانه‌ای بود (به بخش ۱-۵ بنگرید). تشکیل این نوع از شبکه‌ها کمک می‌کند تا در بستر این شبکه، شرایط برای اجرای بسیاری از ارتباطات و تعاملات میان کتابخانه‌ای به‌شکلی هدفمند و هم‌افزا فراهم شود. یکی از افراد تأثیرگذار در حوزه نظام اطلاع‌رسانی علم و فناوری بر این باور است که:

«... من باورم این است که اگر استاندارد باید تدوین بشود و

دستورالعملی صادر شود باید با توجه به تأثیراتی باشد که نظام نوین اطلاع‌رسانی دارد می‌گذارد و اگر نه اگر با همان سازوکار سابق و سنتی بخواهد عمل کند، اثر ندارد. یعنی طرف احساس می‌کند که به او چیزی اضافه نشده است. من اگر امروز توانستم یک منبع آب عظیمی را درست کنم و به شما بگویم که این منبع آبی که من دارم ۵۰ ترا اطلاعات است و

شما به یک میلیون کتاب دسترسی دارید ۲۰۰ هزار پایان‌نامه ۳۰۰ هزار چه و چه آن وقت موفق بوده‌ام { منتها شرط من این است که شما در ازای این اطلاعاتی که از من می‌گیرید باید اطلاعات خودتان را بدهید یا اجازه استفاده از اطلاعاتتان را این تعامل شروع می‌شود ... من یک طراحی داشته باشم به این سمت حرکت کنم که بتوانم این‌ها را با یک روش‌هایی ... به هم متصل کنم. جنس کار باید این باشد ... »

یکی از مدیران نیز بر این باور است که:

« ... در دنیای حاضر ما اصلاً غیر شبکه‌ای نمی‌توانیم رفتار کنیم و کار بکنیم و یکی از معضلات مهم ما در سطح جامعه همین است که ایزوله داریم کار می‌کنیم، به دلیل اینکه شبکه هم به این معنا نیست که من بگویم که هر چیز هست بیاید اینجا متمرکز بشود و دیگران بیایند همه استفاده کنند! نه! توزیع صحیح منابع و امکانات و استعدادهاست، یعنی همین که شما فرمودید یعنی این واحد می‌تواند این کار را انجام دهد واحد بغلی کار این را انجام ندهد او کار دیگری را پیش ببرد و این‌ها نیاز به سیاست‌گذاری، هماهنگی و انسجام دارد بدون این شبکه اصلاً نمی‌شود کار درست و اساسی پیش برد ... »

یکی دیگر از مدیران نیز در همین زمینه می‌افزاید:

«... فکر می‌کنم کمی از برخی زیرساخت‌ها فراهم شده، مثلاً من اطلاع دارم که یک شبکه ملی اطلاع‌رسانی است. مثلاً من با آی‌تی دانشگاه‌مان صحبت می‌کردم می‌گفت ما زیرساخت این را داریم که با دانشگاه‌های مختلف از لحاظ امکانات شبکه بتوانیم اشتراک منابع داشته باشیم. ولی من فکر می‌کنم که اشتراک منابع یکی از مواردی است که دانشگاه‌ها می‌توانند با هم همکاری کنند ... »

یکی دیگر از مدیران بر این باور است که:

« ... ولی من احساس می‌کنم این شبکه به نوعی انجام شده، یک بخش آن مثلاً همان طرح امین اتفاق افتاده یا بحث همانندجو دارد اتفاق می‌افتد و

یا همین بحث پایان‌نامه‌ها که دانشگاه‌ها دارند متقاعد می‌شوند که پایان‌نامه‌هایشان را ارائه بدهند؛ یعنی دانشجویان را بخواهند که این کار را انجام دهند. من احساس می‌کنم این شبکه ایجاد شده ولی ابتدایی است ...»

یکی از مدیران کتابخانه بر این باور است که این شبکه با وجود انجمن می‌تواند موفق‌تر و گسترده‌تر باشد. از دیدگاه او:

«... این شبکه غیررسمی که با کمک سازمان‌های مردم‌نهاد مثل انجمن کتابداری درست می‌شود کتابدارانی هستند که علاقه‌مند هستند که شاید کم باشند با هم‌افزایی خودشان شبکه را گسترده‌تر کنند ...»

یکی از مدیران پژوهشگاه ایرانداک می‌گوید:

«... این شبکه به درد ایرانداک {هم} می‌خورد. ایرانداک مجموعه‌ای از شبکه‌های کوچک را در کنار دو سه تا کار قدیمی و پُر و پیمان سابقه‌دار ایجاد کرده که این‌ها هر کدام دارد یک کار را انجام می‌دهد. ولی نهایتاً یک شبکه‌ای به وجود می‌آورد به نام شبکه ایرانداک که هر نودش به یک جایی به یک پوشه‌ای می‌رسد. حالا اگر شما کل کتابخانه‌های ایران را در این شبکه‌تان داشته باشید خیلی کمک می‌کند به کارایی‌های مختلف این شبکه ...»

یکی دیگر از مدیران این گونه دیدگاه خود را مطرح می‌کند که:

«... اگر بخواهیم واقعاً یک شبکه درست کنیم بایستی بگوییم چون ما در یک مجموعه‌سازی شبکه درست کنیم، بعد برویم در فهرست‌نویسی هم شبکه درست کنیم، بعد بیایم در دسترسی‌ها هم شبکه ایجاد کنیم ولی طرح امین و غدیر یکی از گزینه‌هایش است ...»

یکی از مدیران پژوهشگاه ایرانداک نیز بر این باور است که:

«... به نظر من ایرانداک بهتر است از سازمان دیگر در همان شکل‌گیری شبکه. چرا؟ چون شبکه‌ای که ببینید انرژی می‌خواهد، منبع می‌خواهد وارد شبکه بشوید، انجمن‌ها این منبع را ندارند ... حالا ممکن است که این سازمان بیاید با نهادی مثل انجمن‌ها کار کند، پشتیبانی بکند از نفوذ آنها

استفاده کند. بعد کم کم بگویند در میان مدت من کاری شروع می‌کنم می‌دهم به شما ... را من شروع می‌کنم، نرم‌افزارش را درست می‌کنم، پشتیبانی می‌کنم سرور و چه و چه ... را شما بیاوید روزآمد کن. دیتایش را شما تحلیل کنید، می‌شود آن موقع یک کارهایی را همین‌طور انجام داد»

تشکیل زیرساخت‌های شبکه، یکی از راهکارهایی است که توسط یکی از مدیران کتابخانه مطرح شده است. او بر این عقیده است که:

«... من می‌گویم این شبکه‌ها اصلاً بی‌تأثیر نیست مسلماً مؤثر است ولی به شرط این‌که آن زیرساخت‌های مناسب آن فراهم باشد ...»

یکی دیگر از مدیران کتابخانه در همین زمینه می‌افزاید:

«یک بُعد آن حل {مسائل} فنی است ... یعنی بُعد فنی کار باید در ابتدا در موردش فکر شود ...»

یکی از مدیران کتابخانه‌های دانشگاهی نیز بر این باور است که:

«... اگر یک سامانه‌ای باشد، یک بستر وجود دارد که مثلاً این پیام‌رسان‌ها که وجود دارند الان معلوم نیست که پشت این چه کسی است و چه کسی دارد فعالیت می‌کند ولی دارد ارتباطات خیلی خوب انجام می‌شود. این چنین چیزی هم در بین کتابخانه‌هایی که می‌توانند عضو شوند، می‌تواند ارتباطات شان خیلی خوب باشد. حالا یکی هم مثل ایرانداک می‌تواند نظارت داشته باشد چه کسی بیشتر استفاده کرده، چه کسی کمتر، چه کسی باید هزینه بدهد، چه کسی نباید بدهد، این‌ها را می‌توانند بعد از یک دوره‌ای فرض کنید کسی که بیشتر استفاده کرده به ازای هر استفاده‌ای که کرده پرداخت کند به آن کسی که سرویس داده. اینجوری باید به مسئله نگاه کرد به نظر من خیلی هم خوب است اگر اجرا بشود ...»

یکی از مدیران کتابخانه‌ها نیز می‌افزاید:

«.... شاید در دنیا شبکه‌ها را انجمن‌ها شکل می‌دهند ولی در اینجا {ایران} باید یک داستان دولتی باشد که مثلاً این که من به رئیس‌م بگویم که با دعوت انجمن می‌خواهند به یک شبکه بپیوندیم، می‌گویند که حالا

نپوندید چه می شود ولی اگر بگوییم که به دعوت ایرانداک می خواهیم، زیر مجموعه وزارت علوم می خواهیم به یک شبکه پیوندیم می گوید که خب اشکال ندارد ...»

یکی از افراد تأثیرگذار در حوزه نظام اطلاع رسانی علم و فناوری نیز می گوید:
 «... در این کار برای جذب اعتماد روش سلولی بهترین روش است. یعنی اگر ایرانداک مثلاً چهار تا دانشگاه را فعلاً بیاورد بگوید اصلاً هر چی که شما می گوید با همان ترتیب برود جلو این چهار تا با هم کار کنند بعد چهار تا دیگر اضافه شوند بعد ده تا جلو می رود این روش ها خب جوابش را ما دیدیم می گویم ...»

یکی از مدیران نیز بر این باور است که:

«... یک سازمانی که بتواند ارتباطش را ثابت کند، کتابخانه ملی آن جا کنار بیاید که کتابخانه های دانشگاهی و پژوهشی را ما یک سروسامانی به آن بدهیم و ما یک شبکه از آن درست کنیم. همایش هایی بگذاریم و باز قدرت ایرانداک را می طلبید، می تواند بیانیه و حرف های این ها را به وزارتخانه بقبولاند ... {در} همچنین شبکه ای البته نقش انجمن خیلی پررنگ است. یعنی حتی ایرانداک هم بخواهد کاری انجام دهد باید با انجمن خیلی ارتباط تنگاتنگی داشته باشد. در این داستان ها که این شبکه را شکل بگیرد قاعدتاً اتفاق مثبتی است در هر سطحی حتی در سطح یک فروم یا سطح یک تالار گفتگو، من می خواهم فلان کتاب را فهرست کنم موضوع این است چکار کنم، من می خواهم فلان چیز را بخرم از کجا بخرم. یک سری هستند که خیلی چیزها می دانند فقط در حد کتابخانه خودشان اجرا می شود ...»

او معتقد است:

«... انجمن می تواند خیلی کمک کند. چون انجمن درست است که خیلی با او همکاری نمی شود ولی هنوزم که هنوزم مهم است برای خیلی ها، حتی در این کنگره که خودتان بودید و دیدید نشان می دهد که می تواند

جمع کند ... به همکاران انجمن می‌گفتم حرفه‌ای‌ها خیلی علاقه‌مندند که جمع شوند، علمی‌ها خیلی وقت‌ها سخت‌تر جمع می‌شوند. ما یک سخنرانی علمی می‌گذاشتیم خیلی کم سالن پر می‌شود ولی بحث‌های حرفه‌ای می‌گذاریم علاقه‌مند می‌شوند ... من در ذهنم بود که ایرانداک یک شبکه دانشی درست کند که برای رفع مشکلات روز کتابخانه‌ها یک زمانی شبکه SLA انجمن کتابخانه تخصصی می‌گفتند در ایران هم راه بیندازند. چند بار هم جمع شدیم این قدر طول کشید جمع شدن آن که اصلاً کلاً ملغی شد نتوانستیم یک آیین‌نامه بنویسیم در آنجا گفتند بهترین چیز این است ...»

یکی از مدیران وزارت عتف نیز دیدگاه خود را این گونه بیان می‌کند:

«... به نظر من ایرانداک می‌تواند این کار {تشکیل شبکه} را بکند. ایرانداک می‌تواند حداقل یکی از کسانی {سازمان‌هایی} باشد که این‌جا باید مدعی باشد باید نقش به او داد، باید از او خواست و این خدمت بزرگی خواهد بود به جامعه کتاب و کتابخانه‌ها ...»

یکی از افراد تأثیرگذار در حوزه نظام ملی اطلاع‌رسانی می‌افزاید:

«... ارتباط بین ایرانداک و وزارت علوم که هر دو تا طرف را می‌طلبید، در مورد انجمن و ایرانداک همچین چیزی باید باشد و تابع سلیقه شخصی مدیران نبایستی باشد. خب در گذشته ارتباط نسبتاً خوبی بود، ایرانداک هم از نظر پشتیبانی مالی و معنوی انجمن را تقویت می‌کرد، الان هم نسبتاً بد نیست. اگر می‌خواهیم این اتفاق بیفتد باید ببینیم که مخاطبین ما چه کسانی هستند، چه نیازهایی دارند، چه ویژگی‌هایی دارند و خودشان اصلاً چه امکاناتی دارند. اگر قرار باشد که به شکل یک شبکه همکاری کنند با ایرانداک چه قابلیت‌هایی دارند. مثلاً بعضی از کتابخانه‌ها در ارتباط با مثلاً ذخیره داده‌ها یا به شکل استاندارد وضعیت مطلوبی دارند ... ایرانداک با شناسایی استعدادها و ظرفیت‌ها و توانمندی‌هایی که دیگران دارند، یعنی مدیران کتابخانه‌های دانشگاهی و کتابداران دانشگاهی، بتواند فضای آموزش را در ایراندک و یا در هر جایی که مناسب است به وجود بیاورد تا

این آموزش‌ها از خود کاربران یعنی کتابداران کتابخانه‌های دانشگاهی و مدیران‌شان به دیگران منتقل بشود ...»
از نظر یکی از مدیران:

«... طرح‌های امین و غدیر طرح‌های خوبی هستند و می‌توانند آنها را در راستای شبکه‌های کتابخانه‌های دانشگاهی محسوب نمود ... شاید یک شورای اجرایی در ایرانداک که از چند کتابخانه دانشگاه‌های بزرگ هم در آن عضو باشند، به بهبود گسترش همکاری ایرانداک با کتابخانه‌ها نیز مؤثر باشد ...»

بر پایه آنچه که گروه‌های گوناگون مشارکت‌کننده در این پژوهش مطرح کردند، تشکیل این شبکه می‌تواند با حاکمیت پژوهشگاه ایرانداک و با همکاری انجمن کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران اتفاق افتد و زمینه برقراری ارتباط میان مدیران، حرفه‌مندان و متخصصان فراهم شود. در این بستر، می‌تواند خدمات متعددی نیز در نظر گرفته شود که تعامل و همکاری متقابل میان کتابخانه‌ها را نیز در نظر داشت. یکی از مسائلی که به‌عنوان چالش مطرح شده بود، نیاز آموزش مستمر حرفه‌ای بود که در ادامه به آن اشاره می‌شود.

۵-۷-۳. توسعه حرفه‌ای و مستمر حرفه‌مندان

یکی از چالش‌هایی که درباره حرفه‌مندان در کتابخانه‌ها توسط مدیران و سایر افراد به آن اشاره شد، ضرورت بازآموزی بود. برای نمونه یکی از افراد تأثیرگذار در حوزه نظام اطلاع‌رسانی علم و فناوری در این زمینه می‌گوید:

«... الان وضعیت کتابخانه‌های ما این‌هاست که کارکنان بیایند خودشان را به‌روز بکنند با سیستم‌های جدید ... بازآموزی‌های جدید انجام بشود ... یک سری از مشکلات از این طریق حل می‌شود ...»

یکی از مدیران پژوهشگاه ایرانداک در این زمینه از تجربه پژوهشگاه ایرانداک اشاره‌هایی بیان می‌کند:

«... الان خیلی از دانشگاه‌ها هستند که درخواست می‌دهند به ایرانداک

که ما می‌خواهیم در محل دانشگاه خودمان به اینها آموزش بدهید. چندین

کارگاه هم آخرش هم من در ... خودم در دانشگاه ... اجرا کردم خیلی نتیجه خوبی داشت ...»

یکی از مدیران پژوهشگاه ایرانداک در این زمینه می گوید:

«... {گاهی دانش} کتابدار به روز نیست ... این آموزش مستمر را ما پیش بینی کردیم بیایم در کنار {انجمن} اجرایی کنیم ... می تواند به انجمن این ابلاغیه را بدهد که بیا برو آزمون حرفه ای برگزار کن و تاییدیه بده که این کتابدار، کتابدار خبره است، این کتابدار، کتابدار متخصص است، این کتابدار، هیئت علمی کتابدار است و غیره. ببینید این ها کمک می کند که نظام حرفه ای ما هم شکل بگیرد. وقتی در استاندارد می گوئید که نیروی انسانی شما باید متشکل از ۵ متخصص ۲ خبره و ۲ نفر غیرمتخصص باشد تکلیف خبره این جا معلوم است. پژوهشگر: چون جایی است که بتواند این را امضا کند و بگوید این فرد با این شرایط به عنوان خبره حساب می شود، تعیین کند {اعتبارسنجی} ...»

«دقیقاً. بله این خیلی مهم است که ما بتوانیم این کار را انجام دهیم در کنار آن که مثلاً این گروه کتابدار را سنجش کنیم، خود کتابدارها برای استانداردها مهم هستند و وظایفی که درواقع حالت حرفه ای ندارد، بیشتر ارزیابی علمی در کارشان است در اختیار مؤسسه ای مثل ایرانداک قرار بگیرد ...»

در همین راستا، یکی از مدیران کتابخانه این گونه بیان می کند که:

«... ما می آییم دوره های تخصصی بگذرانیم و همکاران مان را بفرستیم جاهای مختلف ... معاونت پژوهشی باید هزینه آن را بدهد. در معاونت پژوهشی هم خیلی {همکاری} اتفاق نمی افتد ... معمولاً ما دنبال دوره های رایگان و دوره های آن لاین هستیم، نه بخواهیم از مرخصی مان استفاده کنیم که بعد مشکلی پیش بیاید نه هزینه ای پرداخت شود. اکثراً بچه ها در این دوره ها سعی می کنند عقب نیفتند، به روز باشند هم هزینه ای نداشته باشد ...»

یکی دیگر از مدیران کتابخانه این گونه اشاره می کند که:

«... یکی از چالش‌ها بحث آموزش است ... به ویژه در بحث خدمات که می‌رویم به مدیران صحبت می‌کنیم می‌گویند که شما باید خدمات جدید تعریف کنید. حالا فناوری آمده شما چطور می‌خواهید کارتان را انجام دهید ... مثلاً ما الان در سازمان یا دانشگاه خودمان ممکن است آموزش‌هایی را برگزار کنند. ممکن است که نکنند. حدوداً دو سالی است که آموزشی را برای کارمندان انجام نمی‌شود! ولی خب کتابداران یک سری آموزش‌های تخصصی می‌خواهند برای اینکه روزآمدسازی اتفاق بیفتد، این بحث هزینه‌ها خیلی بالاست ... واقعاً اگر {ایرانداک} می‌خواهد جایگاه خودش را در کتابخانه‌های دانشگاهی {و پژوهشی} باز کند و ما به عنوان یک مرجعی برویم به امور اداری‌مان بگوییم مثلاً مثل سازمان مدیریت برنامه‌ریزی افراد بروند یک سری آموزش‌هایی در آنجا ببینند، مثلاً ایرانداک به عنوان یک مرجعی باشد که مثل کتابخانه ملی ما کتابداران‌مان را می‌فرستیم، روزآمدسازی‌شان را انجام می‌دهیم و مدرک معتبر را دریافت می‌کنیم و آن هزینه‌ها را به نظر من از طرف خود دانشگاه پرداخت شود، دانشگاه موظف است برای کارکنانش هزینه کند برای آموزشش ...»

او در ادامه می‌افزاید:

«... وقتی {کتابدار} می‌خواهد خلاقیت پیدا کند، نوآوری پیدا کند در محیط کارش، نیاز دارد که آموزش جدید ببیند آموزش ببیند و برود بگوید که حالا که فرض می‌کنیم که مثلاً فناوری تلگرام آمده حالا من چه طوری می‌توانم با تلگرام خدماتم را گسترش بدهم؛ چطور می‌توانم از این ابزار استفاده کنم ... ولی مطمئناً افرادی که در رده‌هایی هستند که مطالعه حرفه‌ای نمی‌کنند، واقعاً نمی‌دانند. باید یک روش‌هایی را به آنها آموزش بدهیم که این کار را انجام بده و بعد این طوری کن. به نظر من آموزش با توجه به اینکه من خودم شاهد هستم که ایرانداک از طریق وزارت عتف دارد یک سری اهدافی را که داشته و سالیان سال در جلساتی که می‌رفتیم دنبال آن مسئله بوده، دارد محقق می‌کند و انجام می‌دهد ...»

یکی دیگر از مدیران دربارهٔ نیازهای کتابخانه تحت مدیریت خود می‌گوید:

«... مهمترین مسئله‌ای که وجود دارد بحث‌های کاربردی و آشنایی با سامانه‌های مختلف که به‌نظر می‌رسد اگر دوره‌های مسائل گذاشته شود برای کتابداران در حوزه‌های مختلفی از جمله نمایه‌سازی پایان‌نامه‌ها و بحث خود فهرست‌نویسی کتاب‌ها که ما به‌نظر می‌رسد که فهرست‌نویسی یکی از روش‌هایی است که به‌شدت عقب‌افتاده مانده یعنی عقب‌ماندگی دارد و هنوز دارد بر پایه خیلی سال‌های دور ساماندهی داده می‌شود. به‌نظر می‌رسد در دنیا با توجه به سامانه‌های مختلف کتابداری که الان طراحی شده این حوزه تغییر کرده. اگر بشود اینها به صورت آن‌لاین و اتوماتیک در بیاید {آموزش داده شود، خوب است} ...»

از سوی دیگر، یکی از افراد تأثیرگذار در حوزه نظام اطلاع‌رسانی علم و فناوری دربارهٔ پیشینهٔ پژوهشگاه ایرانداک اشاره می‌کند که:

«... کار این مرکز {ایرانداک} چه چیزی بود که می‌توانست مورد استقبال قرار بگیرد. در چند حوزه کار می‌کرد بیشتر تدوین استانداردها و برگزاری دوره‌های آموزشی که باز هم مخاطبین آن بیشتر کتابداران متخصص کتابخانه‌های دانشگاهی بود. در گذشته ایرانداک کلاس‌های آموزشی برای کتابداران دانشگاهی برگزار می‌کرد. کلاس‌های مصوب که تعداد ساعات آن مشخص بود ... یکی از مسئولیت‌های آن همین آموزش‌ها و بازآموزی‌های دوران آموزش‌های ضمن خدمت برای کتابداران دانشگاهی بود ... بیشترین مخاطبان ایرانداک کتابخانه‌های دانشگاهی هستند ...»

او همچنین به گفته‌های خود می‌افزاید:

«... ایرانداک به‌مناسبت سرشت کاریش و حوزه کاریش در قسمت آموزش هم می‌تواند کارهایی را برای کتابخانه‌های دانشگاهی انجام بدهد. با توجه به تجربه‌اش و ساختاری که برای بخش‌های خودش چیده است، به یک دانش‌ها و مهارت‌هایی رسیده اگر این‌ها منتقل شوند به کتابخانه‌های دانشگاهی و به مدیران این کتابخانه‌ها {می‌توانند} خیلی مثرتر باشند، به

خاطر این که از دیدگاه کاربردی بیشتر بحث خواهد شد ... این که خود همکاران ایرانداک بتوانند کارگاه‌ها و دوره‌هایی را برگزار کنند برای کتابخانه‌های دانشگاهی و مدیران‌شان و کارکنان‌شان پس یکی از خود ایرانداک آغاز بشود. یکی هم ایرانداک با شناسایی استعدادها و ظرفیت‌ها و توانمندی‌هایی که دیگران دارند یعنی مدیران کتابخانه‌های دانشگاهی و کتابداران دانشگاهی، بتواند فضای آموزش را در ایرانداک و یا در هر جایی که مناسب است به وجود بیاورد تا این آموزش‌ها از خود کاربران یعنی کتابداران کتابخانه‌های دانشگاهی و مدیران‌شان به دیگران منتقل بشود. پس یکی درون‌مایه است و یکی برون‌مایه ...»

یکی از مدیران درباره این نوع آموزش‌ها نیز اشاره می‌کند:

«... در گذشته ... کتابخانه ملی دوره‌هایی داشت برای کتابداران در آن زمان این قدر فارغ‌التحصیل کتابداری نبودند، حدود ۲۰ سال پیش دوره‌های کوتاه‌مدت. کسی که لیسانسش مثلاً زبان بود دوره کتابداری می‌گذاشت. او دیگر در سیستم اداری دانشگاه یا وزارت علوم به عنوان کتابدار دیده می‌شد. وقتی که ۴۰ ساعت دوره کتابخانه ملی را می‌دید می‌شد کتابدار. خیلی خوب بود، هم آموزش می‌داد و هم از نظر اداری خوب بود. حالا این خلأ وجود دارد. ... اما الان ایرانداک به نظر من می‌تواند خیلی خوب یک نوعی آن کارها را منتهی با زبان امروزی کمک کند به دانشگاه‌ها دوره‌های آموزشی کوتاه‌مدت تخصصی کاربردی ... البته {باید در} سیستم دولتی یک امتیاز داشته باشد. ... کسی که می‌رود یک گواهی که از آنجا می‌گیرد {بگیرد} ... اگر یک دوره خاصی ما بگذاریم یا مشترک چند تا دانشگاه با هم بگذارند توسط ایرانداک، این خیلی تأثیرش بیشتر است تا اینکه ما بخواهیم انگیزه فردی {میان} به وجود بیاوریم. انرژی خیلی می‌برد که فرد را تغییر بدهیم ... دوره‌های کوتاه‌مدت، دوره‌هایی که ایرانداک داشت پارسال زیاد به درد کارمندان ما نمی‌خورد ...»

به نظر می‌رسد پژوهشگاه ایرانداک می‌تواند با همکاری انجمن کتابداری و اطلاع‌رسانی و انجمن مدیریت اطلاعات، به برگزاری دوره‌های آموزش حرفه‌مندان و بازآموزی آن‌ها

مبادرت ورزد. همچنین، به اعتبارسنجی و ارائه مدارک حرفه‌ای نیز می‌تواند در همین راستا توجه کند. با این حال، لازم است برخی فعالیت‌های دیگر نیز در چارچوب بهبود و گسترش فعالیت کتابخانه‌ها در نظر گرفته شود. یکی از آن‌ها که برخی مدیران به آن اشاره کردند، لزوم تدوین نظام جامع نرم‌افزارهای کتابخانه‌ای است که در ادامه به آن پرداخته می‌شود.

۵-۷-۴. تدوین نظام جامع نرم‌افزارهای کتابخانه‌ای

همان گونه که در بررسی و تحلیل اسناد کمیسیون نظام اطلاع‌رسانی علم و فناوری (به بخش ۴-۲-۱ بنگرید) مطرح شد، یکی از فعالیت‌های این کمیسیون، توجه به نظام جامع نرم‌افزارهای کتابخانه‌ای بود.^۱ گویا چالش نبود هماهنگی میان نرم‌افزارهای کتابخانه‌ای تاکنون مرتفع نشده است. برای نمونه، یکی از مدیران در همین رابطه می‌گوید:

«... یکی از چالش‌ها به‌طور کلی همان هماهنگی نبودن نرم‌افزاری دانشگاه‌ها است. چون دانشگاه‌ها از یک نرم‌افزار مشخصی پیروی نمی‌کنند و در اختیار ندارند، این چالش به شدت احساس می‌شود و لذا ارتباط نرم‌افزاری سامانه‌های مثلاً ایرانداک با دانشگاه‌ها تقریباً مشکل دارد. شاید بشود گفت که اگر می‌توانست ایرانداک این موضوع را محور یکی از برنامه‌های خودش قرار بدهد یا به صورت تحقیقات یا پیشنهاد یا به صورت یک موضوع چالش‌برانگیزی در دانشگاه‌ها {بسیار مناسب بود}. شاید اگر این سامانه‌ها به همه ارتباط پیدا کند و خیلی از اطلاعات را رد و بدل کنند، دیگر مسئله جدی و شاید کمتری وجود داشت. الان این گسستگی سامانه‌ها با همدیگر بزرگترین چالش به نظر من کتابخانه‌های حداقل تحت پوشش وزارت علوم است که هرکدام از نرم‌افزار جداگانه‌ای استفاده می‌کنند، نرم‌افزارها محدودیت‌های خاص خودشان را دارند و این چالش، چالش بزرگی است در حوزه کتابخانه‌ها ...»

۱. به دلیل نبود اجازه برای انتشار، بخش‌هایی از صورتجلسه‌های کمیسیون که به این موضوع اشاره داد به‌ناچار از این اثر حذف شده است.

یکی دیگر از مدیران کتابخانه‌ها اشاره می‌کند:

«... مثلاً نرم‌افزار کتابخانه‌ای الان خیلی از دانشگاه‌ها آمدن برای خودشان نوشتند. دانشگاه ... از همه قدیمی‌تر الان دارد می‌گذارد کنار و دارد عوض می‌کند. دانشگاه ... نرم‌افزار نوشته که مصیبت ایجاد کرده، دانشگاه ... همین‌طور. همه آن‌ها این معضلات و مشکلات را دارند. یک جایی باشد که این‌ها را یک چارچوب کلانی برای آنها ترسیم کند که دیگر این قدر بوده‌های مملکت هدر نرود ...»

با این حال، شاید اگر نتوان به قدر متعالی و بهینه میان نرم‌افزارهای کتابخانه‌ای تعامل ایجاد کرد، شاید بتوان بر وضعیت نرم‌افزارهای کتابخانه‌ای نظارتی انجام داد. برای نمونه یکی از مدیران پژوهشگاه ایرانداک اشاره می‌کند که:

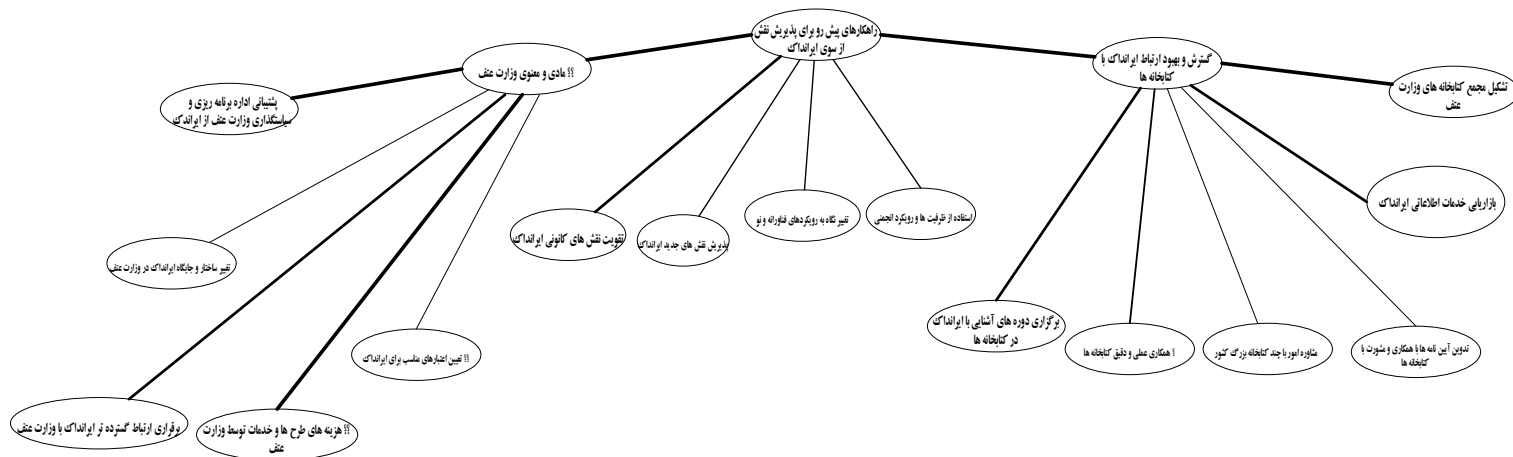
«... می‌توانیم از جهت مالی کمک کنیم. ما می‌خواهیم برویم نرم‌افزار بخریم کنسرسیومی خرید کنیم، تأثیر بگذاریم روی بازار خرید، نیازهایمان را بگویم که چه چیزی است ...»

یکی دیگر از مدیران نیز در همین رابطه می‌افزاید:

«... پیشنهاد ما این است که این نابه‌سامانی که ما در دانشگاه‌ها داریم با استفاده از یک روش معقول حل شود. الان ما در {دانشکده x} یک ورژن از نرم‌افزار داریم {جایی دیگر} یک ورژن بالاتر داریم ... این وضعیتی که داریم مناسب نیست. ما در داخل دانشگاه نمی‌توانیم مجموعه خودمان را درست ببینیم {چه برسد به بین دانشگاه‌ها} ...»

به نظر می‌رسد، این نگاه با تدوین نظام جامع نرم‌افزارهای کتابخانه‌ای که در آن با مشارکت انجمن و سایر ذی‌نفعان، به همه مسائل مرتبط با اشتراک‌گذاری، تأمین منابع، مسائل فنی، مسائل اقتصادی نرم‌افزارهای کتابخانه‌ای توجه شود، جزء فعالیت‌هایی است که می‌تواند برای بهبود و گسترش فعالیت کتابخانه‌ها از سوی پژوهشگاه ایرانداک و سایر همکاران خود انجام شود.

اگر بخواهیم نگاهی کلی و اجمالی به همه مؤلفه‌های مطرح شده توسط مشارکت‌کنندگان در این مقوله افکنیم، می‌توانیم آن‌را در قالب شکل زیر ترسیم کنیم (به شکل ۵-۱ بنگرید).

شکل ۵-۱: مهمترین مؤلفه‌های اشاره شده از سوی مشارکت‌کنندگان دربارهٔ راهکارهای پذیرش نقش از سوی پژوهشگاه ایرانداک

نگاهی کلی به این مؤلفه‌ها نشان می‌دهد، حمایت و پشتیبانی مادی و معنوی وزارت عتف از پژوهشگاه ایرانداک و گسترش و بهبود ارتباط پژوهشگاه ایرانداک با کتابخانه‌ها جزء مهمترین مؤلفه‌هایی است که پژوهشگاه ایرانداک می‌تواند برای پذیرش نقش در حوزه کتابخانه‌ها دنبال کند. با این حال، برای پذیرش این نقش‌ها لازم است برخی از زیرساخت‌های حاکمیتی را برای اجرای نقش فراهم و دنبال کند که در ادامه به آن می‌پردازیم.

۵-۸. زیرساخت‌های حاکمیتی اجرای نقش

همان گونه که در بخش چالش‌ها و دشواری‌های پذیرش نقش (به بخش ۴-۳ بنگرید) و همچنین، راهکارهای پیش‌رو برای پذیرش نقش (به بخش ۴-۴ بنگرید) اشاره شد، برای این که پژوهشگاه ایرانداک بتواند در رابطه با بهبود و گسترش فعالیت کتابخانه‌ها نقش داشته باشد، بایستی به زیرساخت‌های حاکمیتی اجرای این نقش توجه داشته باشد. برای نمونه، یکی از مدیران کتابخانه‌ها این گونه دیدگاه خود را مطرح می‌کند:

«... اگر ... این پژوهشگاه بتواند در وزارتخانه جایی پیدا کند ... می‌تواند

مفید و مثمر‌تر باشد. {برای مثال} نهاد کتابخانه‌های عمومی از آن موقعی

که واقعاً یک مقدار شکل گرفته، روی کتابداران متخصص الان خیلی دارد

تأکید می‌کند. ...»

یکی از افراد تأثیرگذار در حوزه نظام اطلاع‌رسانی علم و فناوری بر این باور است که:

«... به نظر من خود ایرانداک از همه بهتر می‌تواند این کار را انجام دهد.

چون یک سازمان قدیمی است و پیشرو است؛ تجربه دارد {البته} ... اگر

بتواند آن شخصیت حقوقی‌اش را در وزارتخانه {عتف} پیدا کند ...»

یکی از مدیران پژوهشگاه ایرانداک نیز بیان این گونه می‌کند که:

«... که ما بارها از همان دههٔ اوایل ۷۰ دکتر ... که معاون پژوهشی وزیر

{عتف} شدند در جلسه‌ای که رؤسای کتابخانه‌های ایران جمع بودند ... من

به خود دکتر ... گفتم آقا هر چیزی در دانشگاه‌ها یک نقطه‌ای در ستاد

وزارتی دارد از خوابگاه‌ها بگیرید، از رستوران‌ها بگیرید، از سالن

ورزش‌هایش بگیرید ... امور تغذیه و بهداشت، همه یک جایی در وزارتخانه دارد، اما معلوم نیست {مسئولیت پیگیری امور} کتابخانه‌هایش کجاست. خب کتابخانه‌هایش در ایرانداک بوده، طبیعی {هم} است که کتابخانه‌هایش ایرانداک بوده، {باشد} طرح امانت بین کتابخانه‌ای {در سال ۴۸-۱۳۴۷} یعنی پوشش کتابخانه‌ای این طرف بوده و این می‌بایستی در یک پروسه‌ای تبدیل می‌شده به یک وظیفه حاکمیتی که در وزارت علوم یا هر جای دیگری کتابخانه‌های ایران را به‌ویژه کتابخانه‌های دانشگاهی پژوهشی و تخصصی ایران باید زیر پوشش قرار بدهد ...»

وی در همین زمینه می‌افزاید:

«... ایرانداک باید در این جور مواقع آن‌هایی که در وضعیت حاکمیتی‌اش هست باید قانونمند پیش برود ...»

یکی از مدیران کتابخانه‌ای نیز در همین زمینه می‌گوید:

«... این احساس را ما داریم که مرجع ما ایرانداک است. الان در جامعه کتابخانه‌های دانشگاهی مرجع بودن ایرانداک در یک سری چیزها برای آنها اهمیت دارد ... فکر می‌کنم نقش حکومتی که گفتید محکم‌تر باشد و جامع‌تر باشد {بهبتر است} ... آتوریته یا نقش حاکمیتی ایرانداک خیلی ضعیف است و احساس نمی‌شود و خیلی زیاد باید تقویت شود ...»

از سوی دیگر، یکی دیگر از مدیران کتابخانه‌ها می‌افزاید:

«... مشکل از این جاست که آن کسی هم که مأمور می‌شود بیاید این کار را اجرا کند ... مثل مأموری می‌ماند که هیچ درجه‌ای ندارد و هیچ کس حرفش را نمی‌خواند. آن مأمور پلیسی که می‌آید و می‌خواهد جلوگیری کند از کاری و اجرا کند به اعتبار و پشتوانه آن کسی که پشت سرش است این کار را انجام می‌دهد و اگر او نباشد نمی‌تواند این کار را انجام دهد ...

ایرانداک یکی از جایگاه‌هایش می‌تواند نهاد بالادستی سیاست‌گذار برای کتابخانه‌های دانشگاهی {و پژوهشی} باشد که به‌صورت دست و پا شکسته دارد این کار را انجام می‌دهد ... ولی این‌ها اصولی نیست، ساختاری

نیست ...»

او همچنین اشاره می‌کند که:

«... آن چیزی که حلقه مفقوده کشور ماست همین تحلیل‌گری و جهت‌دهی، سیاست‌گذاری و پیش‌بینی هست. کاری که عرض کردم این جور نهادی باید داشته باشد، نهادی که می‌شود نهاد حاکمیتی کتابخانه‌های دانشگاهی {و پژوهشی} که این سمت و سورا بتواند پیدا کند و آن جهت را بدهد. الان همین جور هر کسی برای خودش دارد کار می‌کند. در صورتی که در خیلی از کشورهای جهان هر کدام از این‌ها زیر یک چتری دارد کار می‌کند. خیلی هم نامحسوس است اما سیاست‌های کلانش را دارند از او می‌گیرند و جدای از آن سیاست‌های کلان رفتار نمی‌کنند. در مورد کتابخانه‌های دانشگاهی {و پژوهشی} هم همین قضیه صادق می‌کند ...»

از سوی دیگر، یکی از مدیران وزارت عتف بدون اشاره به این که پژوهشگاه ایرانداک می‌تواند در راستای پذیرش این نقش حرکت کند بر این باور است که:

«... ما بعضی جاها نیاز به آیین‌نامه داریم. نیاز به قانون داریم، نیاز به مقررات داریم تا این الزام را ایجاد کند. آن وقت از ایرانداک می‌توان خواست که چرا این کار را انجام ندادی؛ این‌ها را هم باید فکر کرد به نظر من، یک جاهایی باید قانون، مقررات، قواعد بالادستی تعریف کرد ... یک جایی به تصمیمات کلان‌تری که این تفویض بشود به ایرانداک یا هر جای دیگری. ما باید این‌ها را هم فکر کنیم که شاید ایرانداک معطل این جور چیزهاست ... به نظر من کاملاً درست است ما نیاز به آیین‌نامه داریم ...»

یکی از مدیران پژوهشگاه ایرانداک در این زمینه معتقد است:

«... یک جایی مثل ایرانداک بگوید که خب من در وزارتخانه در مورد خیلی چیزها نقش دارم. با خیلی از کتابخانه‌ها رابطه دارم. نهادی بهتر از ایرانداک را من سراغ ندارم. ممکن است که یک نهاد تازه‌ای درست کنیم که نه نهاد حقوقی مثل ما ولی یک نهاد هماهنگ‌کننده مثل یک شورا را

درست کنیم که خیلی طولانی مدت خواهد بود و معلوم نیست درست بشود. آن شورا نیاز به منابع مالی دارد، پی این کار را بگیرد نیاز دارد. به پشتیبان‌هایی نیاز دارد. به جا {نیاز} دارد که کجا باید بنشینیم ... دشوار است در کشور ما فراهم کردن آن‌ها ...»

یکی از مدیران کتابخانه‌ها نیز اشاره می‌کند:

«... تلقی من همیشه از این دوتا سازمان {کتابخانه ملی و ایرانداک} این بود که اینها باید فراتر از کتابخانه‌ها {باشند. یعنی آن چتر پوششی باشند که خدماتی را به ما بدهند که خود ما نتوانیم به آن دسترسی پیدا کنیم ... هیچ وقت در کتابخانه ملی به الگو توجه نمی‌کند، هیچ وقت به آزمایشگاه توجه نمی‌کند، هیچ وقت به داده پژوهی توجه نمی‌کند. ولی این‌ها چیزهایی است که ایرانداک باید واردش می‌شد. یعنی ایرانداک قدیم اگر شما بروید به مرکز ثبت شده سال ۱۳۴۸ یا ۱۳۴۹ آن دهه را اساسنامه آن را بخوانید، خیلی داشته بالاتر از سطح دانشگاه می‌پریده ... {ایرانداک کارش} سامانه سپاری کارهای عادی نیست. کاری که مدیریتی اور {سطح بالا} باشد، بتواند آن چتر باشد که به خصوص در فضای مجازی بتواند به عملکردهای این سازمان‌ها نقش بدهد یا حمایت کند. ولی من ندیدم ... پژوهشگاه قرار است که قلب تپنده پژوهش باشد و حتی ما پژوهش‌هایمان را از پژوهشگاه بگیریم ...»

یکی از افراد تأثیرگذار در حوزه نظام اطلاع‌رسانی علم و فناوری نیز در همین زمینه دیدگاه خود را این گونه بیان می‌کند که:

«... یک سری از متخصصین علم اطلاعات و دانش‌شناسی بیایند دور هم جمع شوند با ایرانداک دوباره تحت یک اداره‌ای، کمیسیون حالا هر چه که می‌شود اسم گذاشت. این‌ها یک جایگاه حقیقی و حقوقی در وزارتخانه {عتف} پیدا کنند ...»

یکی از مدیران وزارت عتف درباره زیرساخت‌های اجرایی و عملیاتی این مسئله نیز این گونه اشاره می‌کند که:

«... شما یک بی‌آی (هوش کسب و کار) را در بحث کتابخانه‌ها ... سبب بشود یک دی‌اس‌اس (نظام پشتیبان تصمیم‌گیری) در این مجموعه راه بیفتد. ایرانداک هم در این زمینه یک سری کار انجام بدهد ... براساس این‌ها بیاید و یک دیسکریپتو آنالیز (تحلیل توصیفی) در این قضیه انجام بدهد، الان وضعیت این است، بعد شاخص‌هایی را کسی تعریف بکند با مثلاً کتابخانه‌های بزرگ دنیا مثلاً شاخص‌هایشان این‌هاست ... ما نیاز داریم که مثلاً یک بی‌آی (هوش کسب و کاری) در سطح وزارتخانه برای کل کتابخانه‌های دانشگاه‌ها مستقر بشوند بعد مخزن داده و بعد هم داده کاوی و بعدش هم یک دی‌اس‌اس (نظام پشتیبانی تصمیم‌گیری) هم پشت آن ایجاد بشود که حالا به تصمیم‌گیران بگوید که مثلاً وضعیت کتابخانه‌ها چیست، چه توصیفی از وضعیت موجود، چه پیش‌بینی‌هایی وجود دارد که شاخص‌های کلیدی عملکرد باید در بیاید مشخص بشود که چه پیش‌بینی‌هایی باید انجام شود ...»

یکی دیگر از مدیران نیز دیدگاه خود را این‌گونه مطرح می‌کند:

«... ساختار وزارت علوم یک جوری است... فرض کنید ۳۰۰، ۴۰۰ تا دانشگاه و پژوهشگاه زیر نظر آن است. این‌ها را باید یک جوری نظارت دورادور کند و یا به هر حال کمک‌شان کند. پژوهشگاه {علوم} فناوری اطلاعات ایران هم یکی از آنها است. هیچ فرقی نمی‌کند با مثلاً پژوهشگاه پلیمر! ولی نگاهی که به پژوهشگاه پلیمر می‌شود یا پژوهشگاه پژوهشی همان نگاه هم به ایرانداک می‌شود. منتها ایرانداک وظیفه‌اش فرق می‌کند ... ایرانداک الان می‌خواهد محصولاتی تولید کند که در سطح ... تمام مؤسسات علمی در واقع کمک کند. اطلاعات به آنها بدهد، مخاطب آن ملی است ... {نگاه وزارت عتف در این زمینه} باید فرق کند ...»

یکی از مدیران کتابخانه‌ها نیز اشاره می‌کند که شاید بهتر باشد:

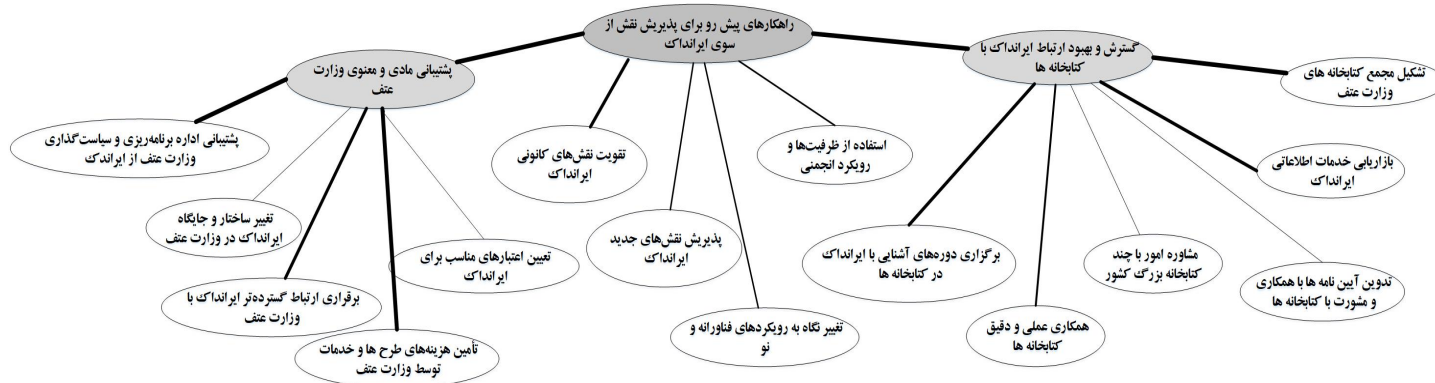
«... جایگاه آن {ایرانداک} در وزارت علوم کاملاً زیر مجموعه وزیر

باشد نه زیر مجموعه معاونت پژوهشی ...»

البته همان گونه که پیشتر اشاره شد، نبود متخصص در حوزه کتابخانه‌ها فعالیت‌های اطلاع‌رسانی در وزارت عتف، در کنار امور فراوانی که این وزارتخانه با آن‌ها روبه‌روست باعث می‌شود نتوان انتظار داشت این وزارتخانه، شرایط مناسبی را برای پذیرش ستادی این وظایف دنبال کند و بنابراین لازم به نظر می‌رسد این وظایف حاکمیتی به پژوهشگاه ایرانداک تفویض شود.

بر آیند دیدگاه گروه‌های چهارگانه مشارکت‌کننده در پژوهش در رابطه با زیرساخت‌های حاکمیتی، پذیرش نقش پژوهشگاه ایرانداک در بهبود و گسترش فعالیت کتابخانه‌های و پژوهشی بر بازنگری جایگاه و نقش پژوهشگاه ایرانداک در این زمینه استوار است. همچنین، تأکید صاحب‌نظران و مدیران بر تدوین آیین‌نامه‌ها، مقررات و قوانین موردنیاز برای تعیین متولی یا جایگاه حاکمیتی برای پذیرش این نقش از سوی پژوهشگاه ایرانداک استوار است. البته در این رابطه، بازتعریف و بازنگری در نقش کمیسیون نظام اطلاع‌رسانی علم و فناوری می‌تواند به عنوان یکی از راهکارهای اساسی برای پذیرش این نقش در نظر گرفته شود.

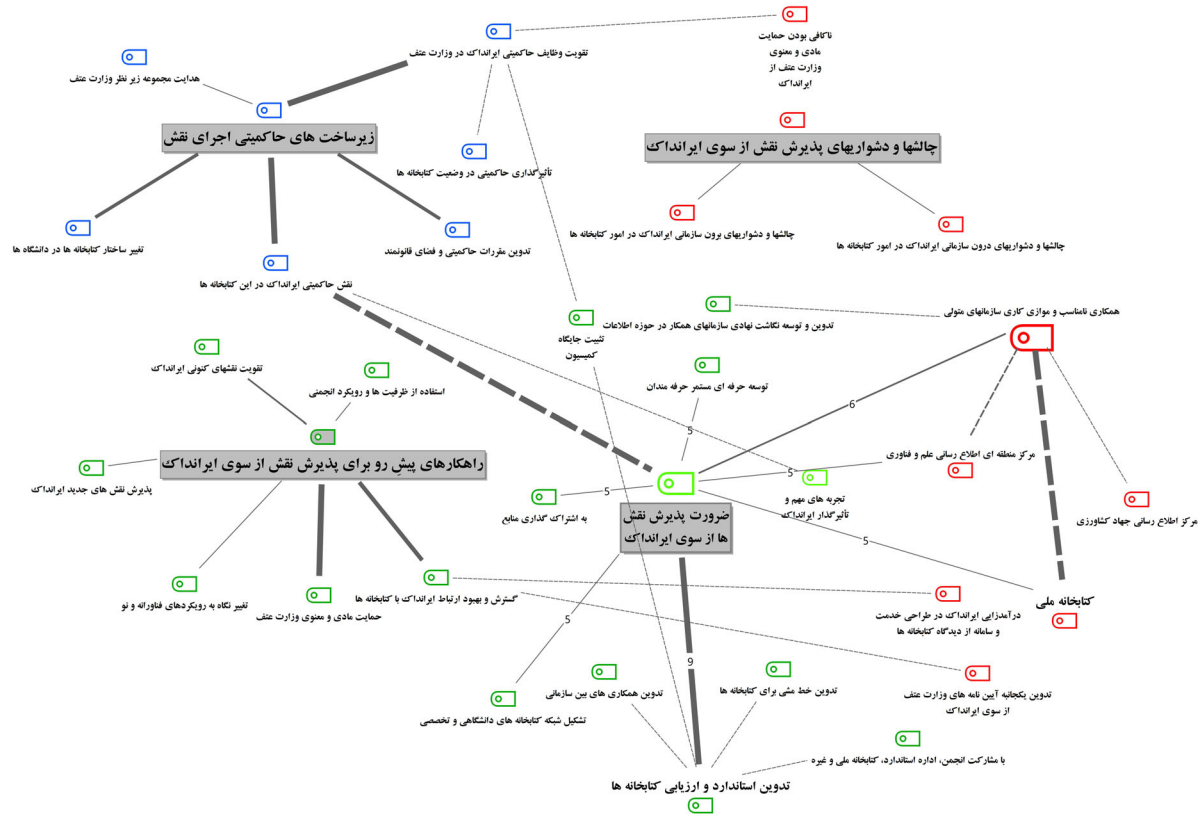
اگر بخواهیم نگاهی کلی و اجمالی به همه مؤلفه‌های مطرح شده توسط مشارکت‌کنندگان در این مقوله افکنیم، می‌توانیم آن‌را در قالب شکل زیر ببینیم (به شکل ۵-۲ بنگرید).

شکل ۵-۲: مهمترین مؤلفه های اشاره شده توسط مشارکت کنندگان درباره زیرساخت های حاکمیتی اجرای نقش

نگاهی کلی به این مؤلفه‌ها نشان می‌دهد تقویت وظایف حاکمیتی پژوهشگاه ایرانداک در وزارت عتف و تقویت نقش حاکمیتی پژوهشگاه ایرانداک در این کتابخانه‌ها جزء مهمترین مؤلفه‌هایی است که پژوهشگاه ایرانداک می‌تواند در رابطه با زیرساخت‌های حاکمیتی اجرای نقش در حوزه کتابخانه‌ها دنبال کند. نگاهی کلی به همه مؤلفه‌ها در فصل بعد نشان می‌دهد به‌طور کلی چه مؤلفه‌های مورد نیازی برای پذیرش نقش در بهبود و گسترش فعالیت کتابخانه‌ها می‌تواند در نظر گیرد و در این راه با چه چالش‌ها و دشواری‌هایی روبرو می‌شود.

برپایه آن‌چه که درباره دیدگاه گروه‌های چهارگانه مشارکت‌کنندگان (مصاحبه شوندگان) و اسناد کمیسیون نظام اطلاع‌رسانی علم و فناوری درباره ضرورت پذیرش نقش‌ها از سوی پژوهشگاه ایرانداک، چالش‌ها و دشواری‌های پیش‌رو برای پذیرش نقش، راهکارهای پیش‌رو برای پذیرش نقش و زیرساخت‌های حاکمیتی اجرای نقش سخن به میان آمد، نگاهی اجمالی به مهمترین و پربسامدترین مؤلفه‌ها همراه با ارتباط میان آن‌ها در قالب شکل ۳-۵ آمده است. در این شکل، هرچه خط‌های ارتباطی پررنگ‌تر باشد، به معنای وجود ارتباط بیشتر میان مؤلفه‌هاست. از سوی دیگر، خط‌هایی که میان مؤلفه‌های چهارگانه بالا ترسیم شده است، ارتباط بین مقوله‌های اصلی را نشان می‌دهد.

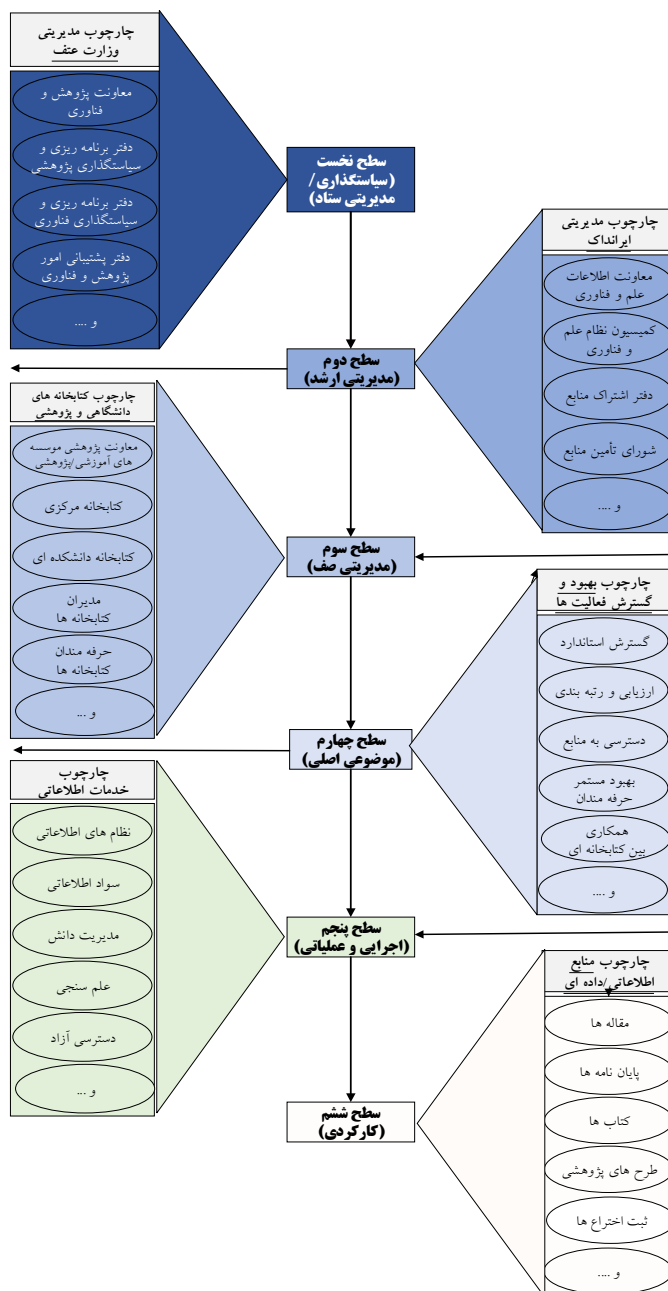
با نگاهی به شکل بالا نشان می‌دهد در چهار بُعد یاد شده زیر، می‌توان به ارتباط بین مؤلفه‌ها توجه کرد:

۱. ضرورت پذیرش نقش‌ها از سوی پژوهشگاه ایرانداک؛
۲. چالش‌ها و دشواری‌های پیش‌رو برای پذیرش نقش از سوی پژوهشگاه ایرانداک؛
۳. راهکارهای پیش‌رو برای پذیرش نقش از سوی پژوهشگاه ایرانداک؛
۴. زیرساخت‌های حاکمیتی اجرای نقش.

همان‌گونه که در بخش ضرورت «پذیرش نقش‌ها از سوی پژوهشگاه ایرانداک» می‌توان دید، «تجربه‌های مهم و تأثیرگذار پژوهشگاه ایرانداک در ارتباط با این کتابخانه‌ها» مؤلفه یا مقوله شاخص و تعیین‌کننده برای ضرورت پذیرش این نقش‌هاست. «تجربه‌های پیشین پژوهشگاه ایرانداک» و «وجود پایگاهی جامع از پایان‌نامه‌ها (منابع اطلاعاتی)» نیز به‌عنوان اصلی‌ترین مؤلفه فرعی این تجربه‌های مهم و تأثیرگذار در پژوهشگاه ایرانداک مطرح شده است. از سوی دیگر، ارتباط قابل توجهی میان این «تجربه‌های مهم و تأثیرگذار» با «نقش حاکمیتی پژوهشگاه ایرانداک در این کتابخانه‌ها» وجود دارد. به بیان دیگر، در توجیه این که چرا پژوهشگاه ایرانداک می‌تواند در قبال فعالیت‌های این کتابخانه‌ها، نقش حاکمیتی داشته باشد می‌توان، تجربه‌های مهم و تأثیرگذار پژوهشگاه ایرانداک را به‌عنوان مهمترین مؤلفه مطرح و ارائه کرد.

از سوی دیگر، مهم‌ترین چالش‌ها و دشواری‌های موجود که به دو دسته درون‌سازمانی و برون‌سازمانی تقسیم می‌شوند، در بُعد برون‌سازمان، «همکاری نامناسب و موازی‌کاری میان سازمان‌های متولی حوزه اطلاعات» و «شناخت ناکافی کتابخانه‌ها از فعالیت‌های پژوهشگاه ایرانداک (به لحاظ کمی و کیفی)» به‌عنوان مهمترین و پربسامدترین مؤلفه‌ها مطرح شده‌اند. همچنین، در بخش «راهکارهای پیش‌روی پژوهشگاه ایرانداک»، «پشتیبانی و حمایت وزارت عتف از فعالیت‌های پژوهشگاه ایرانداک» و «گسترش و بهبود ارتباط پژوهشگاه ایرانداک با کتابخانه‌ها» (برای بهبود شناخت پژوهشگاه ایرانداک از کتابخانه‌ها) جزء مهمترین و پربسامدترین راهکارها از دیدگاه مشارکت‌کنندگان در پژوهش بودند. در بخش زیرساخت‌های حاکمیتی نیز «تقویت وظایف حاکمیتی پژوهشگاه ایرانداک در

وزارت عتف» و «نقش حاکمیتی پژوهشگاه ایرانداک در این کتابخانه‌ها» به عنوان مهمترین زیرساخت‌های حاکمیتی مطرح شدند. این درحالی است که میان «نقش حاکمیتی پژوهشگاه ایرانداک در این کتابخانه‌ها» با «ضرورت پذیرش این نقش‌ها» ارتباط قابل توجهی برقرار است. به بیان دیگر، در صورتی که پژوهشگاه ایرانداک بخواهد بر ضرورت پذیرش نقش‌ها در بهبود و گسترش فعالیت کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی تأکید کند، لازم است نقش‌های حاکمیتی در این زمینه تدوین کند. بر پایه آنچه که در فصل پیشین درباره زیرساخت‌های حاکمیتی پذیرش و اجرای نقش توسط پژوهشگاه ایرانداک اشاره شد (بخش ۴-۴-۱) برای پرداختن به ساختار حاکمیتی برای این نقش‌ها، به نظر می‌رسد لازم است نگاهی سیاستی/مدیریتی به نقش پژوهشگاه ایرانداک داشته باشیم. این ساختار که برگرفته از ساختار سازمانی وزارت عتف، پژوهشگاه ایرانداک، کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی و انواع خدمات و منابعی است که این کتابخانه‌ها برای کاربران خود فراهم می‌کنند، در شش سطح در نظر گرفته شده است (به شکل ۵-۴ بنگرید).

شکل ۴-۵. ساختار حاکمیتی (سیاستی/مدیریتی) برای گسترش و بهبود فعالیت کتابخانه های دانشگاهی و پژوهشی

بر پایه آن چه در شکل بالا می توان در نظر گرفت، با توجه به جایگاه پژوهشگاه ایرانداک در وزارت عتف، در این ساختار به چارچوب فعالیت این پژوهشگاه در لایه دوم (سطح مدیریتی ارشد) توجه شده است. این ساختار از وزارت عتف آغاز می شود و به پژوهشگاه ایرانداک (در سطح مدیریتی ارشد)، کتابخانه های دانشگاهی و پژوهشی، موضوعی اصلی، اجرایی و خدماتی و در نهایت کارکردی می رسد. در سطح نخست، وزارت عتف (در بُعد سیاست گذاری و مدیریتی ستاد) قرار دارد. در این سطح، معاونت پژوهش و فناوری با دفترهای برنامه ریزی و سیاست گذاری امور پژوهشی، برنامه ریزی و سیاست گذاری امور فناوری، و حمایت و پشتیبانی امور پژوهش و فناوری قرار دارند.

در سطح دوم، پژوهشگاه ایرانداک (در بُعد مدیریتی ارشد) حضور دارد. در این سطح، معاونت اطلاعات علم و فناوری، کمیسیون نظام اطلاع رسانی علم و فناوری، دفتر اشتراک منابع و شورای تأمین منابع در رده های بعدی قرار دارند. در سطح سوم، کتابخانه های دانشگاهی و پژوهشی (در بُعد مدیریتی صف) قرار دارد. در این سطح، معاونت پژوهشی در مؤسسه های آموزشی و پژوهشی، کتابخانه های مرکزی، کتابخانه های دانشکده ای، مدیران و حرفه مندان کتابخانه ها قرار دارند. در سطح چهارم، بهبود و گسترش فعالیت ها (در بُعد موضوعی اصلی) قرار دارد. در این سطح، گسترش استاندارد، ارزیابی و رتبه بندی، دسترسی به منابع، بهبود و ارتقا حرفه مندان و همکاری بین کتابخانه ای قرار دارند. در سطح پنجم، خدمات اطلاعاتی (در سطح اجرایی و عملیاتی) قرار دارد. در این سطح، نظام های اطلاعاتی، سواد اطلاعاتی، مدیریت دانش، علم سنجی، و دسترسی آزاد قرار دارند. در سطح ششم، منابع اطلاعاتی / داده ای (در بُعد کارکردی) قرار دارند. در این سطح، مقاله ها، پایان نامه ها، کتاب ها، طرح های پژوهشی، و ثبت اختراع ها قرار دارند. بر پایه آن چه که به صورت شکل بالا آمده است، می توان به نقش پژوهشگاه ایرانداک در بهبود و گسترش فعالیت کتابخانه های دانشگاهی و پژوهشی به صورت یک مدل مفهومی توجه کرد. با این حال، همان گونه که در فصل نخست و در بخش اهداف پژوهش اشاره شد (به بخش ۱-۳ بنگرید)، می توان در ادامه به شناسایی مؤلفه های مورد نیاز پژوهشگاه ایرانداک برای اجرای نقش و چالش ها و دشواری های پیش روی پژوهشگاه ایرانداک برای پذیرش این نقش ها توجه کرد.

۵-۹. مؤلفه (راهکار)های مورد نیاز، چالش‌ها/دشواری‌های پیش‌روی

پژوهشگاه ایرانداک برای پذیرش و اجرای نقش

چالش‌ها و دشواری‌های پیش‌روی پژوهشگاه ایرانداک برای پذیرش این نقش‌ها را می‌توان در برابر راهکارها (مؤلفه‌ها)ی مورد نیاز پژوهشگاه ایرانداک برای اجرای نقش را به شرح زیر ملاحظه کرد.

جدول ۵-۱. چالش‌ها و دشواری‌ها در برابر راهکارهای پیش‌روی پژوهشگاه ایرانداک

برای پذیرش و اجرای نقش

ردیف	چالش‌ها و دشواری‌ها	راهکارهای پیش‌رو
۱	موازی‌کاری سازمان‌های متولی حوزه اطلاعات و همکاری نامناسب با پژوهشگاه ایرانداک	تثبیت جایگاه، احیا و رفع کاستی‌های کمیسیون نظام اطلاع‌رسانی علم و فناوری به‌منظور پذیرش نقش‌های پیشین و جدید در ارتباط با کتابخانه‌ها تدوین و توسعه نگاهت نهادی سازمان‌های همکار در حوزه اطلاعات با هدف جلوگیری از موازی‌کاری و افزایش همکاری‌های بین‌سازمانی تدوین مقررات حاکمیتی و فضای قانونمند برای بهبود و ارتقای همکاری‌ها و اجرای آیین‌نامه‌ها و مقررات در مؤسسه‌های آموزشی و پژوهشی تقویت نقش حاکمیتی پژوهشگاه ایرانداک در این کتابخانه‌ها به منظور ارتقا و بهبود فعالیت آن‌ها تقویت وظایف حاکمیتی پژوهشگاه ایرانداک در وزارت عتف به‌منظور پذیرش جایگاه پژوهشگاه ایرانداک در میان دانشگاه‌ها و کتابخانه‌ها
۲	همکاری نامناسب کتابخانه‌ها و دانشگاه‌ها با پژوهشگاه ایرانداک	تکمیل آمار و اطلاعات کتابخانه‌ها با هدف پایش، ارزیابی و بررسی وضعیت کتابخانه‌ها بازنگری در سیاست‌ها و اساسنامه پژوهشگاه ایرانداک به منظور همراستایی نقش‌ها و مأموریت‌ها با فعالیت کتابخانه‌ها

ردیف	چالش‌ها و دشواری‌ها	راهکارهای پیش‌رو
۳	چالش‌ها و دشواری‌های وزارت عتف	برگزاری دوره‌های آشنایی با پژوهشگاه ایرانداک در کتابخانه‌ها برای آشنایی بیشتر کتابخانه‌ها با فعالیت‌های پژوهشگاه ایرانداک
		گسترش و بهبود ارتباط پژوهشگاه ایرانداک با کتابخانه‌ها برای آشنایی بیشتر کتابخانه‌ها با فعالیت‌های پژوهشگاه ایرانداک
		تأثیرگذاری حاکمیتی در بهبود وضعیت کتابخانه‌ها در راستای هم‌گرایی راهبردی فعالیت‌ها و برنامه‌ها
		تقویت وظایف حاکمیتی پژوهشگاه ایرانداک در وزارت عتف برای پذیرش جایگاه ایرانداک در بهبود و گسترش فعالیت این کتابخانه‌ها
		حمایت مادی و معنوی وزارت عتف از پژوهشگاه ایرانداک برای تأمین هزینه‌های جاری و پیش‌رو
۳	چالش‌ها و دشواری‌های وزارت عتف	پشتیبانی اداره برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری وزارت عتف از برنامه‌ها و مأموریت‌های پژوهشگاه ایرانداک در ارتباط با کتابخانه‌ها
		برقراری ارتباط گسترده‌تر پژوهشگاه ایرانداک با وزارت عتف برای پیگیری برنامه‌ها و فعالیت‌های مرتبط با کتابخانه‌ها
		پذیرش نقش‌های جدید توسط پژوهشگاه ایرانداک در راستای تقویت جایگاه پژوهشگاه ایرانداک در کتابخانه‌ها و بهبود فعالیت آنها
		تدوین مقررات حاکمیتی و فضای قانونمند به منظور ارتقا و بهبود فعالیت آنها

ردیف	چالش‌ها و دشواری‌ها	راهکارهای پیش‌رو
۴	ناکافی بودن حمایت مادی و معنوی وزارت عتف از پژوهشگاه ایرانداک	حمایت مادی و معنوی وزارت عتف از پژوهشگاه ایرانداک برای تأمین هزینه‌های جاری و پیش‌رو
		پشتیبانی اداره برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری وزارت عتف از برنامه‌ها و مأموریت‌های پژوهشگاه ایرانداک در ارتباط با کتابخانه‌ها
		برقراری ارتباط گسترده‌تر پژوهشگاه ایرانداک با وزارت عتف برای پیگیری برنامه‌ها و فعالیت‌های مرتبط با کتابخانه‌ها
		تقویت وظایف حاکمیتی پژوهشگاه ایرانداک در وزارت عتف برای پذیرش جایگاه پژوهشگاه ایرانداک در بهبود و گسترش فعالیت این کتابخانه‌ها
		بازتعریف جایگاه پژوهشگاه ایرانداک در بهبود فعالیت کتابخانه‌ها برای پذیرش جایگاه پژوهشگاه ایرانداک در بهبود و گسترش فعالیت این کتابخانه‌ها
۵	وضعیت نامطلوب کتابخانه‌ها	پایش، نظارت و هدایت فعالیت‌های کتابخانه‌ها برای رهبری و مدیریت تغییر در این کتابخانه‌ها
		آینده‌نگری و آینده‌پژوهی کتابخانه‌ها برای رهبری و مدیریت تغییر در این کتابخانه‌ها
		هدایت و رهبری تغییر در کتابخانه‌ها
		گسترش و بهبود ارتباط پژوهشگاه ایرانداک با کتابخانه‌ها برای آشنایی بیشتر کتابخانه‌ها با فعالیت‌های پژوهشگاه ایرانداک
		بازاریابی خدمات اطلاعاتی پژوهشگاه ایرانداک برای آشنایی بیشتر کتابخانه‌ها با فعالیت‌های پژوهشگاه ایرانداک

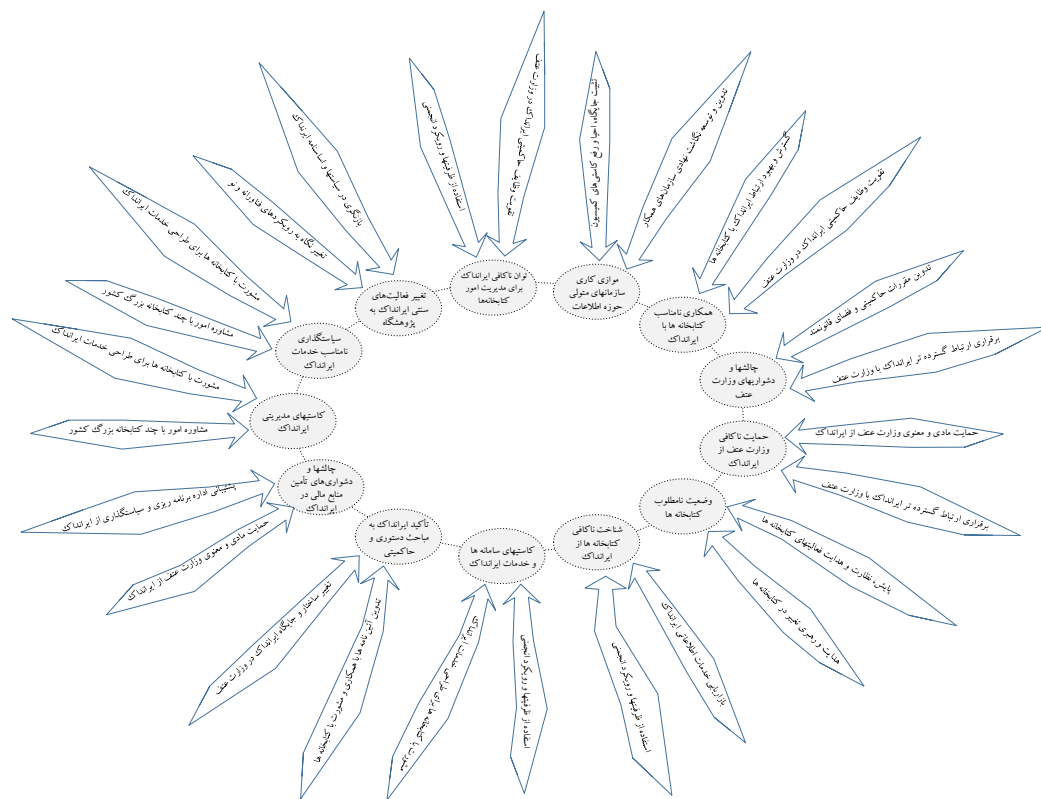
چالش‌ها و دشواری‌ها	راهکارهای پیش‌رو	۳.
	تدوین استانداردهای کتابخانه‌ای با همکاری انجمن‌ها برای رهبری و مدیریت تغییر در این کتابخانه‌ها	
	تشکیل مجمع کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی برای تدوین مقررات و راهبردهای اجرایی	
	ارزیابی، پایش وضعیت و رتبه‌بندی کتابخانه‌ها برای رهبری و مدیریت تغییر در این کتابخانه‌ها	
	تشکیل شبکه کتابخانه‌ها برای همکاری بین کتابخانه‌ای، اشتراک دانش و تجربه	
	توسعه حرفه‌ای مستمر برای بهبود دانش و تجربه حرفه‌مندان	
	تقویت وظایف حاکمیتی پژوهشگاه ایرانداک در وزارت عتف برای پذیرش جایگاه پژوهشگاه ایرانداک در بهبود و گسترش فعالیت این کتابخانه‌ها	
	بازتعریف جایگاه پژوهشگاه ایرانداک در بهبود فعالیت کتابخانه‌ها برای پذیرش جایگاه پژوهشگاه ایرانداک در بهبود و گسترش فعالیت این کتابخانه‌ها	
	تدوین نظام جامع نرم‌افزارهای کتابخانه‌ای برای بهبود به اشتراک‌گذاری منابع و همکاری بین کتابخانه‌ای	
	استفاده از فناوری فضای ابری و فناوری‌های نو برای هم‌پایی با تغییرهای فناورانه	
	تغییر نگاه از سازماندهی سنتی به رویکردهای کاربرمحور برای هم‌پایی با تغییرهای فناورانه	
	تکمیل آمار و اطلاعات کتابخانه‌ها با هدف پایش، ارزیابی و بررسی وضعیت کتابخانه‌ها	

ردیف	چالش‌ها و دشواری‌ها	راهکارهای پیش‌رو
۶	شناخت ناکافی کتابخانه‌ها از پژوهشگاه ایرانداک (به لحاظ کمی و کیفی)	برگزاری دوره‌های آشنایی با پژوهشگاه ایرانداک در کتابخانه‌ها برای آشنایی بیشتر کتابخانه‌ها با فعالیت‌های پژوهشگاه ایرانداک
		بازاریابی خدمات اطلاعاتی پژوهشگاه ایرانداک برای آشنایی بیشتر کتابخانه‌ها با فعالیت‌های پژوهشگاه ایرانداک
		استفاده از ظرفیت‌ها و رویکرد انجمنی برای افزایش کیفیت ارتباط با کتابخانه‌ها و حرفه‌مندان
		مشورت با کتابخانه‌ها و دانشگاه‌ها برای طراحی سامانه‌های پژوهشگاه ایرانداک برای همراهی آنها و بهبود در طراحی سامانه‌ها
۷	کاستی‌های موجود در طراحی برخی سامانه‌ها و خدمات پژوهشگاه ایرانداک	مشورت با کتابخانه‌ها و دانشگاه‌ها برای طراحی سامانه‌های پژوهشگاه ایرانداک برای همراهی آنها و بهبود در طراحی سامانه‌ها
		مشاوره امور با چند کتابخانه بزرگ کشور برای همراهی آنها و بهبود در طراحی سامانه‌ها و اجرای آیین‌نامه‌ها
		استفاده از ظرفیت‌ها و رویکرد انجمنی برای افزایش کیفیت ارتباط با کتابخانه‌ها و حرفه‌مندان
۸	تأکید پژوهشگاه ایرانداک به مباحث دستوری و حاکمیتی	تغییر ساختار و جایگاه پژوهشگاه ایرانداک در وزارت عتف برای پذیرش نقش در ارتباط با کتابخانه‌ها
		تدوین آیین‌نامه‌ها با همکاری و مشورت با کتابخانه‌ها برای همراهی آنها در اجرای آیین‌نامه‌ها
۹	چالش‌ها و دشواری‌های تأمین منابع مالی در پژوهشگاه ایرانداک	حمایت مادی و معنوی وزارت عتف از پژوهشگاه ایرانداک برای تأمین هزینه‌های جاری و پیش‌رو
		تأمین مالی هزینه‌های طرح‌ها و خدمات توسط وزارت عتف برای اجرای فعالیت‌های مرتبط با کتابخانه‌ها

ردیف	چالش‌ها و دشواری‌ها	راهکارهای پیش‌رو
		لزوم تعیین اعتبارهای مناسب برای پژوهشگاه ایرانداک برای اجرای فعالیت‌های مرتبط با کتابخانه‌ها
		پشتیبانی اداره برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری وزارت عتف از برنامه‌ها و مأموریت‌های پژوهشگاه ایرانداک در ارتباط با کتابخانه‌ها
۱۰	کاستی‌های مدیریتی در برخی از بخش‌های پژوهشگاه ایرانداک	مشورت با کتابخانه‌ها و دانشگاه‌ها برای طراحی سامانه‌های پژوهشگاه ایرانداک برای همراهی آنها و بهبود در طراحی سامانه‌ها
		مشاوره امور با چند کتابخانه بزرگ کشور برای همراهی آنها و بهبود در طراحی سامانه‌ها و اجرای آیین‌نامه‌ها
۱۱	سیاست‌گذاری نامناسب برای طراحی خدمات در پژوهشگاه ایرانداک	مشورت با کتابخانه‌ها و دانشگاه‌ها برای طراحی سامانه‌های پژوهشگاه ایرانداک برای همراهی آنها و بهبود در طراحی سامانه‌ها
		مشاوره امور با چند کتابخانه بزرگ کشور برای همراهی آنها و بهبود در طراحی سامانه‌ها و اجرای آیین‌نامه‌ها
۱۲	تغییر فعالیت‌های سنتی پژوهشگاه ایرانداک	تغییر نگاه به رویکردهای فناورانه و نو برای هم‌پایی با تغییرهای فناورانه
		بازنگری در سیاست‌ها و اساسنامه ایرانداک به منظور هم‌راستایی نقش‌ها و مأموریت‌ها با فعالیت کتابخانه‌ها
		تغییر نگاه از سازماندهی سنتی به رویکردهای کاربرمحور برای هم‌پایی با تغییرهای فناورانه
۱۳	توان ناکافی کنونی پژوهشگاه ایرانداک در مدیریت امور کتابخانه‌ها	استفاده از ظرفیت‌ها و رویکرد انجمنی برای افزایش کیفیت ارتباط با کتابخانه‌ها و حرفه‌مندان
		تثبیت جایگاه، احیا و رفع کاستی‌های کمیسیون نظام اطلاعرسانی علم و فناوری به‌منظور پذیرش نقش‌های پیشین و جدید در ارتباط با کتابخانه‌ها

چالش‌ها و دشواری‌ها	راهکارهای پیش‌رو
	تقویت نقش‌های کنونی پژوهشگاه ایرانداک برای بهبود فعالیت‌های در دست انجام
	تقویت وظایف حاکمیتی پژوهشگاه ایرانداک در وزارت عتف به‌منظور پذیرش جایگاه پژوهشگاه ایرانداک در میان دانشگاه‌ها و کتابخانه‌ها
	تدوین همکاری‌های بین‌سازمانی به‌منظور جلوگیری از موازی‌کاری فعالیت‌ها

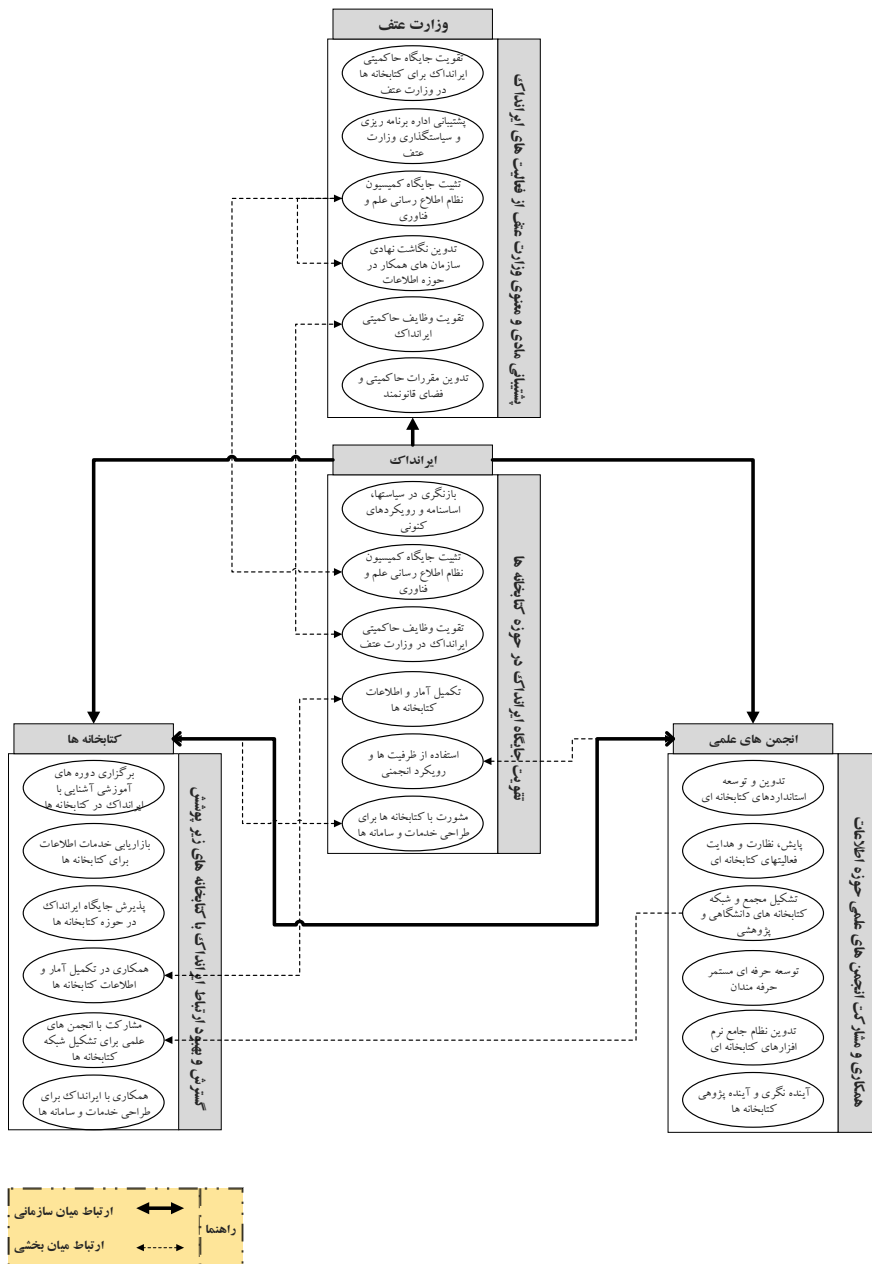
نگاهی به جدول بالا نشان می‌دهد در مجموع به سیزده چالش یا دشواری مهم و قابل توجه برای پذیرش نقش از سوی پژوهشگاه ایرانداک از سوی مشارکت‌کنندگان توجه شده است. از سوی دیگر، راهکارهایی وجود دارد که می‌توان برای غلبه بر این چالش‌ها و دشواری‌ها پیشنهاد کرد. بر پایه آنچه که در جدول ۵-۱ درباره چالش‌ها و دشواری‌ها، و راهکارهای پیش‌روی پژوهشگاه ایرانداک برای بهبود و گسترش فعالیت کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی اشاره شد، مهم‌ترین چالش‌ها، دشواری‌ها و مهم‌ترین راهکارهای پیش‌روی پژوهشگاه ایرانداک را می‌توان به شکل زیر ترسیم کرد (به شکل ۵-۵ بنگرید).

شکل ۵-۵. چالش‌ها و دشواری‌ها، و راهکارهای پیش‌روی پژوهشگاه ایرانداک در بهبود و گسترش فعالیت کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی

۵-۱۰. مدل مفهومی نقش پژوهشگاه ایرانداک در بهبود و گسترش فعالیت کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی

بر پایه آن چه که از برآیند بررسی دیدگاه گروه‌های چهارگانه پژوهش و همچنین بررسی اسناد کمیسیون نظام اطلاع‌رسانی علم و فناوری به دست آمده است، مدل مفهومی نقش پژوهشگاه ایرانداک در بهبود و گسترش فعالیت کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی را به شکل زیر ترسیم کرد (به شکل ۵-۶ بنگرید).

شکل ۵-۶. مدل مفهومی جایگاه پژوهشگاه ایراندک در بهبود و گسترش فعالیت کتابخانه های دانشگاهی و پژوهشی

همان گونه که در شکل بالا می توان مشاهده کرد، چهار سازمان در ارتباط با هم در این زمینه در نظر گرفته شده اند که از بالا به پایین عبارت از وزارت عتف، پژوهشگاه ایرانداک، کتابخانه های دانشگاهی و پژوهشی و انجمن های علمی هستند. از آن جا که تأکید بر زیرساخت های حاکمیتی و اجرایی در این زمینه میان دیدگاه مشارکت کنندگان در پژوهش به چشم می خورد این مدل مفهومی از وزارت عتف آغاز می شود و به تفویض جایگاه حاکمیتی به پژوهشگاه ایرانداک ختم می شود. ارتباط کتابخانه های دانشگاهی و انجمن ها نیز به صورت مشارکتی و همکاری گونه و البته با جایگاه میانجی گری پژوهشگاه ایرانداک در نظر گرفته شده است. از سوی دیگر، نقش کمیسیون نظام اطلاع رسانی علم و فناوری هم در وزارت عتف و هم در پژوهشگاه ایرانداک و به عنوان مسئول اصلی در این زمینه در نظر گرفته شده است. همان گونه که در شکل بالا می توان دید، میان برخی از بخش ها یا مؤلفه ها نیز ارتباط درونی وجود دارد که به صورت فلش کمرنگ تر (به صورت بریده بریده) در نظر گرفته شده است. البته باید در نظر داشت، از آن جا که وزارت عتف فعالیت ها و امور گوناگونی را در چارچوب دانشگاه ها و امور آموزشی و پژوهشی دنبال می کند، نمی تواند در حوزه کتابخانه ها وظایف ستادی مناسب را به تنهایی دنبال کند و از این جهت، پژوهشگاه ایرانداک به عنوان یکی از بازوهای ستادی این وزارتخانه می تواند در بهبود و گسترش فعالیت های کتابخانه ها نقشی محوری داشته باشد.

برای این که این مدل مفهومی اجرایی و عملیاتی شود، به نظر می رسد لازم است به مهمترین راهکارها و رویکردهایی که در این مدل مفهومی آمده است، توجه شود. از آن جا که در مدل مفهومی ارائه شده در شکل بالا (به شکل ۵-۶ بنگرید) به سازمان ها و نهادهای درگیر در این زمینه توجه شده است، می توان راهکارها و رویکردهایی عملیاتی به شرح جدول زیر پیگیری و اجرایی شود (به جدول ۵-۲ بنگرید).

جدول ۵-۲. راهکارهای اجرایی و عملیاتی برای بهبود و گسترش فعالیت کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی

ردیف	راهکار اجرایی / عملیاتی	سازمان/ نهاد مسئول	سازمان/ نهاد همکار
۱	احیا، تثبیت و تقویت جایگاه کمیسیون نظام اطلاع‌رسانی علم و فناوری	پژوهشگاه ایرانداک/ کمیسیون نظام اطلاع‌رسانی علم و فناوری	وزارت عتف
۲	تقویت وظایف حاکمیتی پژوهشگاه ایرانداک در وزارت عتف (در ارتباط با کتابخانه‌ها)	پژوهشگاه ایرانداک	وزارت عتف
۳	تشکیل مجمع و یا شبکه کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی	پژوهشگاه ایرانداک/ کمیسیون نظام اطلاع‌رسانی علم و فناوری	وزارت عتف/ کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی
۴	گسترش و بهبود ارتباط پژوهشگاه ایرانداک با کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی	پژوهشگاه ایرانداک	کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی
۵	تدوین نگاهت نهادی سازمان‌های همکار در حوزه کتابخانه‌ها، اطلاعات و منابع اطلاعاتی	پژوهشگاه ایرانداک/ کمیسیون نظام اطلاع‌رسانی علم و فناوری	کتابخانه ملی، مرکز منطقه‌ای اطلاع‌رسانی علم و فناوری و غیره
۶	روزآمدی سیاست‌ها و اساسنامه پژوهشگاه ایرانداک در ارتباط با کتابخانه‌ها	پژوهشگاه ایرانداک	وزارت عتف

ردیف	راهکار اجرایی / عملیاتی	سازمان/نهاد مسئول	سازمان/نهاد همکار
۷	استفاده از ظرفیت انجمن‌های علمی و عقد تفاهم‌نامه‌های همکاری بین پژوهشگاه ایرانداک و این انجمن‌ها	پژوهشگاه ایرانداک	انجمن کتابداری و اطلاع‌رسانی / مدیریت اطلاعات ایران
۸	تکمیل آمار و اطلاعات کتابخانه‌ها	پژوهشگاه ایرانداک	کتابخانه ملی
۹	تدوین و توسعه استاندارد کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی	پژوهشگاه ایرانداک / کمیسیون نظام اطلاع‌رسانی علم و فناوری	انجمن کتابداری و اطلاع‌رسانی / مدیریت اطلاعات ایران
۱۰	پایش، نظارت و ارزیابی فعالیت کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی	پژوهشگاه ایرانداک / کمیسیون نظام اطلاع‌رسانی علم و فناوری	انجمن کتابداری و اطلاع‌رسانی / مدیریت اطلاعات ایران
۱۱	تدوین نظام جامع نرم‌افزارهای کتابخانه‌ای	پژوهشگاه ایرانداک / کمیسیون نظام اطلاع‌رسانی علم و فناوری	انجمن کتابداری و اطلاع‌رسانی و انجمن مدیریت اطلاعات / کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی
۱۲	توسعه حرفه‌ای مستمر حرفه‌مندان	انجمن کتابداری و اطلاع‌رسانی / مدیریت اطلاعات ایران	پژوهشگاه ایرانداک / وزارت عتف

ردیف	راهکار اجرایی / عملیاتی	سازمان/ نهاد مسئول	سازمان/ نهاد همکار
۱۳	آینده پژوهی و آینده‌نگری کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی	پژوهشگاه ایرانداک/ کمیسیون نظام اطلاع‌رسانی علم و فناوری	انجمن کتابداری و اطلاع‌رسانی/ مدیریت اطلاعات ایران

همان‌گونه که در جدول بالا (۵-۲) می‌توان مشاهده کرد، بیشتر فعالیت‌ها در چارچوب پژوهشگاه ایرانداک پیشنهاد شده است. با این حال، نقش کمیسیون نظام اطلاع‌رسانی علم و فناوری در این راستا پررنگ است. بنابراین پیشنهاد می‌شود در راستای بهبود و گسترش فعالیت کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی، نخستین اقدام اجرایی احیا، تثبیت و تقویت جایگاه کمیسیون نظام اطلاع‌رسانی علم و فناوری در نظر گرفته شود. از این‌رو، تقویت وظایف حاکمیتی پژوهشگاه ایرانداک در وزارت عتف (در ارتباط با کتابخانه‌ها) در اولویت بعدی قرار دارد. همان‌گونه که در جدول بالا می‌توان دید، تلاش شده است، این فهرست بر پایه اولویت پرداختن به هر یک از راهکارهای اجرایی و عملیاتی بیاید. بنابراین، لازم است این راهکارهای اجرایی و عملیاتی از ابتدا اجرایی و دنبال شود.

۵-۱۱. جمع‌بندی

در این فصل نخست به ضرورت‌های پذیرش نقش‌های ممکن برای گسترش و بهبود فعالیت کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی پرداخته شد. برای این که ایرانداک بتواند در چارچوب بهبود فعالیت کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی فعالیت کند، لازم است اقداماتی انجام دهد و راهکارهایی را دنبال کند. از جمله این راهکارها و اقدامات می‌توان به تقویت نقش‌های پیشین پژوهشگاه ایرانداک؛ پذیرش نقش‌های جدید پژوهشگاه ایرانداک؛ بازنگری در سیاست‌ها و اساسنامه پژوهشگاه ایرانداک؛ تغییر نگاه به رویکردهای فناورانه و نو؛ پشتیبانی مادی و معنوی وزارت عتف؛ گسترش و بهبود ارتباط پژوهشگاه ایرانداک با کتابخانه‌ها؛ و استفاده از ظرفیت‌ها و رویکرد انجمنی، اشاره کرد. در

ادامه مهمترین چالش‌ها و دشواری‌هایی که برای پذیرش نقش‌های یاد شده با آن روبه‌رو خواهد بود، آمده است. نگاهی کلی و اجمالی به همه مؤلفه‌های مطرح شده در این فصل نشان داد، چالش‌های پیش‌روی پژوهشگاه ایرانداک به دو دسته کلی چالش‌های درون‌سازمانی و برون‌سازمانی تقسیم می‌شود. در این میان مهمترین مؤلفه‌های اشاره شده توسط مشارکت‌کنندگان درباره راهکارهای پذیرش نقش از سوی پژوهشگاه ایرانداک و همچنین زیرساخت‌های حاکمیتی اجرای نقش تبیین شد.

پس از آن ارتباط میان ضرورت‌ها، چالش‌ها، دشواری‌ها، راهکارهای موجود برای پذیرش نقش از سوی پژوهشگاه ایرانداک به بحث گذاشته شد. اطلاعات گردآوری شده نشان داد، ارتباط بین مؤلفه‌ها در چهار بعد ضرورت پذیرش نقش‌ها از سوی پژوهشگاه ایرانداک؛ چالش‌ها و دشواری‌های پیش‌رو برای پذیرش نقش از سوی پژوهشگاه ایرانداک؛ راهکارهای پیش‌رو برای پذیرش نقش از سوی پژوهشگاه ایرانداک؛ و زیرساخت‌های حاکمیتی اجرای نقش دارای اهمیت بیشتری است. در ادامه این فصل مدل مفهومی نقش پژوهشگاه ایرانداک در بهبود و گسترش فعالیت کتابخانه‌های زیر پوشش وزارت عتف بررسی شد و در نهایت راهکارهای اجرایی و عملیاتی برای بهبود و گسترش فعالیت کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی مطرح شد. برخی از راهکارهای مفید در این زمینه شامل احیا، تثبیت و تقویت جایگاه کمیسیون نظام اطلاع‌رسانی علم و فناوری؛ تقویت وظایف حاکمیتی پژوهشگاه ایرانداک در وزارت عتف (در ارتباط با کتابخانه‌ها)؛ تشکیل مجمع و یا شبکه کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی؛ گسترش و بهبود ارتباط پژوهشگاه ایرانداک با کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی؛ تدوین نگاشت نهادی سازمان‌های همکار در حوزه کتابخانه‌ها، اطلاعات و منابع اطلاعاتی؛ روزآمدی سیاست‌ها و اساسنامه پژوهشگاه ایرانداک در ارتباط با کتابخانه‌ها، استفاده از ظرفیت انجمن‌های علمی و عقد تفاهم‌نامه‌های همکاری بین پژوهشگاه ایرانداک و این انجمن‌ها؛ تکمیل آمار و اطلاعات کتابخانه‌ها؛ تدوین و توسعه استاندارد کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی؛ پایش، نظارت و ارزیابی فعالیت کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی و موارد دیگر که سازمان‌ها و نهاد مسئول و همکار هر کدام از اقدامات مشخص شده است، می‌شوند. با پیاده‌سازی و اجرای این اقدامات می‌توان امیدوار بود که پژوهشگاه ایرانداک بتواند در بهبود و گسترش فعالیت کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی همچون گذشته تاثیرگذار باشد.

منابع

- آخشیك، سمیه. ۱۳۹۴. «تحلیل عوامل مؤثر بر فرایند تغییر برنامه‌ریزی شده در مرکز اطلاع‌رسانی و کتابخانه مرکزی دانشگاه فردوسی مشهد بر اساس نظریه میدانی لوین، چسبندگی دانش و آموخته‌زدایی». رساله دکترا، دانشگاه فردوسی مشهد.
- ناشناس. ۱۳۵۳. «شورای هماهنگی مراکز اسناد در ایران». *پردازش و مدیریت اطلاعات (اطلاع‌رسانی)* ۳ (۲۱).
- بنی‌اقبال، ناهید. ۱۳۸۰. «نیروی انسانی متخصص کتابخانه‌های دانشگاه تهران». *تحقیقات کتابخانه‌های دانشگاهی* ۳۷: ۱۲۱-۱۳۶.
- بیرامی طارونی، حمیده. ۱۴۰۰. *آمار کتابخانه: سال تحصیلی ۱۳۹۸-۹۹*. تهران: پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران.
- بیرامی طارونی، حمیده. ۱۴۰۱. *آمار کتابخانه: سال تحصیلی ۱۴۰۰-۱۳۹۹*. تهران: پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران.
- بیرامی طارونی، حمیده، و سیروس علی‌دوستی. ۱۳۸۴. *طراحی الگوی توصیف آماری نیروی انسانی کتابخانه‌های زیر پوشش وزارت علوم تحقیقات و فناوری*. تهران: وزارت علوم تحقیقات و فناوری، پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی ایران.
- برنامه استراتژیک پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (۱۳۹۲-۱۳۹۶). تهران: پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران.
- پارکر. جی استفن. ۱۳۸۲. جنبه‌هایی از برنامه‌ریزی توسعه کتابخانه. ترجمه علی شکویی. تهران: چاپار
- پریرخ، مهری. ۱۳۹۰. *آموزش سواد اطلاعاتی: مفاهیم، روش‌ها و برنامه‌ها*. تهران: نشر کتابدار.
- پورنقی، رویا. ۱۳۹۴. *تدوین الگوی مفهومی سامانه ملی مکانی آمایش منابع اطلاعات علمی و پژوهشی کشور*. تهران: پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران.
- حری، عباس. ۱۳۷۶. *طرح نظام ملی اطلاع‌رسانی کشور (گزارش اجمالی)*. نظام ملی اطلاع‌رسانی:

تشکیلات، برنامه‌ریزی و توسعه. تهران: مرکز اطلاع‌رسانی و خدمات علمی جهاد سازندگی. حسن‌زاده، محمد. ۱۳۸۶. «نظام ملی اطلاع‌رسانی: نیاز به اراده ملی و اقدام جدی». کتاب ماه، کلیات ۳ (۱۲۳): ۱۴-۱۹.

«دایره‌المعارف کتابداری و اطلاع‌رسانی». ۱۳۸۵. زیرمدخل کتابخانه‌های تخصصی». نوشته پروانه مدیرامانی. دسترسی در ۱۰/۱۰/۱۳۹۵: <https://goo.gl/Mg5hq8>

دایره‌المعارف کتابداری و اطلاع‌رسانی. ۱۳۸۵. زیرمدخل «کتابخانه‌های دانشکده‌ای». نوشته ناهید بنی‌اقبال. دسترسی در ۱۰/۱۰/۱۳۹۵: <https://goo.gl/tUfKZK>

دایره‌المعارف کتابداری و اطلاع‌رسانی. ۱۳۸۵. زیرمدخل «کتابخانه‌های دانشگاهی». نوشته محمود حقیقی. دسترسی در ۱۰/۱۰/۱۳۹۵: <https://goo.gl/nR7Zml>

دایره‌المعارف کتابداری و اطلاع‌رسانی. ۱۳۸۵. زیرمدخل «نظام ملی اطلاع‌رسانی (ناتیس)». ترجمه فاطمه ناهید طباطبایی. دسترسی در ۱۰/۱۰/۱۳۹۵: <https://goo.gl/0Imfse>

دایره‌المعارف ویکی‌پدیا. بی‌تا. زیرمدخل «شورای عالی اطلاع‌رسانی». دسترسی در ۱۰/۱۰/۱۳۹۵: <https://goo.gl/8hP9fG>

رجبعلی بگلو، رضا. ۱۳۹۵. طراحی مدل مفهومی جایگاه و نقش ایرانداک در بهبود و گسترش فعالیت کتابخانه‌های موسسه‌های زیر پوشش وزارت علوم، تحقیقات، و فناوری: مروری گسترده. تهران: پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران.

رجبعلی بگلو، رضا. ۱۳۹۷. واکاوی مولفه‌های مورد نیاز، دشواری‌ها و چالش‌های ایرانداک در بهبود و گسترش فعالیت کتابخانه‌های موسسه‌های زیر پوشش وزارت عتف. تهران: پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران.

رجبعلی بگلو، رضا و سمیه سادات آخشیگ. ۱۳۹۹. بررسی فعالیت‌های آموزشی و پژوهشی کتابخانه‌های دانشگاهی جهان در دوران همه‌گیری جهانی کووید-۱۹ و مقایسه با نمونه‌های ایرانی. مؤسسه مطالعات فرهنگی و اجتماعی.

زندیان، فاطمه. ۱۳۸۷. نظام ملی اطلاع‌رسانی دانشگاهی. تهران: چاپار.

زندیان، فاطمه و عباس حری. ۱۳۸۳. «بررسی راهکارهای عملیاتی کردن طرح نظام ملی اطلاع‌رسانی در دانشگاه‌های کشور». روانشناسی و علوم تربیتی ۵۵ (۴): ۱۱۳-۱۵۴.

صراف‌زاده، مریم. ۱۳۹۵. خدمات نوین کتابخانه‌های دانشگاهی. تهران: چاپار؛ اساطیرپارسی. علیدوستی، سیروس. ۱۳۸۰. اشتراک منابع و همکاری بین کتابخانه‌ها. تهران: پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران.

- سلطانی، پوری، و فروردین راستین. ۱۳۷۹. *دانشنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی*. تهران: معاصر.
- عمرانی، ابراهیم. ۱۳۸۷. «کتابخانه‌های دانشگاهی ایران: مروری بر وضعیت کتابخانه‌های دانشگاه تهران بعد از پیروی انقلاب اسلامی ایران». کتاب ماه کلیات ۱۲(۲): ۳۵-۳۲.
- عمرانی، ابراهیم. ۱۳۹۶. *استانداردهایی برای کتابخانه‌ها در موسسات آموزش عالی ایران*. تهران: چاپار؛ انجمن کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران.
- فتاحی، رحمت‌الله. ۱۳۸۹. «چالش‌های گسترش نظام ملی اطلاع‌رسانی علم و فناوری در ایران». *نشریه پردازش و مدیریت اطلاعات*، ۲۶(۲): ۱۹۵-۱۹۷.
- فتاحی، رحمت‌الله، رضا رجبعلی بگلو و سمیه سادات آخشیک. ۱۳۹۳. *گذری و نظری بر گذشته، حال و آینده کتابداری و اطلاع‌رسانی در ایران: نگاهی به شکل‌گیری، دستاوردها و چالش‌های توسعه علم اطلاعات و دانش‌شناسی*. شیراز: مرکز منطقه‌ای اطلاع‌رسانی علوم و فناوری.
- قاسمی، علی حسین. ۱۳۷۶. *نظام ملی اطلاع‌رسانی: تشکیلات، برنامه‌ریزی و توسعه (گزیده مقالات)*. تهران: مرکز اطلاع‌رسانی و خدمات علمی جهاد سازندگی.
- غفاری، سعید و اکرم کرانی. ۱۳۸۹. «بررسی کیفیت خدمات در کتابخانه‌های دانشگاه علوم پزشکی کرمانشاه از طریق مدل تحلیل شکاف». *تحقیقات کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاهی* ۵۱(۱): ۱۲۱-۱۴۳.
- نوروزی چاکلی، عبدالرضا. ۱۳۸۳. *موانع توسعه کتابخانه‌های تخصصی در ایران و ارائه راهکارهای مناسب*. مجموعه مقالات هفتمین همایش کتابداران سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور، رشت: ۱۹-۲۱ / *سفنند*. تهران: سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور، معاونت امور پشتیبانی، مرکز مدارک علمی و انتشارات.
- هاشم‌زاده، محمد جواد و سید احمد موسوی. ۱۳۹۳. «مدیریت اثربخش و کتابخانه‌های دانشگاهی ایران: تبیین دیدگاه‌های مدیران و کارکنان بر اساس الگوی پارسونز». *تحقیقات کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاهی* ۴۸(۱): ۱۴۳-۱۵۸.
- یغمایی، جواد، علیرضا اسفندیاری مقدم و ناصر آصفی یزدی. ۱۳۸۴. *مدیریت کتابخانه‌های دانشگاهی*. مشهد: انتشارات پنجاه و نه.

Budd, J. 2018. *The Changing Academic Library Operations, Culture, Environments*. ALA.

Connaway, L. S. et al. 2017. *Academic library impact: Improving practice and essential areas to research*. ACRL, Chicago, Illinois.

<http://www.ala.org/acrl/sites/ala.org/acrl/files/content/publications/whitepapers/academiclib.pdf>

Gelfand, M. A. . 1971. *University libraries for development*. UNESCO. Accessed

December, 30, 2016:

<http://unesdoc.unesco.org/images/0000/000007/000714eo.pdf>

Harvard-Williams, P. 2003. *Encyclopedia of library and information science*. s.v.

“National Information System (NATIS)”. New York: Routledge.

INSDOC. Retrieved at: <http://www.angelfire.com/in/insdoc/about0.html>

Scientific and Technological Information Centre (PASTIC). Retrieved at:

<http://pastic.gov.pk/history.aspx?par=abtp&cmenu=history>

Rajabali Beglou, R. and Akhshik, S.S. 2020. “Improving and extending activities of university and research libraries in Iran: the role of Iranian Research Institute for Information Science and Technology (Irandoc)”, *Library Management*, 41 (4/5): 135-151.

Position of Iranian Research Institute for Information Science and Technology (IranDoc) in Promoting and Extending Academic & Research Libraries' Activities in Iran

Reza Rajabali Beglou

Roya Pournaghi

**Iranian Research Institute
for Information Science and Technology
(IranDoc)**

**Tehran 2024
irandoc.ac.ir**